

PEDAGOGIA A CATALUNYA

Nadala

FUNDACIÓ
JAUME I

Any XXXIII - 1999

Als Països Catalans, l'escola serà catalana, o no serà

Amb aquesta Nadala, la Fundació Jaume I correspon a les nombroses persones d'arreu dels Països Catalans que doten els Premis Baldiri Reixac, destinats a estimular i reconèixer l'escola catalana.

Gràcies a les seves generoses aportacions, els Premis Baldiri Reixac són, avui per avui, els més ben dotats i els més importants en l'àmbit educatiu, amb una evolució espectacular de les seves dotacions:

Conv.	Curs	Dotació
I	1978-79	2.480.000
II	1979-80	2.750.000
III	1980-81	4.050.000
IV	1981-82	4.100.000
V	1982-83	5.250.000
VI	1983-84	6.040.000
VII	1984-85	6.560.000
VIII	1985-86	7.000.000
IX	1986-87	9.300.000
X	1987-88	9.500.000
XI	1988-89	10.000.000
XII	1989-90	10.000.000
XIII	1990-91	10.500.000
XIV	1991-92	10.550.000
XV	1992-93	10.650.000
XVI	1993-94	11.000.000
XVII	1994-95	11.000.000
XVIII	1995-96	12.000.000
XIX	1996-97	12.800.000
XX	1997-98	13.000.000
XXI	1998-99	14.000.000
XXII	1999-2000	14.500.000

FUNDACIÓ JAUME I

Desembre 1999
ISBN: 84-7226-690-7
Dipòsit Legal: B.43.767-99

Composició

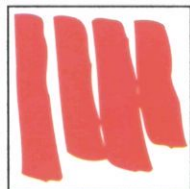
Victor Igual S.A.
Córsega 237 - 08036 Barcelona

Gravats

Sorrosal S.A.
Pujades, 68 - 08005 Barcelona

Impressió

Edigraf S.A.
Indústria s/n. Polígon Industrial El Pedregar
08160. Montmeló (Vallès Oriental)

PEDAGOGIA A CATALUNYA

Dos-cents cinquanta anys de les
Instruccions per a l'ensenyança de minyons
de Baldiri Reixac

Cent anys de l'Associació Protectora
de l'Ensenyança Catalana

Nadal del 1999

ÍNDEX

TEMPS D'ESPERANÇA

Baldiri Reixac i el seu temps
Salomó Marquès i Sureda 6

El segle XIX. Revolució industrial, Renaixença i educació
Bernat Sureda i Garcia 16

LA CATALUNYA IDEAL

La renovació pedagògica al primer terç del segle XX
Josep González-Agàpito 26

El Noucentisme: construir un país a través de l'educació
Conrad Vilanou i Torrano
Joan Soler i Mata 30

Resum d'història de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
Lluís Duran i Solà 44

L'obra pedagògica de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
David Pujol i Fabrelles 70

CAP AL DEMÀ

Resistència cultural i renovació pedagògica
Josep González-Agàpito 80

L'educació no escolar
L'escoltisme i el moviment de colònies i casals
Pere Soler 89

Els Premis Baldiri Reixac 95

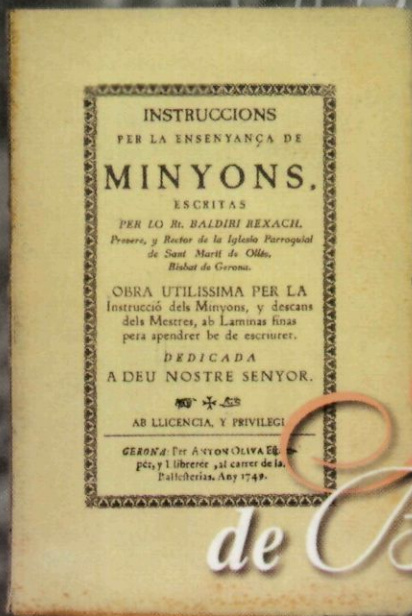
Mestres de Catalunya
Josep M. Ainaud de Lasarte —

Fundació Jaume I
Memòria de l'any 1999 100

*La Revista de Girona
va dedicar un número
especial als 250 anys
de les Instruccions per
l'ensenyança de
minyons de Baldiri
Reixac (Gener 1999)*

Revista de Girona

AaBbCcDd
EeFfGgHh
IiKkLlMmNn
OoPpQqRrs
vux yz&

250 anys de les
Instruccions
de Baldiri Reixac

TEMPS D'ESPERANÇA

Baldiri Reixac i el seu temps

Salomó Marquès

Article primer De lo
que son los ~~infants~~ ^{minijons y de me} ^{homeny}

Los ~~infants~~ ^{minijons} (així com tots los demes homeny)
son vnay Cuatruas Com-
pòs de Cor y esperit, ~~los que~~ ^{que} deu
notre Senyòr ha Criet per medi del
pares, que ell los elegèix, quant a ell
li plau de porarlos en lo mon, y en
aquell ^{pau} ~~terreno~~ ^{terreno} ahont ell vol: y així el
emèr los ~~infants~~ ^{minijons} lo que son, tot prové
de deu nostre Senyòr.

Lo Cor del ~~infants~~ ^{minijon}
es vna matèria amassada, o vna Cosa
extèria en l'argària, ampla ^{ia} y en gros-
sità, la qual Conté, o se Compon de Corq
molt distincty y diferents, Com son Carn
crisot, nervis, venas, la sanch que ab tots

Quan parlem de pedagogia a Catalunya a l'època moderna i contemporània hem de parlar necessàriament de Baldiri Reixac i de la seva obra *Instruccions per la ensenyança de minijons*, publicada per primera vegada a Girona ara fa 250 anys, a casa de l'impressor Anton Oliva. Els continguts dels dos volums coneguts de les *Instruccions* (el primer publicat el 1749, i el segon trobat al Seminari de Girona el 1975 i publicat per primera vegada, a Girona, el 1981) permeten afirmar que Reixac és una de les figures senyeres de la pedagogia catalana dels últims segles; un pedagog que té una obra que, en alguns aspectes, va ser innovadora quan es va publicar i que, avui en dia, encara continua tenint actualitat en algun dels seus apartats, com veurem tot seguit.

L'obra de Baldiri Reixac

Baldiri Reixac i Carbó neix el 1703 a Bell-lloc d'Aro, un agregat depenent del municipi de Santa Cristina d'Aro (Baix Empordà), al si d'una família de pagès benestant, la més rica del poble segons els estudis de Rosa Congost, que formava part de l'elit de les famílies que superava les mil lliures de renda anual. És el segon d'una colla de vuit germans. Els Reixac eren gent d'influència i de cultura. Possiblement aquesta situació familiar ajudi a donar resposta a les qüestions que se'ns plantegen en conèixer la seva notable formació

Estudia al Seminari de Girona i després de fer diverses oposicions, sense èxit, el 25 d'abril de 1730 és nomenat rector de la parròquia de Sant Martí d'Ollers, un disseminat de cases del municipi de Vilademuls, a la comarca del Pla de l'Estany, amb una seixantena d'habitants, prop de Banyoles i no gaire més lluny de Girona. Hi residirà pràcticament fins a la seva mort, el 15 de febrer de 1781.

Manuscrit del primer volum de les "Instruccions" de Baldiri Reixac.

A la família Reixac hi ha altres capellans: Jaume Reixac, un oncle, passarà tota la vida d'eclesiàstic a Roma; Bernat Carbó —oncle per part de mare— era capellà i llicenciat. Tres germans de Baldiri també són capellans: Francesc fou rector de Tordera; Domènec, beneficiat de la seu gironina, i Josep, canonge tresorer de la catedral. En fi, que Baldiri Reixac procedeix d'una família de pagès amb una bona posició econòmica i no menys bona presència en el món eclesiàstic gironí.

A la parròquia d'Ollers exerceix amb zel de rector i, a més, fa de mestre i escriu i tradueix llibres. Com a capellà se sent cridat a ajudar a la formació de la joventut; considera que totes aquelles persones que tenen autoritat —i ell, com a rector, n'és una— han d'afavorir la instrucció i la formació dels infants i joves. Escriu en llatí un *Diàleg de la doctrina cristiana*, una obra de la qual no coneixem res més ni tenim notícies que hagi estat publicada. Tradueix una part del *Compendi del Teatro Crític del pare Mestre Feyjoo*, molt útil per desterrar errors comuns, que el seminarista Gregori Soler, de la parròquia d'Ollers, estava traduint per encàrrec de Reixac. El manuscrit d'aquesta traducció es troba al Seminari de Girona i no ha estat publicat.

La seva obra principal, la que l'ha fet entrar per la porta gran al món de la pedagogia catalana, és les *Instruccions*, llibre en el qual treballa durant força anys. Es tracta d'un text molt pensat, escrit i corregit diverses vegades perquè té la pretensió de fer un llibre que sigui ben útil als minyons que van a escola. No només els de la seva parròquia, que al cap i a la fi no eren molts, sinó que, quan escriu, pensa en les escoles que, a la ciutat i al camp, es van obrir per fomentar l'ensenyament i, d'aquesta manera millorar el país; també pensa, ho diu explícitament, en la possibilitat que el llibre sigui usat en els ensenyaments que es fan a les cases particulars (possiblement ell havia rebut aquest tipus d'ensenyament).

Fa un llibre obert, considera que el que escriu es pot millorar i ampliar; deixa la porta oberta a ampliar-lo en successives edicions a partir del que ell mateix consideri que s'hi ha d'incorporar i dels suggeriments d'altres persones. Aquest detall d'obertura a noves incorporacions és ben significatiu de l'actitud d'un bon educador.

Escriu, també, pensant en els mestres, en aquelles persones que es dediquen a ensenyar, ja sigui a la ciutat o a pagès; parla de manera especial dels "mestres comuns i dels pobles aldeans", als quals vol ajudar en la seva feina. Igualment, vol que sigui útil als que fan ensenyament privat. En poques paraules, mogut per la seva responsabilitat pública fa una obra que vol que sigui útil a tots aquells que es

dediquen a l'ensenyament, "fins a tant que altra persona eminent produeca altra més útil". La seva pretensió és clara: "jo no pretenc que amb esta obra sola puguen los minyons eixir doctes i consumats en les ciències i virtut, sinó que pretenc solament donar-los un bon gust i desig per aprendre ciència i virtut".

Una enciclopèdia pràctica...

Reixac aplega els continguts de totes aquelles matèries que poden ser útils en els diferents nivells d'ensenyament no universitaris. Així, tracta de la lectura i l'escriptura; dels comptes; de l'ensenyament de les llengües, en concret tracta de la llengua catalana, la llatina, l'espanyola, la francesa i la italiana (aquesta darrera, gràcies al seu oncle capellà de Roma?). Al final de l'apartat sobre la llengua espanyola incor-

Portada del llibre Ensenyança de minyons. Tomo II, de Baldiri Reixac. El manuscrit d'aquest segon volum va restar inèdit fins l'any 1981. Modest Prats i Jordi Verrié el van trobar a la biblioteca del Seminari de Girona i el Col·legi Universitari de Girona el va publicar a cura de Salomó Marqués i Andreu Rossich l'any 1981.

*El Mas Reixac, a Bell-lloc d'Aro, la Selva
(Foto Ramon Manent)*

pora trenta pàgines que constitueixen un diccionari castellà-català que comprèn un resum de les veus espanyoles més difícils d'entendre. En l'apartat de la llengua francesa destaquen disset pàgines dedicades a la conjugació dels verbs més comuns.

Seguidament, parla de les matemàtiques, on inclou la geometria, l'aritmètica, l'astronomia, el cant i la música (aquest darrer apartat, segons ell mateix indica, li va compondre el prior del convent del servites de Banyoles).

Per a Reixac, les matemàtiques són la clau per comprendre altres ciències; en destaca, a més, el valor formatiu que tenen, ja que desvetllen l'enteniment. L'apartat dedicat a la lògica és el més breu de tots. Concep aquesta matèria com aquella ciència que dirigeix les operacions de l'enteniment perquè jutgem bé les coses i no errem en el judici que en fem.

També tracta de la física, plantejada com a coneixement de la natura i de la causalitat; l'agrupa en tres capítols: "de lo que són els minyons i demés hòmens, del món, de les coses més comunes de la campanya"; considera que aquests ensenyaments són útils per al bé material i espiritual de les persones. Els ensenyaments de les matemàtiques i les ciències, molt pràctics, són fets sota l'òptica de l'experiència quotidiana.

A més, parla de la geografia, és a dir, d'Europa, d'Àsia, d'Àfrica, d'Amèrica i de les terres polars. És una geografia descriptiva molts extensa, que incorpora al llibre per l'interès pedagògic i formatiu que té per als infants. Les referències sobre història no estan agrupades en cap capítol especial. És que

potser tenia intenció d'escriure un volum especial? No ho podem descartar, atesa la importància que li dóna.

Com que la seva obligació no és només d'aconseguir que els estudiants aprenguin coses útils per a la seva formació, sinó que vol fer-los persones de bons costums, Reixac incorpora un apartat dedicat a fomentar els bons usos i costums i, per tant, tracta de la missa, del rosari, de la confessió i de la comunió, etc. L'enciclopèdia reixaquià té, doncs, també un apartat dedicat a la formació cristiana de la joventut; al cap i a la fi, el seu autor és un capellà zelós que segueix les recomanacions pastorals del Concili tridentí i del seu bisbe.

Aquesta obra és una enciclopèdia pràctica perquè, a més dels continguts, ben útils per a l'aprenentatge, el seu autor, com a bon mestre, dóna consells per fer bona tinta i incorpora unes plantilles per a la pràctica de la calligrafia.

L'ensenyament en la llengua del poble: el català

Entre els continguts de l'enciclopèdia destaquen els dels ensenyaments de les llengües i, més principalment, el del català. Aquest aspecte és un dels que ha donat més anomenada al rector d'Ollers. L'afirmació que fa que "entre totes les llengües, la que amb més perfecció duen saber los minyons és la llengua pròpia de sa pàtria" ha estat invocada pel magisteri català sempre que se'ns ha intentat imposar una llengua que no és la nostra a l'escola. Mesures d'escoles públiques i privades han invocat Reixac per defensar i fer l'escola en català durant les dictadures de Primo de Rivera i de Franco.

Quan la voluntat de castellanització de Catalunya en general és clara i manifesta (només cal recordar que des del Consejo de Castilla s'ordenava: "pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua Castellana, a cuyo fin dará las providencias mas templadas, y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado"), Reixac defensa continuar fent l'escola en la llengua del poble. Al mateix temps que es va manifestant clarament la voluntat castellanitzadora i la persecució del català per part dels governs espanyol i francès, també es fa patent la resistència a aquesta imposició. Però no tot el segle XVIII té la mateixa intensitat en la castellanització. La Reial Cèdula de 1768 de Carles III marca un punt d'inflexió important.

A més, segons el rector d'Ollers no n'hi ha prou de fer l'escola en català, cal també que hi hagi bons llibres i bones traduccions (la traducció de l'obra de Feijóo, responia aquesta voluntat?). En concret, de-

mana que hi hagi un bon manual de matemàtiques en català i recomana que les regles llatines de l'Antonio, Torroella i Erasme, es tradueixin, com també que els alumnes llegeixin els documents del Concili de Trento i els tradueixin al català, etc. Recorda que "és cert que si en català s'escrigués tanta còpia de llibres com en llatí i en castellà, vindria a ser nostra llengua tant fèrtil en les veus com és la llatina i l'espanyola".

En aquest sentit, Reixac no està sol. A Girona trobem altres capellans que malden igualment perquè hi hagi bons manuals en català. Cap a la meitat del segle XVIII el rector de Peralada (Alt Empordà), mossèn Josep Ullastre, escriu una *Gramàtica catalana embellida ab dos ortografias extensas i ab apòstrofe per a correctament parlar i escriure en extens i apostrofada la llengua catalana*; mossèn Francesc Ifern, mestre a l'Estudi Major de Girona, publica el 1759 el *Compendi de les quatre regles de l'aritmètica pràctica*, amb la intenció que "fent est compendi de ellas ab major claredat possible [...] puga qualsevol aprendre-les ab brevetat i poch treball".

Algunes publicacions posteriors, tot i ser escrites en castellà, com la del caputxí fra Lluís d'Olot *Traçado del origen y arte de escribir bien*, publicat el 1766, recomanen que una vegada el nen sàpiga llegir se li doni per practicar algun llibre dels usats amb aquesta finalitat, com els *Miracles de la Verge del Roser* o les *Instruccions per la ensenyança de minyons*, que són escrits en català.

De totes maneres, no podem fer anar les campanyes al vol, ja que, si bé és cert que el català pot ser considerat la llengua de cultura del baix clergat en el primer quart del segle XVIII al Principat, tal com afirma Joaquim M. Puigvert, no hem d'oblidar que, pel que fa a la instrucció i formació del clergat, l'episcopat adoptà de manera progressiva una clara i decidida posició favorable a l'ús del castellà com a llengua de cultura superior. Només cal recordar, per exemple, que en el Pla d'estudis del Seminari de Barcelona de l'any 1770, durant l'episcopat del bisbe Josep Climent, es concedí un lloc privilegiat a l'ensenyament de la llengua castellana. Tal com manifesta Modest Prats, la dissociació entre una cultura superior castellanitzada i una cultura popular que continua expressant-se en català es conservà fins el segle XIX.

La castellanització és més ràpida en els estudis de retòrica i llatinitat que no pas en els de les primeres lletres. Costà que el mandat de Carles III de l'any 1768 obligant "que la enseñanza de primeras Letras, Latinidad y Retórica se haga en lengua castellana generalmente, donde quiera que no se practique" fos una realitat ben assentada en les escoles de primeres lletres de Catalunya.

Pel que fa a la castellanització dels ensenyaments de gramàtica, el cas de l'escola del convent de la Bisbal (Baix Empordà) és ben significatiu. Els alumnes cada dia tradueixen del català al llatí el text que els dicta el seu mestre fra Bernardí. Doncs bé, en la llibreta d'exercicis d'un dels alumnes trobem el text següent: "El Rey Nuestro Señor, cuya Sagrada Persona conserve Dios muchos años y acumule de felicidades, considerando que los Cathalanes florecen en ingenio así para las especulaciones de Minerva, como para las operaciones de Marte, dignose mandar por su real decreto de 23 de junio del presente año 1768 que en todo el Principado de Cataluña se hable y enseñe la lengua española, para que instruidos en la frase española, puedan los Cathalanes emplearse con mayor desembarazo al real Servicio. Obedeciendo, pues, como es justo al real decreto, manda el maestro de la Bisbal, a todos sus discípulos que, en adelante, hablen y repitan los libros en lengua castellana; previniendo que no mirará con indiferencia los defectos que, en este asunto, se cometieren; pues no son dignos de compasión los que con todas sus potencias no cumplen la voluntad de nuestro amabilísimo Monarca."

Tot i els desigs de castellanització, no hem d'oblidar la prescripció del Concili de Trento que mana que l'ensenyament de la religió, és a dir, del catecisme, es faci en llengua vulgar. Al llarg del segle XVIII es comptabilitzen més de vint edicions del *Llibre dels bons amonestaments*, el *Fra Anselm*, i vint-i-

Interior del Mas Reixac a Bell-lloc d'Aro, Romanyà de la Selva (Foto Ramon Manent)

"Jo, Baldiri Reixach Prebere y Rector de la Iglesia Parroquial de Sant Martí del Lloch de Ollers del bisbat y corregiment de Gerona fill legitim y natural de Joan Reixach quo Pagés del lloc de Bittloch vall de Aro y de Maria Reixach i Carbó, conjuges difunts..."
Del testament de Baldiri Reixach, datat l'any 1778

Petita església, amb restes romàniques, de Bell-lloc d'Aro, la Selva, on Baldiri Reixac va rebre el baptisme (Foto Ramon Manent)

una de la *Peregrinació del venturós pelegrí*, conegut popularment amb el nom del *Pelegrí*. A les darreres dècades del segle XVIII el pare Coll deia que el *Fra Anselm* "es el libro primero que en todas las ciudades, vilas y lugares de Cataluña se da a los niños, después de la Cartilla, para que al paso que aprenden a leer en su nativo idioma, beban la leche más pura y christiana de máximas". Aquests dos llibres, juntament amb les cartilles o sil·labaris, esdevingueren els llibres per antonomàsia dels ensenyaments de primeres lletres de casa nostra. És cert que a partir de la Reial Cèdula de 1768 apareixen alguns catecisme bilingües. De totes maneres, durant tot el segle divuitè continua essent molt abundant la producció catequètica en català; n'hi ha una vuitantena de catalogats.

... i un tractat de pedagogia

Les *Instruccions* també són un tractat de pedagogia. De manera especial en el primer tom hi ha diversos capítols i apartats dedicats a exposar el pensament de l'autor sobre l'educació, sobre la importància de l'acte d'educar, amb la voluntat de donar consells als mestres per fer un ensenyament útil i eficaç. Reixac, sovint traduïnt i adaptant el *Traité des études ou de la manière d'étudier et d'enseigner les belles lettres*, obra del rector de la Universitat de París i notori jansenista Charles Rollin, parla de la glòria i de la grandesa vertadera a què deuen aspirar els minyons. El rector d'Ollers està interessat a exposar continguts concrets i, també, a donar consells i recomanacions als pares i mestres perquè siguin bons mestres, bons edu-

cadors; per això parla d'actituds, de comportaments, etc.

De la mateixa manera que els continguts que exposa són útils des del punt de vista històric perquè ens permeten de conèixer què s'estudiava a la segona meitat del segle XVIII, força de les coses que diu sobre educació són vigents avui en dia. Ben segur que algunes de les raons que fa servir per justificar l'acte educatiu ens poden fer somriure ara, a les acaballes del segle XX, en plena època de la informàtica; però molts dels consells que dóna als mestres continuen essent vàlids avui, ja que l'educació continua fonamentant-se en una relació directa entre el mestre i l'alumne. Una relació que Reixac vol que sigui amorosa, disciplinada, basada en l'estimació.

També parla de l'escola i de l'ensenyament privat, aquell que es fa a les cases particulars de les famílies dels ciutadans nobles i dels pagesos rics que podien pagar un mestre per a l'educació dels propis fills (possiblement es tracta de l'educació que ell havia rebut de petit), etc. Parla de les qualitats que han de tenir els mestres i de les finalitats que s'han de proposar a l'hora d'educar.

Reixac parla de com i què s'ha d'ensenyar. Parla, a més, d'aspectes organitzatius de l'escola; de premis i de càstigs; dels jocs i del temps lliure, per fer servir una expressió moderna; etc. No només parla de les obligacions que tenen els mestres quant a l'educació sinó que també s'adreça als pares i escriu sobre els deures d'aquests pel que fa a l'educació dels seus fills.

Només a tall d'exemple extracto alguns dels consells que dóna quan parla de l'educació dels minyons respecte dels mestres, perquè el lector jutgi de la seva actualitat: "tenir un gran desig d'educar-los bé; [...] considerar lo profit gran, tant espiritual com temporal, que en l'esdevenidor se'n seguirà, tant per sos deixebles com per tota la república, de la bona ensenyança i de l'educació de sos deixebles; [...] no solament deuen cuidar de la bona formació dels esperits dels minyons sinó que són obligats a procurar que sien ben educats, compostos i polítics en les coses pertanyents al cos."

A més, insisteix en la necessitat que el mestre conegui "les capacitats, lo geni, les inclinacions, los vicis i virtuts de sos deixebles" per tal de poder fer un ensenyament a mida; que l'autoritat que ha de tenir sobre els deixebles sigui fruit de tenir sempre un esperit igual, constant i moderat; etc.

En poques paraules, el llibre del rector d'Ollers és un bon compendi dels continguts de diferents matèries que configurarien el bloc de continguts del trivi i quadrivi, tot ampliant-lo, i, també, un bon tractat de pedagogia. Uns continguts que ens permeten

incloure Reixac en la llista dels grans pedagogs catalans després de Lull i Vives, aquests dos força més coneguts i estudiats.

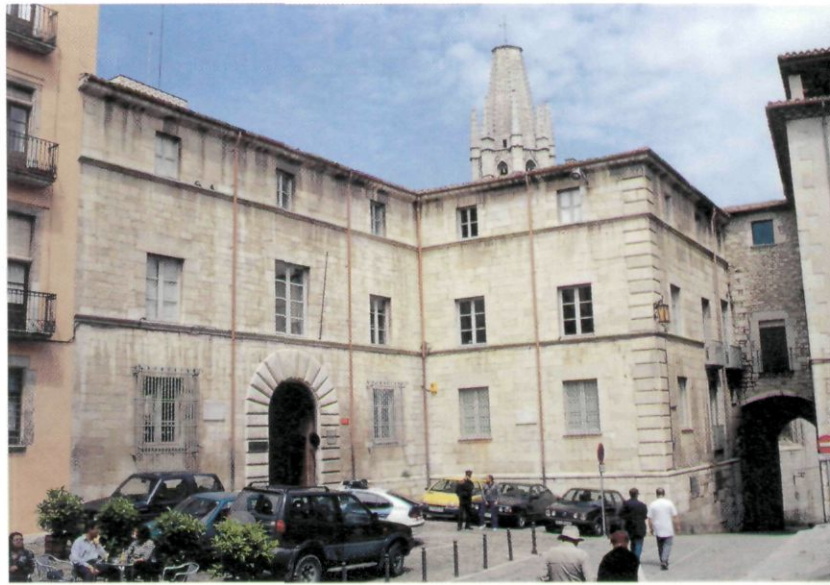
Reixac és fill d'una família benestant de pagès i es passa més de mitja centúria exercint de capellà i dedicat a escriure sobre educació en un petit poble rural. No és estrany, doncs, que en el seu llibre dediqui algunes pàgines a insistir expressament en "l'apreci i l'honor que los minyons estudiants deuen fer dels pagesos i de sos fills", ja que parteix de la base que els pagesos han de ser apreciats i honorats de tothom. La defensa de la pagesia i dels drets dels seus fills a rebre bona educació és una constant en la seva obra. Ben segur que el record de l'educació rebuda durant la seva infantesa va influir en aquesta actitud.

Una enciclopèdia en català amb influències estrangeres i àmpliament difosa a Catalunya

Hem esmentat que Reixac tradueix i adapta fragments de l'obra del francès Rollin; aquest fet ha permès a estudiosos de l'obra reixaquiària afirmar que el rector d'Ollers està influït per l'ensenyament de les petites escoles de Port Royal. El seguiment del text francès, el fa especialment en els apartats que tracta de l'educació i no pas quan exposa continguts concrets. En les *Instruccions* hi ha força altres cites d'autoritat d'autors espanyols i francesos, sobretot quan escriu sobre determinats continguts, que ens fan patent que a l'hora d'escriure des d'Ollers tenia una bona biblioteca de consulta, que sorprèn per la quantitat i la qualitat dels llibres i autors citats.

El P. Feijoo és esmentat diverses vegades; ja hem dit que el *Teatro Crítico*, l'obra del benedictí, s'estava traduint a Ollers mentre Reixac publicava el primer tom de la seva obra i n'escrivia i corregia el segon tom. També cita la *Summa Moral* del dominicà Vicent Ferrer i fragments de la *Mística Ciudad de Dios* de sor Maria de Jesús de Ágreda, així com l'obra del benedictí Rodríguez de Beruel *Palestra crítica-médica*. Les cites en el capítol dedicat a l'astronomia són nombroses; entre altres esmenta el jesuïta i matemàtic P. Regnault; el metge, astròleg i matemàtic italià Cardano; l'astrònom i jesuïta italià Riccioli; Cassini, un altre astrònom italià, etc.

També hi ha cites d'altres autors espanyols, a més de les del ja esmentat Feijoo, com són les del l'historiador i jesuïta Juan de Mariana, i del monjo benedictí Martín Sarmiento. Per cert, aquest monjo gallec lamenta que els nens de Galícia no aprenquin en la seva llengua el llatí i fa una defensa de la

llengua popular; la seva obra, però, des d'aquest punt de vista no tindrà el ressò de l'afirmació reixaquiària.

No es tracta de fer el llistat complet dels autors citats; n'hem fet un tast perquè considerem que són un aspecte que ajuda a calibrar la categoria intel·lectual de Reixac i a valorar més la seva obra, escrita des d'un petit llogaret del municipi de Vilademuls.

Les *Instruccions* es difondran àmpliament per tot el Principat. Jordi Verrié n'ha catalogades dotze edicions en menys de cent anys, una xifra molt destacada per a l'època i que considerem un clar indicador de l'interès per aquest llibre despertava en mestres i persones interessades en la cultura i l'ensenyament.

Posteriorment, ja al segle xx, se n'han fet altres edicions. El 1923, en ocasió de l'homenatge que li va retre el magisteri català, se'n va fer una edició facsímil amb una introducció del mestre Llorenç Jou i Olió, a càrrec de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana; també se n'edità una petita antologia per difondre els textos més importants. El 1983 la Universitat de Barcelona edità altra vegada l'edició facsímil del 1923 amb diverses introduccions de professors universitaris. Mentrestant, el Col·legi Universitari de Girona havia publicat per primera vegada, l'any 1981, el tom II de les *Instruccions*, amb un extens estudi introductor. Finalment, el 1992 Eumo Editorial de Vic va publicar els dos toms plegats en la col·lecció de Textos Pedagògics, també acompanyats d'un pròleg introductor a l'obra de Reixac, així com d'una cronologia i referències bibliogràfiques recents.) D'aquesta manera, i per primera vegada en la historiografia pedagògica ca-

Antic Seminari de Girona (Foto Rafael Ponsatí)

"Fins a la llei Moyano sembla que a la majoria de les escoles rurals es va seguir usant el català en l'aprenentatge de la lectura i l'escriptura. Això explica la continuïtat en l'ús de les Instruccions de Baldiri Reixac." Josep González-Agàpito

Com era? Com vestia el rector d'Ollers? No se'n coneix cap imatge, però devia semblar-se a aquest seu coetani, també capellà, que un altre rector amant del dibuix va retratar al Llibre d'òbits de Santa Maria de Mataró (Foto Ramon Manent)

talana, és possible trobar en un sol volum els dos toms de les *Instruccions*, i l'obra de Reixac es fa accessible als estudiosos i al gran públic.

En ocasió de la celebració del 250è aniversari de la publicació de les *Instruccions* aquest any 1999, la *Revista de Girona* ha publicat un conjunt d'estudis de professors universitaris que ens permeten de conèixer millor l'obra de Reixac. També s'ha editat una *Petita història de Baldiri Reixac*, amb dibuixos de la Pilarín Bayés, amb el desig de fer conèixer al gran públic l'obra d'aquest pedagog.

Si al costat de totes aquestes edicions afegim els articles publicats en revistes professionals i comarcals que han aparegut en ocasió dels homenatges i de la troballa del segon volum, podem pensar que l'obra de Reixac ha estat a bastament difosa a casa nostra. El fet que encara avui es trobin exemplars d'edicions antigues en cases particulars i rectories o en biblioteques de poblacions petites i escampades arreu de Catalunya, així ens ho fa pensar. La concessió dels Premis Baldiri Reixac a les escoles que destaquen per la seva tasca a favor de la llengua i la cultura catalanes també ha contribuït aquests darrers anys al coneixement de l'obra reixaquiana.

Els diferents actes que enguany s'han fet a nivell popular i universitari, així com les commemoracions en algunes de les escoles que porten el nom de Baldiri Reixac, de segur que han contribuït a difondre més l'obra d'aquest insigne pedagog català.

Un llibre ric per a una escola pobre

Afirmar que a l'Antic Règim l'ensenyament de les primeres lletres i els estudis de retòrica i llatinitat eren a l'abast d'una minoria, no és dir res de nou. Per altra part, no hem pas de confondre escolarització amb ensenyament, ja que encara que hi havia poques escoles els infants aprenien en els llocs de treball i a la família. Els estudis locals i les dades generals conegudes fins ara així permeten afirmar-ho.

Centrant-nos en la zona gironina, que és des d'on escrivia Reixac, sabem que les famílies privilegiades, tant a la capital com a pagès, confiaven l'ensenyament dels seus fills a preceptors privats (estudiant, mestre, seminarista, religiós, etc.), que acostumaven a viure a la casa. El mestre no ho tenia fàcil per ensenyar a les filles de la casa, sobretot quan aquestes tenien més de set anys. Si es podia, l'ensenyament de les noies es confiava a dones que, encara que no fossin massa destres en l'art de l'ensenyament, es procurava que fossin ben expertes a l'hora d'ensenyar a cosir i fer mitja, per anar inculcant els ensenyaments domèstics de les nenes.

Des d'aquesta òptica hem de destacar, per la novetat i la contundència de l'afirmació, les paraules que escriu Reixac referides a l'ensenyament de les noies. Afirma que "l'esperit de les dones és tan capaç d'aprendre les ciències com l'esperit dels hòmens. I, además de ser les ciències un gran adorno per l'esperit d'una dona, poden també ser-li de gran utilitat perquè una dona també està exposada a haver de portar lo pes i govern d'una casa, o per sa viudés, o per tenir lo marit inútil, en lo qual cas, sens dubte, són lo saber llegir i escriure i les ciències humanes molt convenients a una dona." Una vegada més aflora el sentit pràctic en el rector d'Ollers, amb una afirmació a favor de l'ensenyament de les dones que cal destacar en un temps que l'escolarització de les noies era mínim.

Els continguts dels ensenyaments eren simples pel que fa a les primeres lletres: ensenyar de llegir i escriure; sovint també s'inculcaven les normes més bàsiques dels comptes: les quatre regles bàsiques i poca cosa més; i, sobretot, s'insistia en l'ensenyament de la doctrina cristiana i dels bons costums. Eren, de fet, els mateixos continguts que s'impartien en les escoles públiques que s'anaven obrint a les ciutats grans a càrrec de les autoritats municipals, i a les escoles parroquials que hi havia establertes en força parròquies del bisbat.

L'aprenentatge de la lectura es feia gairebé sempre amb el catecisme, d'aquesta manera s'adoctrinava els infants al mateix temps que feien pràctica de lectura. La Germandat de Sant Cassià, en les seves Ordinacions per concedir l'autorització per

ensenyar, recorda als mestres que les lectures que s'han de fer a les escoles han de ser edificants; res de llibres profans que puguin distreure. A partir del 1768 alguns dels catecismes i llibres de pietat que es feien servir en les escoles de primeres lletres i de llatinitat i de retòrica començaren a ser bilingües. Serveixi d'exemple, també, la publicació per ordre del bisbe Josep Climent, de Barcelona, el 1770, de les *Sentencias sacadas de la sagrada escritura, vertidas en lengua castellana y catalana, e impresas para la enseñanza de los niños de las escuelas del Obispado de Barcelona*. De totes maneres, la majoria de catecismes dels bisbats catalans eren encara en català, com s'observa en consultar els catàlegs de llibres antics.

Els mestres de les escoles parroquials, escampades sobretot en el món rural, solien ser els mateixos rectors o altres eclesiàstics que vivien a la població, ja que el nombre de capellans residents en una població era molt elevat. A més dels escolans tenien altres nens de la població, a escola.

A les ciutats hi havia diferents modalitats d'ensenyament públic. En alguns casos els jurats de la ciutat encarregaven l'ensenyament als escolapis i els oferien pis i mesada; en d'altres casos, els jurats convocaven concursos per cobrir una plaça de mestre i aquest havia d'espavilar-se, rebent del municipi un sou (molt sovint amb retard) en diners i/o espècies. L'ensenyament de les primeres lletres es feia o en edificis de la ciutat o a la casa del mestre. Per altra part, la mobilitat d'aquests mestres, sempre buscant una vila on es pagués més bé, ens porta a pensar que la frase "passar més gana que un mestre d'escola" ja era una realitat al segle XVIII. També solia haver-hi ensenyament en els convents, tant en els de les congregacions religioses masculines com femenines.

Els ensenyaments privats, minoritaris, tenien l'avantatge de pocs alumnes i de la continuïtat. A les escoles públiques hi havia una enorme varietat de possibilitats. En alguns casos l'ensenyament era gratuït del tot, en d'altres calia pagar l'ensenyament dels comptes (i, per tant, no tothom hi podia accedir).

Pel que fa a l'alumnat, no coneixem dades d'assistència a l'escola fins la segona meitat de segle; així, un document municipal del 1755 afirma que el mestre Jaume Bosc, a Girona, havia arribat a tenir una quarantena de nois; en l'informe del síndic Delàs del 1784 es parla d'una vuitantena. Ni els pares sentien la necessitat d'enviar els fills a l'escola ni les autoritats d'aquesta època eren plenament conscients dels avantatges de l'escolarització ni posaven els mecanismes adients perquè aquesta arribés a tothom. A pagès, a més, la vida escolar

estava condicionada per les feines del camp. La plena escolarització es produí molt lentament i no va aconseguir-se fins la segona meitat del nostre segle.

Les escoles de primeres lletres de nenes són molts escasses al segle XVIII. Les mesures del monarca Carles III a favor de generalitzar l'ensenyament, o no es compleixen o quan ho fan és amb molt de retard. A Girona capital, per exemple, no és fins el 1796 que hi ha la primera petició per establir una escola de nenes; l'any 1803 hi ha una escola privada on les nenes aprenen a llegir, escriure i algunes "labores mugeriles"; al convent de les monges beates hi ha cinc nenes que reben ensenyament.

Al costat d'aquests ensenyaments que s'imparteixen a les escoles no hem d'oblidar l'actuació que es duu a terme als hospicis que es creen a les ciutats importants a final de segle, on els interns joves reben ensenyaments de primeres lletres, al mateix temps que aprenen un ofici i forneixen de mà d'obra barata les fàbriques que s'obren en el lent procés d'industrialització. Cal no confondre escola amb alfabetització, ja que hi havia altres camins alternatius.

Hem de tenir present, a més, que a final d'aquest segle comencen a aparèixer en ciutats una mica importants escoles de dibuix, on també se solien impartir nocions elementals d'arquitectura, així com algunes acadèmies de nàutica en poblacions costaneres.

Ollers. Església de Sant Martí, restes del castell i rectoria. Baldiri Reixac hi va viure cinquanta-un anys i hi va escriure una obra pensada per ajudar els mestres, sobretot els de les zones rurals, que ha estat cabdal dins la pedagogia moderna a Catalunya (Foto Ramon Manent)

"Les darreres edicions conegudes del llibre de Reixac, a part de les contemporànies, són les de Brusi de Barcelona, posterior al 1923 i la d'Agustí Figueró, de Girona, posterior al 1832."
Josep González-Agàpito

En català també al País Valencià i a les Illes

L'obra de Reixac no ens ha de fer perdre de vista que en les altres terres de parla catalana durant el segle XVIII es continuen publicant, i en alguns casos reivindicant, els ensenyaments en la llengua del poble, en uns temps que la castellanització ja és deixa sentit amb força. La historiografia escolar i educativa de les terres valencianes del segle XVIII documenta mestres que no han estudiat ni parlen el castellà i s'afirma que la castellanització per decret no va ser completa del tot i que va provocar problemes als mestres i a l'alumnat.

El mestre Carles Ros i el pare Galiana proposen que l'ensenyament es faci en valencià. Ros, des del 1731, publica textos per fomentar aquest ensenyament; així, el 1732 publica una *Practica de orthographia para los dos Idiomas castellano y valenciano* i l'any següent, un *Tractat de Adages y refranys valencians y practica pera escriure ab perfecció la llengua valenciana*. I no s'acaba aquí el seu treball: més tard publicarà una *Breve explicación de las cartillas valencianas*. El *Diario de Valencia*, durant els anys 1802 i 1803, publica unes "cartes" en les quals es defensa l'estudi del valencià.

A les illes, diferents circulars de la Reial Audiència (dels anys 1771 i 1778) que recordaven als mestres l'obligació d'ensenyar en castellà en aplicació de la Reial Cèdula de 1768, fan patent que la castellanització de l'escola fou molt lenta; sigui com sigui, afectà tant a les escoles públiques com les religioses. La castellanització serà una mica més potent a la capital, Mallorca, que no pas a les zones rurals. A Menorca, al començament del segle XIX, Antoni Febrer i Cardona publica, amb el pseudònim d'"un menorqués", l'obra *Principis de lectura menorquina*.

Quant als catecismes, a Mallorca hi ha diferents traduccions al mallorquí del cèlebre catecisme de Ledesma, Astete i Ripalda, que deixa d'editar-se amb l'expulsió dels jesuïtes el 1767. A València el 1770 es publica una *Doctrina Christiana* en valencià. Al Rosselló, en unes comarques en ple procés d'afrancesament, al bisbat d'Elna s'edita durant aquest segle un *Abrégé de la Doctrine Chretienne en catalan et françois en faveur du peuple* per manament del bisbe. El rector de Ribesaltes tradueix i imprimeix a Perpinyà, el 1799, el catecisme de Claude Fluéri *Menor catechisme historic, qui conté summariament la historia Sagrada y la doctrina christiana*. Alguns altres llibres coneguts en català no són escolars, sinó de pietat o traduccions del francès per afavorir la pietat; per exemple, el *Manual de exercicis y cantichs espirituals, per les missions que fan los PP. Caputxins en lo comtat del Rosselló*, publicat el 1735, o l'*Estil i forma que guardan los PP. de la Companyia de Jesús en les missions que fan en los comtats de Rosselló, Confent y Cerdanya*, de l'any 1838.

Nau de l'església de Sant Martí d'Ollers amb la tomba dels rectors d'Ollers. Matgrat que no s'aprecia prou bé la data, és contemporània de Baldiri Reixac, que hi és enterrat (Fotos Ramon Manent)

Nois i noies alumnes del col·legi Baldri Reixac de Banyoles en ruta des de Bell-lloc d'Aro fins a Vilademuls, on fan una ofrena i una pregària a la tomba del gran pedagog i rector, situada sota la nau de l'església de Sant Martí d'Ollers. Rafael Ponsatí, director de l'escola és el promotor d'aquesta iniciativa pedagògica. (Fotos Rafael Ponsatí)

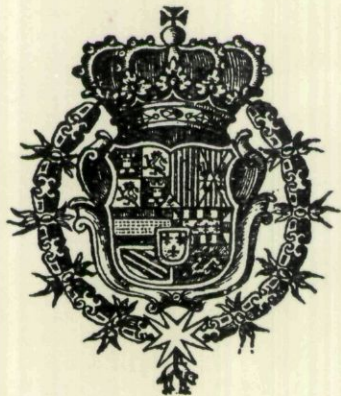

Abeurador situat a la casa veïna de la rectoria d'Ollers on hi ha gravat el nom de Baldri Reixac, única inscripció coetània que es conserva (Foto Ramon Manent)

El segle XIX. Revolució industrial, Renaixença i educació

Bernat Sureda Garcia

NUEVA PLANTA
DE LA
REAL AUDIENCIA
DEL
PRINCIPADO
DE
CATALUÑA,
ESTABLECIDA POR
SU MAGESTAD,
CON DECRETO DE DIEZ Y SEIS DE
Enero de mil setecientos y diez y seis.

En Barcelona: Por JOSEPH TEXIDÒ, Impresor del Rey N. S.
Se hallará en su casa en la Calle de S. Domingo.

Al món occidental, el segle XIX és el període en el qual es configuren els sistemes educatius moderns. La Il·lustració va fer trontollar els fonaments de l'ordre estamental i va posar fi a una educació dirigida exclusivament a una minoria. Les revolucions política i econòmica que es varen viure a final del XVIII marcaren noves necessitats formatives que no cobrien les antigues institucions escolars ni els instruments tradicionals de socialització i difusió cultural. L'increment de la instrucció i la seva ampliació a sectors socials més amplis esdevingué una condició necessària per al desenvolupament dels nous sistemes polítics i de les noves formes de producció. En la construcció dels sistemes escolars moderns que es configuraren en el segle XIX intervingueren molt activament els poders públics, finançant i regulant la xarxa d'institucions instructives.

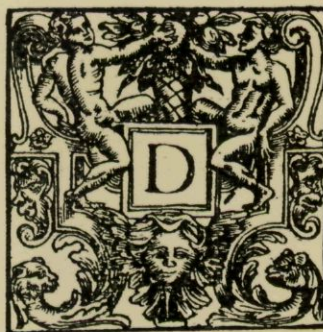
En el cas del territori de cultura catalana, el desenvolupament del sistema escolar es produí en el marc d'estructures estatals, com la francesa i l'espanyola, de caràcter centralista i uniformador. En els dos casos es pretengué que una educació d'abast social ampli servís per contribuir a la identificació entre nació i estat. La manca d'atenció vers les diferències culturals o lingüístiques i la incapacitat per adaptar-se a les distintes dinàmiques econòmiques i socials foren unes de les característiques dels sistemes escolars que s'aplicaren als territoris dels Països Catalans. A més, en el cas espanyol, l'actuació dels poders públics es va caracteritzar per un excés de burocratització, una major preocupació pel control que per l'eficàcia i un deficitari finançament que provocà l'expansió de propostes escolars privades d'iniciatives socials diverses. Aquesta manca d'atenció pública i de finançament fou especialment important a Catalunya, València i les Balears, on el buit de la iniciativa pública afavorí l'escola privada, especialment la de les congregacions religioses, però també d'altres grups socials i

particulars. La gran importància que ha tingut l'escola privada als Països Catalans no es justifica exclusivament per la manca d'actuacions públiques, sinó que, complementàriament, cal atribuir-la a un major dinamisme de la societat civil —religiosa o laica—, amb més capacitat per connectar les seves actuacions educatives amb els interessos econòmics, ideològics i culturals dels distints sectors socials. Per contra, en els territoris de la Catalunya francesa la major eficàcia de l'administració pública i la importància política concedida a l'escola convertiren el sistema escolar en un poderós instrument d'igualació cultural i de difusió de referents culturals comuns per a tot el territori de l'estat en perjudici de les diferències.

Les primeres forces orientadores del canvi de model educatiu que es produí al segle XIX a Espanya es donaren en el període il·lustrat. Fou al darrer quart del segle XVIII quan, per influència del racionalisme i de les noves idees econòmiques, es va confiar en l'increment de la instrucció per augmentar la producció i la riquesa, transformant les mentalitats i millorant les tècniques agràries i artesanals. Encara que no es produís un compromís concret de la corona per garantir el finançament de l'educació, es va reclamar de la noblesa i d'altres grups benestants la seva col·laboració per a la creació d'escoles i centres de formació de menestrals.

Aquests primers impulsos del procés de modernització educativa, que es donaren al segle XVIII, mostraren ja interessos diferents entre la política oficial del despotisme il·lustrat i la dels grups burgesos del Principat; divergències que traduïen dinàmiques econòmiques i socials diferenciades. Malgrat la coincidència en el fet de millorar l'educació, el projecte agrari i contrari a la pervivència dels gremis, que presentà des del Consell de Castella Pablo Rodríguez de Campomanes, va ser contestat des dels diversos organismes de la societat barcelonina. El nucli de la preocupació pedagògica il·lustrada, a més de propugnar la difusió de les primeres lletres, consistia a introduir transformacions radicals en els sistemes de formació professional. Mentre que per a Campomanes calia suprimir les traves imposades pels gremis i crear escoles de Nobles Arts per als menestrals, o d'altres per als camperols destinades a ensenyar tècniques lligades a una indústria popular de poca volada, més propera a l'economia agrària, els cercles comercials i protoindustrials catalans, en canvi, propugnaven un ensenyament que afavorís l'aplicació pràctica dels avenços científics i la introducció de nous procediments industrials, així com la millora del comerç.

Un tipus de formació al qual sí que donaren resposta les escoles creades per la Junta de Comerç

ON PHELIPE,
POR LA GRACIA DE
 Dios , Rey de Castilla , de
 Leon , de Aragon , de las dos
 Sicilias , de Ierusalem , de Na-
 varra , de Granada , de Tole-
 do , de Valencia , de Galicia ,
 de Mallorca , de Sevilla , de
 Cerdeña , de Cordova , de
 Corzeza , de Murcia , de Iacn ,
 de los Algarbes , de Algezira , de Gibraltar , de las Islas de
 Canaria , de las Indias Orientales , y Occidentales , Islas , y
 Tierra firme , del Mar Oceano , Archiduque de Austria ,
 Duque de Borgoña , de Bravante , y Milàn , Conde de
 Abspurg , de Flandes , Tirol , y Barcelona , Señor de Viz-
 caya , y de Molina , &c. Marqués de Castel-Rodrigo ,
 Primo , Cavallero del Insigne Orden del Toyson de Oro ,
 de mi Consejo de Guerra , Governador , y Capitan Gene-
 ral del Exercito , y Principado de Cataluña . Regente , y
 Oydores de mi Real Audiencia de la Ciudad de Barcelona .

de Barcelona i els programes de pensionats que fomentaren els viatges a països europeus per ampliar la seva formació. Més receptius a les idees de Campomanes foren altres indrets dels Països Catalans, especialment els llocs on l'aristocràcia, el clergat i els funcionaris tenien més pes, com era el cas de València, Mallorca o Tarragona. L'activitat educativa de l'Econòmica Mallorquina, per exemple, va ser important i es crearen escoles de primeres lletres i una escola de dibuix que es convertí més tard en Acadèmia de Nobles Arts.

En el període il·lustrat, tant a l'Estat francès com a l'espanyol, es reforçà també la pressió cultural i lingüística a favor de les llengües oficials, amb l'exclusió de la catalana del món escolar i culte, una orientació que mantingué i enfortí la política educativa liberal del segle XIX. Malgrat que en aquesta època, i fins el segon quart del segle XIX, la castellanització fou assumida de manera generalitzada pels grups culturals dirigents a tots els territoris, sorgiren també les primeres reaccions contra una situació que obligava a ensenyar en una llengua que el poble no parlava. Cal recordar aquí la posició primerenca del gironí mossèn Baldiri Reixac, qui defensà l'ensenyament en català a les seves *Instruccions per la ensenyança de minyons*, publicada el 1749, o la voluntat d'alguns erudits menorquins, com Joaquim Pons i Cardona o Antoni Ferrer i Cardona, per donar a conèixer els principis de la llengua menorquina pocs anys després que la definitiva conquesta espanyola de l'Illa acabàs amb la

Les beceroles de la industrialització en un llibre de passatges del segle XVIII (Foto Ramon Manent)

"En quant als oficis, arts o empleos que vulgan prendre los minyons que volen viure en lo món, és precis que antes mirien també les penes i treballs, o conveniències i disconveniències, que tenen i que porten en sí, perquè no déixien després amb vergonya i confusió l'ofici o art que prengueren." Baldiri Reixac

tolerància lingüística mantinguda pels anglesos i el castellà fos imposat com a la resta dels Països Catalans. Especial significació tenen també les paraules d'un dels més importants intel·lectuals i polítics de l'època, l'asturià M. G. de Jovellanos, qui, a la seva *Memoria sobre la instrucció pública*, escrita durant el seu empresonament a Mallorca al principi del segle XIX i dedicada a la Sociedad Económica Mallorquina, reclama que l'educació dels nins s'iniciï amb l'ensenyament de la llengua pròpia del país.

La Guerra del Francès creà la situació propícia per a la manifestació dels principis liberals, que en el terreny educatiu es concretaren en els informes i projectes redactats pel polític J. M. Quintana i presentats a les Corts de Cadis. Seguint l'orientació marcada pel liberalisme moderat francès de l'època de la Revolució, es volia articular un sistema educatiu uniforme i centralitzat. Del control de l'educació elemental i secundària es farien càrrec organismes centralitzats, però el finançament l'aportarien les institucions locals: ajuntaments i diputacions. S'establí la llibertat d'ensenyament, menys a la universitat, que esdevenia un monopoli estatal. La instauració de la monarquia absolutista de Ferran VII evità l'aplicació d'aquests principis, ajornà la modernització de les estructures educatives i deixà en mans de la iniciativa privada el fet de donar resposta a la creixent demanda de formació que hi havia, especialment, a les zones urbanes i en aquells indrets on es produïa un major desenvolupament industrial i comercial.

La nova formació que reclamava la burgesia comercial i industrial, així com altres sectors de professionals liberals, i que ja no trobaven a les antigues escoles de gramàtica, la donaren institucions com la Junta de Comerç de Barcelona, que amplia les seves ofertes formatives a partir del final de la

Guerra del Francès; congregacions religioses com els escolapis, que crearen nous col·legis a Barcelona (1815), Sabadell (1816) i Calella (1819), o col·legis i acadèmies privats. Durant el Trienni Liberal es deixà sentir la voluntat de les institucions públiques per incrementar la formació elemental donant suport a escoles que aplicaven el mètode mutu i que podien admetre un nombre elevat d'alumnes. La reclamada reinstauració de la Universitat de Barcelona, malgrat l'intent del curs 1822-23, no s'aconseguiria fins el 1836.

Amb la implantació definitiva del règim liberal el 1833, s'inicià la configuració d'un nou sistema escolar d'acord amb els principis ja formulats a l'època de les Corts de Cadis i reformulats al Trienni. En els primers anys, els canvis legals foren importants: es crearen juntes provincials i locals d'instrucció pública, es regulà l'ensenyament primari i s'ordenà als ajuntaments la dotació d'escoles elementals, es crearen escoles per a la formació de mestres, es posà en funcionament la inspecció, es disposà la creació d'escoles de pàrvuls i adults, s'organitzà l'ensenyament secundari, etc. No fou, però, fins el 1857, amb la Llei Moyano, quan es produí la consolidació del nou sistema i la seva expansió, i va ser en l'últim quart de segle, amb el règim de la Restauració, quan el sistema assumí les seves característiques més específiques i evidència, ja clarament, algunes de les seves deficiències més notòries. Cal indicar que el desenvolupament del sistema escolar introduí una marcada discriminació de gènere.

L'educació de les dones es considerà un objectiu secundari i els seus objectius eren ben diferents de la dels homes. La incorporació de la dona a l'escola al llarg del segle es produí encara més lentament que la dels homes, i tan sols en aquelles institucions específicament dedicades a elles, com les escoles elementals, els col·legis i les Escoles Normals femenines. Els estudis de mestres, tret d'algunes rares excepcions, foren el sostre superior de la formació de les dones. La seva incorporació a l'ensenyament secundari, pensat exclusivament per als homes, era quelcom excepcional a causa de les dificultats burocràtiques i d'una forta pressió social contrària al fet que les noies assistissin als mateixos establiments que els nois. A pesar de les reiterades declaracions a favor de l'educació de la dona que es produïren, aquesta situació no canvià gaire al llarg del segle. La situació de menor atenció que la dona rebé per part del sistema escolar públic a favorí, encara més, que es mantingués la seva tutela formativa per part d'institucions de caire confessional. Els convents de congregacions religioses femenines que es crearen a molts pobles dels distints territoris de Catalunya, les Balears i el País Valen-

cià a partir del Sexenni, amb escoles o sense, influïren de manera important en l'educació femenina amb un abast i objectius encara poc estudiats.

Malgrat les grans novetats introduïdes pel nou sistema escolar, aquest patí des del principi d'excessiva uniformitat, rigidesa i burocratització. A més, ben aviat es deixà sentir una orientació moderadora dels principis més radicals del liberalisme original que es traduí en la supressió de la gratuïtat de l'educació, en una major atenció pel control ideològic i en una progressiva orientació classista i tradicional de l'ensenyament secundari, més dirigit a formar per a l'accés a la universitat que a ampliar l'educació primària amb aquells coneixements, científics i tècnics, més necessaris per als fills de la burgesia. La dotació de les escoles elementals quedà encarregada als municipis. Aquests, especialment als pobles petits i a les zones rurals, ja prou carregats d'impostos, estalviaven tot el que podien de les despeses escolars. Els centres d'ensenyament secundari, creats en els primers anys d'implantació del règim liberal per iniciativa d'algunes institucions o associacions locals i que incloïen als plans d'estudi les matèries científiques, econòmiques, humanístiques i jurídiques amb més aplicació pràctica a l'activitat econòmica, com ara l'Institut Barcelonés, l'Institut Balear de Palma o els de Figueres i Tarragona, vegeren els seus plans d'estudis uniformats a partir de 1845 amb la promulgació de la llei del ministre Pidal. Encara que manquen estudis més detallats, es pot dir que el major o menor interès dels grups socials dels diferents territoris a l'hora d'articular institucions d'ensenyament secundari, abans de la uniformització d'aquest nivell d'ensenyament, així com les característiques de cada projecte, fan palesa la base agrària o industrial que donà suport al desenvolupament capitalista en cada un dels territoris i indrets dels Països Catalans.

La implantació del sistema educatiu liberal suposà un reforçament de la pressió castellanitzadora que afegí, a la contundent i reiterada norma legal, l'acció inspectora i l'orientació dels continguts escolars amb la intenció de difondre l'ideal d'una cultura castellana unitària i comuna. A més de la confiança en l'acció racionalitzadora i ordenadora d'una administració central, l'expansió del sistema escolar públic i de l'alfabetització en castellà afavoriren la identificació entre progrés i unitat lingüística i cultural entre els grups liberals. Paradoxalment, les contradiccions provocades per aquest mateix procés i el desencís pel que fa a la incapacitat de l'Estat a l'hora de donar resposta a les expectatives educatives i formatives creades, disminuint els efectes negatius del procés de modernització econòmica i social, foren elements que ajudaren a la reflexió lin-

güística, cultural i social que es troba a la base de la Renaixença. Un fenomen que, com és sabut, afectà amb intensitat i característiques diferents tots els territoris del domini lingüístic català.

A partir de la implantació del liberalisme i especialment de la consolidació del moderantisme, el sistema escolar i les institucions educatives, en general, reflectiren bona part de les tensions del desenvolupament del capitalisme, tant en el seu vessant econòmic com cultural i social.

La lentitud en el procés d'escolarització pública, la manca de renovació dels mètodes i sistemes d'ensenyament, la poca eficàcia de l'escola, la fixació rígida de continguts d'ensenyament amb poca aplicació pràctica i les dificultats per accedir a l'escola que patien amplis sectors socials, foren fets especialment evidents entre els sectors més dinàmics econòmicament i socialment. La burocratització de les institucions educatives i la conversió en funcionaris dels docents, que consolidà la llei Moyano de 1857, no contribuïren a la valoració del sistema públic entre els sectors de la burgesia industrial. Les crítiques primerenques de Jaume Balmes contra aquesta situació no tan sols tradueixen els recels dels sectors eclesiàstics contra el monopoli estatal, sinó també la desconfiança que la cultura del capitalisme industrial sentia pels buròcrates. La

Allegoria de la Junta Particular del Comerç de Barcelona a la bòveda de la Llotja, obra de B. Planella. Des de la seva fundació, l'any 1758, la Junta havia estat sensible a les necessitats de l'ensenyament amb la creació de l'Escola de Nàutica, el 1769, i cinc anys més tard l'Escola de Dibuix i la de Belles Arts (Foto Ramon Manent)

Decret d'expulsió dels jesuïtes (Foto Ramon Manent)

"El segle XVIII a la Corona d'Aragó és un segle de canvi polític i social que repercutirà en l'ensenyament." Josep González-Agàpito

burguesia urbana, comercial i industrial no trobava en els centres d'ensenyament primari i secundari públics la formació científica, tècnica i cultural que pogués permetre als seus fills incorporar-se al procés productiu i garantir el prestigi necessari per reforçar el seu paper social. El caràcter excessivament unitari del model escolar que s'aplicava amb els mateixos mètodes i continguts, amb independència de les necessitats culturals, econòmiques o socials de cada lloc, dificultà també la valoració social de l'escola pública al medi rural. El que s'ensenyava a l'escola durant bona part del segle XIX tan sols era útil per a determinades activitats professionals. A més, en molts de casos els poders locals i els cacics no estaven gens interessats a difondre una instrucció que podia trencar els mecanismes tradicionals de control social.

Les cada vegada més nombroses classes obreres urbanes tenien poques possibilitats d'accedir a l'escola, i tampoc no es varen crear institucions públiques suficients per elevar el seu nivell cultural. A pesar del progressiu viratge conservador del discurs educatiu oficial, que insistia en la necessitat d'allunyar el poble dels radicalismes revolucionaris, ni l'escola ni altres institucions públiques cobrien les necessitats d'instrucció i moralització de la classe obrera que la burgesia veia necessàries per mantenir l'ordre i l'equilibri social en uns moments de ràpid desenvolupament capitalista. Aquesta mancança fou posada en evidència no tan sols per homes propers als socialisme utòpic, com Narcís Monturiol a Catalunya o Jeroni Bibiloni a Mallorca, sinó que també era vist amb preocupació per sectors del liberalisme moderat que promogué l'elaboració de plans per a l'educació d'adults, de la qual

és un exemple el mestre barceloní Lluís Puig i Servall, premiat a l'elitista Ateneu Balear el 1865 i publicat l'any següent a Barcelona amb una certa difusió i influència posterior. Al mateix temps, l'incipient moviment obrer desconfiava ja d'unes institucions escolars que, a més de ser escasses i no gratuïtes, eren vistes com un instrument del poder burgès i de transmissió dels valors més conservadors.

Malgrat els importants canvis introduïts pels liberals en relació amb l'estructura educativa de l'Antic Règim, no es va aconseguir donar resposta suficient a les demandes socials ni crear una valoració positiva vers l'escola pública entre els distints col·lectius socials. Aquest fet fou especialment evident a la segona meitat del segle XIX en una societat com la catalana, i la dels distints territoris de parla catalana en general, que, a pesar de les grans diferències entre els diversos territoris, mostrà un gran dinamisme econòmic i social. Amb més capacitat per adaptar-se a les diferents demandes formatives, respondre al pluralisme social i ideològic, i sintonitzar amb les diverses sensibilitats, una àmplia xarxa d'institucions escolars i culturals d'iniciativa social i d'ampli abast en tot el domini cultural català, competí amb el sistema escolar públic i cobrí les seves mancances.

Foren institucions de tota mena, amb orientacions ideològiques i finalitats formatives molt diverses, que proliferaren a partir del clima d'exaltació de llibertat que hi havia durant el Sexenni i que es varen difondre àmpliament al llarg del darrer quart del segle, afavorides per les circumstàncies polítiques que creà la Restauració. Es tractava d'una oferta que incloïa centres tan diversos com: els gran col·legis religiosos d'ensenyament primari i secundari dels escolapis i els jesuïtes, dirigits als fills de la burgesia urbana; els estudis secundaris que es crearen als seminaris conciliaris; l'ampli ventall de centres de congregacions religioses masculines i femenines dirigides a les classes populars en el medi urbà i rural; les escoles i institucions d'educació d'adults creades per associacions catòliques; les classes de formació elemental i de distintes matèries impartides als ateneus i societats obreres; les primeres escoles racionalistes i laiques; la multitud d'escoles, acadèmies i col·legis privats amb finalitat mercantil que proliferaren especialment amb l'inici de la Restauració; els centres escolars renovadors inspirats en la Institució Libre de Enseñanza, com els creats a Sabadell, Palma de Mallorca o València; les escoles professionals per a obrers dels salesians establerts al barri de Sarrià de Barcelona el 1884 o les primeres experiències d'escoles bilingües impulsades cap al final de segle per Eusebi Güell o Francesc Flos i Calcat.

La convicció que l'educació i la instrucció són instruments de control, d'equilibri o de transformació social fou un poderós motor de la mobilització educativa de la societat civil en els territoris de parla catalana a partir de la Revolució del 1868. L'Església i els grups catòlics, recuperats de l'impacte de la instauració del règim liberal, varen recórrer a l'educació i a la formació per mantenir la seva incidència social i, amb la influència del catolicisme social, recuperar els sectors obrers, cada vegada més distanciat de la influència catòlica. Amb aquesta finalitat es produí una forta mobilització de laics enquadrats en associacions catòliques de tota mena: femenines, obreres o juvenils. Alguns sectors liberals més progressistes, demòcrates i republicans convençuts que la manca de formació dels obrers era condemnar-los a la influència de les idees revolucionàries, fet que posava en perill l'harmonia social, obriren els seus locals a tota mena d'activitats instructives. Un dels ideals de les organitzacions obreres, especialment les d'influència anarquista, fou desenvolupar instruments de formació i d'instrucció propis com un instrument de la lluita revolucionària; crearen escoles racionalistes i aprofitaren les poques hores lliures que tenien després de la feina per millorar la seva formació.

Aquestes manifestacions de propostes formatives paral·leles a l'escola sorgiren lligades a la forta eclosió associativa que es produí a la segona meitat del segle a tot arreu dels Països Catalans. Noves formes de sociabilitat culta i popular que substituïren les tradicionals de l'Antic Règim i que tingueren un paper important en la transmissió de valors i d'idees. Són institucions cultes i elitistes com el Liceu de València, creat ja l'any 1836; l'Ateneu Català, que més tard rebé el nom d'Ateneu Barcelonès, creat el 1860, o l'Ateneu Balear, creat el 1862; institucions que serviren de fogar als nuclis pioners de la Renaixença, molt diversos segons els territoris. Més nombroses foren encara les associacions culturals, instructives i lúdiques de caire popular que es crearen a la segona meitat del segle amb orientacions ideològiques diverses i canviants en el temps.

Un dels primers fou el Centre de Lectura de Reus, creat el 1859 per un grup de menestrals i que encara sobreviu. El seu nom ja indica que una de les activitats d'aquest tipus de centres era facilitar la lectura dels periòdics als analfabets amb l'ajuda dels més instruïts. Una pràctica que explica l'ampli abast que tenien les publicacions periòdiques malgrat les elevades xifres d'analfabetisme. Altres institucions similars foren l'Ateneu Català de la Classe Obrera, creat a Barcelona el 1862; l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, fundat el 1863, o l'Ateneu Manresà de la Classe Obrera, creat l'any següent. Durant el Sexenni Revolucionari, amb el clima de

major llibertat, aquestes associacions proliferaren i definiren més clarament les seves opcions polítiques. És el cas de la societat Escola Democràtica Republicana de Palma, creada en 1869, i que es convertí en el nucli del *bakuninisme* mallorquí. Com a reacció a les associacions obreres, durant el Sexenni es començaren a mobilitzar també els sectors catòlics, que iniciaren un procés associatiu que s'amplià, de manera molt important, l'últim quart del segle i que tingué una important dimensió formativa i educativa; encara que era dirigit a tots els sectors socials, dedicà per primera vegada especial atenció als obrers. Associacions de catòlics, patronats i cercles per a joves i obrers catòlics, ateneus i acadèmies literàries o lligues contra la ignorància, de marcat caràcter confessional, proliferaren a València, les Balears i Catalunya. Els objectius educatius i instructius no eren aliens, en general, a l'ampli i plural moviment associatiu que es produí en tots els territoris de parla catalana en l'últim quart del segle: orfeons i altres associacions musicals, societats excursionistes i científiques, clubs esportius, agrupacions teatrals, etc.

En el darrer quart del segle XIX es produí també un enriquitment del debat pedagògic i la difusió d'idees que iniciaren el trencament amb una escola que encara seguia majoritàriament les concepcions

Pati de la Universitat de Cervera (Foto Ramon Manent)

"Lo primer medi per a descansar els mestres és fer passar o fer oír la lliçó dels minyons petits als que són més grans i més avançats en lo saber llegir. I que açò sia amb utilitat dels minyons grans és també certíssim, perquè estos, ensenyant als altres, s'ensenyen a si mateix; i aixís se perfeccionen."
Baldiri Reixac

"Entre totes les llengües, la que amb més perfecció deuen saber los minyons és la llengua pròpia de sa pàtria perquè lo defecte és molt més culpable i feo per un minyó que té estimació. I perquè los minyons tinguen o sàpien un bon modo de parlar en la pròpia llengua, és precis que los pares i mestres procurien que davant d'ells ningú parlia rústicament. Vull dir que ningú gasta expressions o paraules grosseres, desproporcionades i poc honestes, perquè semblants paraules queden molt imprimides en sa tendra naturalesa."
Baldiri Reixac

educatives tradicionals. L'oposició de sectors de la burgesia intel·lectual davant el creixent control ideològic del sistema escolar públic, que pretenia imposar el liberalisme conservador, provocà l'aparició de la Institució Libre de Enseñanza. Aquesta proposta educativa, que va aprofitar les possibilitats de la llibertat d'ensenyança, proposava un ensenyament allunyat del verbalisme i la memorització que tenia com a objectiu el desenvolupament de les capacitats del nin i la formació de tots els aspectes de la seva personalitat. Creada a Madrid el 1876, la Institució Libre tingué una forta influència en la renovació de l'ensenyament des del moment de la seva creació fins a la Segona República. Els contactes entre els homes de la Institució Libre i els educadors del Principat, de València i les Illes foren un dels focus de renovació educativa en aquests territoris. Un dels fonaments del canvi d'idees educatives fou la influència dels corrents higienistes, amb la seva crítica a les conseqüències negatives del procés de desenvolupament industrial i de concentració urbana, i la seva valoració d'una educació integral i harmònica, de l'exercici físic, del joc, de les excursions i de la funció educativa de la natura. A Catalunya, els metges Pere Felip Monlau i Roca (1808-1871) i Rafel Rodríguez Méndez (1845-1919) foren destacats representats de les idees higienistes.

En l'últim quart del segle XIX, a mesura que es consolidà l'expansió escolar i es deixaren sentir les conseqüències de la formació impartida a les Escoles Normals, es pot observar una millora en la preparació dels mestres i en el seu grau de compromís amb les responsabilitats professionals. Els mestres publiquen nombrosos llibres de text de desigual qualitat que, a més de ser una manera d'incrementar els seus minvats sous, inclouen comentaris i opinions sobre la pràctica educativa; també es comencen a editar revistes professionals que demostren que el magisteri comença a ser un col·lectiu amb capacitat d'analitzar críticament les condicions en què es desenvolupa la seva tasca.

Es tractava, encara, de cercles molt minoritaris o de personalitats aïllades, però que foren manifestacions primerenques de la important participació que tingueren els mestres públics en la renovació de l'ensenyament a les primeres dècades del segle XX. Exemples d'aquestes revistes, editades la majoria per col·lectius i associacions de mestres, són: *El Magisterio Valenciano*, que apareix el 1878; la *Revista de Instrucción Pública* d'Alacant, que es publica ja des del 1860; *El Magisterio Balear*, publicat a partir de 1873; *El Monitor de Primera Enseñanza* i *El Clamor del Magisterio* de Barcelona, aparegudes els anys 1860 i 1867 respectivament, o el *Boletín de Primera Enseñanza* de Girona, publicat a partir de 1875, per citar-ne algunes de les de major durada.

Altres es convertiren en portaveus d'opcions educatives determinades, com foren *El Eco de la Enseñanza Laica*, que dirigí Bartomeu Gabarró, o el *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, publicat a Palma entre 1883 i 1887.

Un dels fets al qual s'enfronten els mestres és la contradicció i els problemes que suposa l'obligatorietat d'ensenyar en una llengua que els nins no parlen a la família. Per aquest motiu, al llarg de la segona meitat del segle, aparegueren als distints territoris de parla catalana nombroses gramàtiques, vocabularis i obres escolars, escrits majoritàriament pels mateixos mestres i dirigits a disminuir els efectes negatius d'aquesta situació. Aquests textos, com el del mestre gironí Salvador Genís, *El auxiliar del maestro catalán en la enseñanza de la lengua castellana*, publicat en 1869; el dels mallorquins Damià Boatella i Maties Bosch, *La enseñanza práctica del castellano en las Baleares*, editat l'any 1874, o el *Vocabulario valenciano-castellano o colección de todas aquellas voces valencianas de más difícil equivalencia y que más difieren del castellano*, de Josep Maria Cabrera, aparegut el 1868, per citar-ne alguns del més divulgats, recorren al bilingüisme per facilitar la tasca del mestre. Sense que es pugui parlar encara d'una actitud crítica cap a les directrius oficials, aquestes obres (de les quals es feren nombroses edicions) posen en evidència explícitament o implícitament una contradicció que es fa més palesa a mesura que s'incrementa l'escolarització.

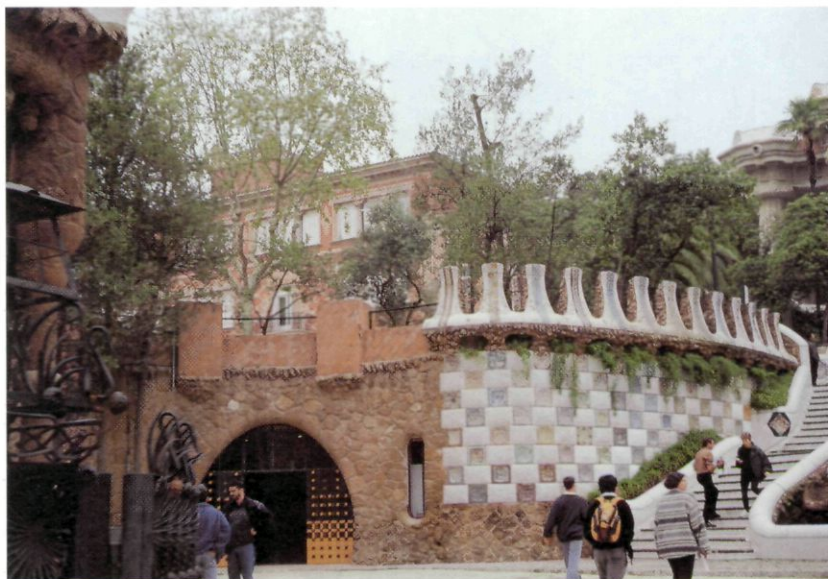
De la preocupació per millorar l'ensenyament i per resoldre els problemes escolars que mostraven alguns mestres i educadors d'aquella època, en són un reflex els debats que es produïren a les assemblees i congressos pedagògics organitzats durant l'últim quart del segle. L'ensenyament de la llengua oficial a les escoles dels pobles que no parlaven castellà fou un dels temes tractats a l'assemblea anual dels mestres valencians de 1883. Al congrés pedagògic de Barcelona de 1888, que coincidí amb l'Exposició Universal d'aquell any, organitzat per l'Associació de Mestres Públics de la Província de Barcelona, i amb assistència de mestres d'arreu d'Espanya, també es va incloure el tema de la problemàtica de l'ensenyament en castellà als territoris de parla no castellana. En aquest cas el debat esdevingué força polèmic i es posaren de manifest les tensions que provocava aquesta qüestió entre els mateixos mestres catalans i amb els de la resta de l'Estat.

Les posicions, pel que fa a la presència de la llengua i la cultura pròpies a l'escola i a l'adequació de l'ensenyament a les particularitats i necessitats de les distintes realitats socials, es varen veure in-

fluïdes al llarg del segle XIX pel procés de recuperació de la consciència d'identitat diferenciada que es produí a la segona meitat del segle i que presentà trets molt diferenciats als distints territoris del domini lingüístic català.

La castellanització imposada pel sistema escolar s'enfrontà, com s'ha dit, amb la pervivència del català com a llengua usada majoritàriament pels sectors populars. La castellanització prosperà especialment entre les classes intel·lectuals i instruïdes, que identificaren el castellà amb l'activitat cultural i científica, i, molt més lentament a mesura que s'incrementà l'alfabetització gràcies a l'escola i a la difusió de les publicacions periòdiques, entre els sectors populars. L'ús literari del català es va mantenir en aquelles produccions adreçades al poble, com publicacions de caire antiliberal que cercaven el suport popular, les de caire satíric o burlesc, o els caticismes. El moviment de la Renaixença, que es va viure d'una manera o d'una altra als distints territoris, s'inicià sota la influència del romanticisme i comportà la recuperació del català com a llengua de producció literària en alguns cercles erudits. Com tantes vegades s'ha posat de manifest, els homes de la primera generació de la Renaixença mantingueren una actitud diglòssica: mentre que escrivi en català la seva producció poètica, feien servir el castellà per publicar textos sobre altres temes i, com és el cas, per exemple, de Josep Lluís Pons i Gallarza, professor de l'Institut Balear i inspirador de la Renaixença a Mallorca, per fer les classes i escriure els seus llibres escolars.

El període revolucionari, que s'inicià el 1868, amb el major clima de llibertat que es visqué, afavorí l'inici d'alguns canvis d'actituds en relació amb el paper de la llengua catalana a l'ensenyament. Els literats de la Renaixença, en principi, maldaren per la recuperació romàntica d'una literatura en català; més tard, al Principat, el moviment es va enriquir amb l'aparició de noves opcions ideològiques i polítiques més compromeses, encara que, per entendre el canvi que es produí a la segona meitat de segle en la valoració del paper la llengua catalana a l'escola, no es pot oblidar la importació dels docents. Les dificultats amb què es trobaven molts mestres a l'hora d'ensenyar en una llengua forastera, conduí a plantejaments realistes que, a la llarga, afavoriren la formulació d'arguments de caire més positivista pel que fa a la necessitat d'incorporar el català a l'escola. Fou una aportació menys lluïda i coneguda, però important per a la recuperació educativa de la llengua. Alguns indicis d'aquest fenomen són les obres escolars bilingües a les quals s'ha fet referència o la consulta (de la qual tenim notícia a través de la correspondència entre aquests dos personatges) que el poeta i professor Tomàs

Forteza i Cortès féu al seu cosí Marià Aguiló sobre si convindria ensenyar a llegir en mallorquí als seus deixebles, aprofitant les llibertats del Sexenni; o les reflexions que, per aquests mateixos anys, plantejava el director de l'Escola Normal de Barcelona, Odó Fonoll, quan recomanava als mestres no renunciar a les explicacions en català, encara que fos per ajudar a entendre el sentit de les frases en castellà.

Aquestes reflexions en relació amb l'ensenyament de la llengua que, en ocasions, semblen ocultar una crítica més profunda i en altres són simplement l'intent de trobar solucions a un greu problema escolar, sovintejaren al llarg de l'últim quart de segle, esperonades per la difusió d'idees educatives que volien donar a l'infant un major protagonisme i que recorrien al seu entorn físic i cultural per motivar i donar més sentit als aprenentatges escolars. Les crítiques als mètodes tradicionals, verbalistes i rutinaris, a la passivitat dels alumnes, a l'ús dels càstigs, etc., començaren a divulgar-se entre alguns sectors del magisteri influïts per les idees de la Institución Libre de Enseñanza o per altres moviments pedagògics renovadors europeus. Eren encara mestres aïllats, però que marcaren profundament la generació d'educadors de principi del nou segle. A poc a poc, introduïren a l'escola pública els treballs manuals, els jocs i les activitats físiques, organitzaren excursions i motivaren els nens vers el coneixement del seu entorn, publicaren obres escolars per donar a conèixer la geografia i la història local, posaren en qüestió l'ús exclusiu dels llibres de text i animaren a la lectura d'altres llibres. Per citar alguns dels més representatius d'aquests mestres cal fer referència a Antoni Balmany a Girona, Juan Benejam a Menorca, Baltasar Perales a València o Miquel Porcel a Mallorca.

Col·legi Baldri Reixac de Barcelona, situat a tocar del Parc Güell (Foto Ramon Manent)

"La llengua catalana té un gran avanç o una gran excel·lència sobre les demés llengües, pués l'experiència ensenya que els catalans fàcilment entenen les nacions estrangeres i que amb facilitat aprenen de parlar son llenguatge, però molt al contrari succeeix a les nacions estrangeres que vénen en esta província, les quals amb dificultat entenen nostre llenguatge i amb molta dificultat l'aprenen de parlar. Que tots los minyons catalans sàpien parlar i escriure bé en català." Baldri Reixac

Pel que fa a la qüestió de la llengua, els problemes plantejats pels mestres i educadors no trobaren una resposta més global fins a l'embranchada de l'actuació pública del catalanisme polític que es produí a partir de 1880. Valentí Almirall, l'any 1882, reivindicà la introducció a les escoles de la llengua catalana i la seva normalització lingüística i educativa; mentre, des de posicions conservadores, les *Bases de Manresa*, de 1892, reclamaren per al català el caràcter de llengua oficial. L'any 1886, el mestre Francesc Flos i Calcat en la seva memòria *Les escoles catalanes*, premiada al Centre Catalanista Provençalenc, proposava una escola en català i amb continguts propis de la cultura del país, sense excloure l'aprenentatge del castellà. Flos defensava l'ensenyament del català i es fonamentava en arguments de caire pedagògic i psicològic, a més dels polítics, donant a la seva reivindicació una consistència positivista que superava els arguments romàntics. A la dècada final del segle XIX la demanda d'una escola en català es va estendre entre els sectors del catalanisme cultural i polític del Principat. La tenacitat de Flos i Calcat i un clima social més favorable feren possible la fundació a Barcelona del Col·legi Sant Jordi el 1898, primer centre escolar en català després de les experiències realitzades a l'escola de la Colònia Güell l'any 1891, així com la creació el 1899 de l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana. La influència del moviment cultural i polític catalanista del Principat desvetllà posicions similars a València i les Balears, encara que en aquests territoris varen ser molt més minoritàries i no tingueren gaire influència en el món escolar fins les primeres dècades del segle XX. A la Catalunya que es trobava sota el govern francès, l'àmplia difusió de l'escola pública, l'eficàcia del control polític i administratiu i la decidida voluntat dels governants d'eliminar les llengües diferents al francès, especialment després de l'aprovació de les lleis del ministre Jules Ferry de 1881, 1882 i 1886, deixaven poques esclertes per a la pervivència del català a les institucions educatives.

Per acabar, es pot dir que el desenvolupament del sistema escolar al distints territoris del domini lingüístic català sota govern espanyol va ser lent i molt deficient durant el segle XIX. Malgrat el seu

creixement al llarg del segle, amplis sectors de la població quedaren sense rebre cap instrucció elemental i l'ensenyament secundari fou molt minoritari. La burgesia industrial i comercial catalana i, en general, els grups socials benestants del diversos territoris no trobaren en el sistema públic una resposta adequada per a l'educació dels seus fills i varen delegar aquesta funció en les congregacions religioses o en algunes iniciatives privades laiques. El creixement de l'escola privada fou especialment important al període de la Restauració. El pes de l'escola —elitista o popular— de les congregacions religioses fou especialment important als nuclis urbans, però també en algunes zones rurals, com fou el cas de Mallorca. L'escola pública elemental cobrí més les necessitats de la població treballadora al País Valencià i especialment a València, que al Principat i a les Balears. El 1885, d'acord amb les estadístiques oficials, l'escola privada elemental a la província de Barcelona tenia cura d'una mica menys del 50 % de la població escolaritzada; a les Balears aquest percentatge representava aproximadament el 40 % i era especialment alt en el cas de les nines; a Girona arribava a poc menys del 30 %, i Tarragona i Lleida es mantenien entorn de la mitjana de l'Estat, que era d'un 15 %. El País Valencià presentava uns índexs d'escolarització pública lleugerament superiors a la mitjana espanyola.

L'escola i, especialment, l'escola pública, amb diferències al distints territoris del domini lingüístic català, en general no va cobrir les demandes d'instrucció de la població ni de la classe treballadora ni dels grups benestants i, pel que fa al seu paper de socialització i culturalització, va haver de compartir aquesta funció amb una àmplia xarxa d'institucions, associacions i iniciatives molt diverses. En aquell segle, especialment a la segona meitat, es produí la substitució de formes de socialització típiques de l'Antic Règim per altres de noves que responien més a una societat democràtica i plural, així com a les noves formes de producció; d'altres, com l'Església, que varen perviure, adaptaren els seus procediments, però en cap cas l'aparell escolar de l'Estat va substituir ni d'un bon tros les iniciatives educatives i socialitzadores dels diversos col·lectius socials.

Esgrafiats de la façana del Grup Escolar Baixeras obra del Patronat Escolar que dirigia Manuel Ainaud (Foto Jordi Vidal)

LA CATALUNYA IDEAL

La renovació pedagògica al primer terç del segle XX

Josep González-Agàpito

El sistema educatiu espanyol palesava la seva ineficàcia en encetar-se el segle xx. Mentre que als estats del centre i el nord d'Europa, inclosa França, havien resolt pràcticament el problema en arribar l'any 1900, a Espanya l'analfabetisme afectava al 64 % de la població. Cal relacionar aquest fet amb el fracàs de la burgesia industrial, mercantil i urbana pel que fa a assolir una modernització de l'Estat i de les estructures socials. El fracàs d'aquest intent a les Balears i València explica les dificultats de la renovació pedagògica en aquests territoris, on domina una burgesia agrària i monopolista. A les Illes i al País Valencià la renovació pedagògica serà més aviat fruit de plantejaments i accions personals, ja que manca un teixit social i unes demandes que hi sintonitzin. Al Principat, contràriament, aquesta renovació rebrà un fort impuls paral·lel al notable desenvolupament industrial i a l'hegemonia d'una burgesia mercantil i industrial. El procés d'industrialització es troba a l'inici del vigèsim segle ja plenament afermat, amb totes les conseqüències que això comporta en el terreny social, polític, econòmic i educatiu.

Però, malgrat aquestes circumstàncies, el tradicional abandonament de la responsabilitat educativa per part de l'administració estatal continuà fins a l'inici de la dècada dels setanta, a les acaballes de la dictadura franquista, i afavorí una gran implantació d'escoles de religiosos. L'excepció fou el període de la II República i les iniciatives de les corporacions públiques catalanes, especialment de la Mancomunitat de Catalunya i la Diputació i l'Ajuntament de Barcelona durant el primer quart del segle xx.

La inhibició educativa de l'estat tingué greus conseqüències per a les classes populars, especialment a les grans concentracions urbanes, on els déficits d'escolarització foren crònics durant el primer terç de l'esmentat segle, fet que afavorí l'apari-

*Grup Escolar Pere Vila
(Foto Jordi Vidal)*

ció d'escoles improvisades en un pis urbà i, en general, de baixa qualitat.

Aquesta situació comportava que el dret a l'educació fos una entelèquia per al proletariat, especialment l'industrial, fet que ajuda a entendre que l'escola esdevingués una important arma d'influència ideològica i política entre aquests sectors. I s'utilitzà amb eficàcia des de totes les opcions polítiques, des d'anarquistes i lerrouxistes, fins a la Lliga Regionalista. També en aquest primer terç de segle, la identificació entre les escoles religioses i els privilegiats fou un altre element que contribuï a crear un tens clima anticlerical, que quedà evidenciat en esclats de ràbia col·lectiva com els fets revolucionaris de 1909 o l'anomenada "guerra escolar", malgrat els esforços del catolicisme social.

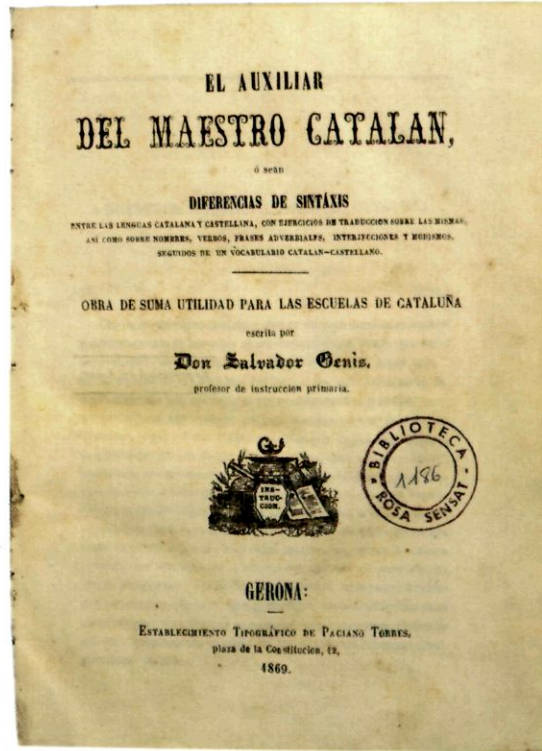
Les escoles obreristes

Els treballadors eren, evidentment, qui més directament patien aquesta paupèrrima situació educativa. No es gens estrany que sigui entre el proletariat industrial on sorgeixen iniciatives escolars i d'educació no formal encaminades a contribuir al seu alliberament com a classe i a la dignificació personal dels obrers i les obreres.

En aquest sentit són nombroses les iniciatives sorgides dins el moviment llibertari, les quals marquen un camí propi dins el moviment de renovació pedagògica que viu la Catalunya del primer terç del segle xx.

Un dels educadors més notables és Albà Rosell, que és, sens dubte, qui millor tradueix entre nosaltres els objectius i propòsits educatius llibertaris. Rosell es planteja assolir una educació integral i activa a la seva escola de les Mallorquines de Montgat (Maresme) i, més tard, a l'Escola Integral de Sabadell, a Carlet (País Valencià) i a Alaior (Menorca). Tot seguint a Paul Robin i a P. Kropotkin, planteja una educació fonamentalment ètica adreçada a *homes autosuficients i lliures*, que siguin capaços de copsar la bellesa de la vida i de *bastar-se a si mateixos i viure feliços*.

Però la figura internacionalment coneguda de Francesc Ferrer i Guàrdia és qui endegà una obra escolar de gran abast a partir de l'Escola Moderna, del seu butlletí i de l'editorial escolar. Ferrer i Guàrdia forní moltes escoles racionalistes, esteses per Catalunya, País Valencià i Menorca, d'una fonamentació ideològica i d'un suport didàctic escaient, en base a un conglomerat, no sempre coherent, format per elements de la tradició educativa anarquista, del positivisme de caire burgès, de l'Escola Nova

El auxiliar del maestro catalán en la enseñanza de la lengua castellana, obra del mestre gironí Salvador Genís i Bech, edició del 1869 (Foto Ramon Manent)

"L'obra de Genís fou una de les més conegudes i utilitzades pels mestres que feien servir el sistema bilingüe per ensenyar el castellà als infants des que, el 1768, una Real Cédula de Carles III havia imposat el castellà a les escoles de primeres lletres. És, doncs, una fita important perquè va obrir una porta, encara que fos molt tímida, a la introducció del català escrit a l'escola. Fou aprovat com a llibre de text el 1906, trenta-set anys després de publicar-se'n la primera edició." David Pujol

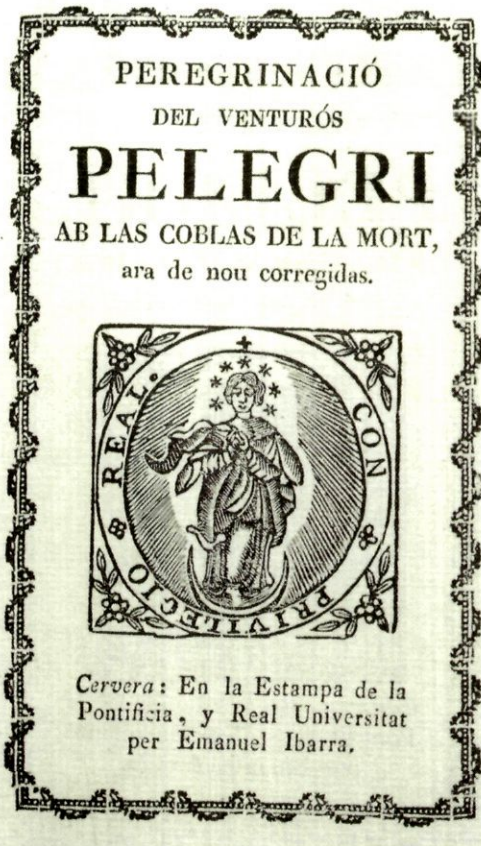
i del corrent del radicalisme republicà francès centralista, interclassista i anticlerical. A més de la de Barcelona, cal destacar l'Escola Moderna de València, amb Samuel Torner i Josep Casasola al front.

La repressió que seguí a la Setmana Tràgica del juliol de 1909 comportà el lamentable afusellament de Ferrer, i posà fi a la multitud d'escoles obreristes de tot tipus existents a Catalunya, així com a d'altres que simplement diferien de la ideologia oficial, com ara les escoles de les esglésies protestants.

Entre les iniciatives portades a terme pels obrers a la percaça d'una educació dignificadora de la persona cal destacar, també, l'Escola Horaciana fundada el 1905 per Pau Vila, treballador tèxtil que esdevingué un notable pedagog i eminent geògraf.

La inquietud renovadora L'Escola Nova

Iniciatives com l'Escola Horaciana, posada sota el lema d'*ensenyar divertint*, formen part dels orígens de la gran sensibilitat educativa que es viu durant el primer terç del segle a Catalunya i que trobà la seva més paradigmàtica expressió en el moviment de l'Escola Nova. Aquest nom vol proclamar la ruptura amb la vella i anquilosada escola tradicional; el moviment també és conegut amb el nom d'educació activa, escola del treball, educació funcional o escola progressiva. L'Escola Nova forma

La Peregrinació del venturós pelegrí ab las coblas de la mort ara de nou corregides, edició barroca impresa per Emanuel Ibarra a Cervera. Junt amb el "Fra Anselm" fou el llibre d'aprenentatge de la lectura en català més popular fins a la segona meitat del segle XIX, especialment a les zones rurals (Foto Ramon Manent)

un ampli i diversificat moviment que comprèn un conglomerat de teories i mètodes, a voltes força divergents, que tenen en comú la voluntat de fonamentar el procés educatiu i l'aprenentatge en l'activitat natural de l'educand, caire que el porta a basar l'esmentat procés educatiu, no pas en la lògica de l'adult, sinó en el coneixement psicològic de l'infant i el jove i en el respecte als seus interessos i iniciatives. El moviment no es ceneix a l'educació reglada com pot indicar equivocadament el seu nom, sinó que comprèn accions en el camp de l'educació no formal com ara les colònies, l'escoltisme, l'animació sociocultural, o en l'educació de joves inadaptats, com en l'extraordinària Casa de Família de Josep Pedragosa, per citar algun dels àmbits en què actua.

En la implantació de l'educació activa a Catalunya, hi conflueixen amb més o menys reeiximent grups sensibilitzats d'àmbits molt diferents: el sector més dinàmic i cosmopolita de la burgesia catalana, que crea el Col·legi Mont d'Or de Barcelona o l'Escola Vallparadís de Terrassa; educadors regeneracionistes, com ara els del Liceu Escolar de Lleida; mestres públics inquietos, com els de les comarques gironines; obrers, com el cas de Pau Vila;

nacionalistes d'esquerra; educadors sensibilitzats del moviment llibertari o del republicanisme lerrouista, etc.

La renovació pedagògica trobarà un decidit recolzament, com veurem, en institucions públiques catalanes com la Mancomunitat de Catalunya, la Generalitat republicana i alguns ajuntaments, com ara el de Girona i Barcelona. Catalunya esdevingué durant aquest primer terç de segle un dels referents europeus més interessants pel que fa a l'Escola Nova.

Al País Valencià la renovació pedagògica és estretament vinculada a l'obra regeneracionista de la Institución Libre de Enseñanza de Madrid. Pedagogs valencians com Rafael Altamira són destacats institucionistes, com ho és també Rodolf Llopis, un dels impulsors de les reformes educatives de la Segona República. Així mateix lligats a la pedagogia de la Institución hi ha els mestres i les escoles socialistes valencians.

El Blasquisme fou l'altre important corrent amb inquietuds pedagògiques participadores del reformisme social i centralista de l'escriptor i polític Blasco Ibáñez.

Personalitat destacada de l'activisme pedagògic i de la recuperació de la llengua i cultura pròpia fou Carles Salvador i Gimeno, que el 1917 publicà *Per l'ensenyança valenciana* i dos anys més tard *L'idioma valencià a les escoles*, i que intentà, sense gaire èxit, la creació de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana amb objectius semblants a la seva homònima de Catalunya. Tampoc podem oblidar, en aquest sentit, la renovació de la didàctica del valencià realitzada per Lluís Fullana. L'escola activa conegué un especial impuls a les terres valencianes durant els anys de la II República, amb noms rellevants com el castellanenc Enric Soler i Godes.

La influència de la Institución Libre de Enseñanza també fou determinant en la renovació educativa de les Illes Balears. Una característica de l'Escola Nova illenca és la seva estreta vinculació a les escoles i al magisteri públics, amb figures notables com Miquel Porcel, Mateu Obrador i els professors de l'Escola Normal Conxa Majano i Francesc Bello. Un destacable nucli renovador fou el que es formà a l'entorn de la tasca de l'inspector Joan Capó, que realitzà una intensa difusió teòrica i tècnica de la pedagogia activa.

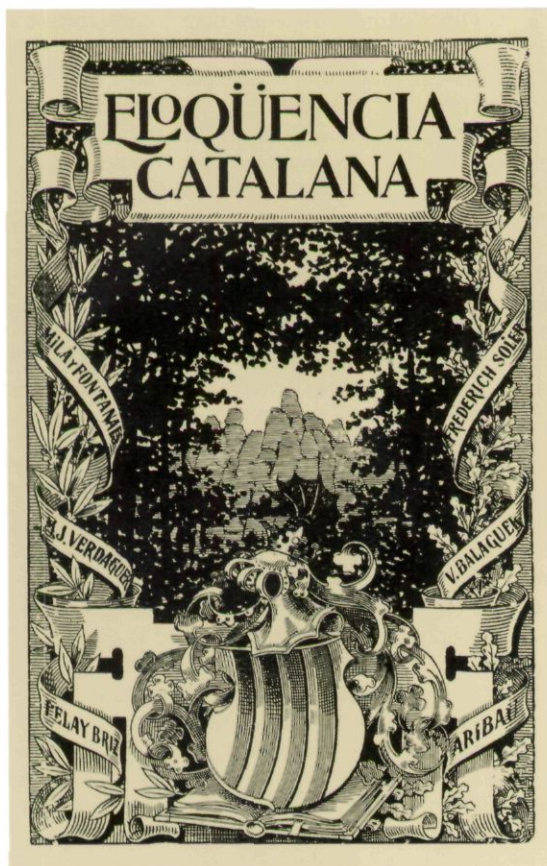
Els ateneus

Els ateneus, i especialment els obrers, foren un dels elements més interessants d'educació i culturalització popular a través d'activitats formatives i d'educació en el lleure. Continuadors d'una tradició arrelada al segle XIX, donaren peu a un dels vessants més rics de l'ampla vida associativa catalana, la qual comptava amb altres importants focus d'educació d'adults i joves, com, per exemple, el moviment orfeonístic o l'excursionisme.

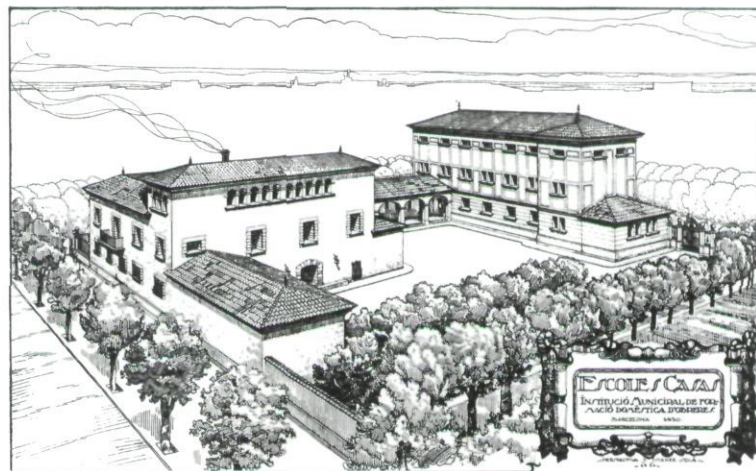
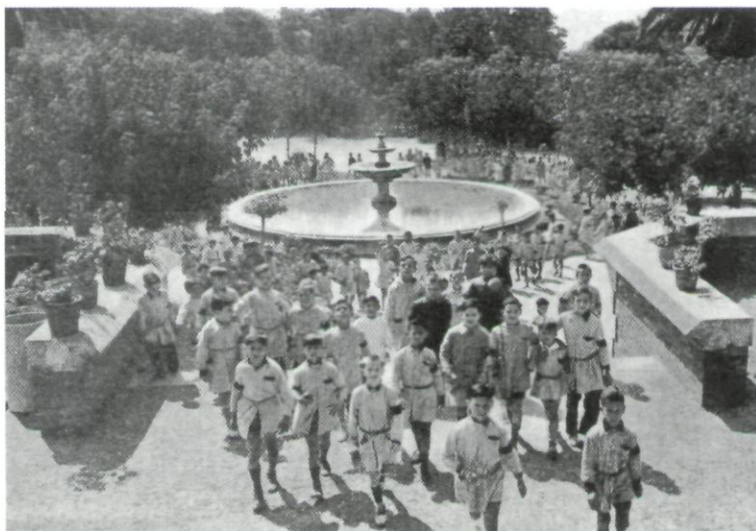
Moltes d'aquestes entitats agrupaven socis a l'entorn d'un ideal social o polític concret. Viles i ciutats comptaren amb una gran diversitat d'aquests elements d'educació social, que cobrien un ampli espectre polític i ideològic, des de la multitud de centres parroquials als ateneus llibertaris, passant pels afins al republicanisme populista de Lerroux, la Lliga Regionalista, el republicanisme nacionalista o la petita burgesia. Altres es basaven en la neutralitat política, com és el cas de l'Ateneu Mercantil de

València o el Centre de Lectura de Reus. Ben notable és l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, que cobria tant el camp de l'educació formal —escoles i formació professional— com el no formal: biblioteques, conferències, excursions, teatre, lleure, etc. La problemàtica, vitalitat i vocació formativa dels ateneus quedà reflectida en els congressos de Reus (1911) i Vilanova i la Geltrú (1912).

Menció a part mereix l'Ateneu Enciclopèdic Popular, fundat el 1909 per educadors i intel·lectuals obreristes i republicans; fou plantejat, recollint les experiències assajades a la Gran Bretanya, com una *universitat popular*; mantingué un fort compromís social i una gran projecció cívica. Tampoc podem deixar d'esmentar la tasca capdavantera de l'Ateneu Barcelonès en el terreny cultural i d'educació social, el qual comptà entre els seus presidents amb personalitats de la talla de Valentí Almirall, Domènech i Montaner, Joan Maragall i Pompeu Fabra, entre d'altres.

Eloquència catalana, del valencià Francesc Fayos, antologia de textos d'autors catalans, mallorquins i valencians que fou molt popular a cavall dels dos segles: entre 1884 i 1912 se'n coneixen set edicions (Foto Ramon Manent)

Dos aspectes de l'obra del Patronat Escolar de Barcelona: l'hora d'entrada a l'escola municipal de Sarrià i el projecte de l'escola Casas, "institut municipal de formació domèstica d'obresSES"

El Noucentisme: construir un país a través de l'educació

Conrad Vilanou i Torrano
Joan Soler i Mata

Una mostra del Noucentisme artístic: el llibre *En Peret*, de Lola Anglada

El Noucentisme, un projecte reformista per a Catalunya

L'Europa de final del segle XIX viu un canvi polític i cultural que tindrà com a característica l'aparició d'alguns trets reactius en contra dels grans principis dominants des de cent anys abans. Així, del liberalisme es passarà de forma gradual a un estatisme generador de nacionalismes per una banda i d'imperialismes per l'altra. El positivisme i el materialisme hauran d'encarar-se a formulacions idealistes i subjectivistes en un temps de vitalismes, d'intuicionismes, i del pragmatisme proclamador que la veritat resideix en la utilitat i del valor de l'experiència projectada cap a l'acció. Finalment, en l'àmbit més estrictament artístic, cultural i científic, el classicisme, entès com a projecte de reforma moral, i el psicologisme, centrat en l'atenció a la psicologia humana, ocuparan l'espai del romanticisme, del realisme i del naturalisme.

Tot plegat conformarà la construcció de projectes reformistes que, a Catalunya, entronquen amb el projecte de reforma social i econòmica d'una burgesia que situada com a classe dominant, aspira a convertir-se en classe dirigent. Una burgesia que, reclama protagonisme en el terreny polític a partir d'un projecte nacional de caràcter conservador i que, en aquesta aspiració, sintonitza àmpliament amb l'onada reformista europea i, en paraules de Jaume Vicens Vives a *Industrials i polítics*, realitza "el retrobament d'Europa després de quatre segles d'absència. Heus aquí la significació pregonada del moviment catalanista després d'Almirall, Mañé i Flaquer i Torras i Bages. La generació de 1901 va sentir aquest impacte quan més enllà de l'Ebre encara persistia —malgrat els plans de molts castellans il·lustres— la inautenticitat d'un Estat que es recolzava en el caciquisme, les casaques de Palau, la cursilleria de Campoamor i una administració deplorable."

Aquesta fita generacional de 1901 queda reforçada, a nivell polític, amb la fundació, el mateix any, de la Lliga Regionalista, el partit polític que sota el lideratge indiscutible d'Enric Prat de la Riba encarnarà el desig d'un projecte de reforma amb pretensions interclassistes. Un projecte de reforma que s'anirà bastint durant els anys següents, durant l'anomenat temps del Noucentisme, el terme fruit de la inventiva d'Eugeni d'Ors, que el va difondre a través del seu Glossari a les pàgines de *La Veu de Catalunya*: el "nou" enfront del vuit dels vuitcentistes i enfront del vell, "un esperit únic (que) bufa avui sobre les joventuts dels pobles civils".

Josep Murgades, en el seu "Assaig de revisió del Noucentisme" (*Els Marges*, 1976), defineix aquest moviment com "un fenomen ideològic que, entre el 1906 i el 1923 aproximadament, tipifica les aspiracions hegemòniques dels nuclis més actius de la burgesia catalana, postula els seus interessos en un pla ideal i, mitjançant la creació d'un complex sistema de signes lingüístics i iconogràfics, formula models i projectes que, a més d'explicar analògicament la realitat, contribueixen a establir pautes de comportament social tendents a possibilitar la viabilitat d'una acció reformista". En definitiva, el Noucentisme es configura com un projecte de dirigisme cultural lligat a un projecte polític, capaç de generar productes artístics i culturals que, a més del seu valor propi, tenen l'objectiu de reformar les mentalitats, els hàbits i les actituds, o sigui, d'educar els ciutadans del nou país que es vol construir, identificant-los en manifestacions tan diverses com les gloses de d'Ors, els poemes de Carner o de Bofill i Mates —Guerau de Liost—, les escultures de Josep i Joan Clarà o les pintures de Torres Garcia. Manifestacions sustentades en el programa teòric elaborat i defensat per Eugeni d'Ors, l'ideòleg del Noucentisme, i impulsades des de la pràctica institucional de la Mancomunitat, l'instrument polític dissenyat per Prat de la Riba per suplir les deficiències de l'Estat a Catalunya.

Eugeni d'Ors i els fonaments de la pedagogia noucentista

La intervenció d'Eugeni d'Ors (1881-1954) en el modelatge del pensament i dels ideals noucentistes s'ha de resseguir des de la triple perspectiva de periodista, pedagog i filòsof. Tres línies complementàries i paral·leles que situaran l'obra de d'Ors en la cruïlla dels camins per arribar a tothom, en la motivació i la voluntat d'intervenir i en la capacitat d'elaboració i de síntesi de les idees que circulaven en aquells primers anys del nou-cents.

Aquest és el d'Ors que, com havia fet Goethe a Weimar o com farà més endavant Gentile a Itàlia,

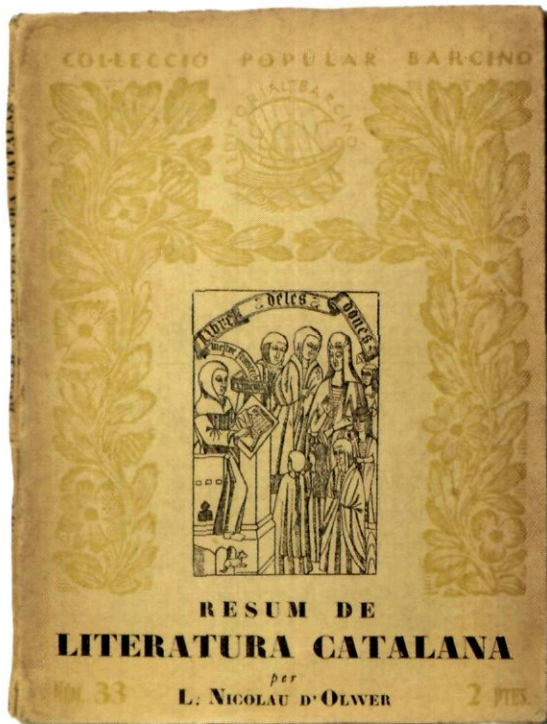

s'erigirà en pedagog del Noucentisme i en orientador de la política cultural catalana, ja sigui des de les pàgines de *La Veu* amb les seves gloses a partir de l'any 1906, amb la continuada presència en els congressos internacionals com el de Filosofia (Heidelberg, 1908, i Bolonya, 1911), el de Psicologia (Ginebra, 1909) o el d'Educació Moral (la Haia, 1912) o amb el mestratge impartit en discursos i en nombroses conferències; pel que fa a aquestes darreres, cal destacar el cicle sobre "Sistematització filològica de la Pedagogia" de l'any 1915, les tres lliçons sobre "La Història i la Història de la Cultura" o les dictades a la Residencia de Estudiantes de Madrid ("De la Amistad y del Diálogo", del 1914; "Aprendizaje i Heroísmo", del 1915; "Grandeza y Servidumbre de la Inteligencia", del 1919). Una tasca completada amb les responsabilitats exercides a la Secretaria de l'Institut d'Estudis Catalans, a la Direcció del Seminari de Filosofia, al Consell de Pedagogia i a l'organització dels Cursos Monogràfics d'Alts Estudis i d'Intercanvi, a la Direcció de l'Escola de Bibliotecàries, a la Direcció del Departament d'Educació Superior i a la Direcció General d'Instrucció Pública de la Mancomunitat. I també amb la fundació i direcció de la revista *Quaderns d'Estudi* a partir de l'octubre de 1915, en la qual, sota el pseudònim d'El Guaita, convidarà el mestres i professors a impulsar una obra de renovació i a la creïença i avenç en les virtuts d'aplicació, coherència, capacitat per al mètode i la disciplina, esperit de continuïtat, possibilitat d'acció col·lectiva, serietat, honestedat científica i patriotisme ardent.

La síntesi orsiana de l'ideari noucentista, tal com analitza Norbert Bilbeny, se sustenta en els pilars de

El Grup Escolar Baixeras, escola d'estructura vertical situada junt a la Via Laietana de Barcelona (Foto Jordi Vidal)

"Ser regulat en lo gasto, perquè si gasta supèrfluament i més del que guanya, després no tindrà per les coses útils i necessàries; procurar tenir sempre bons amics perquè amb son apoio puga alcançar lo que li convé i subsistir en cas que per envidia o malícia d'algú li vingués alguna desgràcia de son soberà, i procurar tenir sempre bon nom i reputació, perquè així ningú s'avergonyia d'estar a son costat ni de ser-li son amic."
Baldiri Reixac

El Resum de literatura catalana de Lluís Nicolau d'Olwer fou publicat per l'Editorial Barcino l'any 1927 per tal de contribuir a l'ensenyament de grau mitjà i a la divulgació literària (Foto Ramon Manent)

la cultura, la intel·ligència, l'arbitrarisme i la ciutat enfront dels valors romàntics de la natura, la paraula viva, el sentiment i l'individu. Una contraposició que es fa ben palesa, per exemple, en la tria del model humanista del Gargantua de Rabelais per davant de la concepció romàntica de l'educació de l'Emili rousseauïnà. Un ideari que Josep Pla resumeix de forma tan aclaridora i rigorosa alhora: "Contra el romanticisme —digué Xènius—, el classicisme. Contra el ruralisme, la ciutat. Contra el carrer, la Universitat. Contra l'espontaneïtat, el to. Contra el llibertinantge, el sonet. Contra el popularisme, la civilitat. Contra la sinceritat, la urbanitat. Contra el fanatisme, la ironia. Contra el caprici, la norma. Contra l'exabrupte, la gramàtica. Contra el verisme, l'arbitrarietat. Contra el trabuc, el somriure."

L'ideari orsià persegueix la renovació de la tradició cultural catalana, tal com ell mateix explicitava en un article aparegut l'any 1911 a la revista *Cataluña* ("El renovamiento de la tradición cultural catalana"), i mostra una clara vocació pedagògica i educadora basada en la intervenció, perquè l'Obra Ben Feta, a semblança del model artesà de Bernat de Palissy, és fruit de la voluntat, l'esforç, el deure i l'acció. I en el seu afany de "donar imatges a qui no en té" i amb el convenciment que, si es "produeixen grans homes, la resta s'esdevé", Eugeni d'Ors elabora la pedagogia de "l'home que treballa i juga", la síntesi harmònica i perfecta de l'home lliure, de l'home arbitrari que ordena el món en un combat interminable, de l'home heroic manllevat

de la literatura homèrica, de l'home assenyat, de l'home eficient que "vol més que no pas desitja" i del ciutadà, de l'home impregnat de l'esperit de la civilitat, de l'esperit de la ciutat ideal noucentista, d'aquella ciutat que Josep Carner tan bé descriu en el poema "Bèlgica", d'aquella ciutat "on tothom s'entendria d'una vella pintura [...], on hom trobaria savis de moltes de maneres [...] i tot de sobte, al caire de llargues avingudes, hi hauria les fagedes, les clapas dels estanys, per a l'amor, la joia, la solitud i els planys". En definitiva, d'aquella ciutat que és condició i pretext alhora de la pedagogia orsiàna. Una pedagogia que, com es fa prou evident en les gloses de l'estiu de 1911 sobre la Ben Plantada, parteix de l'estètica per arribar a l'ètica i persegueix un model humanista lligat a la cultura europea mediterrània, "una lliçó de catalanitat eterna, de tradició, de patriotisme mediterrani, d'esperit clàssic". I, en definitiva, una pedagogia de síntesi que beu de fonts tan diverses com són Herbart, Dewey, Fichte, Schiller i Montessori, i que s'atorgarà la missió de canviar les mentalitats i d'orientar l'acció i la política educativa del nacionalisme català conservador fins que la mort de Prat de la Riba iniciarà el progressiu allunyament de Xènius de l'esfera del poder. Un allunyament que es converteix en definitiu amb el seu cessament com a Director General d'Instrucció Pública, l'any 1919, i l'abandó de la Secretaria de l'Institut d'Estudis Catalans, a l'inici de l'any 1920.

L'Escola Nova, una proposta al servei del projecte noucentista

L'onada reformista del Noucentisme i l'orientació cultural i educativa de l'ideari orsià van entroncar perfectament amb el moviment renovador de l'ensenyament i de la pedagogia escampat arreu d'Europa d'ençà de l'obertura de l'escola d'Abbotsholme, a Anglaterra, pel Dr. Reddie l'any 1889; aquest moviment havia anat produint interessants experiències orientades a partir dels postulats teòrics de l'educació progressiva de Dewey, com ara l'escola del treball de Kerschensteiner, la pedagogia científica de Montessori, l'educació funcional de Claparède o la globalització de Decroly, per citar els exemples més significatius. Amb aquest esperit renovador, el moviment de l'Escola Nova es va arrelar i difondre a tot Europa durant el primer terç del segle xx sota l'impuls decidit d'homes que, com el pedagog suís Ferrière, hi veien l'instrument idoni per aconseguir les fites de les noves societats democràtiques i industrialitzades, i que proclamaven la necessitat de transformar l'escola en la línia que la Lliga Internacional de la Nova Educació formularà a Calais, l'any 1921, en els coneguts trenta

punts: un programa complet de la pràctica de l'escola activa.

A Catalunya, la renovació proposada per l'Escola Nova sintonitzava perfectament amb els ideals reformistes noucentistes, que veien, seguint Dewey, "l'educació com a mètode fonamental de progrés i reforma social". No és gens estrany que, tal com assenyala Josep González-Agàpito, davant el fracàs de l'escola tradicional en la vertebració d'una societat sotraguejada i dividida per fets polítics i socials com els de la Setmana Tràgica, la nova classe dirigent rebutgés l'antiga fórmula escolar de "quan jo anava estudi" i albirés el desig, en paraules de Joan Palau i Vera, "de poder gaudir de la sort a què tot nen té dret, d'ésser educat en un ambient almenys pur". Fou per aquesta via que l'educació es va convertir en l'element clau de l'ampli projecte polític i cultural desplegat pel Noucentisme i així, des de diversos sectors de la societat catalana —des del regionalisme conservador a l'obrisme o al moviment higienista—, es van impulsar accions educatives inspirades en els principis de l'escola activa, els quals també trobaren un gran aixopluc en àmbits educatius no pròpiament escolars, com l'escoltisme. Iniciatives renovadores com les Converses Pedagògiques dels mestres gironins (1903), l'Escola de Mestres de Joan Bardina (1906), el Col·legi Mont d'Or (1905), l'Escola Horaciana de Pau Vila (1905), l'escola Vallparadís de Terrassa d'Alexandre Galí (1910) o les Escoles Catalanes del Districte VI de Barcelona (1906), són una clara mostra dels precedents que cristal·litzaren en el definitiu impuls de la Mancomunitat de Catalunya als principis de l'escola activa: l'atenció als interessos de l'infant, l'aprenentatge a través de l'acció i l'experiència, i l'escola lligada al medi. Una pràctica dels principis de l'escola activa que comptà també amb significatives aportacions teòriques, a més de la ja ressenyada d'Eugeni d'Ors, com les de Rosa Sensat, Alexandre Galí, Narcís Masó, Josep Mallart, Artur Martorell, Joan Roura-Parella, Joaquim Xirau, Pere Vergés o Emili Mira.

L'educació en el marc de la política de la Mancomunitat de Catalunya

El projecte polític de Prat de la Riba era una obra d'estat, de la qual el creixement econòmic era un dels eixos principals. Paral·lelament calia iniciar tasques de renovació científica i cultural que possibilitessin el desenvolupament econòmic, donades les mancances i el retard en aquests àmbits.

En la Memòria dirigida a la Diputació de Barcelona l'any 1910, Prat de la Riba afirmava: "Som clients

barbres de les altres races: elles pensen, elles investiguen, elles inventen, elles construeixen nous aparells, elles cerquen aclarir cada dia més els misteris de lo desconegut; y nosaltres, tard y malament les copiem, y d'aquesta tasca o labor secundaria en diem pomposament fer cultura y civilisació." Segons Prat, falten al país els "grans instruments col·lectius de treball" i, per tant, calia crear institucions de producció cultural i científica i institucions de difusió. Per això les dues línies d'acció que es proposen són la creació d'institucions científiques i l'organització d'institucions d'ensenyament: "Les institucions d'investigació científica son la base fonamental de l'ensenyança. Cercar l'ensenyança hont no hi ha investigació és cercar l'aigua allà hont no raja, allà hont les deus són estroncades, [...] allà hont no hi ha homes de ciencia no hi ha mestres, no hi ha pedagogs, no hi ha més que una parodia d'Universitat y una apariencia d'escola." De forma coherent amb aquestes idees, les dues grans empreses iniciades a partir de l'any 1907 havien estat l'Institut d'Estudis Catalans i la Biblioteca nacional. I de forma coherent amb elles els projectes de futur anirien encaminats a crear una cultura literària i científica pròpia, és a dir, nacional; a organitzar i potenciar l'ensenyament professional i tecnicoindustrial dels nivells mitjà i superior, tenint com a model la Universitat Industrial, un conjunt d'institucions adreçades al millorament i desenvolupament de la indústria i la producció; a formar el cos de funcionaris al servei de les institucions del país a través de la creació d'una escola de funcionaris "intel·ligents, zelosos, amb l'esperit obert a tots els veritables avenços, que en l'exercici de la seva funció no siguin automates, esclaus de la ruti-

Llibre de Mar, edició de l'Ajuntament de Barcelona, record de la festa celebrada a l'Escola del Mar l'agost de 1931 per als infants de la Barceloneta

"Certíssim és que l'ofici de mestre de minyons és molt enfadós, singularment en l'escola en què són molts deixebles, perquè a uns ha d'ensenyar de llegir, a altres d'escriure, a altres la gramàtica, a altres l'aritmètica, etc, lo que tot demana molt temps i causa carregament de cap i de potències en lo mestre." Baldiri Reixac

Butlletí de la "Escuela Moderna." Fundada per Ferrer i Guàrdia el 1901, esdevindrà l'exemple d'escola laica i anticlerical, en la línia de l'Escola Nova. Fou clausurada l'any 1906 arran del procés per l'atemptat a Alfons XIII

na, sinó inquiets enamorats d'un ideal de perfecció"; a crear una escola Normal de la Diputació que formi els mestres que el país necessita seguint les modernes orientacions pedagògiques; i a connectar amb els corrents culturals exteriors afavorint els viatges d'estudi a l'estranger.

Tot aquest projecte cultural i educatiu anunciat l'any 1910 va cristal·litzar en la constitució de la Mancomunitat de Catalunya, el projecte polític noucentista, l'any 1914. Un projecte cultural i educatiu que es concretà en quatre línies d'acció, desenvolupades entre els anys 1914 i 1923, any en què la dictadura de Primo de Rivera va liquidar la institució:

- La recerca i la producció científica en mans de l'Institut d'Estudis Catalans creat l'any 1907.

- La tasca de direcció pedagògica de tota l'acció educativa, amb la creació del Consell de Pedagogia l'any 1916, fruit de la transformació del Consell d'Investigació Pedagògica de la Diputació de Barcelona.
- La labor de difusió cultural impulsada amb l'obertura de biblioteques i amb la creació de l'Escola Superior de Bibliotecàries l'any 1915. Una escola que contribuï a dotar el país d'estudis encaminats a la professionalització de la dona.
- La millora de l'ensenyament, donant prioritat a l'ensenyament tecnicoprofessional i superior, d'acord amb les aspiracions i la ideologia del catalanisme burgès i conservador característic de la Lliga Regionalista.

L'aplicació pràctica d'aquestes quatre línies d'acció va donar resultats ben significatius. El Consell de Pedagogia, sota la direcció d'Eladi Homs, primer, i Alexandre Galí, després, va obrir Catalunya als aires de l'Escola Nova a través d'iniciatives com la implantació del mètode Montessori a casa nostra, iniciada l'any 1914 amb l'experiència de Joan Palau i Vera a la Casa de Maternitat i l'obertura, més endavant, d'una escola Montessori dirigida per la doctora Maccheroni, principal col·laboradora de la pedagogia italiana. La tasca del Consell prioritzà la formació dels mestres amb la creació de la Biblioteca del Consell (1914), que va arribar a aplegar més de sis mil volums entre obres de pedagogia, matèries afins, revistes pedagògiques i obres de consulta d'interès per als mestres; les Escoles d'Estiu (1914); la publicació de revistes com la ja esmentada *Quaderns d'Estudi* (1915) i el *Butlletí dels Mestres* (1922); la dotació de beques per a possibilitar viatges d'estudis a l'estranger que facilitessin el contacte amb els corrents de cultura universal, i la creació dels Estudis Normals de la Mancomunitat (1918), en els quals exerciren el seu mestratge educadors i pedagogs com Joaquim Xirau, Rosa Sensat, Artur Martorell, Pau Vila, Jesús M. Bellido o Joan Llongueres. Les bases pedagògiques dels Estudis Normals foren elaborades per una ponència integrada pels diputats Jaume Bofill i Mates i Ramon d'Abadal, el regidor de l'Ajuntament de Barcelona Lluís Nicolau d'Oliver i el president de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Hi quedava justificat el sentit d'una Normal catalana orientada vers la consolidació del moviment cultural: formar "mestres d'una cultura completa i a mesura de les nostres necessitats", i garantir l'aplicació dels nous mètodes pedagògics a Catalunya.

A banda d'aquesta significativa tasca de formació dels mestres, la política educativa de la Mancomunitat va prioritzar l'ensenyament tècnic i professional, sobretot de nivell superior. En aquest sentit

és paradigmàtic el projecte de la Universitat Industrial, que es pretenia “que atengués des de la preparació elemental dels obrers a la formació més alta d'enginyers i especialistes”; era entès, doncs, com un projecte integral, com una institució que constituïa un conjunt d'institucions adreçades al millorament i desenvolupament de la indústria i la producció, i que era definit per oposició a la idea d'una universitat literària, desconnectada de la realitat social i econòmica del país.

Fruit d'aquest projecte els terrenys i edificis de la Fàbrica Batlló del carrer Urgell de Barcelona, adquirits per la Diputació de Barcelona l'any 1906, van acollir progressivament institucions com l'Escola del Treball, l'Escola Superior d'Agricultura, l'Escola Superior de Bells Oficis, l'Escola Superior de Bibliotequàries, l'Escola d'Infermeres i l'Escola d'Alts Estudis Comercials. D'entre totes aquestes institucions destaca el prestigi i l'elevat nivell de funcionament de l'Escola del Treball, creada l'any 1913 com una escola d'aprenentatge, que va assolir un període d'activitat brillant durant l'etapa 1917-1923, sota la direcció de Rafael Campalans, pedagog convençut que “la tasca més revolucionària que pot fer-se avui en el món, és la d'instruir el poble” i que “l'Escola del Treball serà la Universitat del Poble”.

Entre les llacunes d'aquesta obra educativa no es pot passar per alt la manca d'iniciatives destinades a la millora de l'ensenyament primari, ja que si descomptem els esmentats assaigs d'aplicació del mètode Montessori i la construcció de quatre grups escolars —un per província— a la Masó (el Camp de Tarragona), els Torms (les Garrigues), Sant Llorenç Savall (el Vallès Occidental) i Palau-saverdera (l'Empordà), tota la responsabilitat de la renovació de l'ensenyament obligatori va quedar en mans de la iniciativa privada. Oblit greu o desinterès premedit d'un nacionalisme conservador que prou devia ser conscient del lamentable estat de l'ensenyament públic al nostre país. Un ensenyament públic desprestigiat que era incapaç de sortir del pou en què l'havia anat enfonsant, al llarg de tot el segle dinou, una política educativa de signe clarament centralista i uniformitzador.

El paper dels mestres i dels municipis en la renovació de l'escola pública

Desmarcada la Mancomunitat de Catalunya de la lluita per la millora i la renovació de l'escola pública, la iniciativa va quedar en mans dels mestres públics i dels ajuntaments. En aquest terreny, malgrat que hom pugui resseguir el fil d'exemples renovadors al llarg de tota la geografia catalana, un dels casos possiblement més significatius sigui el del

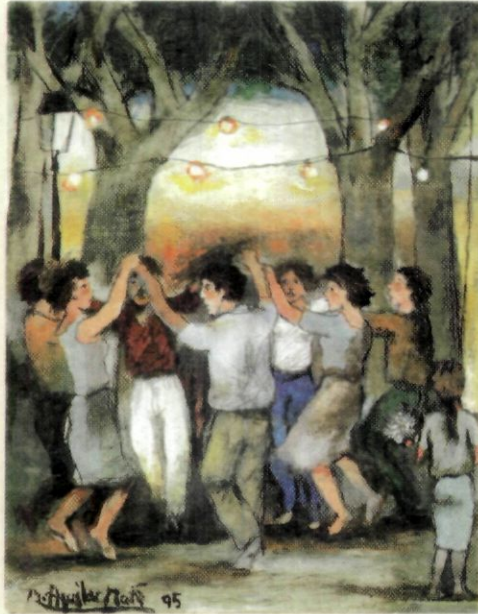

grup de mestres gironins que aplegaren esforços per a la millora de la pròpia autoformació i de l'organització col·lectiva orientada cap a la reforma pedagògica. Antoni Balmanya, Josep Dalmau-Carles, Llorenç Jou, Sebastià Pla Cargol, Silvestre Santaló i Pere Blasi són il·lustres exemples d'aquestes diverses generacions de mestres gironins que treballaren intensament per la renovació pedagògica i entre els quals destaquen de manera especial Miquel Santaló i Cassià Costal.

Al costat dels mestres, preocupats per la millora de les condicions de treball i el prestigi de l'ensenyament públic, algun municipi trencà alguna llançà a favor de l'escola pública. Aquesta actitud, que no

Historia de Catalunya de Bori i Fontestà (1898). La consciència de la pròpia identitat cultural realitzada des dels llibres escolars (Foto Ramon Manent)

“A las Excmas. Diputaciones Provinciales de Cataluña. A vosotras, que conservais dignamente la tradición de la antigua y celebrada GENERALIDAD DE CATALUÑA, dedica esta sencilla obrita. EL AUTOR”

HOMENATGE A
BLANQUERNA
8 DE MAIG DE 1995

Homenatge a l'Escola
Blanquerna, celebrat
l'any 1995

es consolidarà fins a la proclamació de la Segona República, l'any 1931, es manifestà de forma clara a l'Ajuntament de Barcelona, el qual per altra banda, era la institució municipal amb més capacitat econòmica per emprendre reformes importants.

El precedent de la política escolar de l'Ajuntament barceloní en la línia de renovació pedagògica se situa l'any 1908 quan, davant la desastrosa situació de les escoles públiques de la ciutat, una ponència formada per Pere Corominas, Lluís de Zulueta i Joan Bardina reb l'encàrrec d'elaborar un pla per a un projecte extraordinari de cultura. El pla, que preveia una important inversió en la creació de noves escoles, estava fonamentat en els principis de gratuïtat, coeducació, neutralitat, ensenyament pràctic i no memorístic i catalanitat. En definitiva, un pla massa progressista i innovador per a la intollerància que caracteritzava la dreta conservadora i que acabà deturant-lo.

La línia de renovació iniciada tingué continuïtat amb la creació de l'Escola del Bosc l'any 1914, que sota la direcció de Rosa Sensat es convertí en un model d'escola activa i d'escola nova. L'impuls definitiu arribà amb la creació de l'Assessoria Tècnica de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament i la tasca que desplegà en aquest organisme Manuel Ainaud. Una tasca dirigida a resoldre el problema escolar de la ciutat, que inclogué l'extensió de l'escolarització, amb la construcció d'edificis, i l'ampliació de les places escolars seguint el model d'escoles-palau, com

una concreció de l'esperit noucentista de l'obra ben feta. Així sorgiren el grup escolar Baixeras i l'escola La Farigola, i començaren a construir-se altres grups escolars, com el Ramon Llull, el Milà i Fontanals, el Pere Vila o el Lluís Vives, que no pogueren inaugurar-se fins l'any 1931 a causa de la paràlisi imposada per la dictadura de Primo de Rivera; hi treballaren mestres i pedagogs de tant prestigi com la mateixa Rosa Sensat, Fèlix Martí Alpera, Concepció Sainz-Amor, Anna Rubiés, Pere Blasi o Llorenç Jou, entre d'altres. Durant aquests anys l'obra educativa municipal s'amplià al terreny de l'experimentació i la renovació pedagògica, i a l'acció fora del marc escolar. En el primer àmbit cal destacar l'activitat de les escoles a l'aire lliure, basada en els principis de l'escola activa i de l'higienisme escolar. L'experiència de la pionera Escola del Bosc i de l'Escola del Mar, aquesta darrera inaugurada l'any 1921 sota la direcció de Pere Vergés, engruixí la llista de les escoles noves més significades del panorama europeu. Fora del marc escolar, l'Ajuntament de Barcelona desplegà una intensa activitat de creació de cantines escolars, d'organització de colònies d'estiu, semicolònies i banys de mar, i de construcció de jardins d'infants i camps de joc que completessin la ciutat ideal de l'univers noucentista. Tot plegat, conseqüència del gir que havia experimentat la pedagogia i que havia situat aquesta disciplina sota la influència de la psicologia, però també de la biologia i de la fisiologia.

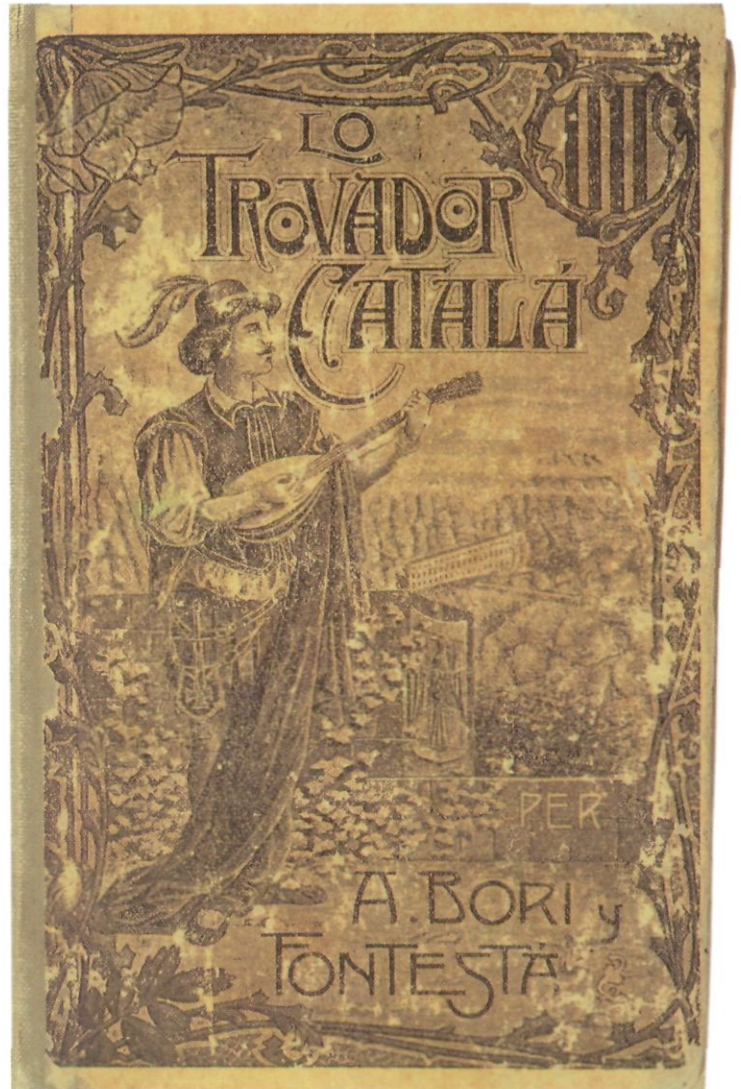
La República, un nou marc polític

Amb la proclamació de la Segona República, l'any 1931, la política cultura catalana va experimentar canvis significatius. D'una banda, s'obrien noves perspectives per a una cultura que albirava la possibilitat d'un marc juridicollegal d'autonomia i autogovern, amb l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia (1932). Ben mirat, aquesta nova situació havia de permetre la recuperació d'institucions cabdals per al funcionament del país, com el Parlament i la Generalitat de Catalunya, tot i la inestabilitat política que es va viure i que va determinar la suspensió parcial de l'Estatut després dels fets del 6 d'octubre de 1934, vigent fins a la victòria del Front Popular el febrer de 1936. Per altra part, la correlació de forces polítiques havia canviat substancialment en relació amb èpoques anteriors, perquè ara un partit de recent creació —l'Esquerra Republicana de Catalunya, fundada el mes de març de 1931— agafava el relleu de la Lliga Regionalista, que havia estat la gran valedora del Noucentisme. Aquest fet conferia a la Catalunya republicana un horitzó d'esperança i il·lusions i, evidentment, un pregon optimisme pedagògic, que confiava en la il·lustració com a vehi-

cle de canvi i millora social. En poques paraules: l'alta missió de l'educació havia de desvetllar plenament la consciència nacional i el sentit de la responsabilitat individual i col·lectiva de tot un país.

Així, doncs, l'educació i la cultura havien de ser els mecanismes que permetessin a Catalunya no només recuperar el temps perdut durant la dictadura, sinó també afaïçonar de bell nou la seva pròpia personalitat i identitat històrica sobre la base dels grans valors de la modernitat —llibertat, igualtat i fraternitat—, principis proclamats per la Revolució Francesa i que havien estat assumits pel pensament progressista que defensava, a més a més, els ideals de treball, justícia social i solidaritat humana. En qualsevol cas, la política cultural de l'època es va centrar en quatre punts ben concrets: catalanitat, escola pública, laïcisme i democràcia. Mentre que la tasca a favor de la catalanitat connectava amb les anteriors aspiracions noucentistes, la defensa de l'escola pública confirmava el desig de les noves autoritats a participar activament en el camp de l'educació que, fins aleshores, havia tingut com a protagonista principal la iniciativa privada, especialment els ordes religiosos. Pel que fa a la neutralitat escolar i al desig democràtic d'estendre l'educació a totes les capes socials i als diferents nivells d'ensenyament (primari, secundari, tècnic i universitari), s'ha de dir que ambdós aspectes significaven un autèntic revulsiu en la nostra trajectòria històrica. L'objectiu darrer era posar la cultura a l'abast de tothom, i especialment de les classes treballadores, a fi de facilitar la seva emancipació. Aquest plantejament va desencadenar en ocasions la crítica dels qui, des de postures radicals i extremes, desconfiaven que la cultura fos un element adequat per a la promoció social del proletariat.

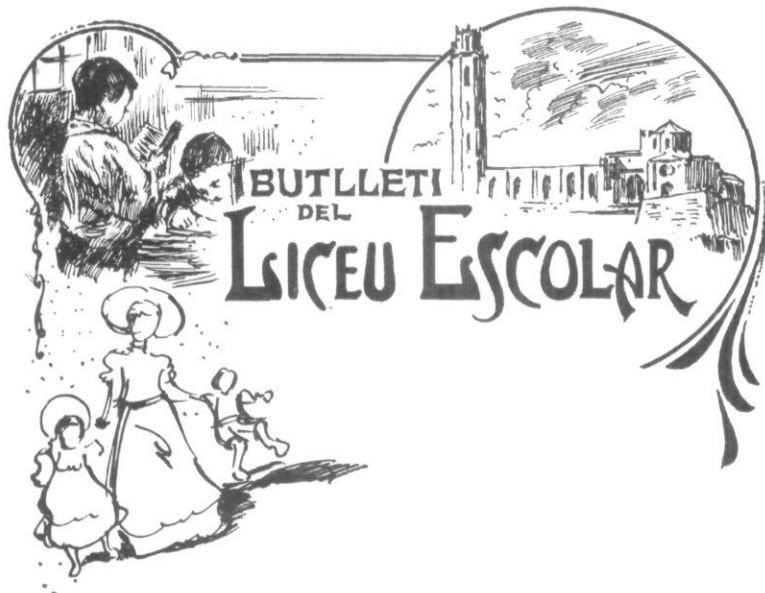
A més, sovint es va topar amb la incomprensió d'un centralisme polític que, davant la nova situació catalana, es va situar a la defensiva. De fet, una de les primeres tasques de la Generalitat —tot i els seus migrats recursos— fou aconseguir la normalització lingüística, cosa gens fàcil atesa l'actitud anticatalana de certs grups d'intel·lectuals (Ortega y Gasset, Sánchez Albornoz, etc.) que, partidaris d'una concepció unitària i uniforme de l'estat, es van entestar a frenar moltes iniciatives favorables al nostre redreçament nacional. El cas és que sovint van sorgir topades amb diversos sectors de la societat, entre els quals destaquem alguns col·lectius de mestres provinents de l'escalafó del magisteri estatal i grups d'estudiants de parla castellana queixosos de la catalanització de la Universitat. No hi ha dubte que la catalanització de l'ensenyament, enmig de la indefinició de les disposicions legals que, tot i reconèixer el català, defensaven obertament el cas-

tellà, no va resultar fàcil ni senzilla, més encara si tenim en compte que es va consolidar —segons es desprèn del mateix Estatut— una doble xarxa escolar.

Lo Trovador català,
d'A. Bori i Fontestà,
(Foto Ramon
Manent)

Malgrat la novetat que el sistema republicà representava en la nostra història —només existia l'antecedent efímer de la Primera República (1873-1874), amb figures llunyanes com la de Valentí Almirall—, el cert és que el republicanisme català tenia, si més no pel que fa a la cultura, un referent ben significatiu en el Pressupost extraordinari de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona de l'any 1908. També el programa de nacionalització de Catalunya formulat per Antoni Rovira i Virgili havia insistit en la necessitat de potenciar un seguit d'iniciatives de caràcter pedagògic, en un sentit ample que contemplava des de la potenciació de l'ensenyament

Capçalera del butlletí del Liceu Escolar de Lleida

"Per saber i aprendre d'escriure bé és menester tenir bon paper, bona pluma i bona tinta, perquè lo paper gròfol impedeix de fer bé les lletres, espatlla prest lo tremp de la pluma i cansa la mà del qui escriu." **Baldiri Reixac**

fins a la catalanització de la cultura (premsa, literatura, teatre), sense oblidar el foment de noves pràctiques socials com ara l'esport, el qual, tot i la seva incipient professionalització, presentava grans possibilitats per dinamitzar una nova cultura popular, democràtica i participativa. Al capdavant, l'Olimpíada Popular de Barcelona del juliol de 1936 en fou un bon exemple.

Política vol dir pedagogia

Fet i fet, el lema d'aquella generació republicana queda reflectit en la fórmula de *política vol dir pedagogia*, de Rafael Campalans, que veia en la República, un xic platònicament, el règim polític que havia d'afavorir la construcció del poble a través de l'educació i la cultura: "la tasca política més urgent és la de instruir el poble, capacitant-lo per a l'exercici actiu de la ciutadania". Calia, doncs, que els educadors es comprometessin en una tasca de reconstrucció política i social que postulava una autèntica moralització de la societat amb una actitud que recorda, a voltes, l'heliomàquia orsiana. Ara bé, mentre que el noucentisme orsià apellava a la pedagogia estètica que volia fer de la vida humana una obra d'art, la generació republicana va optar sense reticències per la via de la pedagogia ètica. En darrera instància, es defensava una moralització de la vida pública a través de l'entrada de la consciència moral —condició de possibilitat del sentit del propi deure i del propi destí— en els homes, i en els partits polítics i sindicats. Talment fa la impressió que els dirigents del reformisme republicà van fer seu aquell fragment de *La Pau Perpè-*

tua en què Kant dubta que la moralitat sigui la millor política, en afirmar que la moralitat és millor que la política.

Tanmateix, Catalunya comptava, si més no, amb dos models polítics republicans propers com eren els de França i Alemanya. Mentre que de la veïna França ens arribaven els símbols d'un republicanisme de marcat caràcter jacobí, laicista i centralista, que connectava amb els moviments socials populars presents a casa nostra des del segle XIX, fou la República de Weimar —que s'havia atorgat l'any 1919 una de les constitucions més lliures del món— la que serví per inspirar uns veritables projectes de reforma cultural. No debades a Catalunya s'optà per la via educativa, és a dir, per una espècie de lluita per la cultura promoguda des de totes les instàncies socials: hom confiava que la cultura —o millor dit, una nova cultura, compromesa històricament i socialment amb el país— havia de ser el motor per canviar la societat, amb independència d'opcions polítiques concretes i, més enllà fins i tot, de qualsevol temptació revolucionària.

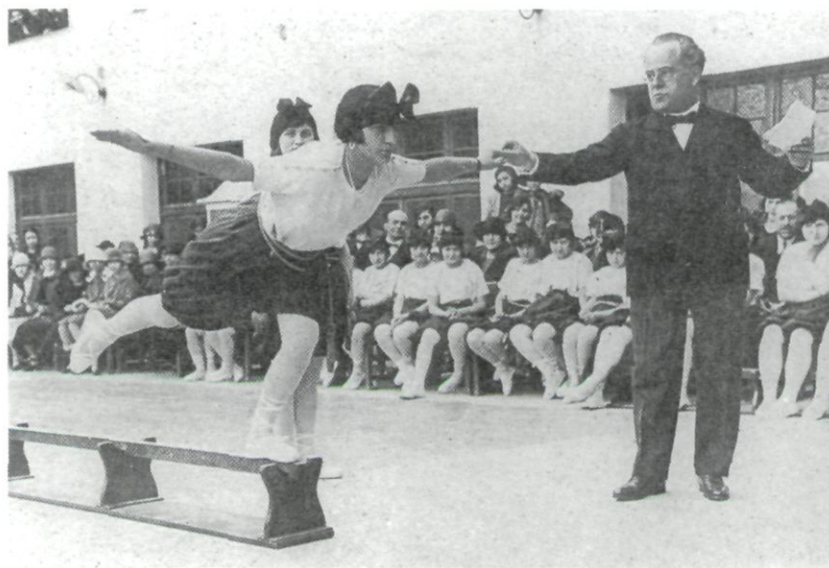
En qualsevol cas, i al marge de l'existència d'una rica tradició pedagògica interior que havia apostat sense reserves per la renovació educativa en fer seus els principis del moviment de l'Escola Nova, calia cercar enllà dels Pirineus uns ideals de progrés i reforma que sintonitzessin amb els nous corrents de pensament lligats als últims avenços tècnics i científics, sense oblidar tampoc la necessària consciència social que demanaven uns temps immergits en una profunda crisi econòmica desencadenada per la fallida borsària de 1929. Hom pot inferir que allò que es pretenia era justament que el moviment obrer —amb un gran pes de la tradició anarcosindicalista i, per tant, de la pedagogia llibertària de Ferrer i Guàrdia— abandonés les actituds radicals en profit d'unes posicions reformistes obertes, encara que semblí paradoxal, a l'espiritualització de la classe treballadora. És bastant evident que es volia seguir un camí d'antigues ressonàncies noucentistes: la civilitat i l'educació que ara, això sí, s'afaiçonaven des de l'horitzó d'un pregon compromís ètic i civicipolític, que, a més a més, era sensible als moviments d'avantguarda (arquitectura escolar, disseny del mobiliari escolar, etc.) que procedien de l'exterior.

De fet, la cultura de la Catalunya republicana es va moure sota l'òrbita de l'experiència de la república alemanya de Weimar (1918-1933), que, entre altres aspectes, va lluitar per l'escola laica i única. A això cal afegir que figures com Goethe sempre han tingut un gran predicament a casa nostra. En realitat, aquesta atracció —manifestada a bastament durant el Noucentisme— es va perllongar en

els anys de la República. Goethe era considerat una mena d'educador intemporal i universal —l'educador perpetu, havia declarat Eugeni d'Ors—, fins al punt de ser festejat a Catalunya en ocasió del centenari de la seva mort amb la publicació d'una antologia escolar, promoguda l'any 1932 per la Generalitat i il·lustrada per Josep Obiols. Altrament, s'ha d'afegir que a l'Alemanya de la República de Weimar era el nucli més important del món —llevat d'algun focus als Estats Units, a Suïssa i a Rússia— en l'estudi i experimentació pedagògica. També s'ha de dir que Alemanya destacava en el terreny de la producció tecnicoindustrial, per la qual cosa posseïa una llarga experiència en el camp de l'educació activa i del treball (*Kernschneiteiner*) i en l'orientació professional a través dels exàmens psicotècnics, aspectes que igualment van influir en una Catalunya necessitada d'una formació professional adequada a les exigències de la seva indústria.

Emperò, el nostre país no només requeria urgentment aquells recursos materials que la dictadura havia escamotejat sistemàticament (escoles, mestres, revistes especialitzades, laboratoris, seminaris, centres de formació del professorat), sinó també el contacte amb els nous corrents psicopedagògics, per tal d'acomodar-los a una nova realitat política emergent. No estranya que, en aquest context i d'acord amb el que acabem de dir, la casa Labor preparés tota una línia editorial dedicada a la psicopedagogia i que, de forma paral·lela, es publicués, a partir de 1933, la prestigiosa *Revista de Psicologia i Pedagogia* sota els auspicis del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona i de l'Institut Psicotècnic de la Generalitat de Catalunya.

Així, doncs, resulta lògic que bona part dels integrants de les generacions universitàries republicanes —encapçalades per Pere Bosch-Gimpera i Joaquim Xirau— es formés a Alemanya i, el que és més important, que defensés una filosofia dels valors en la línia de la filosofia germànica (Scheler, Hartmann). La naixent República, d'acord amb la seva ascendència burgesa i reformista, havia d'evitar caure en els parany del nihilisme i, naturalment, qualsevol velleïtat revolucionària. A fi de comptes, el laïcisme —conseqüència de la separació entre Església i Estat promoguda per la República— conferia un nou panorama que es movia entre la controvèrsia i la polèmica i que, malauradament, no fou tampoc aliè a manifestacions anticlericals. Amb tot, els mestres i els educadors demanaven una axiologia, això és, uns valors que havien de ser assumits i compartits pels infants, cosa lògica si considerem que l'escola havia de ser neutra i que, per tant, l'educació moral i cívica quedava al marge de l'ensenyament de la religió.

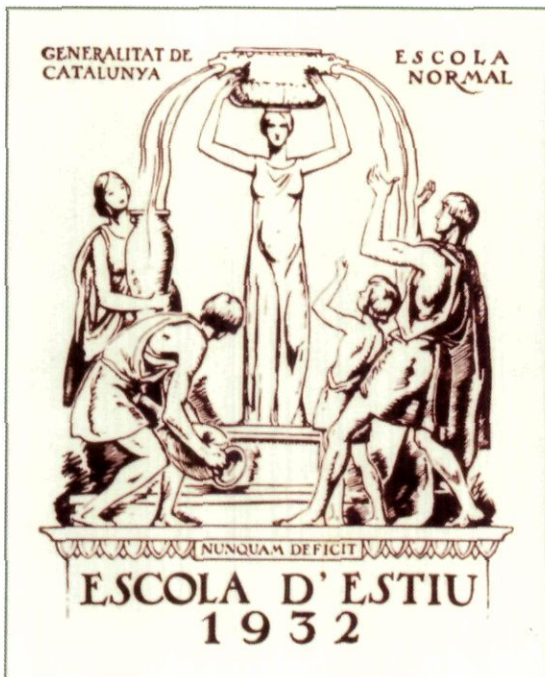
Classe de gimnàstica a Blanquerna a càrrec de Santiago Garcia Alsina, secretari del Comitè Olímpic Espanyol

De l'educació moral i cívica a l'escola única

No hi ha dubte que un dels grans reptes de la República fou el de l'educació moral, tema central de l'Escola d'Estiu de l'any 1933 i en la qual, a banda d'altres consideracions, es va defensar el principi de llibertat i la consciència moral. Com deia Xirau, però, llibertat no volia dir caprici, sinó donar i imposar la llibertat mitjançant la lliure elecció de la pròpia llei individual. Si bé es feia imprescindible evitar tota coacció, s'havia de crear la llei immutable d'una voluntat ferma, que precisament per ésser-ho estigués sempre segura de si mateixa i no vacil·lés mai en allò que és essencial. En paraules del mateix Xirau: "Consciència moral, és a dir, unitat espiritual, sentit del propi deure i del propi destí, orgull personal, amor propi... No altra és la base de la pròpia dignitat i la garantia d'un conducta i d'un caràcter." Per això, i sense bandejar la viabilitat de l'autonomia moral segons l'imperatiu categòric kantian, res millor que uns valors materials i consistents que l'educació —sense renunciar tampoc a l'espontaneïtat que recomanava la nova pedagogia— havia de promoure a bastament entre l'alumnat per tal de mantenir viu el llegat de la cultura.

Des d'aquest punt de vista, la República significava un *aggiornamento*, una actualització dels grans ideals humanitzadors que s'havien defensat arreu d'Europa des del segle XVIII. D'aquí que l'ensenyament s'havia d'inspirar en els principis de treball, llibertat, justícia social i solidaritat humana, al-

"Podrà lo mestre ensenyar a les filles lo llegir i l'escriure, les regles de la política i les ciències humanes, perquè l'esperit de la dona és tan capaç d'aprendre les ciències com l'esperit dels hòmens. I, ademés de ser les ciències un adorno per a l'esperit de la dona, poden també ser-li d'utilitat si ha de portar lo pes i el govern de sa casa, o per sa viudès o per tenir lo marit inútil. I no me diga ningú que el saber escriure és estat de perdicció de les donzelles i la deshonra de molts pares, perquè les donzelles que no són recatades, tant se perden si saben d'escriure com si no ne saben."
Baldiri Reixac

hora que es volia desenrotllar el sistema de l'escola unificada —traducció de la paraula alemanya *ein-heisschule*, que representa l'aspiració a aconseguir la fusió de totes les classes socials a través d'una única educació igual per a tothom. D'aquesta manera, l'escola unificada es va convertir en un objectiu que, finalment, s'assolí el 27 de juliol de 1936 —pocs dies després d'esclatar la guerra—, data en què s'aprovà el CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada), organisme que garantia una educació comuna amb independència de la posició econòmica i social dels alumnes.

No seriem fidels a la realitat si oblidéssim la influència que van tenir sobre la Catalunya republicana les propostes educatives de la Institución Libre de Enseñanza de Madrid, canalitzades a través de la venerable personalitat de Manuel B. Cossío. De fet, un grup selecte del professorat (Margarida Comas, Roura-Parella, etc.) havia gaudit de pensions per estudiar a l'estranger a través de la Junta para Ampliación de Estudios. Una vegada proclamada la República, semblava que els lligams entre els membres de la Institución —veritables propulsors de la modernització pedagògica al segle XIX— i la Catalunya republicana s'havien d'aprofundir i consolidar. La presència continuada d'intel·lectuals castellans (Luzuriaga, García-Morente, Llopis, etc.) a Catalunya —en Escoles d'Estiu o a diversos fòrums— demostra que les coses anaven per aquest camí i que, malgrat les divergències, es compartia un ideari mínim a l'entorn d'una sèrie de principis bàsics: lluita

contra l'analfabetisme com a millor garantia per tal d'enfortir la República, establiment d'escoles a totes les poblacions a fi que la instrucció arribés a tothom, incorporació de noves matèries com l'educació sexual, pràctica de la coeducació, adaptació de diferents metodologies didàctiques de caràcter grupal i cooperatiu (Decroly, Freinet, etc.), introducció i assaig de noves metodologies (mètode MacKinder, mètodes de projectes), una nova filosofia pel que fa a la inspecció escolar, consideració social del magisteri, etc.

Urgeix precisar que totes aquestes iniciatives no s'haguessin pogut dur a terme sense la participació i l'entusiasme d'uns mestres, d'uns homes i unes dones, que es van comprometre professionalment i ideològicament amb els valors i principis del règim republicà. A més, i aquest és un altre aspecte a considerar, no només van canviar els mètodes didàctics, sinó també l'orientació i el sentit de la docència. Això establert, no és debades dir que els ensenyants d'aquella generació republicana van participar d'una il·lusió col·lectiva, a vegades d'una vocació quasi mística, per tal de millorar la societat a través de l'educació. Malauradament molts d'ells van pagar amb la repressió, i fins i tot amb l'exili, el seu pregon compromís amb la cultura i la formació de les noves generacions.

La formació dels mestres: l'Escola Normal de la Generalitat

Un dels temes que més va preocupar a la Generalitat de Catalunya va ser el de la formació del magisteri. De fet, es va dissenyar tot un projecte de nova planta que tenia per objectiu allunyar els futurs mestres de l'ambient ranci de les tradicionals Escoles Normales que, llevat alguna excepció, es movien dins d'uns plantejaments pedagògics poc innovadors i aferrats al passat. S'imposava la implantació d'uns nous estudis de magisteri —vell somni d'altra època— que responguessin a un esperit de catalanitat tant pel que fa a la llengua com als continguts de les matèries escolars. La Generalitat, en aquest sentit, va bastir una institució modèlica, l'Escola Normal de la Generalitat de Catalunya, que es va instal·lar a les dependències de la Universitat Industrial del carrer Urgell de Barcelona. Fundada l'any 1932, l'Escola Normal de la Generalitat optà per l'establiment d'un pla professional (tres anys de formació teòrica més un any de pràctica professional) amb la intenció, segons manifesta el seu reglament intern, de "dotar a Catalunya de mestres ben capacitats, de visió àmplia i humana i que responguin a les exigències dels temps moderns". I això tant més quan hom, en referir-se al

Les escoles d'estiu per a mestres s'iniciaren l'any 1914. Abans, però, el 1906, Joan Bardina n'havia creada una de privada que exercí una influència determinant en la formació professional i en la catalanització de pedagogs que tindran un protagonisme decisiu en la renovació pedagògica catalana.

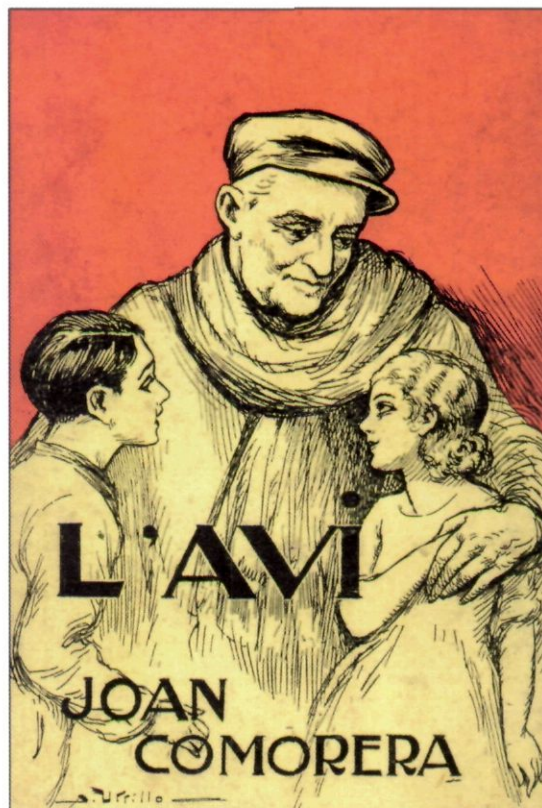
Logotip de l'Escola Normal de la Generalitat de Catalunya al programa de l'Escola d'Estiu del 1932. Un precedent d'aquesta activitat s'inicià l'any 1919 sota el guiatge d'Alexandre Galí.

signe de la nova Normal, manifestava la necessitat que les activitats educadores fossin portades a la seva més alta depuració a fi que els mestres prenguessin clara consciència de la seva activitat i de la seva funció específica.

L'Escola Normal de la Generalitat, dotada d'un professorat excel·lentment preparat i triat especialment, comptà també amb un servei de perfeccionament destinat als mestres d'ensenyament primari fora de la ciutat de Barcelona. Segons exposava el reglament del règim intern de l'Escola Normal, es preveia establir relacions amb el Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona (inaugurat el 5 de novembre de 1930) amb la intenció de donar "un pas vers la formació universitària del mestre". En efecte, aquesta formació dels futurs mestres culminava a la Universitat atès que, a partir de 1933 i com a conseqüència del Seminari de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, s'establiren els estudis de la llicenciatura en Pedagogia que substituïen l'Escuela Superior del Magisterio que, des de 1909, funcionava a Madrid. Finalment, i després de molts afanys, els mestres entraven a la Universitat, de la qual havien estat bandejats sistemàticament fins aleshores. De tal faisó, va sorgir la secció de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, l'objectiu de la qual era el "cultiu i desenvolupament dels estudis superiors pedagògics, així com la formació pedagògica del Professorat de Segon Ensenyament i de les escoles Normals, dels Inspectors de Primer Ensenyament, dels Tècnics d'Organització escolar i dels Directors de Grups escolars a partir de sis graus".

El Seminari de Pedagogia

D'aquesta manera, i en horaris adaptats a les obligacions professionals dels mestres, es van iniciar els estudis universitaris de Pedagogia, que es recolzaven sobre una forta base filosòfica —necessària per tal de bastir els ideals de formació que corresponen als ideals de cultura— i, a l'ensem, unes bases biològiques i psicològiques, condició necessària per tal d'assegurar un correcte coneixement de les aptituds i capacitats dels infants. El pla d'estudis es componia de dos períodes. El primer, de caràcter humanista i comú, estava integrat per llengües clàssiques (llatí, grec o àrab), matèries filològiques (literatura general, literatura castellana, llengua i literatura catalanes), una introducció a la filosofia, un nucli historiogràfic, teoria i història de l'art i, finalment, geografia. Els estudis de segon cicle, els específicament pedagògics, s'agrupaven en els següents nuclis temàtics: pedagogia i la seva història, psicologia i psicopatologia infantil, psicotècnica educativa, fisiologia humana, fisiologia apli-

"Per llegir bé és necessari no llegir apressuradament ni amb detenció i fleumeria, sinó seguit, sens precipitació i fent aquelles petites pauses necessàries perquè l'oració tinga bon sentit i gràcia... perquè los que l'ouen llegir comprenen bé los disbarats o los barbarismes i solecismes que diu, per lo que és notat i tingut dels que l'ouen per un mal llegidor i per un tonto i ximple."
Baldiri Reixac

L'avi, llibre de lectura del polític Joan Comorera, secretari general del PSUC. Portada d'Antoni Utrillo

cada a l'escola, higiene escolar i biologia infantil, metodologia (lletres i ciències), didàctica i organització escolar.

En rigor, la secció de Pedagogia de la Universitat de Barcelona es convertí en un fogar intel·lectual, d'un nivell certament desconegut fins llavors a casa nostra. El catàleg de la seva biblioteca així ho demostra: el Seminari de Pedagogia s'obrí als moderns corrents filosòfics, pedagògics i psicològics. Tanmateix, una de les novetats del Seminari fou la seva col·laboració amb diferents institucions polítiques (Ajuntament de Barcelona, Generalitat) i pedagògicoculturals (Consell de Cultura de la Generalitat, Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i Patronat Escolar de Barcelona). En fi, aquell Seminari responia a les exigències que reclamava l'estatut epistemològic de la nova ciència pedagògica segons les orientacions fisiològiques i psicològiques, per bé que conservava una clara vocació humanista perquè —no ho oblidem— educar implicava, per a tota aquella generació republicana, una irrenunciable tasca d'espiritualització i moralització de la persona.

La Universitat Autònoma de Barcelona

És clar que la nova situació política va permetre una reforma universitària que, per primera vegada, va poder fer seves les aspiracions d'autonomia universitària defensades en el marc del II Con-

Col·legi Baldiri Reixac de Banyoles (Foto Rafael Ponsati)

“La primera cosa que en l’escola deuen aprendre los minyons és llegir bé, perquè, sens saber llegir, poc o no res podran aprendre. Però deuen advertir que per aprendre de llegir bé és menester que no sien ni vagen apressurats en llegir, perquè la pressura fa que prenguen unes lletres per altres, no vegen los accents ni los incisos ni los punts, no entenguen lo que lligen, i caiguen en dubte i perturbació; i així, per evitar tots estos inconvenients, convé que los minyons lligen sens pressura.” Baldiri Reixac

grés Universitari català (1918). Es pretenia integrar la Universitat en la societat, de manera que esdevingués el veritable òrgan propulsor de la cultura catalana. La nova Universitat, allunyada de la picaresca tradicional de l’absentisme i dels aldarulls dels estudiants, havia d’esdevenir l’element central de la cultura, segons una concepció humanista i democràtica que contrastava amb el clàssic model napoleònic, centralista i burocratitzat. La Universitat Autònoma de Barcelona (1933-39) va iniciar la seva singladura no sense tensions, derivades en part per la constitució del Patronat Universitari designat pel govern de la República i per la Generalitat. Constituint el Patronat el 18 de juliol de 1933, es va nomenar Pompeu Fabra president seu i amb l’encàrrec d’aprovar uns estatuts que havien de regular la vida acadèmica.

Sota la direcció de Pere Bosch i Gimpera, rector des del desembre de 1933 en substitució de Jaume Serra Hùnter, es va procedir a una reforma radical del funcionament universitari: reconeixement científic de la llengua catalana, potenciació de la vida acadèmica, nova orientació pedagògica, contractació de professorat al marge del sistema de les oposicions, organització de diferents seminaris, plans d’acció social, activitats esportives, organització pròpia dels estudis de doctorat, presència de professors estrangers, etc. Malgrat la curta durada del període d’autonomia —reduït, per la conjuntura política, a poc més d’uns vint mesos—, va haver-hi temps suficient per emprendre una sèrie de canvis significatius, que han estat un punt de referència per a qualsevol reforma universitària posterior. Així, per exemple, es va consolidar la trajectòria de di-

versos laboratoris d’investigació i experimentació, alhora que es van establir noves càtedres —com la de Psiquiatria, que va ocupar Emili Mira— d’acord amb els avenços de les respectives disciplines científiques. A part d’això, la Generalitat va crear l’any 1933 l’Institut d’Acció Social Universitària i Escolar, que va ser dirigit per Antoni M. Sbert, per administrar les residències d’estudiants, alhora que es preocupava de l’intercanvi d’estudiants i de les borses de treball.

L’Institut-Escola de la Generalitat

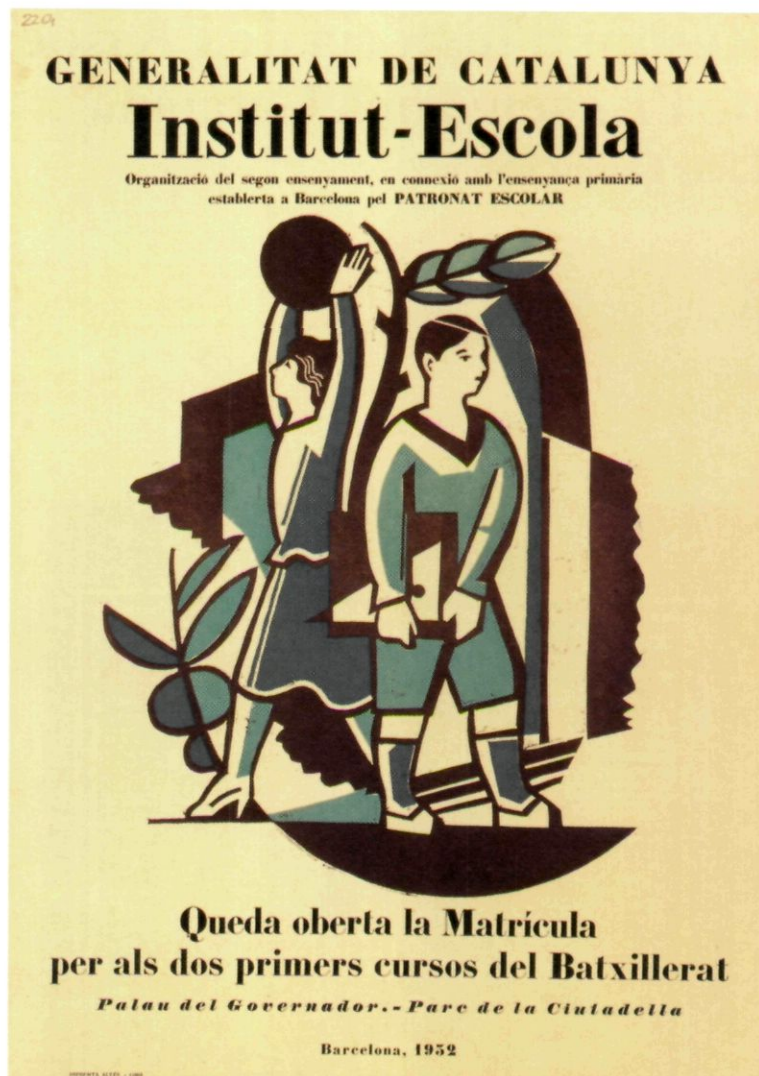
No només l’ensenyament primari i l’universitari van merèixer l’atenció de les noves autoritats, sinó que també l’ensenyament secundari, sovint oblidat de molts plantejaments de reforma, va passar a ocupar un lloc de privilegi. De fet, el Seminari de Pedagogia va col·laborar amb el Consell d’Ensenyament Secundari per tal de crear l’Institut-Escola “amb caràcter de laboratori experimental, per a l’assaig i aprenentatge dels nous sistemes i formació del professorat”. Així va néixer l’Institut-Escola del Parc de la Ciutadella, creat a Barcelona per la Generalitat de Catalunya l’any 1932, a partir de l’exemple de l’Instituto Escuela de Madrid, model que aviat s’estengué arreu: el Pi i Margall (a la cruïlla dels carrers Rosselló i Balmes), l’Ausiàs March (a Sarrià) i el Manuel Bartolomé Cossío (a Sabadell). Tal com ha escrit Salvador Domènech, amb la creació de l’Institut-Escola, sota la direcció de Josep Estalella, la Generalitat volia que “no es produís una ruptura entre l’ensenyament primari i l’ensenyament secundari, i que es fes també un esforç per facilitar un pas més afavoridor, preparat i conseqüent entre el batxillerat i la universitat”. Al capdavant, es desitjava generar un sistema nou d’ensenyament secundari per donar als nois i noies un ensenyament adient a les noves circumstàncies de la vida, tot enquadrant-les en les característiques de l’entorn cultural de Catalunya i d’acord amb un ideari social i humanístic de tarannà espiritualitzador. I, tot això, enmig d’un pla de treball certament renovador, que incorporava aspectes tals com un tractament cíclic de les matèries a ensenyar, un predomini de la formació sobre la instrucció, l’eliminació del memorisme, les classes actives, la coeducació, l’educació integral, la supressió dels exàmens, l’exaltació de tota mena de valors morals i cívics, etc. La cosa és clara: l’Institut-Escola estava cridat a ser —i, de fet, va ser— una de les experiències més reeixides de la pedagogia catalana.

Temps de guerra

És evident que les coses es van complicar a partir dels esdeveniments del mes de juliol de 1936, quan es va produir el sollevament militar del general Franco. Obviament, la situació política i cultural va entrar en una dinàmica que s'allunyava del temps reformista anterior: havia arribat l'hora de la revolució i l'educació ocupava un paper primordial en els projectes socials d'un règim republicà que veia com s'esfumaven els ideals d'una reforma pacífica de la cultura i de les institucions. Altra volta, doncs, l'educació i la cultura van ocupar un lloc rellevant dins del nou context polític que, en una època d'emergència total, va enfil·lar el camí de la conscienciació política per a un temps de guerra: l'educació es convertia així en una eina més de la lluita ideològica i en un instrument del combat contra el feixisme. A partir del juliol de 1936 arribà l'hora de l'esquerra radical, és a dir, d'aquells que situaven la cultura al servei de la revolució social. De fet, el mateix CENU es va afaïçonar sota el deïxant d'un signe alliberador que responia a les expectatives d'una cultura que volia conjugar les velles aspiracions anarcosindicalistes amb els programes de tradició socialista. En qualsevol cas, la mateixa dinàmica que es va generar a Catalunya a partir d'aquell moment va insuflar un sentit revolucionari al CENU, que es va presentar en darrera instància com l'escola del poble, això és, una escola gratuïta i igualitària sota la tutela d'un Comitè integrat per diverses institucions (Generalitat, Universitat, etc.) i en el qual tenien un paper cabdal les diferents representacions sindicals (UGT i CNT).

Distintiu de l'Escola de Mestres, dissenyat per Eduard Canibell.

Cartell d'Obiols. El primer director de l'Institut Escola, fundat l'any 1932, fou el físic i químic Josep Estalella i Graells (Foto del llibre Catalunya en mil cartells, de Postermil)

Resum d'història de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

Lluís Duran i Solà

Cartell de Josep Obiols per a la promoció de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (Foto del llibre Catalunya en mil cartells, de l'editorial Postermil)

L'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana va ser una entitat de llarga vida al servei de l'escola i l'ensenyança catalanes. Escola com l'entendem avui, i ensenyança, entesa de dues maneres: la primera, com totes aquelles iniciatives formatives organitzades per a qualsevol edat i per qualsevol mena de grup cultural, i la segona, aquelles assignatures que, dins d'un context d'ensenyança espanyola, apropen l'infant a la cultura del país. La Protectora, com se la conegué popularment, va ser una de les entitats cíviques i culturals catalanistes que més esforços i gent va mobilitzar al llarg de prop de quaranta anys de vida activa. La nostra vida cultural ha estat plena d'entitats que han entès la seva funció com una tasca d'afirmació nacional i, a voltes, de substitució d'una tasca que cap administració duia a terme. Aquestes entitats van arribar a aplegar milers de socis. Formar-ne part era un orgull, tant per la tasca que feien dia a dia, com pel significat, més a llarg termini, que tenien de millora col·lectiva.

En aquest període tan extens (1898-1939), Catalunya consolida les fites de la Renaixença, tant en el pla cultural com en el polític. La llengua catalana, que es normativitza el 1913, passa lentament a ocupar l'espai social que li pertoca. Com a llengua majoritària del país, els diferents mitjans de difusió d'una llengua es van adequant a una demanda creixent. En el camp polític, el catalanisme inclou forces polítiques de diferents tendències i, consegüentment amb això, es concreten diverses formes d'aconseguir el poder polític que demanen els catalans, materialitzades, en un primer moment, en aquell "gran camp de proves" que representà la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924).

No tota l'evolució, però, és tan lineal. L'Estat espanyol, aleshores, era regit per un règim monàrquic constitucional amb poca permeabilitat a la pluralitat política, que construí el seu ensenyament públic en

l'única llengua oficial del moment, el castellà. La represa cultural catalana topa amb aquesta darrera circumstància i, a més, malgrat tots els intents, no arriba al gruix de la classe obrera, que sovint se sent allunyada del catalanisme. Catalanisme, obre-risme i iniciativa estatal actuaran, tots tres, en el camp de l'escola oferint propostes no sempre coincidents.

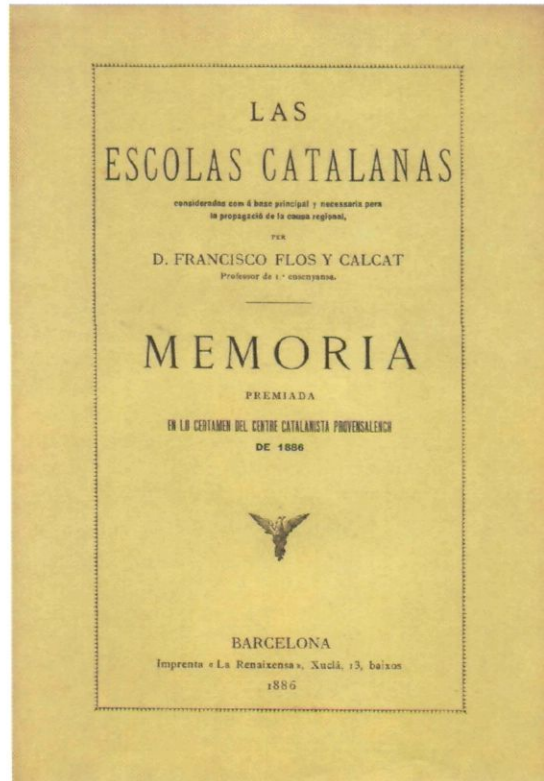
La monarquia anirà perdent el seu suport popular en benefici dels corrents antidinàstics; especialment des de la instauració de la dictadura militar del general Primo de Rivera (1923-1930). Amb la proclamació de la República espanyola, Catalunya recupera l'autonomia, i es creu possible que, amb la democràcia, el seu plet pugui ser resolt. Res més lluny de la realitat.

Els antecedents de l'ensenyança catalana (1886-1898): Francesc Flos i Calcat

Anteriorment a Flos, aparegueren diferents indicadors que ens assenyalen que hi ha alguna cosa amagada sota la documentació oficial, que existeix, encara que somort, un conflicte cultural dins de l'escola. D'una banda, tenim el no reconeixement de la llengua catalana per l'Estat; de l'altra, però, hi ha propostes per a llibres escolars que introdueixen l'estudi del català des d'una perspectiva bilingüe i articles com el de Valentí Almirall "Una qüestió important"; es tracta de fets prou indicatius per preguntar-se si la introducció del castellà a les aules era un fet totalment acceptat i sense cap mena de resposta.

La primera referència que trobem dels intents que féu Francesc Flos i Calcat per introduir el català a l'escola és del 1880. Al Colegio del Comercio, del Masnou, Flos intentà introduir-hi el català, sense reeixir plenament. Trigà sis anys a traslladar la seva proposta a Barcelona, centre impulsor del catalanisme; ho féu amb un opuscle titulat *Las escuelas catalanas* (1886), al qual seguí *La ensenyansa a las escuelas catalanas* (1887). En les seves pàgines concreta allò que han de ser les escoles futures: "aquellas que ademés de tenir adoptada oficialment la llengua catalana fa son programa l'instrument d'avens de nostres lletres y de l'esperit patri". L'escola catalana, per a Flos, no podia ser bilingüe: aquesta va ser una aposta revolucionària per al seu temps, quan el català no tenia cap mena de reconeixement públic.

Per això, el projecte que esbossava Flos no volia incidir en el camp de l'ensenyament públic. Convençut que el capteniment de l'Estat no seria modificable, es plantejava una proposta independent i diferent de l'administració, vinculada al suport del

"El mateix any que Valentí Almirall publicava Lo Catalanisme, el mestre Francesc Flos va escriure aquest opuscle on defensava la creació d'una entitat que impulsés les escoles catalanes. Dotze anys més tard, el 1898, va dur a la pràctica el seu plantejament amb el Col·legi Sant Jordi."
David Pujol

La memòria Las escuelas catalanas, consideradas com a base principal i necessària per la propagació de la causa regional, de Francesc Flos i Calcat, premiada en el certamen del Centre Catalanista Provençalenc de l'any 1886, va gaudir d'un ampli ressó en els ambients catalanistes de l'època.

catalanisme i que es podria desenvolupar amb "una associació de propaganda de las mateixas", acompanyada d'uns estudis normals no estatals, de l'elaboració de llibres i de l'organització de certàmens adequats per a les noves escoles. Esbossava el camí intermedi que desenvolupà l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana a partir del 1898, o sigui, una entitat de propaganda de l'ensenyança catalana que, a mesura que anés creixent, donés suport a l'escola catalana i esdevingués, en part, també, patronat. Aquesta proposta aconseguí un bon impacte perquè nasqué en un moment en què el catalanisme, que aleshores era principalment un moviment de defensa cultural arrelat en alguns cencacles (literats, historiadors, excursionistes...), no s'havia articulat encara com una alternativa de conjunt, com serà després en el camp polític. És en aquest període que Flos, encara sense escola, esdevé una persona i una idea a tenir en compte dins de l'estratègia polièdrica del moviment catalanista.

Entre 1886 i 1887, Flos intenta trobar suports per a la seva proposta en el catalanisme organitzat del moment, primer al Centre Català i, després, al Centre Escolar Catalanista. Ho fa, però, en un moment en què la primera sofreix l'escissió que donarà lloc a la Lliga de Catalunya, circumstància que afecta els projectes de Flos. Segons el que serà el presi-

FRANCESC FLOS I CALCAT

(1856-1929)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Entre els iniciadors de la renovació pedagògica catalana del tombant de segle, el capdavanter —sovint oblidat o jutjat amb excessiva parcialitat— fou Francesc Flos i Calcat. Nascut a Arenys de Mar l'any 1856, quedà orfe de pare als vuit anys, i ben aviat es guanyà la vida com a aprenent de botiguer i decorador de ventalls. La seva afeció al dibuix i a la calligrafia en feren el millor professional en aquesta especialitat: no hi havia diploma o pergami de compromís que no fos encarregat a Flos i Calcat. Fins i tot fou nomenat callígraf de l'Exposició Universal de 1888 i funcionari municipal de Barcelona.

Però l'autèntica i secreta vocació de Flos i Calcat era la pedagogia. Va estudiar per a mestre a la Normal de Girona i obtingué el títol l'any 1878, tot i que ell somniava en una altra mena d'escola que no pas les del seu voltant. Flos i Calcat volia l'escola catalana: un ideal que semblava impossible d'obtenir en aquell moment. Tenaç i constant, tot i la seva tirada artística, inicià al Masnou, cap al 1886, una escola pròpia dins d'aquesta direcció. No hi reeixí plenament, però havia posat els fonaments de la que seria l'obra de la seva vida: el Col·legi de Sant Jordi, que inaugurà el dia 1 d'octubre de l'any 1898 en un pis del barceloní carrer de Sant Honorat, tocant al noble edifici de la Generalitat de Catalunya. El nou col·legi tindria una prolongada i accidentada vida, fins que a la seva mort el succeí el seu deixeble Antoni Parramon. Encara subsistí fidel al mateix esperit inicial, fins l'any 1939, en què l'opressió i l'odi a Catalunya, que llavors semblaven triomfants, el feren emmudir.

Una escola com aquella, catalana en la llengua i en l'esperit, necessitava uns llibres que no existien. Flos i Calcat s'hi dedicà plenament, i en pocs anys publicà *El primer llibre de nois* (1898), dins la línia dels "Catons" tradicionals, totalment en català, bellament imprès a dues tintes, amb una interessant relació d'oficis, com a apèndix, que denota la profunda preocupació per l'eina i per la feina.

Els llibres que publicà Flos i Calcat no eren simples traduccions de les obres castellanes o franceses, aleshores de moda. Eren produccions originals, en les quals es valorava no solament la llengua, sinó també la literatura catalana, com en el *Manuscrit català* (1908), recull de composicions manuscrites de tots els mestres en gai saber i d'altres autors de les nostres lletres. A més, la seva passió pel coneixement de la nostra terra el mogué a publicar una *Geografia de Catalunya* (1896), destinada "a servir de text en les escoles de Catalunya i arreu on es parli la llengua catalana", i on l'estudi de la geografia catalana es fa d'acord amb les nostres comarques naturals. Com a complement, confegeix i edita el primer mapa mural de Cata-

Emblema del Col·legi de Sant Jordi, primera escola catalana fundada per Francesc Flos i Calcat l'any 1898

lunya, estructurat per comarques, en dotze tintes (1906), i organitza a l'escola el coneixement directe de Catalunya per mitjà de les excursions i de les visites a monuments diversos. No oblidà un senzill Museu Escolar ni una Granja Escolar.

Aquesta passió per l'escola catalana li venia de lluny. Ell fou el primer a plantejar públicament el problema i la necessitat de trobar-hi una solució. El 1886 havia guanyat el premi convocat pel Centre Catalanista Provençalenc amb una memòria sobre *Les escoles catalanes*, i des de llavors es dedicà a una autèntica tasca d'apostolat, amb conferències, reunions o articles periodístics sobre el seu tema predilecte. Col·laborà a *La Renaixença*, a *La Veu de Montserrat*, a *La Veu de Catalunya*, a *La Costa de Llevant*, a *La Il·lustració Llevantina*, a *La Rierada*, d'Arenys de Mar —no oblidem la seva vinculació familiar amb la població llevantina—, i finalment fundà i dirigí l'interessant *Butlletí del Foment Pedagògic*, que es publicà des del 1917 fins al 1922.

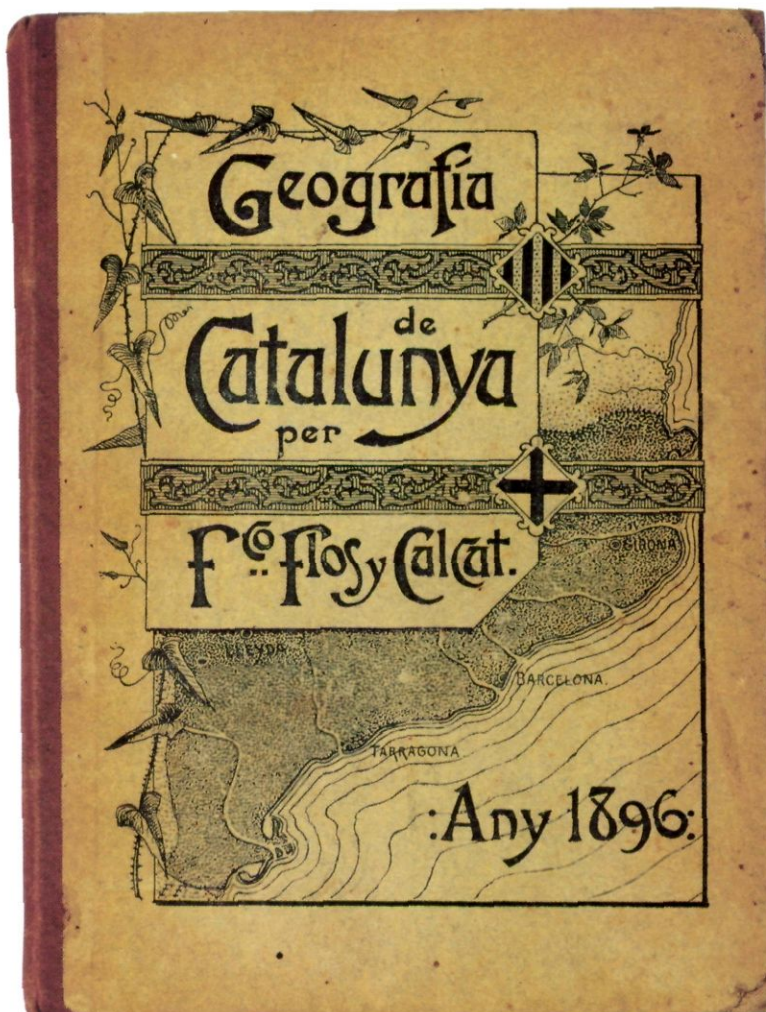
La seva bibliografia és extensa i ben coneguda. A més de les obres assenyalades, ens cal recordar unes *Lectures catalanes per a escoles*, del 1890, i un *Cançoner escolar català*, del 1918, amb la col·laboració musical del mestre Joan Salvat. Un breu resum de la història de Catalunya, i una curiosa *Nomenclatura geogràfica de Catalunya* (seguida de la de geografia universal), publicada el 1907, completen la seva obra. Morí, després d'una fecunda vida dedicada a l'ensenyament, el 5 de maig del 1929, a Barcelona.

dent de la Protectora, Manuel Folguera i Duran, aleshores membre del Centre Escolar, va correspondre a aquesta entitat "l'honor d'haver plantejat per primer volta el problema de la catalanització del nostre ensenyament". A partir d'aquesta entitat es va crear el Patronat de l'Ensenyança Catalana, que va editar el *Manifest del Centre Escolar Catalanista y Estatuts del Patronat de la Ensenyansa Catalana* (1887), però que no pogué desenvolupar cap altra iniciativa significativa. L'any 1890 Flos, segons Folguera, torna a ser present en la comissió d'organització d'un nou patronat, aquest cop denominat Patronat de les Escoles Catalanes. Coincidint amb l'aparició d'aquestes iniciatives, la Lliga de Catalunya demana que la Diputació de Barcelona fundi una càtedra no universitària de català, i el mateix Flos comença a donar classes de llengua al seu domicili particular.

No sabem si relacionada amb l'anterior iniciativa o no, el 1891 es crea l'escola de la Colònia Güell, que es podria considerar la primera escola catalana, com reivindiquen Mn. Norbert Font i Sagué i Miquel Ferrer. Això no obstant, a mitjan anys deu no constava ja com a escola catalana, de manera que fou una iniciativa amb poca continuïtat. A més, es tractava d'una escola que formava part d'una instal·lació de conjunt, una colònia industrial, i, per tant, no havia estat creada amb total independència de qualsevol altre lligam, ja que era un servei més de la instal·lació general.

L'any 1893 Flos torna a plantejar la proposta de l'escola catalana a l'Assemblea de la Unió Catalanista, a Reus. En les seves sessions es demana que les entitats catalanistes fundin aules d'ensenyances patriòtiques i que es premiïn els mestres que es decideixin a ensenyar matèries de caràcter català. El mestre arenyenc trenca la tendència modesta de les sessions quant als plantejaments, i fa aprovar la seva proposta que demana la constitució d'un patronat d'escoles catalanes. Entre 1896 i 1897 es van concretant unes primeres temptatives. Flos dóna a conèixer la intenció del bisbe de Solsona de crear una granja agrícola al Miracle, on els ensenyaments siguin fets en català; hi ha també iniciatives de regidors de Reus, Manresa i Sitges que proposen solucions per introduir el català a l'ensenyament. Alguns centres educatius de Barcelona, Castelló d'Empúries, Sabadell i el Masnou, comencen a impartir algunes assignatures en català.

El terreny ja era prou adobat perquè, la tardor de 1897, Flos anunciés la creació de la seva escola i la Lliga de Catalunya convoqués una reunió d'entitats per constituir-la i fundar una entitat de foment que li donés suport. Tot sembla indicar que

no en sortí cap acord a curt termini. Flos, en canvi, prengué la iniciativa i començà la recollida de signatures; n'aplegà de personalitats catalanes i les inclogué en un àlbum que duu per títol "Patronat de la Ensenyansa Catalana. Llista general d'associats".

Geografia de Catalunya de Francesc Flos i Calcat, edició del 1896 (Foto Ramon Manent)

Era la culminació d'una diferència en aquell primer catalanisme, encara dubtós dels camins que havia d'iniciar per difondre el seu missatge. En el camp escolar, se n'albiraven sobretot dos: l'opció de Flos de crear escoles catalanes, per fer-ne una eina de millora de l'educació, però també de desenvolupament de la cultura catalana des de la base, i la que plantejava Prat de la Riba, que pretenia la millora de la cultura nacional des de l'acadèmia i els estudis superiors.

Finalment, l'1 d'octubre de 1898, en ple marasme de la fi de l'imperi colonial espanyol, Flos obre les portes del Col·legi de Sant Jordi (CSJ), pregona-

da als quatre vents com a la primera escola catalana, inicialment sense cap entitat de suport; aviat, però, el 22 de desembre, es fundà l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC), la qual, tot seguit, s'adherí a la Unió Catalanista. L'acord del seu primer consell directiu manifestava la voluntat de "Constituir una Agrupació protectora de la ensenyansa catalana, adoptant la reglamentació que

apropiadament brinda la 'Unió Catalanista' y á la qual entitat s'adhereix aquesta Agrupació"; més endavant afegia: "...y desitjant prestar tots sos esforços, en particular á la base que's refereix á la ensenyansa que deu tenir la nostra terra, qual patró pot pentres ab lo Col·legi de Sant Jordi, establert en lo present curs." El Sant Jordi esdevindrà el referent de la Protectora.

ANTONI BALMANYA

(1846-1915)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Sovint creiem que la renovació pedagògica va ser únicament obra de mestres particulars, diferents dels altres, o d'escoles noves, creades amb el propòsit de canviar-ho tot. I no va ser ben bé així. Hi va haver bastants mestres nacionals, formats a les Escoles Normals del tombant de segle, que sense abandonar la seva feina de cada dia obrien els ulls al que passava al seu voltant, i procuraven millorar l'escola. La seva escola, *l'escola de tots*, l'escola pública. Perquè l'autèntic projecte d'*escola nova* no es limitava a uns quants escollits o a una escola elitista —dels qui podien pagar-la—, sinó a fer possible una escola pública de qualitat.

Per això és tan apassionant espigolar aquelles figures que des del seu lloc modest de mestre nacional treballaven per millorar l'escola pública. A les comarques gironines, sobretot, en trobem uns quants. I el primer en el temps —i un dels millors— fou un mestre nascut a la Bisbal d'Empordà el 19 d'octubre de 1846, que estudià a l'Escola Normal de Barcelona i que s'instal·là "provisionalment" al poblet empordanès d'Espolla el 1868. Es deia Antoni Balmanya i Ros, i en pocs anys ja era posat com a model dels altres mestres nacionals de la comarca. Tot-hom en parlava: *el mestre d'Espolla* era un exemple que calia seguir, i la seva escola, un lloc que calia visitar. Identificat amb la vida del poble i amatent a l'evolució del món de la cultura, fou un autèntic renovador de l'escola pels seus treballs d'observació directa de la naturalesa, tant de les ciències naturals, com, sobretot, de la prehistòria i l'arqueologia. Hi féu col·laborar sempre els seus deixebles i, molt sovint, les seves famílies. Mantingué contacte amb les entitats culturals i catalanistes del seu temps, i, així, aviat es relacionà amb l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques, i a la revista *L'Excursionista* del 1879 ja

trobem articles on s'expliquen les troballes prehistòriques dels voltants d'Espolla, tan importants com les necròpolis hallstàtiques o els diversos monuments megalítics.

L'any 1881 va publicar un *Primer libro de lectura manuscrita*, que es féu molt popular, i el dia 26 d'abril de 1881 l'escola era declarada "modèlica" a proposta de l'inspector Ricard Tena, que afirmava: "*Esta fe tan constante y inteligente en el trabajo, más la circunstancia de estar provisto el establecimiento de un material de enseñanza abundante, lujoso y a la altura de los adelantos pedagógicos modernos, hacen a tan entendido y celoso profesor digno de premio, y a su escuela que se la declare modelo.*" Fins i tot va rebre la Creu de Cavaller de l'Ordre Civil d'Alfons XII i era l'admiració de tots els mestres, escoles i visitants que acudien a Espolla. Encara l'any 1904, un altre mestre, Antoni Targa, en feia l'elogi per les seves "riques col·leccions d'objectes pertanyents als tres regnes de la Naturalesa, curosament guardats i retolats en llurs vitrines". No explicaven, però, que el material sovint era pagat de la seva butxaca. I és que a Catalunya, el mestre era *el senyor mestre* i no se li aplicava la desgraciada frase castellana de *pasa más hambre que un maestro de escuela*. Remarqueu que l'escola d'Espolla tenia una magnífica biblioteca, un telescopi i un fonògraf que li servia per gravar converses amb els alumnes.

Antoni Balmanya era un home sociable, catòlic practcant, molt obert de tracte i sempre disposat a col·laborar amb altres mestres, en un inici del que serien més tard les *Converses pedagògiques*. Fou mestre d'Espolla quaranta anys, fins l'any 1907. Jubilat, tornà a la Bisbal d'Empordà, on morí el 1915. L'any 1974 es creà el Premi "Antoni Balmanya", d'estudis pedagògics, per recordar-lo.

El Col·legi de Sant Jordi i l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana: primers temps

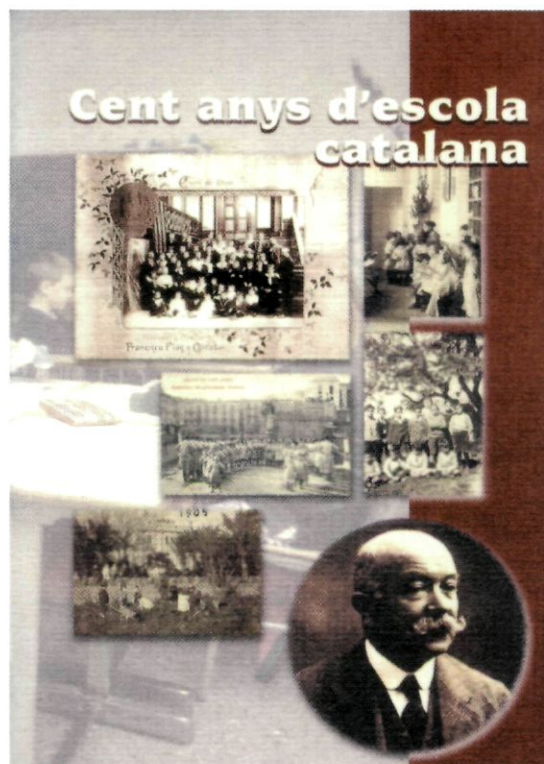
Com era, doncs, l'escola que creà Flos? Era, abans de res, una escola que usava en totes les seves activitats, dins i fora de l'aula, el català; que ensenyava als seus alumnes geografia i història de Catalunya, i que els donava àmplies referències del moviment literari i econòmic del país.

Era una escola atenta a mantenir el lligam amb la família i amb la natura, i preocupada pel desenvolupament d'una sensibilitat musical; que no es va tancar, doncs, entre les quatre parets de les seves aules. Era una escola religiosa que mantenia les seves divergències amb les escoles congregacionistes, que el mateix Flos qualifica de tancades i autoritàries. Era també una escola que fora del seu horari de matí ofería activitats educatives per al públic adult.

Flos, a *Las escuelas catalanas*, assenyalava que calia aconseguir material pedagògic que donés coherència al conjunt d'escoles que s'adequaven a aquest plantejament. En aquestes dates, les primeres escoles ja disposaven d'un manual de geografia, *Geografía de Catalunya*; un de beceroles, *Lo primer llibre dels noys*, i un d'aprenentatge de l'escriptura, *Promptuari de escriptura catalana*, tots ells elaborats per Flos.

Fins el 1901, Flos disposà plenament del predomini en l'àmbit de l'escola catalana; en aquest any, però, sorgí la primera iniciativa alternativa als seus plantejaments. Es tracta de la Societat d'Estudis i Propaganda de la Llengua Catalana, que rebé el suport de Joan Maragall o Pompeu Fabra, des de l'ombra del grup de L'Avenç, que també intentà crear les seves pròpies escoles. Igualment, altres sectors començaven a actuar en el moviment per a l'ensenyança catalana. La Lliga Regionalista, per exemple, amb la iniciativa de Joan Bardina, volia fer arrelar el nou partit als barris de Barcelona. Es plantejà, aleshores, la creació d'un patronat d'escoles, que tenia la vocació d'aplegar, de grat o per força, tot l'ensenyament català. Era, però, un plantejament massa agosarat. El projecte no prosperà; això no obstant, Bardina pogué obrir les portes de l'Escola de Mestres (1906), destinada a la formació de professionals per a les escoles de Catalunya. Era una aposta diferent de la de Flos, que havia optat, en primer lloc, per fer una escola de referència, el Sant Jordi.

I mentre tot aquest moviment es desenvolupa, què fa la Protectora? En aquest període, la potent entitat que arribarà a ser és encara un element més entre tots aquells sectors que treballen per una es-

Cent anys d'escola catalana commemora el centenari del Col·legi Sant Jordi, l'any 1998.

cola i una ensenyança catalanes. No aconseguí un nivell de preeminència concret. Malgrat tot, ben aviat s'hi constituí un consell tècnic que té per comesa editar els llibres que calen per estudiar a les escoles

Un primer impuls que ajudà al creixement, tant de l'entitat com del conjunt del moviment, es produirà a partir del Decret Romanones (1902), que prohibí l'únic vehicle general que existia de catalanització escolar, l'ensenyament de la doctrina catòlica. Poc després, l'Agrupació Protectora esdevingué Associació i es constituí, així, un organisme més independent i amb més capacitat teòrica d'iniciativa dins de la Unió Catalanista, que col·laborà en l'organització del primer Congrés Universitari Català (1903). Des d'aleshores, començaren els primers concursos escolars (1903, 1904), en un dels quals esclatà un dur conflicte que comportà l'allunyament de Flos de la Protectora.

Quan l'any 1906 apareixen, editades per l'Associació, les postals sobre vistes de Catalunya, s'assenyala ben clarament que aquestes serveixen per fomentar i sostenir escoles catalanes, el mateix mecanisme que fan servir altres grups com l'Associació de Lectura Catalana o *En Patufet*, també amb el mateix objectiu. Era una eina modesta per uns objectius molt migrats. Com assenyalava la mateixa entitat: "Els primers anys, la creixença de la "Protectora" es féu molt lenta"; tant, que no superà els dos-cent socis.

Per les Noves Promocions FEU-VOS SOCI
de la
Protectora i de Palestra
Demaneu i ompliu les propostes
ACI MATEIX

Cartell de promoció de la Protectora i de Palestra (Foto del llibre Catalunya en mil cartells, de Postermil)

El creixement de la Protectora (1914-1923)

En aquest període, la Protectora esdevé la principal impulsora de l'escola catalana, que ara ja no té alternativa, perquè ha sabut separar la seva acció i objectius del joc polític immediat. Folguera féu seva una proposta que s'havia presentat a la que fou l'última assemblea de la Unió Catalanista, a Tarragona (1912), que repetia alguns dels aspectes que ja havien estat esmentats per Flos en *Las escuelas catalanas*, com eren fer cursos complementaris per a mestres de llengua i història, "crear una escola catalana moderna que serveixi de tipus, i que pugui esdevenir un mirall per estimular les altres escoles" i encarregar llibres educatius en català. També es plantejava una biblioteca especialitzada i una revista d'ensenyança catalana. Folguera traslladà aquesta proposta a la Protectora, de la qual fou president i mitjançant la qual donà un impuls definitiu a l'obra de Flos.

Tot aquest procés es féu en el període de l'impuls catalanista generat per la Mancomunitat, que, ultra cercar un poder polític per a Catalunya, per camins autònoms, volia oferir-li unes estructures culturals (escoles, acadèmia, editorials, revistes, plataformes intel·lectuals...) que modernitzessin, dignifiquessin i popularitzessin arreu la cultura catalana; en aquest impuls la Protectora, des de la seva independència, té un lloc de col·laboració especial.

L'Associació desenvolupà en el període anterior al cop d'estat militar del general Miguel Primo de Rivera (setembre de 1923), una acció centrada en el

foment de l'escola catalana, objectiu bàsic que assenyalen els seus estatuts, que es vol fer present arreu on hi hagi activitat docent, sigui quina sigui la seva orientació o dependència. Per aconseguir-ho gaudeix de diferents nivells d'incidència, atenent cas a cas, escola a escola.

El primer, i el que ofereix menys possibilitats d'influència per a l'Associació, és lliurar llibres de l'Editorial Pedagògica (l'editorial de l'entitat) a l'escola per aconseguir un compromís inconcret de catalanitzar algunes assignatures. Certament, aquesta era una iniciativa amb la qual la Protectora hauria avançat poc en l'impuls de l'escola catalana; per això, una altra línia d'actuació de la Protectora era oferir-se com a "assessoria professional".

Hi havia un conjunt d'entitats culturals (ateneus, centres catalanistes...) que no tenien escoles o que volien millorar-les; amb aquest objectiu demanaven el suport de l'entitat per triar el millor professional possible. Les escoles del Foment Martinenc sol·licitaren aquest suport, com també les escoles de l'Ateneu Democràtic Regionalista del Poblenou o l'Escola Catalana de la Fuliola, entre d'altres.

Per una altra via, la Protectora feia d'altaveu de totes aquelles escoles que li demanaven assessorament genèric per avançar en la catalanització dels seus ensenyaments, ja fos per introduir alguna matèria catalana com per crear una línia en català. Aquestes escoles acostumaven a ser institucions amb un pes important en àmbits locals i amb suport de congregacions religioses amb una àmplia trajectòria educativa. Destaquen en aquest sentit les escoles religioses de la ciutat de Sabadell i també els centres educatius de l'Escola Pia.

L'Associació té una activitat prioritària vers les escoles catalanes i, malgrat la seva voluntat de cooperació general, manifesta clarament quin és el seu objectiu: que les escoles siguin catalanes, i la millor forma i més segura que ho siguin és que esdevinguin subvencionades per la institució. Les escoles que subvencionades són escoles privades, generalment amb pocs recursos, tret d'excepcions, com el Col·legi Sant Jordi i l'Escola Mossèn Cinto, que gaudeixen totes dues d'una certa seguretat econòmica.

La subvenció ofereix a qui la rep el caràcter de col·lectiu de prestigi. Són "les escoles de la Protectora", malgrat que ella mateixa afirmi que, mantenint una sola escola moderna i ben equipada, exhauriria tot el seu pressupost i, per tant, pròpiament, l'Associació no disposi de cap centre. La Protectora opta clarament per subvencionar el màxim nombre d'escoles que pugui suportar el pressupost, encara que l'aportació sigui reduïda. El sentit de

Segells promocionals de Palestra

l'aposta és clara: fent-ho així oferia una imatge d'entitat plural que ajudava les escoles, fossin com fossin, mentre fossin catalanes; perquè la catalanitat, així, en conjunt, no estigués subjecta a cap orientació concreta.

La Protectora era parcial en la forma de voler ajudar les seves escoles. El seu objectiu era aconseguir la responsabilitat dels directius per a la seva millora. Alhora, ella, externament, vetllava per la qualitat pedagògica i la plena catalanitat. La forma que proposava per regir-les era la d'un patronat, en el qual la Protectora ocupava un lloc d'acord amb el suport econòmic que oferia, compartit amb altres col·lectius i persones. Evidentment, hi hagué casos en què la importància de les entitats que regentaven fes innecessari un patronat; s'establí llavors una delegació de les escoles dins seu per regir-les, com fou el cas de l'escola de l'Ateneu Democràtic Regionalista, l'Escola Mossèn Cinto i el Foment Autonomista Català.

A canvi del suport econòmic que oferia, l'APEC demanava rigor als patronats. En els casos en què es denegà el suport sol·licitat per algunes escoles s'adduïren motius com ara el fet que la Protectora subvencionava només estudis primaris, de manera que s'excloïa generalment els estudis professionals genèrics (posició lògica, ja que aquests estudis eren coberts en aquella època per la Mancomunitat). Altres motius de denegació foren la no acceptació de les normes fabrianes, com és el cas de les escoles del Foment Republicà de Sants, o l'estat poc renovat de l'escola.

L'any 1923, quan Alexandre Galí duia la direcció tècnica de l'Associació Protectora, es van accentuar les fórmules de control de la subvenció. D'una banda, es van donar uns criteris uniformes que havien de complir les escoles que subvencionava la Protectora; s'exigia que fos catalana per "les condicions externes, per la llengua i orientació", que tingués unes condicions higièniques i d'instal·lació adequades, que no fos usada per a cap altre fi i que

fos sostinguda per un patronat. Si no es complien aquests preceptes plenament calia comprovar que es garantissin uns bons resultats, un bon nombre d'alumnes i que, en el seu ambient, tingués importància. Quant a les seves condicions materials, s'havia de procurar que l'escola catalana es distingís pel seu caràcter senzill, joïós i pur. Aquest criteri es complementava amb la forma que havia de tenir l'edifici i l'aula. Si l'escola no gaudia d'un edifici propi, calia optar per una sala clara, airejada i amb vistes; aquesta havia de ser de fàcil accés des del carrer, amb la deguda independència, pintada de colors clars i assolellada, amb cortines blanques i una mica de verd a les finestres. Tots aquests recursos s'havien de projectar en una escola graduada i amb un nombre moderat d'alumnes per aula.

Quant al funcionament econòmic, s'havia de garantir un sou digne al professor i un suport ampli de les institucions locals i les entitats catalanistes. Des d'aquesta data, el 1923, la Protectora començà a intervenir en les comptabilitats dels patronats o juntes, per poder adequar el suport econòmic que lliurava a les necessitats escolars precises.

Així, doncs, el 1921-1922, la Protectora ajudava a tirar endavant un conjunt d'escoles catalanes que feien seus els criteris inicials de Flos. A Barcelona, eren les escoles dels districtes II, III i VI, l'Escola Mossèn Cinto, l'Escola Catalana de Manuel Ribas, l'Escola Verdaguer, l'Escola de l'Ateneu Democràtic Regionalista del Poblenou, l'Escola de Santa Eulàlia, l'Escola de l'Ateneu Democràtic, l'Escola del Centre Nacionalista Republicà de Sant Gervasi, l'Escola de l'Ateneu Familiar de Collblanc, l'Escola del Centre Sang Nova, l'Escola de Cultura Musical Popular i el Liceu Dalmau.

Fora de Barcelona, ajudava a mantenir les Escoles del Dr. Robert (l'Hospitalet), la Casa dels Nens (Vilafranca), l'Escola del Centre de Cultura Popular (Sabadell), l'Escola Catalana del districte I (Terrassa), l'Escola Nacional Catalana (Bellcaire d'Urgell), l'Escola Catalana de Josep Franquesa (Vic), l'Esco-

la Montessori (Canet de Mar), l'Ateneu Popular de Gavà, l'Escola Catalana (Roda de Ter), l'Escola Popular Catalana (Navarcles), l'Escola Parroquial (Santa Maria del Camí), el Col·legi Empordanès (Figueres) i l'Escola Catalana d'“El Porvenir obrero” (Móra la Nova).

Amb aquesta àrea d'influència que hem definit fins ara, la Protectora difícilment abastava un col·lectiu escolar gaire ampli, només el de les seves escoles i d'algunes altres que volien introduir el català. Comptat i debatut, un petit fragment de l'ensenyament congregacionista i una part poc definida de l'ensenyament privat, però calia, per incidir tam-

bé en la resta de l'ensenyament públic, fer alguna mena gestió vers les Escoles Normals, tant per trobar nous mestres per a les escoles catalanes, com per tenir mestres públics favorables a la catalanització educativa.

La Protectora, entitat privada, féu gestions a la Mancomunitat per millorar les condicions econòmiques dels mestres públics: col·lectiu amb qui les relacions no estigueren mancades a vegades de tensions, fonamentalment pel tarannà que el catalanisme atribuïa als funcionaris de l'educació, sols preocupats per l'escalafó i per la millora de les seves retribucions. Ni la Protectora ni, per extensió, la

ANTONI BORI I FONTESTÀ (1862-1912)

Josep M. Ainaud de Lasarte

La seva ambició era esdevenir un poeta famós, i formar part del grup selecte dels Mestres en Gai Saber, dels Jocs Florals. Però era un bon mestre d'escola i es dedicà amb tenacitat i honestedat a la seva professió. Nascut a Badalona, el 1862, es casà amb una noia badalonina, Concepció Llobet, que li féu sempre bon costat. Estudià la carrera de magisteri a Barcelona, i durant molts anys exercí la professió a l'escola pública de Sant Martí de Provençals, i des de 1897, quan la vila fou agregada a la ciutat de Barcelona, a la capital catalana. Intervingué a les sessions del Congrés Pedagògic que se celebrà durant l'Exposició Universal de l'any 1888, a Barcelona, i defensà el dret a l'ensenyament de la llengua catalana a l'escola primària. Fou una defensa de caire tècnic, moderada, sense abrandaments patriòtics: no oblidem que participaven en el Congrés gent de diversos llocs d'Espanya i que Bori era mestre nacional. Però tot i això, aprofità les sessions per explicar la marginació que la llengua catalana patia a l'escola, des de la llei Moyano de 1857, i la persecució de què era objecte per part de molts inspectors forasters. Calia denunciar l'ignominiós rètol que figurava a moltes escoles catalanes: “*Se prohíbe hablar en catalán*”, dins la millor tradició de l'actitud repressiva de Felip V. Bori i Fontestà era un catalanista de cor i de fets, i milità a la Unió Catalanista. Participà com a delegat a l'Assemblea de Manresa de l'any 1892, i mantingué aquesta actitud arreu on col·laborà, des de revistes literàries com *La Renaixença*, *Lo Gay Saber*, *La Veu de Montserrat*, *El Eco de Badalona*, *Gent Nova*, *L'Esparver*, o *La Il·lustració Catalana*, fins a publicacions professionals com *El Clamor del Magisterio* o *El Magisterio Catalán*, que ell va fundar. Fou bon excursionista i col·laborador assidu als Jocs Florals, amb poesies senzilles, de caire descriptiu o patriòtic, que foren populars, tot i la seva limitada qualitat poètica: *Simfonies poètiques* (1898), *Flor Natural*

d'aquell any; *Boira i sol* (1900), o *La nit a Montgrony* (1905), amb la qual obtingué l'Englantina. Una greu malaltia, els darrers anys de la vida, li impedí d'assolir el mestratge en gai saber, que era la seva gran il·lusió. Havia obtingut, mentrestant, més de seixanta premis literaris, entre els quals el de l'Ajuntament badaloní per l'*Oda a Badalona*.

Fou mantenidor dels Jocs Florals els anys 1903 i 1904, i delegat a les assemblees de la Unió Catalanista a Manresa (1892), Terrassa (1901) i Barcelona (1904).

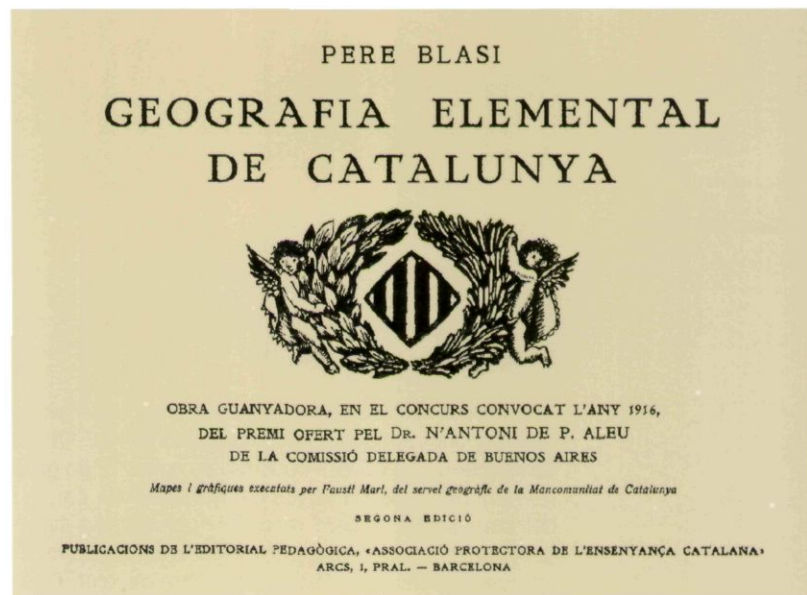
Però, la seva popularitat, l'aconseguí amb un sol llibre, *Lo Trovador Català*, publicat el 1892 i reeditat fins els nostres dies. És una antologia de poemes i proses, tots escrits per Bori i Fontestà, amb una finalitat pedagògica, com ell mateix explica en el pròleg a la primera edició: “Aquest llibre, únic en sa classe, fet en l'escola i per a les escoles de Catalunya, ¿a qui millor podia dedicar-lo que a vosaltres, estimats Professors i Professoras, ja que sou la mà dreta en matèria de dirigir els fills de nostra terra per lo camí de la perfecció i de la cultura?” Alguns dels poemes del llibre, com “L'escut de Catalunya” o “La vella filosa”, s'han transmès de generació en generació fins avui: el llibre, que encara circula, passa de la trentena d'edicions. Havia escrit obretes de teatre, com *Gent de platja* (1902) o *La gallarda del Roser* (1902), i una *Historia de Cataluña* (1898), que ben aviat fou superada per altres autors. Antoni Bori i Fontestà morí a la seva estimada Badalona, on s'havia retirat greument malalt, el 16 de gener de 1912. Un carrer porta el seu nom, a Badalona i a Barcelona, però el seu record s'ha mantingut, sobretot, per aquell llibre que va escriure amb tant d'amor i amb tanta voluntat de servei l'any 1892. El mateix any en què s'aprovaren les famoses Bases de Manresa, programa polític del catalanisme naixent.

Mancomunitat, optaren per crear un cos de mestres públics catalans, que automàticament s'hauria diferenciat i oposat al cos de mestres estatals.

Per oferir una alternativa possibilista a la Normal estatal i que no s'hi enfrontés, es convocà, amb el suport benemèrit dels catalans d'Amèrica, un premi que tenia per objectiu "premiar el millor Projecte de creació d'un curs complementari a les Escoles Normals, destinat principalment als Mestres i Mestresses de terres de llengua catalana que desitgin aconseguir una preparació completa i adequada per a regentar establiments d'ensenyança en català". El projecte es concretà en una iniciativa bàsica de la Mancomunitat, la creació d'uns Estudis Normals catalans, que oferien un complement a la formació de les Normals estatals, tant en el sentit de millora pedagògica, com per poder gaudir d'uns ensenyaments arrelats a l'entorn nacional català.

Aquesta no fou l'única iniciativa que tingué la Protectora amb l'administració de Catalunya. Va formar part d'altres organismes creats per ella, com el Consell que regia els Estudis Normals, l'Escola d'Estiu, l'Obra de Biblioteques Populars i la Comissió d'Educació General; va proposar la Comissió Inspectora d'Ensenyament del Català i, fins i tot, hauria pogut integrar-se en un organisme públic i privat de foment de l'escola catalana, el Patronat d'Escoles Catalanes, si el cop militar no ho hagués impedit. La Mancomunitat va optar, seguint la petja de Bardina, per formar mestres, i va deixar en segona instància la constitució d'una xarxa escolar al Principat. Aquesta era una bona perspectiva, pràctica i concreta, perquè les tasques del govern poguessin ésser complementàries a les de l'Associació.

Tornant a les relacions amb els mestres formats a les Normals estatals, la Protectora els oferí, per una altra via, ensenyament optatiu del català. Malgrat algunes resistències uniformistes, aquests cursos es varen anar desenvolupant a cadascuna de les Normals provincials des del curs 1917-1918 fins al curs 1922-1923. Justament les relacions entre els responsables de l'ensenyament estatal i l'ensenyament barceloní foren una de les fonts de divergència entre aquests i la Protectora. Tot i que sovint va ser regida per polítics catalanistes, la política educativa municipal barcelonina topava amb la Protectora pel que fa a la competència directa que hi havia en el mateix territori entre escoles catalanes d'aquesta darrera i les municipals; també divergien, sobretot, per la tutela que permetia el consistori sobre les seves escoles per part de l'Estat. La bona relació amb la Mancomunitat no es donava en el cas de l'Ajuntament de Barcelona.

La Protectora tenia una concepció total d'allò que havia de ser l'acció escolar catalana, que incloïa sectors de l'Església. A tal efecte, incidia també en el camp de l'ensenyament dels clergues. Calia influir sobre la clerecia que, atès el seu prestigi social, era també un vehicle possible de catalanització de l'ensenyament. S'adreçà, doncs, insistentment a les diferents diòcesis perquè introduïssin ensenyaments de llengua i literatura catalans als seminaris, cosa que s'aconseguí en la meitat de casos.

Precedents de l'Agrupació Protectora fundada per Francesc Flos i Calcat l'any 1899, són el Patronat de l'Ensenyança Catalana del 1897 i el "Congreso Nacional Pedagógico" de 1888.

Geografia Elemental de Catalunya, de Pere Blasi, una de les moltes publicacions de l'Editorial Pedagògica de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana. Butlletí de l'any 1935

L'Editorial Pedagògica i els concursos escolars

L'escola catalana havia de ser també una escola amb continguts nous, i per això calien llibres. Abans de llençar una proposta concreta es constituí un grup d'estudi per conèixer l'estat del llibre escolar català i del seu mercat i, com recorda Folguera, es feren gestions per acotar el terreny amb una Mancomunitat que va estar temptada de fer llibre escolar. Després d'aquestes dues passes prèvies, la Protectora va decidir, a principi de 1916, crear la Comissió Editorial Pedagògica, per "dotar les nostres escoles del material docent adequat, empresa que cap editor pot escometre amb esperances de reeixir-ne mercantilment, donada la limitació excessiva del mercat, fou motiu de la avans [sic] dita iniciativa". Trobareu notícia del seu desenvolupament en el proper apartat d'aquesta monografia.

Com podia accedir la Protectora, fora dels àmbits de les seves escoles, al contacte directe amb els àmbits locals concrets de l'educació? Com podia entendre el mestre i l'alumne que el català, la seva llengua, era una assignatura que es podia aprendre i que el seu país tenia una història tan gloriosa com l'espanyola? L'eina adequada era el concurs escolar, amb les seves dues fórmules més habituals: el concurs de lectura i escriptura i el concurs de lectura i escriptura i història de Catalunya. Una

formulació ben intencionada, no selectiva, per empenyer l'interès per la pròpia cultura a grans i menuts. El seu origen, cal cercar-lo en la iniciativa que pren l'entitat catalanista Lliga Regionalista de la Barceloneta l'any 1902. L'any 1913 comença el "clàssic" dels concursos a Barcelona, el de l'Orfeó de Sants, al qual ben aviat s'afegeix el de la ciutat de Lleida. Com afirmava Alexandre Galí, el seu rendiment patriòtic era molt més elevat que el pedagògic.

La seva estructura no va ser gaire complexa, amb dues proves, escrita i oral, a la qual es podia afegir el fragment d'un relat de la història de Catalunya. L'any 1921, paral·lelament a l'increment de concursos, hi ha prou indicis per afirmar que el context cultural genera un nou enfocament que afecta aquests concursos (revistes per a joves que tenien seccions de divulgació històrica, primers resultats de mestres formats en les administracions catalanes, noves fornades de joves historiadors...). Per això, es graduen més nivells i es demanen proves de menys tràmit: redacció lliure, aspectes concrets d'història...

És també aquest període en què els concursos assoleixen arreu de Catalunya més convocatòries. Les diferents entitats que demanen suport o delegacions que els organitzen permeten oferir-ne una desena durant els anys 1921, 1922 i 1923. Així, doncs, el mateix 1923 se'n fan a Vilafranca, al Poblenou, a Sabadell, a Figueres, a Valls, a l'Orfeó de Sants, a Manresa, a Sitges, a Arenys de Mar, a Sant Cugat del Vallès, a Horta i a la Barceloneta. Se'n realitzaren, fins el 1923, una mica més de quaranta.

Un altre sentit complementari a l'anterior tenia la convocatòria anual del Concurs Nacional d'Història de Catalunya, que s'adreçava a estudiants de deu a vint anys. El concurs, imbuït d'objectius patriòtics que ja es percebien en les seves bases, estava dividit en tres seccions: "Els inscrits a les dues primeres seccions hauran de demostrar coneixements sintètics i conjunts d'Història de Catalunya, especialment de la Successió cronològica dels seus sobirans [...] els inscrits a les segones deuran donar detallades explicacions sobre els fets més remarcables de cada època i regnat [...] Els que figurin en les terceres seccions tractaran dels fets, costums i civilització de l'antiga Nacionalitat Catalana."

Coincidint amb els canvis que ja hem detectat pel que fa als concursos de lectura, es varen modificar també algunes formes de procedir del Concurs Nacional. Es va començar a valorar l'esforç dels mestres, no pel nombre d'alumnes que aportessin, sinó per la preparació que al llarg del curs havien anat aconseguint i la seva projecció en el treball

"En lo mateix temps en què los minyons aprenen de llegir, convé que s'apliquen a escriure, perquè lo saber escriure prové molt del pols i moviment de la mà, la qual pren millor la situació i moviment que deu tenir per tenir bé la pluma i formar bé les lletres quan los hòmens són de poca edat que quan són grans i d'edat, perquè en temps de la puerícia la mà és més flexible i s'acomoda més fàcilment al modo propi de tenir bé la pluma i formar les lletres."
Baldri Reixac

"La conservació de totes les parts de l'univers és necessària per a la permanència de cada una en particular i tots los que vivim en est món dependim los uns dels altres i necessitam d'una mútua comunicació i ajuda, la qual no pot ser justa, pacífica i gustosa sens que tots obrem bé, seguint sempre la llei i la raó."
Baldiri Reixac

Dinar a la colònia Vilamar de Calafell, dirigida per Artur Martorell

que s'havia fet a la classe. Com en totes les activitats de l'Associació, no es produïa una repetició mimètica de les activitats, sinó una millora basada en l'anàlisi permanent.

La Protectora, entitat

La Protectora, per desenvolupar el seu projecte, necessitava diners i, per tant, suport ampli. Va estar adherida a la Unió Catalanista, amb l'objectiu de modelar un projecte d'entitat al servei de la cultura catalana per a tots els ciutadans. D'ençà de l'escissió dels catalanistes possibilistes, que s'arredossaren al voltant de la Lliga Regionalista, i a mesura que el catalanisme polític anava diversificant les seves orientacions més a la dreta o més a l'esquerra, la Unió anà reivindicant, insistentment i sense ressò, el consens de les forces polítiques catalanistes per defensar els objectius nacionals comuns a totes les organitzacions polítiques. La lògica de la vida democràtica s'imposà, i des d'aleshores s'esdevingué allò que assenyala Alexandre Galí quan subratlla la continuïtat de la Unió amb l'Associació, que aquesta darrera "esdevingué el fruit més assoanat i vivificador de la vella institució política". La Protectora fou la unió catalanista possibilista, esdevingué un àmbit on era possible l'acord franc entre tots els patriotes i compartí aques-

ta alta missió amb Nostra Parla i, en els anys republicans, amb Palestra.

El que era una característica de caràcter històric, esdevingué la millor forma per poder actuar en l'ensenyament i sobre el territori. El seu objectiu, fer que la cultura catalana entrés amb plenitud a l'escola, no era exclusiu de cap partit, era un objectiu de tots els catalanistes. Acceptant tot credo i ideologia per fer escoles catalanes, podia trobar més fàcilment els suports econòmics i morals més diversos, com veurem tot seguit. Per aconseguir prou suport gaudia de dues eines, que semblen dissenyades per l'enginyer Manuel Folguera. D'una banda, la Protectora incidia en el territori a partir de les delegacions locals, que recollien les quotes i organitzaven concursos, cursos, intentaven captar l'adhesió dels ajuntaments i feien gestions per fundar escoles.

Com bona part de les activitats de la Protectora, les delegacions van anar creixent d'una manera imparable des de 1922. L'any 1916 només n'existien a Lleida, Girona, Manresa i Sabadell, les quals es van veure incrementades l'any 1917 amb les de Reus, Tarragona, Vilafranca, Olot, Balaguer i Igualada. Fins l'any 1923, només a Catalunya i Mallorca, se n'havien constituït més de setanta. L'últim any abans de la paralització de l'entitat, per exemple, es van constituir delegacions a Sant Celoni, la Seu

d'Urgell, Santa Coloma de Gramenet, Camprodon, Palafrugell, Tàrraga, Malgrat, l'Hospitalet, Santa Bàrbara, Capellades, Santa Cristina d'Aro, Bellpuig d'Urgell, Móra d'Ebre, Sant Just Desvern, Sant Andreu de Palomar, Cabriels, Castelló d'Empúries, Monistrol, Gandesa, Torroella de Montgrí, Sant Cugat del Vallès i Molins de Rei. Aquest any les delegacions cobrien el 90% de les comarques catalanes.

D'altra banda, com a segon mitjà per incidir en diferents àmbits professionals s'havien establert les comissions permanents; la Tècnica "inspeccionava les escoles subvencionades" i dictaminava els criteris dels ajuts; la de Foment tenia com a missió "augmentar el nombre de socis i procurar l'afluència de subvencions i donatius" i organitzar actes de propa-

ganda i festes; la de Dames era una duplicació de l'anterior adreçada a l'alta societat i a l'incipient associacionisme femení; la d'Higiene curava "la inspecció sanitària periòdica a les escoles", feia les estadístiques adients i "estudiava les orientacions més convenients referent a la cultura física"; i l'Editorial Pedagògica, que esdevenia l'òrgan rector de l'editorial del mateix nom, i vetllava per la creació i la producció dels llibres que havien de proporcionar les escoles (era, doncs, una peça bàsica per poder gaudir d'una escola nova, que exigia continguts nous). A banda, el Consell Directiu comptava amb un cert nombre de consellers de representacions territorials que complementaven la vocació de projectar-se entre els catalans d'Amèrica i també vers la resta dels Països Catalans.

ALEXANDRE GALÍ (1886-1969)

Josep M. Ainaud de Lasarte

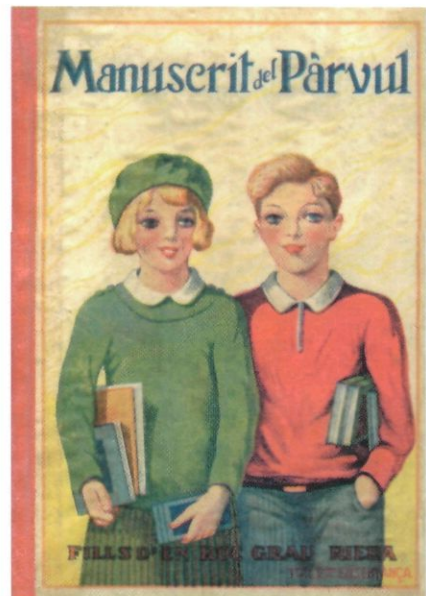
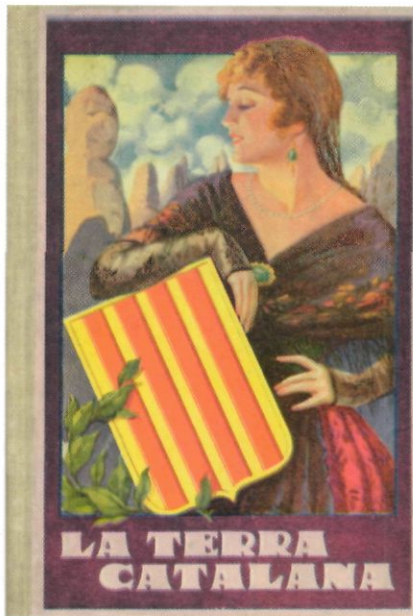
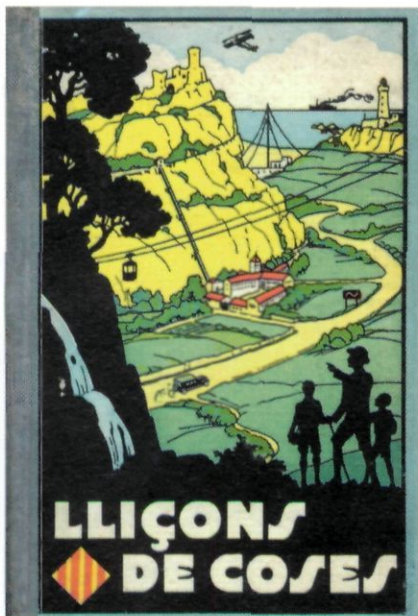
El pedagog i historiador català Alexandre Galí i Coll nasqué a Camprodon l'any 1886. Deixeble del seu oncle Bartomeu Galí i de Pompeu Fabra, cunyat seu, fou atret des de jove per la pedagogia en un marc de catalanitat militant i conscient. L'any 1909 —sense tenir encara el títol de mestre— inicià la seva tasca pedagògica a l'Escola de Mestres de Joan Bardina, a Barcelona. El 1910 dirigí l'escola Vallparadís, de Terrassa, on trobà la col·laboració d'Artur Martorell i de Joan Llongueres. El 1915 inicià la seva col·laboració amb Enric Prat de la Riba, president de la Mancomunitat de Catalunya. L'any següent ja era nomenat secretari del Consell de Pedagogia i així començava la seva important tasca de coordinador de les iniciatives pedagògiques de l'embrionari govern de Catalunya. En poc temps dirigí els Estudis Normals de la Mancomunitat, les Escoles d'Estiu i aquelles modèliques publicacions que foren els *Quaderns de Pedagogia* i el *Butlletí dels Mestres*, on publicà alguns treballs que indicaven la seva tendència innovadora i oberta a les noves aportacions europees. El seu paper directiu en la gran obra conjunta de renovació docent es frustrà l'any 1924, quan, com a resultat de la implantació de la dictadura militar de Primo de Rivera, foren suprimides la Mancomunitat i les institucions que en depenien. La brutal supressió representà l'enfonsament de tota la tasca renovadora que mobilitzava el país.

Alexandre Galí no es desanimà i cercà en la iniciativa privada el que no podia donar-li aquella Catalunya que començava a actuar en funció d'Estat. Un grup de pares preocupats per l'ensenyament dels seus fills —procedents de l'Escola Montessori de la Mancomunitat— ha-

vien constituït el 1924 la Mútua Escolar Blanquerna, que creà l'escola Blanquerna, pensada i dirigida per Galí, en col·laboració amb un grup de mestres que aviat foren deixebles seus. Allí pogué experimentar la seva vocació pedagògica. El 1928 inicià uns cursos tècnics de pedagogia, que havien de publicar uns *Annals*, dels quals només pogué sortir el primer fascicle. Però la tasca feta a Blanquerna permeté a Alexandre Galí de redactar i publicar dues obres fonamentals per a la pedagogia del nostre país: *La mesura objectiva del treballar escolar* (1928) i *Per la llengua i per l'escola* (1931). Mentrestant, dirigí la secció tècnica de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana i començà la publicació d'unes utilíssimes *Lliçons de llenguatge* (1931), reeditades diverses vegades.

L'adveniment de la Generalitat de Catalunya, el 1931, representà una nova etapa en la vida d'Alexandre Galí. Ventura Gassol el nomenà secretari del Consell de Cultura de la Generalitat, on prosseguí la tasca eficient que havia iniciat amb la Mancomunitat i, l'any següent, li fou retornada la direcció de l'Escola de Mestres. No deixà, però, la seva producció editorial: el seu opuscle *Autoritat i llibertat en educació* —fonamental per comprendre el seu pensament pedagògic i humanístic— fou editat l'any 1932, i el 1935 apareixia la seva *Introducció a la gramàtica*, premiada per l'Institut d'Estudis Catalans.

La guerra representà un fort sotrac per a Alexandre Galí, les seves teories de rigor i responsabilitat no es podien avenir amb les noves directrius del CENU. Seguí, però, en el seu lloc de treball fins l'any 1939, en què escolli els amargs camins de l'exili. Residí a França fins el

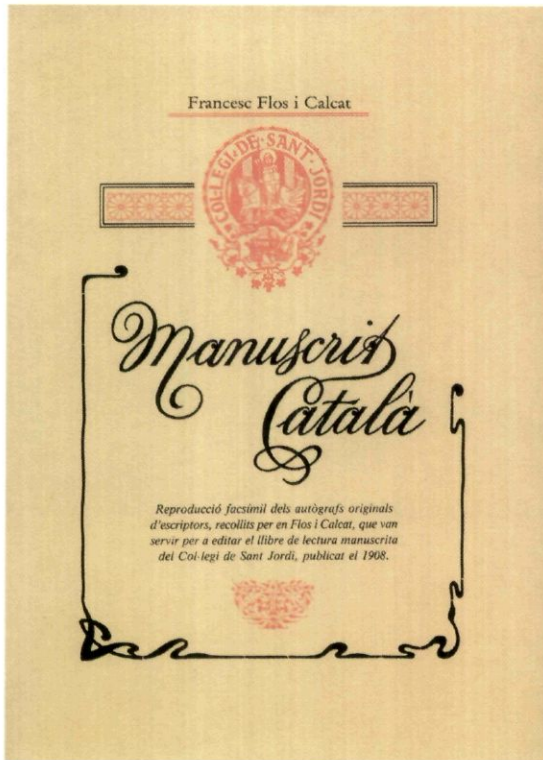

Edicions dels anys trenta, de qualitat diversa, per a ús dels escolars catalans: Lliçons de coses, La terra catalana i Manuscrit del pàrvul.

1943, en què decidí retornar a Catalunya. Una Catalunya completament diferent de la que ell havia contribuït a crear: potser el moment més dur de la vida d'Alexandre Galí, que veia desfeta la seva obra de pedagog d'una generació i d'un poble. Intentà —endebades— reconstruir els nuclis de persones preocupades per l'ensenyament. Pràcticament ningú no respongué a la seva crida, humilment mecanografiada. Començà aleshores a treballar en senzilles tasques editorials, procurant donar-hi el seu to i els seus coneixements, molt per damunt del que llavors s'estilava. Jo en puc donar testimoni, vaig treballar amb ell uns mesos en la redacció d'un diccionari enciclopèdic en castellà, el "Vox", que intentava trencar els motlles rutinaris d'aquells anys. Recordo que en un moment determinat —deuria ser l'any 1950, quan les comunicacions amb França eren difícils— em demanà si li portaria d'un dels meus viatges clandestins al país veí un volum de Ferdinand de Saussure. I no em sap greu confessar que li vaig fer escriure el nom en un paper: mai ningú no m'havia parlat d'aquest capdavanter de la cultura contemporània. Durant aquests anys trobà l'ajut econòmic i moral de Fèlix Millet i Maristany i de Pere Puig i Quintana, que li encarregaren de redactar els materials per a un treball extensíssim sobre la *Història del moviment cultural de Catalunya del 1900 al 1936*. L'obra restà inèdita fins el 1978, en què la Fundació Galí —creada per enaldir el seu record— inicià la publicació dels seus vint volums. És, sense cap dubte, l'esforç més gran que s'ha fet fins avui per reconstruir la història cultural del primer terç de segle a Catalunya, un del més transcendents de tota la nostra

història. Fou també el fenomen històric i la seva repercussió en la vida dels pobles el que intrigà Galí en aquests anys de forçada immobilitat pedagògica. I així estudià la figura del baró de Maldà i la societat catalana del segle XVIII, després del desastre del 1714, que li recordaven la Catalunya posterior al 1939. L'anàlisi és apassionada i força discutible —no oblidem que Galí és un exemple clar de Noucentisme, amb tot el que representa d'una certa arbitrarietat i, sobretot, d'un cert menyspreu per les figures que el precediren o que no pensaven exactament com ell— però té unes intuïcions prou vàlides. L'obra, titulada *Rafael d'Amat, baró de Maldà*, obtingué el premi Aedos de biografies de 1953, i encara fou seguida d'un petit volum, *El col·legi de la bona vida* (1956), on reprenia el tema dels segles de decadència.

A poc a poc, les inquietuds pedagògiques s'havien tornat a introduir al nostre país i Galí prengué contacte amb els nous mestres i les noves escoles. Familiarment, no l'havia abandonat mai: casat amb una autèntica mestra, Josefa Herrera, dos dels fills del matrimoni seguien la vocació familiar: Raimon, en el camp de l'escoltisme, i Jordi, en el de l'escola. El 1965 dedicava als mestres un llibre rar i de comprensió difícil: *Una hipotètica revolta d'uns mestres hipotètics* (1964), publicat a Perpinyà, seguit del volum *Mirades al món actual* (1967). Fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans el 1968, i el mateix any volgué dedicar un estudi d'homenatge al seu mestre i amic, titulat, modestament, *Aportació a l'Any Fabra*. El 1969 moria a Barcelona, amb la seguretat que el seu esforç i el seu exemple no havien estat inútils.

Manuscrit Català, facsimil de l'edició de 1908 realitzada per Francesc Flos i Calcat per a ús dels alumnes del Col·legi Sant Jordi

Logotip de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

Amb tres tipologies de socis, la individual, la col·lectiva d'entitats i la col·lectiva d'institucions públiques (ajuntaments i diputacions), la Protectora va anar-se adaptant a l'evolució del catalanisme. Així, doncs, l'any 1917 veiem que les poques entitats adherides a l'Associació pertanyen a les restes de la Unió Catalanista i a sectors del catalanisme esquerrà, com la Joventut la Coronela, la Cooperativa Mutual Catalana, el Centre Nacionalista Català, el Centre Nacionalista Martinenc o el Foment Republicà Nacionalista de Reus. Aquesta perspectiva canvia ben clarament a partir del 1919, amb la inicial entrada d'entitats de la Lliga Regionalista, com el Casal Popular Catalanista de Sant Andreu o l'Associació Autonomista del Dictricte V o la Lliga de Gràcia i Reus.

Predominés l'orientació que predominés, entre les entitats adherides a la Protectora, sempre hi havia un contingent molt important d'entitats catalanistes "neutres", com orfeons, centres excursionistes o pomells de joventut, que encara garantien més la independència política del conjunt.

El seu creixement en nombre de socis, individuals o col·lectius, representava la millor forma, com s'afirmava des de la Protectora, de fer més concursos, més escoles i publicar més llibres. Així, l'any 1920 en tenia prop de dos mil, el 1921, prop de tres mil, el 1922 superà clarament els vuit mil, i les altes creixents recollides l'any 1923 ens fan pensar que aquesta xifra deuria voltar aleshores els deu mil.

Per què amb un sol any es produeix un creixement tan fort? Sembla evident que la seva obra començava a ser coneguda arreu. En aquest sentit, el fet de poder gaudir d'un butlletí propi era una bona eina per establir un lligam constant de comunicació entre el Consell Directiu i els associats. Però amb això no n'hi havia prou. La millora de l'ensenyament, impulsat per la Protectora i la Mancomunitat, es començava a percebre entre la població. Els canvis en el catalanisme i la crisi del sistema polític podien oferir l'esperança en una alternativa nacional que no provingués del camp partidista.

La Protectora, a banda d'això, s'havia anat preparant per al creixement. L'any 1921 havia aprovat uns nous estatuts, es prodigava en activitats... A la festa anual de lleure infantil, d'Infants i Flors, que li preparaven entitats catalanistes per recollir fons per als seus objectius, s'hi afegiren festivals artístics i els homenatges a les delegacions de catalans d'Amèrica que visitaven el país (1920, 1921 i 1922). Per aquestes dates s'inicià una intensa campanya de propaganda centrada en la mateixa entitat, no pas en els principis justos de l'escola catalana. Així, apareix el famós cartell de Josep Obiols que, per a

Pilar Vélez, "es pot considerar realment com el primer cartell de masses que va tenir un gran ressò a Catalunya", juntament amb targetes postals, segells, l'edició del *Breu històric de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana* i els nous estatuts de l'Associació.

Noves circumstàncies per a la Protectora (1923-1929/1930-1936)

La Dictadura del general Primo de Rivera va ser especialment repressora de les expressions de la catalanitat, entre les quals cal comptar la que constituïa la Protectora. L'Associació, però, va continuar publicant el seu butlletí els mesos d'octubre i novembre de 1923 i va donar suport a una iniciativa valenta d'oposició al cop militar: la creació d'un Comitè de la Llengua Catalana, que havia de planificar arreu de les comarques cursos de català.

De resultes de la repressió va haver de protegir els seus fons provinents d'Amèrica mitjançant una societat editorial a França, i el seu local va ser provisionalment clausurat. Les bases del seu suport, d'altra banda, s'anaven enrunant: els socis es donaven de baixa per por, ja que les Memòries de l'entitat en donaven nom i adreça; les societats catalanistes eren clausurades o intervingudes governativament, i els nous ajuntaments nomenats a dit susprenien el pagament de les quotes de l'Associació. Malgrat les limitacions i les pors, la Protectora va mantenir beques a l'estranger, va sostenir els clausurats Estudis Normals i va ajudar a constituir la Mútua Escolar Blanquerna i l'Institut Tècnic Eulàlia. També va conservar la tasca editorial, les colònies d'estiu i el suport, malgrat la persecució, a trenta-dues escoles catalanes, que havien pogut superar les clausures governatives. El gener de 1930, es mantenia una tercera part de les delegacions i els socis s'havien reduït a la meitat.

Amb la instauració de la República canviaren molt les coses per a una Associació que havia trobat un bon encaix en la Catalunya mancomunada, però que tingué més dificultats per integrar-se a la nova Catalunya republicana. Per tres motius principals: el primer, la mateixa concepció plural de l'escola catalana que tenia la Protectora, la qual permetia la convivència d'escoles professionals i laiques (així, en el període que es clou el 1923, la Protectora havia sintetitzat en les seves activitats un capteniment molt respectuós amb les sensibilitats religioses); aquesta concepció contrasta amb tendència general d'un període d'impuls laicista clar com és el republicà, en què aquestes actituds seran sovint polèmiques. El segon motiu cal cercar-lo en el fet que la Protectora

era una entitat que actuava en el camp de l'ensenyament privat, i les forces republicanes emergents impulsaren l'ensenyament públic. El tercer motiu fa referència a la catalanitat de l'escola, que no era per a aquestes noves forces un criteri prioritari, o exclusivament prioritari, com sí que era per l'Associació Protectora.

Aquesta reconeixia, quan s'elaborava i aprovava l'Estatut de Núria, que, si s'hagués aconseguit mitjançant l'ensenyament públic una presència de l'escola catalana arreu, el seu paper hauria estat severament limitat. No fou, però, així. La dràstica retallada que, en matèria d'ensenyament, s'inflingí al projecte d'Estatut a les Corts Republicanes va donar ales i lògica al manteniment ple de l'activitat de l'Associació, tant per mantenir la seva xarxa com per desenvolupar una acció reivindicativa a favor de la catalanització de l'ensenyament, on el Decret de Bilingüisme del ministre Marcel·lí Domingo es convertia en una eina modesta per introduir el català a l'escola, que l'APEC va anar seguint.

Cursos i campanyes

Amb la Generalitat republicana, la Protectora va veure qüestionada la seva tasca; això no obstant, manifestà una gran capacitat d'adaptació. Ben aviat percebé que calia ampliar el seu ventall d'activitats. Mantenint la seva condició d'entitat centrada en el foment de l'escola catalana (suport econòmic i tècnic, edició de llibres i concursos escolars), amplià substancialment el seu camp d'actuacions a partir de l'organització de cursos de català i de les campanyes populars de catalanització.

Totes dues iniciatives donaren a la Protectora republicana una presència més àmplia al carrer i una vocació d'incidir més en tots els segments d'edat.

"Per fer los minyons bona tinta per escriure, compraran en casa d'algun adroguer dues unces de nous de Galles i les picaran i esclafaran bé en un morter, i després les posaran dins d'una olla amb tres lliures d'aigua i ho faran bullir amb foc i, després d'haver bullit un poc, trauran un poc d'aigua de l'olla, i quan sia tèbia o freda hi posaran mitja lliura de caparrós o vitriol, i, quan sia fos, lo posaran dins de l'olla i lo tornaran al foc, i lo faran bullir un poc. I després d'haver-lo tret del foc i haver-lo deixat refredar, hi posaran sis diners de goma aràbica, i després ho remenaran cada dia per espai de vuit o deu dies." **Baldiri Reixac**

La xifra —molt respectable— de més de dos-cents cinquanta cursos entre 1930 i 1936 va ser una fita central en l'activitat de la Protectora —en el període previ a l'any 1923 no arribaven a la quinzena—, i va constituir un dels eixos de la seva tasca més reeixida, conjuntament amb les acurades edicions de la Pedagogica i el suport a les escoles. El curs, en paraules de Pau Romeva, com a activitat, s'adeia amb el tarannà de la Protectora, ja que és una "obra d'endrega mental, de cultura pròpiament,

[que] no té res de polític ni pot crear divisions ni suscitar cap legítima antipatia". També tenia un sentit funcional per a la mateixa entitat, com assenyalava Miquel Guinart, per suplir "la deficiència d'una escola catalana, amb curssets de llengua, literatura, història i geografia de Catalunya".

La Protectora, atenta a l'evolució dels cursos i a les necessitats dels potencials alumnes, els va anar perfeccionant, sabent que el nombre de mestres no

ROSA SENSAT

(1873-1961)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Rosa Sensat i Vilà, filla d'una bona família del Masnou, ha estat una de les grans figures de la renovació pedagògica a la Catalunya del nostre segle. Estudià magisteri a la Normal de Barcelona i ben aviat s'interessà pels nous corrents que venien d'Europa i, molt especialment, per l'Escola a l'aire lliure. "La millor escola és l'ombra d'un arbre", deia, i els seus viatges a diversos països d'Europa i la seva amistat amb Jean Piaget, que va conèixer en una estada a Ginebra, la van acabar de convèncer.

L'any 1909 va intervenir en el primer Congrés Nacional de Primer Ensenyament, i el 1914 l'Ajuntament de Barcelona li confià la direcció de la primera escola a l'Aire Lliure, l'Escola del Bosc, a Montjuïc. Era la gran il·lusió de la seva vida i en fou directora fins l'any 1930. Col·laborava activament en el procés de renovació pedagògica, i donà cursos i conferències a l'Escola Normal de la Mancomunitat —on va conèixer Alexandre Galí i Eladi Homs—, a les diferents Escoles d'Estiu que organitzava la Mancomunitat de Catalunya, i va intervenir eficaçment al Congrés d'Ensenyament de la Llar (París, 1922) i en el Congrés d'Educació Nova, celebrat a Niça el 1932. Ocupà càrrecs directius a les principals entitats educatives, com la Federació de Mestres Nacionals de Catalunya —al costat de Llorenç Jou o Cassià Costal—, a la Junta Provincial de Primer Ensenyament i, fins i tot, al Consell Universitari. Col·laborà també amb l'Associació protectora de l'Ensenyança Catalana, que li publicà, l'any 1923, una obra molt útil sobre *Les ciències a la vida de la llar*.

La dictadura de Primo de Rivera reduí les seves activitats, però en caure el règim renovà la seva col·laboració amb el Patronat Escolar de Barcelona. La seva filla, Angeleta Ferrer —que seguí la vocació de mestra de la seva mare— explica com l'any 1930 va deixar l'Escola del Bosc per dirigir un dels nous Grups Escolars, el Milà i Fontanals. Manuel Ainaud li demanà aquest sacrifici en nom de Barcelona. "L'Escola del Bosc —va dir-li— vostè l'ha formada, ja funciona, ja és feta i estimulada, ja seguirà la

seva via. És només per a un petit sector de nois. El que li demano és la seva aportació a una obra cabdal i definitiva per a tots els nens de Barcelona". Rosa Sensat, després d'un llarg silenci i amb llàgrimes als ulls, li contestà, senzillament: "Compti amb mi. Endavant".

El Grup Milà i Fontanals es trobava al centre del Districte Cinquè, un dels barris més pobres i més poblats de Barcelona. Acol·lia mil dos-cents alumnes, entre nois i noies, voltat de carrers on no entrava el sol, sense parcs ni jardins. Un indret ben diferent del de l'Escola del Bosc. I Rosa Sensat en féu un dels Grups Escolars de millor record. La guerra del 36 l'afectà profundament, i fins i tot un bombardeig aeri tocà de ple l'escola, però per sort sense fer mal als nens. L'any 1939, quan semblava que es podria tornar a una certa normalitat, la repressió franquista —contrària a tot el que fos català i obert— va depurar implacablement Rosa Sensat. La jubilà abans d'hora, amb una pensió que no arribava ni a mil pessetes al mes.

El record de la seva obra va durar molt més que la seva vida. Morí l'any 1961, en una Barcelona desconeguda, on tot el que fos escola catalana havia estat marginat. Però persones amigues —com Marta Mata, filla de la seva deixeblla Àngels Garriga— es movien entre la foscor per tal que aquell record no es perdés. I el 1965, crearen, claudinant, una nova escola de mestres que portaria el seu nom: Rosa Sensat. Havia publicat algunes obres, entre elles unes *Converses pedagògiques* i *Hacia la Nueva Escuela*, editada a Madrid l'any 1934, en plena República. Però el que els seus deixebles recordarien sempre eren els principis que presidien l'actuació a l'Escola del Bosc. El coneixement del noi i el respecte a la seva personalitat; el valor de la vida a l'aire lliure i l'amor a la naturalesa; la bona relació entre la família i l'escola i l'arrelament del noi al seu entorn i al seu país. Uns principis que des de 1939 havien estat eradicats de Catalunya, però que el pas dels anys ha demostrat que havien arrelat molt més a fons del que semblava, i que permetran la represa educativa del nostre temps.

era massa ampli i que calia retribuir-los correctament; per això començà cursos a través de Ràdio Associació, i compregué ben aviat que un curs de llengua no era l'explicació d'un gavadal de normes que calia anar aplicant memorísticament. En aquest sentit, l'aportació de Manuel González Alba fou important perquè començà a graduar-los adequadament i superà l'estadi de simple estudi ortogràfic.

Els cursos van ser majoritàriament organitzats per les delegacions de l'entitat, però també en van acollir les biblioteques populars, així com les entitats de partits polítics, assenyaladament el partit del govern, Esquerra Republicana de Catalunya.

A més dels cursos ordinaris, la Protectora subvencionà les càtedres de català d'entitats obreres, com l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el Polytechnicum o el CADCI de Sabadell, i manifestà, a banda dels cursos en els centres culturals de ciutats catalanes, una atenció preferent per subvencionar cursos en barris populars com Gràcia, el Poblenou o Sant Martí de Provençals.

En una democràcia naixent i il·lusionada com fou la republicana en els seus primers anys, i en una Catalunya que vegé com, amb la nova forma d'estat, era factible recuperar l'autogovern, les campanyes de sensibilització civiopatriòtica formaven part de l'escenari de les mobilitzacions socials, perquè hom considerava que aquesta recuperació també significava la represa de la continuïtat històrica de la nació i una eina bàsica de consolidació cultural catalana. Les campanyes en què intervingué la Protectora van ser principalment les de normalització de la llengua al carrer i també de commemoració històrica, com la del centenari de la Renaixença.

En el primer moment posterior al canvi polític (1931), aparegueren un seguit d'iniciatives arreu del país, com ara gabinets de correcció de textos, comitès locals, notícies de grans empreses que catalanitzaven la seva publicitat exterior. De totes maneres, la primera concreció estable en forma d'organització es desenvolupà a la fi de 1932, quan la Secció de Propaganda Autonomista del CADCI va reunir un conjunt d'entitats per incentivar una campanya que impulsés la catalanització. Convocà tres partits: Acció Catalana, Lliga Regionalista i ERC, a més de Palestra, l'Associació i el FC Barcelona. Després d'un míting al teatre del Centre de Dependents es va constituir el Comitè pro Catalanització, amb el suport, ultra dels grups esmentats, de Ràdio Associació, *La Publicitat* i *La Rambla*. El Comitè s'adreçà a les grans empreses barcelonines i assegurà haver aconseguit el canvi de llengua en cincents negocis particulars. Mentre, a Sant Feliu de Llobregat, Terrassa, Sabadell, l'Hospitalet de Llo-

TEMA 4 (Composició i dramatització)

Llegiu la poesia que segueix, original del poeta Josep Carner, i relacioneu-la amb el gravat.

*Escarbat bum bum
trepitjant-lo amb força
la filla del rei
li trencà una pota.
Escarbat bum bum
trepitjant-lo irada
la filla del duc
li trencà una banya.
Escarbat bum bum
tan ferit en veure'l
li fa un afalac
la pobra pagesa.
I surt tot seguit*

11

bregat i Sant Feliu de Codines es constitueixen subcomitès.

Dos anys després s'inicià una altra campanya per catalanitzar la llista de telèfons.

La Protectora, sovint amb el suport de Palestra i altres entitats, aprofità els actes commemoratius (Bases de Manresa, rendició de Jaume d'Urgell, homenatge a Borrell II i centenari de la Renaixença) per difondre un missatge catalanista d'unitat, aprofitant l'exemple dels antecessors, crític amb el present i, per tant, exigent pel que fa al contingut de l'autonomia, on els enfrontaments entre dreta i esquerra difuminaven sovint la reivindicació catalanista.

Lliçons de llenguatge, publicades per Alexandre Galí l'any 1934. Biblioteca Rosa Sensat (Foto Ramon Manent)

Revista Catalana d'Educació.

Any I ----- Barcelona. Mars de 1909 ----- Núm.

Capçalera de la
Revista catalana
d'educació, creada per
Joan Bardina l'any
1909

JOAN BARDINA (1877-1950)

Josep M. Ainaud de Lasarte

El gran moviment de renovació pedagògica que esclatà a Catalunya a començament del segle actual, gira al voltant d'unes figures extraordinàries. Una d'aquestes fou Joan Bardina i Castarà, nascut a Sant Boi de Llobregat l'any 1877, de família menestral. La primera etapa de la seva agitada vida, la centrà en el fet religiós (fou alumne del seminari de Barcelona), i en l'actuació dins del moviment polític que, aparentment, n'assumia la defensa: el carlisme. Destacà com a polemista pels seus articles a la revista *Lo Mestre Titas* i pel seu assaig *Catalunya i els carlins* (1900). Aviat s'allunyà del carlisme militant i, entusiasmat amb la figura i l'obra d'Enric Prat de la Riba, col·laborà activament en *La Veu de Catalunya* amb articles sobre ensenyament, que era la seva autèntica vocació. Estudià magisteri a l'Escola Normal i filosofia i lletres a la Universitat de Barcelona, amb el decidit propòsit de "formar homes" i renovar la pedagogia catalana. Un propòsit certament ambiciós.

Seguint el corrent renovador del catalanisme, prengué part en el Congrés Universitari Català del 1903 amb una ponència sobre "Organització de la Universitat Catalana" i també participà en el Primer Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906). Mentrestant, havia convençut l'editor barceloní Josep Baguñà per tal d'editar una Biblioteca Escola Moderna, la primera que es feia en català, on publicà obres pròpies i d'altres autors amb el propòsit de *fer pàtria i pedagogia* i posar els llibres escolars catalans "al més alt nivell mundial". Comptava amb un naixent Patronat d'Escoles, però, sobretot, amb la bona voluntat i la capacitat tècnica de l'editor Baguñà, que ja s'havia fet popular amb la publicació de les revistes *En Patufet* i *Cu-cut!* Els llibres escolars —que per si sols mereixen un estudi a part— contenien unes curioses recomanacions "A nois i noies" dins d'una línia que en podríem dir spenceriana.

Per dur a la pràctica les seves teories, fundà l'Escola de Mestres, inspirada en les idees contemporànies de renovació escolar, vinculada al pla oficial d'estudis, però dins una línia d'educació integral que comprenia també la música, els treballs manuals, l'art i la gimnàstica. Així intentava suplir les deficiències de l'ensenyament oficial i, per aquest motiu, professà també els cursos de pedagogia nacional als Estudis Universitaris Catalans, acabats de

crear. Amb ell, col·laboraren a l'Escola de Mestres moltes de les figures que més endavant durien a terme l'obra cultural de la Mancomunitat: Alexandre Galí, Josep Puig i Cadafalch, Francesc Cambó, Josep Agell, Josep Pijoan i Pau Vila.

Aquestes activitats —que se centraren en els anys de 1906 a 1910— coincidiren amb una renovadora activitat editorial, de no gaire durada: la *Revista Catalana d'Educació* (de la qual només sortí un número per dificultats financeres) i Biblioteca Pedagògica Catalana, on publicà una *Gramàtica pedagògica de la llengua catalana*, concebuda "com un primer pas pel camí de la nacionalització i de la perfecció pedagògica dels textos escolars". El document bàsic de la seva pedagogia —concebuda gairebé com un sacerdoci laic— eren els seus deu *Manaments del bon mestre*, síntesi molt interessant del seu pensament.

Però l'Escola de Mestres, mancada de recursos econòmics —i que no podia comptar amb el suport de la Diputació Provincial, ja que existia una Escola Normal del Magisteri oficial— hagué de tancar les seves aules l'any 1910. Encara els darrers temps havia intentat de sobreviure en un gran casalot mig abandonat, dit La Esmeralda, que hi havia prop de l'actual Diagonal, camí de Sarrià. Però fou endebades. Creà llavors una Institució Spencer, el 1911, per experimentar nous mètodes pedagògics, molt influïda pel voluntarisme spencerià —tant de moda en els països anglosaxons—, que ell admirava profundament. Però el seu intent de fer "pàtria i pedagogia" amb un estil molt propi topà amb la personalitat dominant d'Eugeni d'Ors, conseller de Prat de la Riba en qüestions d'ensenyament. I poc abans de la mort de Prat de la Riba, Bardina, desenganyat, marxà a Amèrica.

Allí començà una nova activitat comercial i pedagògica alhora. Primer residia Bolívia, on el 1917 fou nomenat director general d'Instrucció Pública. Viatjà després per tota l'Amèrica Llatina per a una empresa que havia creat —l'Anuario Internacional Americano— i, finalment, s'establí a Xile com a professor de dret del treball a la Universitat Catòlica de Santiago de Xile. Allí morí l'any 1950, lluny de la Catalunya que ell havia volgut educar i que, en el fons, estimà sempre.

L'alçament militar del 1936, obligà a posar fi a l'última campanya de catalanització, la que havia impulsat el Comitè de Catalanització i que fou l'estructura més evolucionada destinada a impulsar la catalanització popular. Es constituí a la fi de 1935 dins de l'APEC, l'única entitat cívica catalanista que va poder subsistir en el Bienni Negre, després de la clausura de Palestra i el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria. L'enfocament de la seva activitat va ser diferent, ja que no se centrà en un canvi puntual de llengua en rètols de raons socials. Com la seva mateixa documentació afirmava, "El Comitè de Catalanització té la missió de procurar que siguin expressades en llengua catalana totes les manifestacions d'activitat social en tots els seus aspectes: econòmic, polític, artístic, científic, cultural i pedagògic." Era, doncs, una campanya que pretenia oferir un abast general a les activitats, i amb una voluntat de resoldre el plet de la llengua i del canvi d'usos culturals d'una manera definitiva; per això els seus objectius superaven els àmbits habituals d'acció catalanista.

Malgrat el poc temps d'actuació, amb les eleccions que consolidaren la victòria del Front d'Esquerres, la seva tasca fou intensa. En primer lloc, adreçant una carta a entitats per assenyalar criteris per avançar en l'ús del català, trobant una solució per a la catalanització de les plaques dels carrers de la ciutat de Barcelona, reprenent la tasca d'un gabinet de correcció de textos, fent un concurs per editar un cartell corporatiu, elaborant un fitxer d'escoles catalanes per a propaganda de les entitats adherides al CdC, desenvolupant una campanya de propaganda amb motiu de la Diada de Sant Jordi i, especialment, convocant mítings de propaganda d'unitat catalanista.

Els concursos i les escoles, de bell nou

La Protectora no abandona en aquests anys una de les seves tasques habituals, com són els concursos escolars, que assoliren una més gran projecció que en el període anterior al cop militar. Se'n realitzaren seixanta-cinc.

Malgrat l'èxit, els concursos són objecte de crítica dins de la mateixa entitat i tot. Artur Martorell plantejà una actuació més adequada als concursos en un moment en què el català, per bé que tímida-ment, començava a ser present a l'escola; volia superar la primera concepció d'una activitat d'iniciació, per una de millora. Proposà que el concurs de lectura i escriptura passés a denominar-se "concurs de llenguatge", i, en aquest sentit, afinà els seus objectius pedagògics, que havien de radicar en la millora de la dicció, la capacitat de comprensió del text, l'exercici escrit de descripció...

Aquí hi ha una nena que rega una clavellina. Cada matí, així que s'ha llevat, veureu que obre el balcó i fa una visita al seu petit jardí. És tan petit que ella i la regadora amb prou feines hi caben. Però quan ve la primavera les seves olors es senten des de tot el carrer.

Aquesta nena hi passa moltes

155

Una pàgina del Sil·labari català, publicat l'any 1922 Biblioteca Rosa Sensat (Foto Ramon Manent)

"Tenir una taula un poc gran, i rodona —si pot ser— i allí, davant de tots, fer comptar alguna regla d'aritmètica o explicar figures de geometria, perquè lo que s'ensenya a un s'ensenya a tots. En totes les ciències i arts l'exercici és lo millor mestre, i sens exercici aprofiten molt poc les especulacions i advertències. »

Baldiri Reixac

Malgrat tots els canvis, la Protectora consolida el seu suport a les "seves" escoles en el període republicà, però ho fa adaptant-se als nous temps. En aquest sentit, la tasca d'influència en el nomenament de mestres, el lliurament de llibres o la notificació de l'avenç de l'escola catalana, que desenvolupava la Protectora abans del 1923 fora del clos estricte de les escoles subvencionades, desapareix totalment. Els mecanismes de subvenció, en canvi, establerts l'any 1923, ja no sofreixen grans modificacions.

Perd també una distribució uniforme sobre el territori. Si abans de 1923 les escoles catalanes de la Protectora cobrien prou homogèniament tot el territori, ara, en canvi, hi ha dos buits apreciables, a la Catalunya central i a les Terres de Ponent, mentre que es produeix una concentració de la major part d'escoles al voltant de Barcelona. La Protectora s'adapta als nous temps col·laborant amb ajunta-

ments i entitats republicanes per donar suport a les seves escoles, i aquestes són presents, en el cas de Barcelona, en barris populars com Sant Martí, el Poblenou o Gràcia. Cap a on orienta la seva tasca escolar? Hi ha prou indicis que ens assenyalen que vers omplir els buits que no pot omplir la iniciativa pública estatal, i cap a una mena d'escoles clarament diferenciades d'allò existent: escoles privades de dimensions modestes, comparades, per exemple, amb els grans grups escolars municipals barcelonins i escoles experimentals.

El canvi més apreciable en aquest període es produeix en la constitució d'una nova categoria d'escoles, les escoles "afiliades". Amb noms amb tanta història com la Institució Montserrat i la Institució Cultural Sibiuda, i també l'Escola de S'Agaró, l'Institut Feminal de Sant Martí i l'Institut Escolar de J. Vila. Aquestes escoles no reben suport econòmic de l'entitat, però sí, en canvi, suport tècnic i pe-

JOSEP ESTALELLA (1879-1938)

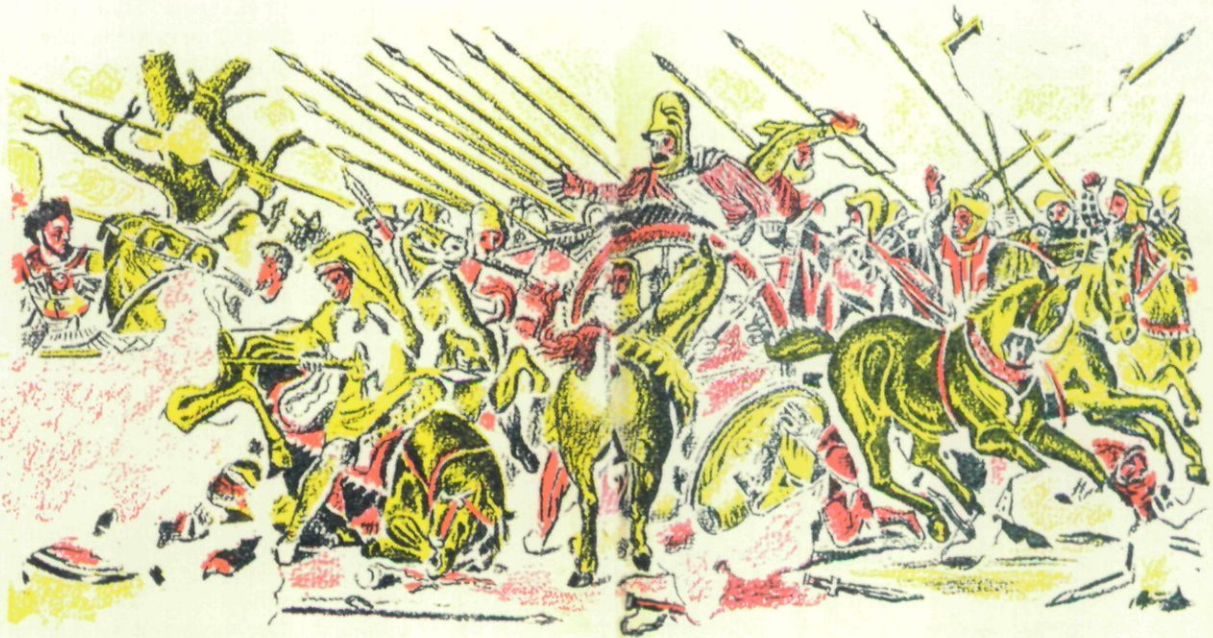
Josep M. Ainaud de Lasarte

Una de les realitzacions pedagògiques més reeixides de la Generalitat de Catalunya va ser l'Institut-Escola, fundat el 1932. En fou l'ànima, el creador i el primer director Josep Estalella i Graells, nascut a Vilafranca del Penedès el 21 de juny del 1879. Estudià la llicenciatura de Ciències Físicocòmiques a la Universitat de Barcelona i es doctorà a la de Madrid el 1899. Fou catedràtic de física i química de l'Institut de Girona del 1905 al 1919 —l'escriptor Josep Pla el recorda com un dels bons mestres que tingué—, s'incorporà a l'Institut Escuela de Madrid, fundat feia poc per la Institución Libre de Enseñanza. En fou director i hi romangué fins a l'any 1922, en què es traslladà una altra vegada a Catalunya, a l'Institut de Tarragona. Repregué la seva relació amb la vida intel·lectual i científica catalana i esdevingué president de la Societat Catalana de Ciències Físicocòmiques, filial de l'Institut d'Estudis Catalans. Com a persona profundament arrelada al seu país, portà a terme una gran activitat cultural al Penedès, recollida en diverses iniciatives i publicacions locals, entre les quals hem de destacar les col·laboracions a *Les Quatre Barres* i *L'Opinió Escolar*, ambdues de Vilafranca del Penedès.

Però la seva realització pedagògica fonamental fou l'Institut-Escola de la Generalitat, inaugurat l'any 1932 en el vell palau del Governador del parc barceloní de la Ciutadella. La seva preocupació didàctica, amb rigor i amb mètode,

hi trobà el seu millor moment. Sabé aplegar-hi, com en una gran família, professors i alumnes de les més diverses procedències, que es reconeixien —i encara es reconeixen— deiebles seus. El seu propòsit, l'explica el mateix doctor Estalella en el *Diari íntim*, on reflectia, dia darrere dia, el treball a l'Institut-Escola: "M'he proposat de fer homes bons; si a més els faig forts, millor, i si a més en surten savis, millor encara." Resolgué amb encert i mesura els problemes que es derivaven del pas de l'ensenyament primari al secundari, amb un mètode propi ben personal. Els seus principis pedagògics es basaven en unes premisses essencials: entusiasme, disciplina, abnegació, mutu auxili, sentit de la responsabilitat i fidelitat a nosaltres mateixos i als nostres orígens. Així ho resumia en el seu *Diari íntim*: "El primordial precepte de la nostra pedagogia pot ésser condensat en aquesta breu expressió: vitalitzar la classe." Morí a Barcelona el 20 d'abril del 1938, en plena Guerra Civil.

I Alexandre Galí, historiador i educador, que coneixia a fons el moviment pedagògic de Catalunya i de l'Europa del seu temps, valorà amb unes paraules definitives la tasca exemplar del doctor Estalella a l'Institut-Escola de la Generalitat: "Les institucions, com les persones, no són, no poden ésser, ni han d'ésser, eternes. Però la realització dels grans moments sí que és eterna. En els annals de la pedagogia catalana i de la història de Catalunya, l'Institut-Escola del doctor Estalella no morirà mai més."

UN GRAN GENERAL

1. El dibuix que veieu en aquesta pàgina reproduïx un mosaic trobat a les ruïnes de Pompeia, la ciutat romana colgada pel Vesubi ara fa més de mil vuit-cents anys.

58

2. Fixeu-vos-hi. Representa una escena de lluita, i, per cert, de lluita ben aferrissada. Els guerrers dels dos bàndols s'esguarden amb rancúnia, com si molts anys d'enemistat els separassin. Una gran confusió domina en tot el camp de batalla: guerrers i cavalls caiguts, armes aban-

59

dagògic. Era un grup reduït, per al curs 1935-1936 només cinc escoles, destinat a cobrir necessitats d'educació no popular.

Fou justament en aquest curs que les escoles subvencionades, després d'un període amb un nombre força estabilitzat, varen tenir un fort creixement. Passaren a ser subvencionades, a la ciutat de Barcelona, l'Escola Bori i Fontestà, el Grup Escolar del Poblenou, l'Acadèmia Puig, l'Escola de l'Ateneu Obrer Republicà del Districte Vè, l'Escola Maragall i l'Escola de la Puríssima Concepció. Fora de la capital, obren les portes l'Escola Núria de Sant Just Desvern, les Escoles Catalanes d'Artesa de Segre, d'Esplugues i de Montgai, l'Escola de l'Ateneu Santboià i la Mútua Escolar del Papiol. La llista s'afegia a una ben nodrida representació d'escoles de Barcelona, com l'Escola del Poblenou, l'Escola de la Sagrada Família, l'Escola Sant Jordi, l'Escola Catalana de Manuel Ribas, l'Institut Feminal, les Escoles Catalanes del Districte III, l'Escola de Santa Eulàlia, la Casa Escolar de Gràcia, l'Escola de Sant Andreu, l'Institut Tècnic Eulàlia i l'Escola Catalana Mossèn Cinto.

Fora de Barcelona, cal esmentar centres com el Patronat de Cultura de Canet de Mar, l'Escola de l'Ateneu Santjustenc, les Escoles del Dr. Robert (l'Hospitalet), l'Escola de Vilanova i la Geltrú, l'Escola Catalana de Badalona, de Terrassa i de Sort, l'Escola Montessori de Granollers, l'Escola del Centre Demòcrata i Republicà de les Borges Blanques, el Casal dels Nens de Vilafranca, les Escoles de l'Ateneu Igualadí de la Classe Obrera, l'Escola Parroquial de Santa Maria del Camí i de Sant Vicenç de Llavanes, el Centre de Cultura Popular (Sabadell), l'Acadèmia Miralles (Sabadell), el Casal Popular de Rubí, l'Ateneu Instructiu de Cornellà de Llobregat, les escoles de l'Ateneu Santfeliuenc, l'Escola Paideuterion (Vilassar de Mar) i l'Escola Municipal de Sabadell.

El resultat global és una extensió important d'escoles, la més gran de l'APEC en tota la seva història, però, això sí, sensiblement concentrada en unes comarques concretes.

Publicacions de l'Editorial Pedagògica: dues pàgines del llibre Primeres lectures d'història, d'Enric Bagué i Jaume Vicens Vives, 1936

"Què importa que en un poble hi haja persones que pensien, judiquien i reflèctien molt bé si, per falta d'eloqüència, no saben fer-se entendre, ni saben formar en los que les escolten los mateixos sentiments que elles tenen? Què importa que en un altercat una persona tinga raó si no sap fer-la conèixer als contraris?"
Baldiri Reixac

La projecció de l'entitat

A diferència del període anterior a 1923, la Protectora de la República és una entitat que, producte de les condicions que hem esmentat, col·labora més obertament amb entitats semblants. En una societat amb tensions i divisions polítiques importants és lògic mancomunar esforços per tenir un espai en el debat públic. A banda del suport del CAD-CI, més clar en el període anterior a 1923, de la nova FNEC, o de la societat que regeix Ràdio Associació de Catalunya, entre les entitats amb qui tingué una relació més intensa cal esmentar l'Organització Nacional de la Joventut Catalana, Palestra.

Palestra, entitat fundada per Josep M. Batista i Roca i presidida per Pompeu Fabra —tots dos havien tingut també càrrecs de responsabilitat dins de l'Associació, el primer com a president de la Comissió de Foment i el segon com a president, des de l'inici fins a 1936, de la Comissió Editorial Pedagògica—, va ser un sòlid plantejament de formar cívicament, culturalment i esportivament els joves catalans que la Dictadura havia deixat orfes d'una educació completa.

El seu ventall d'activitats sobta per l'ambició i per la modernitat: ultra l'activitat esportiva, Palestra desenvolupà cursos de formació per a socis en matè-

MANUEL AINAUD

(1885-1932)

Josep Maria Ainaud de Lasarte

El meu pare, Manuel Ainaud i Sánchez, artista i pedagog, fill de pare francès i mare andalusa, és un dels bons exemples que ha donat el nostre país de formació autodidacta i de plena integració a la cultura catalana. Nasqué a Barcelona el 1885 i estudià dibuix a les escoles de l'Ateneu Obrer de Barcelona. Ben aviat es donà a conèixer com a capdavanter del grup artístic anomenat "Els Negres", pels grans dibuixos al carbó de temes urbans i, sobretot, de multituds. Exposà als Quatre Gats (1903), presidí la secció d'Art i Literatura de l'*Aplec Catalanista*, col·laborà amb *Les Arts i els Artistes* i alternà l'activitat artística amb la pedagogia. Fou professor de dibuix a l'Escola Horaciana, aleshores dirigida per Pau Vila, i més tard (1910) director del Nou Col·legi Mont d'Or. Aquestes escoles per a fills de famílies benestants eren un intent per formar futurs dirigents. Aviat s'adonà que no era aquest el seu camí, i dedicà tots els seus esforços a aconseguir una escola pública gratuïta i de qualitat. L'any 1915 fou elegit president de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, des d'on organitzà una intensa campanya per l'escola pública, a través de la premsa, de conferències a entitats obreres i dirigint manifestacions ciutadanes. Intentava, en paraules d'ell mateix, "l'escola bella que contribueix a asserenar l'ànima de les nostres multituds, fent-los entreveure com un cel en aquesta terra".

Viatjà per França, Itàlia, Bèlgica i Suïssa per conèixer directament les experiències de l'Escola Nova que s'imposava a Europa. Al seu retorn a Barcelona, l'any 1917, fou nomenat assessor tècnic de la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, de la qual fou l'ànima i el veritable impulsor. Ressuscità antics llegats per a la construcció d'escoles, que l'Ajuntament tenia oblidats, i projectà un ambiciós pla de construccions escolars, d'acord amb l'arquitecte Josep Goday, que la Corporació Municipal aprovà ràpidament, superant tots els entrebancs burocrà-

tics. Aquests Grups Escolars eren edificis esplèndids, ben construïts, que encara avui honoren la ciutat que els va edificar. Al mateix temps, duia a terme l'obra de les Cantines Infantils, els Banyes de Mar, les revisions mèdiques, les Colònies d'Estiu —amb resultats tan admirables com Vilamar o Turissa— i les modèliques escoles innovadores, com l'Escola del Mar. Sabé escollir bons col·laboradors, com Ventura Gassol, Ramon Jori, Antoni Gelabert, Pere Vergés i Artur Martorell. El 1922 aconseguí l'aprovació del Patronat Escolar, que donà un gran impuls a l'ensenyament primari a Barcelona i influí en gran manera en el millorament pedagògic a Catalunya.

La dictadura de Primo de Rivera el destituí del seu càrrec, i no pogué retornar a l'Ajuntament fins al 1930, després d'uns anys especialment difícils. Reprengué amb entusiasme l'obra interrompuda i en un sol dia, l'any 1931, pogué inaugurar dotze grups escolars nous.

La República i el Govern de la Generalitat donaren el suport que calia a la renovació pedagògica, i Manuel Ainaud fou nomenat membre del Consell de Cultura de la Generalitat, vocal del Comitè de la Llengua i conseller d'Instrucció Pública a Madrid. Es donava del tot a la feina i als altres, amb descurança de la seva salut. Una greu malaltia l'abaté, finalment, el 28 de desembre de 1932. Tenia només quaranta-set anys i encara planejava projectes i il·lusions per al futur: nous grups escolars, noves colònies d'estiu, noves publicacions per als mestres. Exigent com era —de treballar amb ell se'n deia "anar a galeres"—, no va plànyer mai cap esforç per tal que tots els nois i noies de Barcelona tinguessin la millor escola, pública, gratuïta i de qualitat. Potser per això va trobar tants obstacles en la seva vida —i per això hi ha hagut qui intentà silenciar la seva obra. Ara, després de la seva mort, encara trobem a faltar el seu criteri, el seu entusiasme i la seva teacitat.

ries clàssiques com història, llengua i literatura, però també sobre els plebs nacionals europeus i hispànics; impulsà decididament les relacions amb Euskadi, Galícia, el País Valencià, les Illes Balears i Occitània.

En aquest període, i concretament en l'any 1933, l'APEC dóna suport al naixement d'una entitat homònima valenciana, l'Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, que, tot i la migradesa dels seus suports, compta amb un butlletí i té una activitat important, fent cursos de llengua, concursos escolars i mobilitzacions per aplicar el Decret Domingo al País Valencià; arriba a plantejar-se la creació d'una escola valenciana, poc abans de la sublevació militar.

Els anys de la República foren també un període de canvis en la composició interior de l'APEC, que s'adaptà bé als canvis externs. La nova situació política es reflecteix en algunes instàncies de la direcció, malgrat que els nuclis de decisió continuen encara lluny de la seva influència. Així, doncs, a mesura que ERC va establint-se com a força predominant en el catalanisme, les seves entitats van afiliant-se a l'Associació.

Com es trasllada aquesta circumstància a l'administració pública? Amb la Generalitat de l'etapa republicana no s'estableix la relació continuada que hi havia hagut amb la Mancomunitat. No hi ha cap organisme de relació estable. Malgrat tot, el suport econòmic públic a la Protectora s'anirà incrementant, tot i que sense arribar, percentualment, a les cotes d'abans de 1923.

La Protectora subsisteix (1936-1939)

La Protectora arribava a l'estiu de 1936 amb una perspectiva falaguera: "l'impacte del seu Primer Congrés, l'extensió de les iniciatives del Comitè de Catalanització —que presidia— i, sobretot, l'augment de socis, feien preveure un nou període de creixement." Per primer cop durant la República la xifra de socis tornava a superar els vuit mil, després d'haver-se mantingut prou estable al voltant dels set mil cinc-cents en aquest període.

L'esclat de la Guerra Civil ho modificà, de cop, tot. Aquella entitat oberta que acceptava tota mena de catalanistes que manifestessin la seva adhesió als ideals de normalitat cultural catalana, restà clarament descol·locada. Moltes entitats que s'havien adherit a la Protectora, les catòliques i les regionalistes, passaren a ser perseguides, alguns dels seus socis esdevingueren suspects de feixisme. En una circumstància revolucionària, el paper de consens catalanista que havia representat la Protectora ja no era possible de mantenir.

Grup Escolar Milà i Fontanals del Patronat Municipal d'Educació

Com a mesura de protecció, la Generalitat intervé l'entitat, en destitueix el Consell Directiu i les Comissions Permanents, i nomena com a comissari de l'entitat Joan Soler i Pla. Aquest proposa una estructura paral·lela de suport i consell formada per antics membres de la direcció: Albert Bastardas, antic president; Alexandre Galí, antic president de la Comissió Tècnica; Pompeu Fabra, antic presi-

Grup Escolar Baldri Reixac del Patronat Municipal d'Educació

dent de la Comissió Editorial, i Miquel Guinart, antic president de la Comissió de Foment, entre d'altres. Folguera i Duran no accepta cap nova responsabilitat. El marc d'actuació de l'APEC en les noves circumstàncies revolucionàries es veu sensiblement retallat.

Les escoles que subvencionava passen a integrar-se al CENU, en dues tongades, unes, el major nombre, en el curs 1936-1937; un altre contingent, com l'Escola Flos i Calcat (antic Col·legi Sant Jordi), l'Escola Jacint Verdaguer (antiga Escola Catalana Mossèn Cinto) o l'Escola Pompeu Fabra (antiga Escola Catalana de Badalona), s'hi integra en el curs 1937-1938. La Protectora conserva el compromís

de fornir-los els llibres de l'Editorial Pedagògica. Per altra banda, una altra línia de contacte amb les escoles, els concursos escolars, de caràcter festiu, no s'adeqüen a les noves i greus circumstàncies que viu Catalunya.

Què li resta, doncs, com a tasca? Li resta actuar només dins de la ciutat de Barcelona. Li resta una Editorial Pedagògica en ple funcionament, que adapta els textos a les circumstàncies d'unes directius antireligioses, i li resta un local social intacte. Malgrat els peatges revolucionaris que cal fer efectius, resten prou bases materials per no plegar i mantenir una infraestructura mínima, a l'espera de conèixer el desenllaç de la Guerra Civil. Tot i que,

PERE VERGÉS

(1896-1970)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Un mestre que dedicà tota la vida a una mateixa escola: l'Escola del Mar, una de les experiències més originals i reeixides de la pedagogia contemporània.

Pere Vergés i Farrés va néixer a Barcelona l'any 1896 i va morir-hi, després d'una vida dedicada a l'ensenyament, l'any 1970. Estudià la carrera de mestre a Barcelona i va iniciar la seva formació a les Escoles del Districte Segon i, més tard, a les del Districte Sisè, institucions d'iniciativa privada, amatents a les experiències de l'Escola Nova que s'estenia per Europa, enfront de la desídia de les escoles que mantenia l'Estat espanyol. Pere Vergés s'entusiasmà amb les conferències d'Eugeni d'Ors als Estudis Normals de la Mancomunitat, que li obriren noves perspectives d'una cultura més ambiciosa. Mentrestant, una persona inquieta i activa, Manuel Ainaud, que dirigia l'acció escolar de l'Ajuntament de Barcelona, el volgué conèixer i el cridà al seu costat. Les escoles municipals d'aquell moment —l'any 1920— eren engrescadores per als joves, i Pere Vergés se sentí trasbalsat quan un dia, Manuel Ainaud el cridà i li digué unes paraules que no oblidaria mai més: "Vergés, suposo que dedicareu tota la vostra vida a l'Escola del Mar." Una crida que només podia tenir una resposta: "Sí." L'Escola del Mar era el somni dels mestres joves d'aquell moment. Una escola per a nois i noies, acabada d'estrenar, a la platja de Barcelona, en un bell edifici de fusta sobre pilones, arran de mar, obra d'un jove arquitecte com ells, Josep Goday. Pere Vergés en fou el primer director i podem dir que en fou l'ànima. Ell deia que no havia fet res més que aquella escola, però avui, en valorar-la amb la perspectiva que ens donen els anys, podem dir que fou el resultat d'una dedicació rigorosa, continuada i exemplar. Persona i obra es fongueren amb el temps, i mig segle després ja no se sabia on acabava el senyor Vergés i on començava l'Escola. Mestres i

alumnes formaven una unitat que admirava tots els qui la visitaven.

Des de l'any 1921, Pere Vergés lliurà la seva vida a l'Escola del Mar. Fou una de les institucions modèliques de Barcelona. Hi reproduí l'organització d'una ciutat ideal i donà un valor especial a la lectura, la música i la bona educació. Pere Vergés aplicà l'experiència de l'Escola del Mar a una colònia escolar de bon record, Vilamar, instal·lada al sorral de Calafell els anys vint i trenta. De l'Escola del Mar en féu un món ideal, cívic, culte, exemple de convivència. Fins i tot feien una revista, *Garbí*, que en donava testimoni. Admirava Goethe, l'ordre i la netedat.

La guerra del 36 s'endugué aquella escola torrent avall, com tantes altres coses de la Catalunya ideal que volíem bastir. Un bombardeig amb nocturnitat i traïdoria, reduí l'Escola del Mar a un munt de cendres una matinada freda del mes de gener de 1938.

Però Pere Vergés —i la seva esposa, mestra com ell, Teresa Cadanet— intentaren refer-la en acabar la guerra. L'Ajuntament els adaptà un edifici, a la muntanya de Montjuïc i, més tard, al Guinardó barceloní, però ja res no fou el mateix. La llengua catalana n'era proscrita i la depuració dels mestres fomentà la delació i la desconfiança. Amic de Pere Vergés, com Artur Martorell o Pere Blasi conegueren la presó o l'exili. Poc abans de la seva mort, la jubilació forçosa l'allunyà de l'Escola, però el seu fill Robert i uns quants alumnes fidels reprengueren l'esperit de la primera Escola del Mar en unes noves institucions: *Garbí*, a Esplugues de Llobregat, i Pere Vergés, a Badalona, a prop del mar que ell va estimar tant. Publicà un *Libro de evocaciones*, el 1947, afeixugat per les circumstàncies, i unes converses amb Robert Saladrigas, *L'Escola del Mar i la renovació pedagògica* el 1973, pòstumes, però amb la qualitat d'unes autèntiques memòries.

amb motiu de la Festa del Llibre de 1937, apareix fugaçment el Comitè de Catalanització, la Protectora de la Guerra només podrà dur a terme tres tasques en aquest període convuls: els cursos de català, alguns actes públics i la constitució de biblioteques infantils.

La tasca continua que, a més de l'Editorial i els cursos al local social, va donar més projecció a l'A-PEC intervinguda pel Departament de Cultura fou la constitució de la Biblioteca Infantil Apelles Mestres, en un local confiscat de la plaça del Pi. Més endavant, davant de l'èxit assolit, es creà la Biblioteca Infantil Ramon Llull, dins del recinte de l'antic hospital de Sant Joan de Déu.

La Protectora també es veié afectada per altres aspectes de la Guerra: el seu local al carrer Arcs, 1, va ser bombardejat a la fi del gener de 1938, i poc després, el seu nou local, aquest cop al carrer de Consell de Cent, 331, rebé també l'impacte de les bombes.

Amb la victòria franquista va desaparèixer una de les entitats que més ajudà a configurar la catalanitat del primer terç del nostre segle. El seu únic delicte fou haver volgut afavorir l'ús normal del català a l'escola i ajudar al conjunt de la ciutadania a accedir a la cultura catalana. Avui, que tants esgarips crea aquesta migrada normalitat, és bo de recordar i no oblidar les obres magnes que creà el nostre poble, paradigma de patriotisme, obertura a tots els corrents i atenció a les necessitats socials, tant per enorgullir-nos del nostre passat cultural i cívic, com per considerar injusta la nostra situació present.

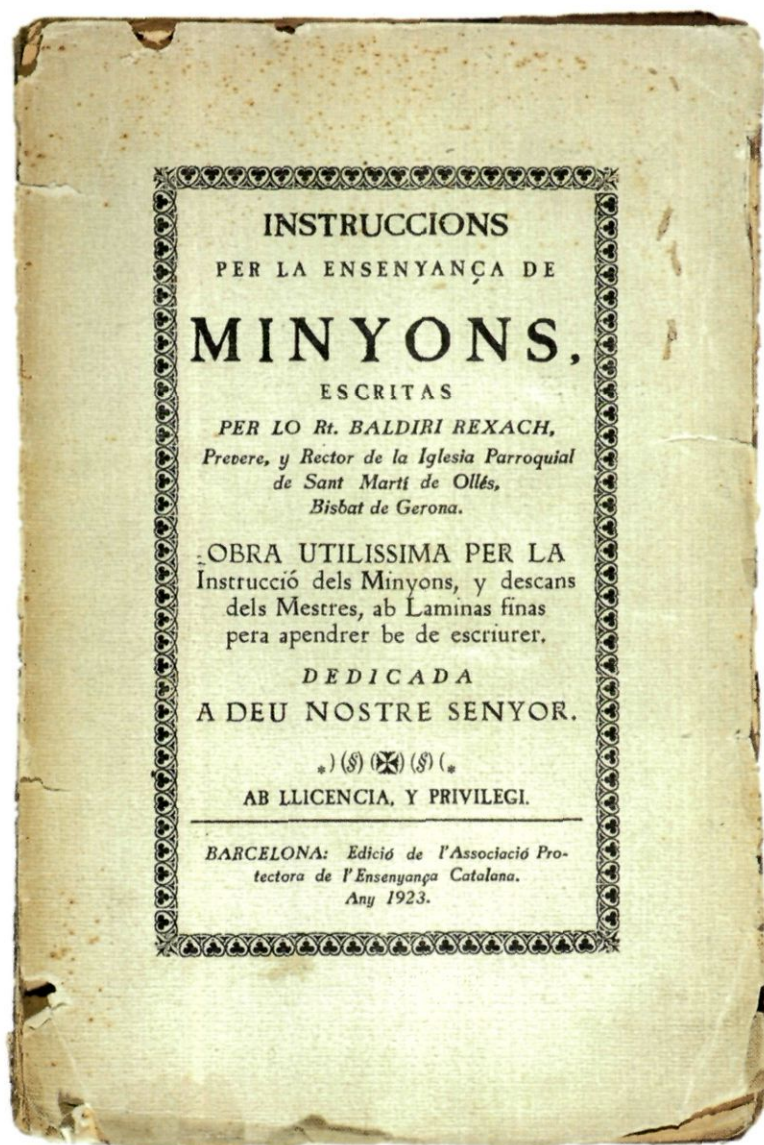

Façana de l'Escola del Guinardó, inspirada en l'Escola del Bosc que va dirigir Rosa Sensat des de l'any 1914.

Placa col·locada l'any 1978 a la casa nadiua del pedagog Alexandre Gali, a Camprodon

L'obra pedagògica de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana

David Pujol i Fabrelles

Portada del facsimil del primer volum de les "Instruccions", editat l'any 1923 dins l'homenatge a Baldiri Reixac promogut per la Societat Barcelonina d'Amics de la Instrucció

El que hem anomenat Moviment de Renovació Pedagògica —que, en definitiva, no és res més que l'esforç que s'ha anat fent al llarg del temps per a fer que l'escola sigui cada vegada més un ens viu i eficaç— té, al nostre país, més de cent anys llargs d'història. Com ja és sabut, aquest moviment renovador arrencà en el segle XIX de la mà d'alguns mestres públics rurals (el cas més paradigmàtic és el d'Antoni Balmanya, a Espolla); es consolidà, per una banda, durant el període noucentista (amb Joan Bardina com a pedagog orgànic de la Lliga) i, per l'altra, durant l'època de la Generalitat republicana, i, després del parèntesi provocat per la dictadura franquista, arriba fins als nostres dies.

Com va posar de manifest el professor Josep González-Agàpito, en la conferència inaugural del Primer Congrés de Renovació Pedagògica (acte que va tenir lloc a Barcelona el novembre de 1994), "el moviment de renovació pedagògica català és fonamentalment fruit i expressió de la societat civil", i això és així, segons el ponent, per dos motius: per l'actitud d'inhibició de l'Estat espanyol en matèria educativa i per l'actitud individualista de la burgesia catalana, que afavorí el predomini de la iniciativa privada en el camp de l'ensenyament. En el cas que ens ocupa, s'hi afegeix, a més, l'actitud refractària —i en molts casos obertament contrària— de l'Estat davant del fet cultural català en general.

El naixement de l'entitat

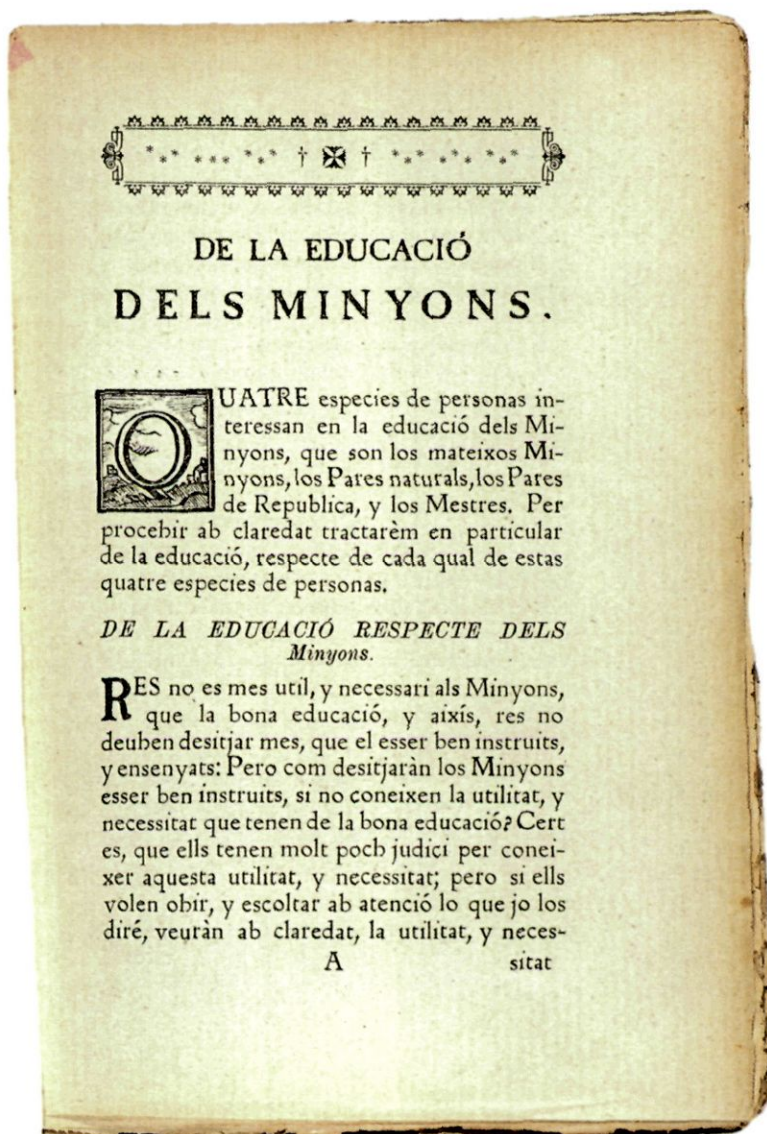
Tal com ja s'ha vist, és en aquest context de retraïment de les esferes oficials i de protagonisme del món associatiu que, el 22 de desembre de 1898, que es va crear una agrupació, a recer de la Unió Catalanista, amb l'objectiu de vetllar per la promoció de l'ensenyança catalana: va néixer, així,

l'Agrupació Protectora de l'Ensenyança Catalana, embrió del que no gaire més tard va ser l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC). Entre els assistents a aquesta reunió hi havia Francesc Flos i Calcat, un treballador incansable a favor de l'escola catalana, que batallà durant tota la vida per aquesta causa, amb il·lusió i tenacitat.

En els seus inicis, la Protectora (com era popularment anomenada), va tenir una vida activa però modesta, amb pocs socis i molt poca implantació territorial fora de la ciutat de Barcelona. No obstant això, durant el període 1902-1914 va poder subvencionar —d'una o altra manera— prop d'una quarantena de centres escolars. Sovint les ajudes eren purament testimonials, però en alguns casos la subvenció suposava una contribució decisiva per a poder tenir l'escola oberta. També cal dir que, si bé mòdicament, durant aquests primers anys va subvencionar la Federació Escolar Catalana, l'Acadèmia Pedagògica Catalana, l'Obra del Diccionari de la Llengua Catalana, de mossèn Antoni M. Alcover, l'Acadèmia d'Higiene, el Centre Excursionista de Catalunya, l'Orfeó Català i els Jocs Florals, entre d'altres entitats i iniciatives cíviques i culturals.

No fou, però, fins l'any 1915, a partir de l'elecció del sabadellenc Manuel Folguera i Duran com a president, que l'entitat començà la seva marxa ascendent, fins al punt de convertir-se en una de les associacions educatives més importants del país. L'etapa 1915-1923, que coincidí amb l'època de la Mancomunitat de Catalunya, i els anys de després de la dictadura de Primo de Rivera (1930-1939), que pràcticament coincidiren amb l'etapa republicana, foren els anys d'esplendor de la Protectora.

La seva tasca escolar fou de gran abast, sobretot si tenim en compte que no era una acció institucional sinó que partia de la societat civil organitzada i, per tant, la majoria dels ingressos venien dels socis i simpatitzants. En aquest sentit, l'any 1923 arribà a tenir més de deu mil socis, escampats arreu de Catalunya i Amèrica. La contribució americana, tant moral com econòmica, fou molt important: l'any 1921, per exemple, pràcticament la meitat dels diners de les quotes vingueren de l'altra banda de l'Atlàntic. Tot això va permetre dur a terme una obra meritíssima de promoció de la llengua i la cultura catalanes a les escoles, tant públiques com privades, a més d'altres accions renovadores. I, quan el 29 d'abril de 1931, el ministre d'Instrucció Pública Marcel·lí Domingo promulgà el decret que regulava l'ús del català a les escoles (la primera vegada que, des de l'Estat, s'aprovà un document d'aquesta naturalesa), fou perquè, gràcies a entitats com la Protectora, ja s'havia recorregut un llarg camí.

L'acció escolar

Deixant de banda les publicacions —que tractarem al final de l'article—, quines foren les accions més remarcables que aquesta entitat dugué a terme, en el camp escolar, durant els seus quaranta anys d'existència? Les anirem desgranant tot seguit, de manera resumida.

Una de les tasques més importants de la Protectora fou el suport econòmic, tècnic i moral que oferí a nombroses escoles d'arreu del nostre país. Les formes d'ajuda eren diverses: subvencionant-les econòmicament, regalant premis per alguna festa de fi de curs, lliurant llibres per a la biblioteca o altre tipus de material pedagògic, etcètera. L'any 1902, quan l'Agrupació Protectora es convertí en Associació, a

Primera pàgina de les "Instruccions" de Baldri Reixac. Edició facsímil realitzada l'any 1923. Es coneixen catorze edicions d'aquest llibre en el segle XIX.

El segon volum de les Instruccions per a l'ensenyança de minyons, de Baldri Reixac, va veure la llum, finalment, l'any 1981, dos segles i mig després que el seu autor el deixés escrit.

Barcelona només hi havia dues escoles catalanes: el col·legi de Sant Jordi i el col·legi Mare de Déu de Montserrat. A la resta del Principat només n'hi havia una a Sabadell: el col·legi de Santa Maria de Ripoll. Malgrat aquest panorama tan minso, el Consell Directiu de l'APEC, donant mostres de gran optimisme, consignà al llibre d'actes de l'entitat que veia "ab veritable goig la renaixença que sembla iniciar-se a favor del establiment d'escoles catalanes". El 1907 ja en subvencionà més d'una dotzena i el 1930, passada la dictadura de Primo de Rivera, n'ajudà setze de Barcelona i quinze de fora de la capital.

Pels volts de l'any 1936 van créixer molt les escoles subvencionades, a causa, segons Alexandre Galí, de les lleis laiques que promulgà la República. Pere Vergés, ànima de l'Escola del Mar de Barcelona (1921-1938), es mostrà molt crític amb la política d'ajuda que seguia la Protectora ja que, com que les quantitats que es donaven eren tan migrades, servien, segons ell, de poca cosa: "Sempre he cregut —són les paraules de Vergés que va transcriure Robert Saladrigas— que hauria estat preferible que l'Associació es fes càrrec d'una sola escola, i exercís damunt seu tota la influència pedagògica que emanava de la seva assessoria. A més, aquesta escola hauria pogut gaudir d'una tranquil·litat econòmica i no com passava a la pràctica, que repartint l'Associació els seus diners tan escassos entre un grapat d'escoles disseminades per diversos

indrets de Catalunya no es resolien els problemes econòmics i les escoles es consumien sense produir cap mena de benefici a ningú." Com veiem, l'obra de la Protectora tampoc no va estar exempta de crítica.

L'APEC també es dedicà a impulsar colònies escolars per als alumnes de les escoles catalanes que subvencionava, complementant així la tasca que feia en aquest sentit l'Ajuntament de Barcelona. En quinze anys s'organitzaren un total de setanta torns de colònies, des de l'any 1920 fins al 1935. L'any 1923, per posar un exemple, els infants que assistiren a les colònies de la Protectora representaven només el 7'5 % del total d'infants barcelonins que anaven de colònies. Quantitativament era una xifra poc important; qualitativament ho era més, sobretot pensant que els nens i nenes que anaven a escoles particulars catalanes no podien assistir a les colònies de l'Ajuntament de Barcelona, que eren exclusivament per als alumnes d'escoles públiques. I, tal com diu Alexandre Galí a la seva *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya (1900-1936)*, la majoria dels infants eren de classe modesta i necessitaven, com els altres, "els beneficis de la mesada de muntanya o aire de mar que els proporcionaven les colònies".

Una altra de les tasques escolars que dugué a terme la Protectora fou l'organització de concursos de lectura i escriptura, així com d'història i geogra-

MARGARIDA COMAS

(1897-1972)

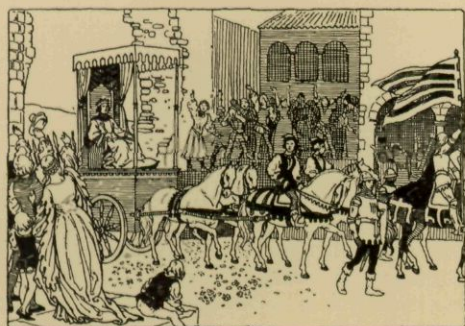
Josep M. Ainaud de Lasarte

Aquesta biòloga i pedagoga menorquina havia nascut l'any 1897 a Alaior, en una família dedicada a l'ensenyament, activitat a la qual també es dedicà el seu germà petit Joan (Alaior 1900-Mèxic 1979), que fou Secretari General del Ministeri d'Instrucció Pública l'any 1938, amb el Govern de la República, i finalment morí a Mèxic, exiliat.

Margarida Comas i Camps estudià a Ciutat de Mallorca, a Brussel·les i a Madrid, on es posà en contacte amb la gent de la Institución Libre de Enseñanza. Destinada a Catalunya en proclamar-se la República, fou professora de la Universitat Autònoma de Barcelona fins a la guerra del 36. Traslladada a Bilbao, en ser ocupat el País Basc pels exèrcits franquistes s'exilià a la Gran Bretanya (1937), on fou professora de biologia a les escoles femenines de Foxhole i Dartington Hall. Els seus llibres demostren un bon coneixement dels nous mètodes de la renovació escolar: *Las escuelas nuevas inglesas* (1930); *El*

método Mackinder (1930), el polèmic *La coeducación de los sexos* (1931) i *El método de proyectos en las escuelas urbanas* (1931), sovint reeditat.

Col·laborà en els intents de millorar l'escola, tant a Catalunya com a diversos països de l'Amèrica Llatina, des del seu exili. Fou directora de l'Escola Normal de Tarragona i sotsdirectora de l'Escola Normal de la Generalitat, fins a la guerra de 1936. Catedràtica de Biologia i de Metodologia de les Ciències de la Naturalesa a la Universitat de Barcelona, fou destituïda pel nou règim franquista l'any 1939. Havia col·laborat a la *Revista de Pedagogía*, de Madrid, i a la Secció Catalana de la Lliga Internacional de l'Escola Nova —recordem la seva intervenció sobre "La Normal de la Generalitat de Catalunya" en el Congrés de Niça de 1932— i la seva obra *Contribución a la metodología de las Ciencias Naturales*, publicada durant la guerra, l'any 1937, fou una autèntica innovació en la pedagogia del seu temps. Morí exiliada a Exter, Anglaterra, l'any 1972.

na gran desfeta. A la batalla naval de Ponça, per exemple, el rei i els seus germans eren fets presoners amb gran nombre de cavallers i gents d'armes.

5. Però la victòria final ha estat per a ell. I ara el veieu, després d'haver conquerit tot el reialme napolità, assaborir el goig i l'orgull del triomf. Músiques, pluja de flors, aclamacions del poble: el rei somriu dalt del seu carro de glòria.

6. Des d'ara la ciutat de Nàpols serà la seva residència preferida. És una ciutat tan bonica, amb la seva badia ampla i serena, sota el cel sempre lluminós, que no és estrany que el rei se n' enamorés.

7. Hi va aplegar, sota la seva protecció, savis, artistes, literats. La seva cort fou ben agradable amb tanta de gent il·lustrada, les belles dames, i les festes que s'hi donaven sovint.

"Ensenyaran los mestres a sos deixebles que la verdadera eloquència consisteix en saber disposar bé de la matèria de què un vol parlar, és a dir no omitir res del que és necessari dir, i deixar tot lo que és inútil, i usar de les paraules que tenen la significació més natural i pròpia. I acompanyar les paraules amb moviments naturals de mans, cara, ulls i cap expressius i proporcionats als pensaments i sentiments que un té" **Baldri Reixac**

Publicacions de l'Editorial Pedagògica: Història de Catalunya, de Ferran Soldevila, de l'any 1933

fia de Catalunya. Pel que fa als de llenguatge, se'n celebraren, a tot Catalunya, més d'un centenar, des de l'any 1903 —data en què s'organitzà el primer— fins al 1936. De concursos nacionals d'història (més tard d'història i geografia), se'n celebraren deu, de 1913 a 1933: sis a la ciutat de Barcelona, un a Girona, un a Lleida, un a Tarragona i un altre a Sabadell. Per la seva banda, i amb un abast més restringit, les comissions delegades escampades arreu del territori n'organitzaren una trentena més.

Tal com ha posat de manifest Alexandre Galí, aquests concursos tenien defectes greus, ja que es basaven en procediments pedagògics totalment caducats: "Pedagògicament era molt poc, però patriòticament era molt. No es podia fer res més. Ni la nostra pedagogia era prou afinada, ni el sentiment de la llengua prou pregon, ni l'ambient públic prou preparat, ni l'organització de les escoles prou perfecta." Malgrat aquesta crítica, és evident que els concursos van contribuir a sensibilitzar de la importància d'introduir l'ensenyament d'aquestes matèries en els programes escolars.

La formació de mestres

Una altra preocupació molt important de la Protectora fou la formació dels mestres, com a puntals del sistema educatiu. Sense professionals ben pre-

parats —pensaven els homes de l'APEC— les escoles catalanes mai no podrien tenir la qualitat necessària i desitjable; per això van decidir ocupar-se, en la mesura de les seves possibilitats, d'aquest tema. La primera iniciativa que es va prendre en aquesta direcció fou la d'instaurar càtedres de llengua catalana (de caràcter voluntari) a les escoles de formació de mestres (anomenades popularment *normals*). A la Normal masculina de Barcelona aquestes lliçons van començar el curs 1915-16 i a la femenina, el curs 1916-17, en el mateix moment que es van implantar aquests estudis a les dues normals de Lleida. Durant el període 1917-18 es completà aquesta feina amb la creació de dues càtedres —una per a la Normal de nois i una per a la de noies— a Girona i dues més a Tarragona. L'any 1921 l'organització i inspecció d'aquestes càtedres es confià a Pompeu Fabra.

Després d'aquesta iniciativa es va voler entrar una mica més a fons en l'aspecte formatiu del professorat, per tal de resoldre de manera paral·lela —són paraules extreïtes d'unes *Bases* que es van redactar el 1919— "els problemes del seu perfeccionament pedagògic i de sa màxima catalanitat". La intenció inicial fou la de crear una Escola Normal Catalana que conceptualment enllacés amb la desapareguda Escola de Mestres de Joan Bardina, però de seguida es va abandonar la idea perquè es tractava d'un projecte de massa volada. Es decidí,

ARTUR MARTORELL

(1894-1967)

Josep M. Ainaud de Lasarte

No és gaire freqüent, a casa nostra, que la gent es proclamï deixeble de ningú. Més aviat sembla que tothom s'ha format ell mateix i que no ha après res dels altres. En canvi, Artur Martorell es proclamà sempre deixeble de dos grans mestres: Joan Bardina i Pompeu Fabra. D'ells aprengué a ser mestre i la seva devoció a la llengua catalana.

Artur Martorell i Bisbal havia nascut a Barcelona, el 14 d'abril del 1894, de família menestral. Amb decidida vocació per l'ensenyament, el 1907 aconseguí una beca de l'Ajuntament de Barcelona per estudiar a l'Escola de Mestres que dirigia Joan Bardina. Dos anys després, fou destinat com a professor a les Escoles del districte sisè i, l'any següent, a les escoles parroquials de la Sagrada Família. Allí conegué Antoni Gaudí. L'any 1912, Alexandre Galí el cridà a Terrassa, a l'Escola Vallparadís, on treballà dos anys, juntament amb Joan Llongueres. De retorn a Barcelona, fou professor de la Casa de Caritat (1915-1917), on aplicà ja el mètode Montessori. El 1916 obtingué el títol de mestre, a la Normal de Barcelona, i inicià la seva actuació a les colònies d'estiu que organitzava l'Ajuntament de Barcelona. Aquell any, a Prats de Lluçanès; el següent, a Cabdella. Del 1923 al 1929 ho seria a la innovadora colònia Vilamar, de Calafell, on col·laborà amb Ventura Gassol, i el 1930, a la colònia Turissa, de Tossa de Mar. Martorell fou el director ideal per a aquestes colònies, on el règim d'internat i la relació amb la gent dels pobles obligava els directores a reunir unes condicions pedagògiques i humanes no gens freqüents. Ell, sobretot, a través de les excursions i de la cançó popular —fou un gran col·laborador de mossèn Antoni Batlle, un dels capdavanters de l'escoltisme a Catalunya— hi reeixí plenament. La seva memòria sobre la colònia Turissa, publicada per la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, ho demostra sense dubtes. Jo puc aportar el meu testimoni d'infant d'aquelles inoblidables vetllades, on els nens de les colònies, els estiejants i els del poble ens trobàvem identificats del tot.

Martorell continuà dedicant-se de ple a l'ensenyament: mestre i director de les Escoles del Patronat Domènech, a Barcelona (1919-1930), fou també professor de nit, de gramàtica i metodologia del llenguatge, dels Estudis Normals de la Mancomunitat. Donà classes de llengua catalana al CADCI. Són les seves dues vocacions: la llengua i l'ensenyament.

El 1922 es casa amb una mestra, Maria Codina, que també treballa a les Escoles del Patronat Domènech. Tindran quatre fills: dos d'ells, Maria i Oriol, també es dedica-

ran a l'ensenyament, seguint la tradició familiar. Amb l'adveniment de la República se li obren noves perspectives. El mateix any ingressa a la Comissió de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona, a instàncies de Manuel Ainaud, de qui serà col·laborador eficient i amic fidel. És nomenat professor a l'Escola Normal de la Generalitat i treballa amb entusiasme fins a l'any 1939. El final de la guerra sembla assenyalar també el final de les il·lusions i del treball d'Artur Martorell. La llengua i l'escola catalanes són perseguides despietadament i ell és tancat a la presó. En surt el novembre de 1939 i, depurat, reingressa a l'Ajuntament. Allí intenta salvar tot el que pot de l'obra de cultura i influeix prop del tinent d'alcalde, Tomàs Carreras i Artau, perquè no lliuri les escoles municipals a l'Estat. Inicia l'any 1945 uns programes escolars —en castellà— a través de Ràdio Barcelona, en els quals procura mantenir viu l'esperit que havia informat l'obra anterior. El 1950 és nomenat cap del Negociat de Cultura de l'Ajuntament, i el 1954, director de l'Institut Municipal d'Educació. Crea una important biblioteca pedagògica, organitza conferències, visites a museus, concerts per a escolars... És massa per a aquella gent, i el 1962, destituït, passa al Negociat de Cementiris. Calia matar la cultura catalana, fos com fos. El 1967 mor a Barcelona, sobtadament. Era el dia 4 d'abril.

Però l'obra d'Artur Martorell no s'acaba amb la seva vida. Com d'altres mestres, ens ha deixat una obra escrita que li sobrevis. Sobretot, aquells volums de *Selecta de Lectures*, per a infants, acuradament triades i anotades. Reeditades avui, encara són de plena utilitat. La seva vocació per l'ensenyament de la llengua catalana l'havia portat, ja feia anys, a publicar juntament amb Emili Vallès (amb el pseudònim de "Jeroni Marvà") uns *Exercicis de gramàtica catalana* i un *Curs de gramàtica catalana*. Deixà inèdits, si bé foren publicats pòstumament, els seus records de l'estada a l'Escola de Badalona el 1919, on conegué Pompeu Fabra: *Com realitzar pràcticament una escola nova* (1978) i un perfecte manual per parlar i escriure bé el català: *Guiatge*, publicat el 1969 i reeditat sovint.

Artur Martorell ha estat una gran figura de la nostra pedagogia, perennement jove i optimista, per damunt de totes les injustícies de què fou objecte. Una fundació pedagògica en recorda avui el nom. Català fidel i cristià sincer, enamorat de la llengua i de la música, mereix les paraules amb què el recordà el poeta Salvador Espriu: "Ha estat per a tots una guia i un estímul, intel·lectual i moral, perquè fou un home íntegre i d'una sola peça: un veritable home bo." Justes paraules que són el just elogi.

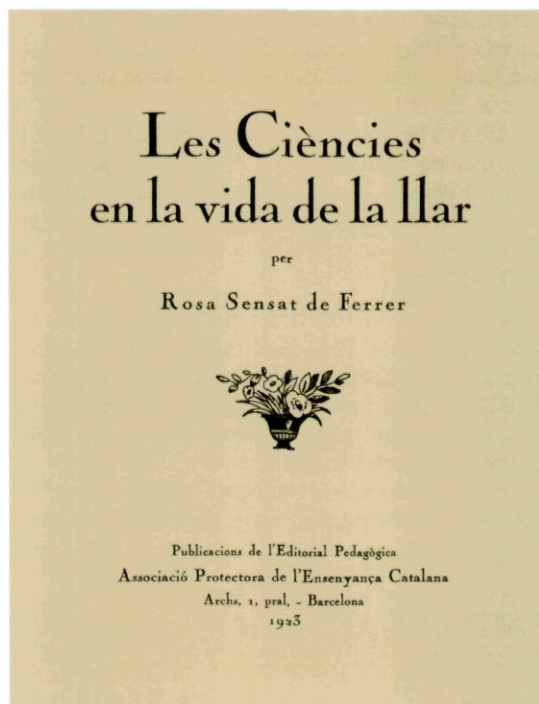
doncs, optar per una altra solució, plantejada en termes de formació complementària.

Es convocà un concurs (anomenat *República Argentina* perquè la Comissió Delegada de Buenos Aires l'havia dotat amb cinc-centes pessetes) amb la finalitat de poder disposar d'un projecte sòlid de Curs Complementari a les Escoles Normals. El guanyà Joan Palau i Vera però, per diversos motius (entre ells la mort de Palau poc temps després), no es va poder tirar endavant. No va ser fins l'any 1921 que la idea d'Estudis Normals va arribar a port en una iniciativa de la Mancomunitat de Catalunya que va comptar amb la participació de l'Ajuntament de Barcelona i de la Protectora. L'any 1924, quan la dictadura de Primo de Rivera va suprimir aquests Estudis (entre moltes altres institucions), la Protectora es va fer càrrec de la continuació de les classes per tal que els alumnes que havien començat cursos els poguessin acabar. Durant el període republicà la Protectora pagà una càtedra de Geografia de Catalunya, a càrrec de Pau Vila, integrada dins els Estudis Universitaris Catalans. Per últim, i dins aquest mateix capítol de formació del professorat, cal dir que la Protectora pensionà diversos ensenyants per tal que poguessin realitzar viatges pedagògics a l'estranger: entre els beneficiaris d'aquestes ajudes hi va haver Narcís Masó, Pau Romeva, Josep Parunella, Alexandre Galí i Concepció Vandellós, entre d'altres.

Les publicacions

L'edició de textos escolars de qualitat fou una de les preocupacions més importants de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, ja des dels seus inicis. Fins i tot Pere Vergés, que com hem vist es mostrà crític amb altres aspectes de l'entitat, ho reconegué sense embuts: "L'obra cabdal de l'Associació fou el millorament i la dignificació del llibre escolar. Us puc garantir que encara avui [dècada dels seixanta], després de tants anys, els volums que publicaren aleshores són modèlics en tots els aspectes."

L'any 1899, quan l'encara Agrupació Protectora no tenia ni un mes de vida, a les actes de l'entitat ja trobem la primera referència de la voluntat de publicar obres didàctiques escrites en català: "Se proposan estudiar varis projectes á fí d'impulsar ab vigor la marxa de l'Agrupació y pera donar á conèixer sa importancia dintre la nostra terra per lo que correspon á la ciencia pedagògica y al desenrotllament intelectual de la infantesa. Entre'ls propòsits manifestats per la Junta hi ha'l principal de procedir á la publicació d'una biblioteca didáctica á la que creu deu donarse especial preferencia." En aquest sen-

tit, el Reglament de 1899, en el seu article segon, es proposà com a objectiu "Adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació de las obras didácticas escritas en catalá." Són d'aquesta època els *Quaderns d'exercicis metòdics d'aritmètica* d'Àngel Lletjós, l'*Aritmètica* i la *Geometria elemental* de mossèn Camil Vives i els murals *Lectura d'infants* de Francesc Flos i Calcat.

El Reglament de 1902, any en què l'Agrupació es convertí en Associació, mantingué aquest objectiu, però amb un petit retoc: "Adquirir exemplars ó bé subvencionar la publicació d'obras didácticas que's considerin apropiadas á la ensenyansa catalana." En aquests anys només es publicà una *Nomenclatura de geografia universal*, de Francesc Flos i Calcat, algunes sèries de postals (320 de *Catalunya artística i pintoresca*, 20 de l'Orfeó Català i 30 per al Congrés Internacional d'Esperanto) i un cartell titulat *Per la higiene i per la moral*.

Els Estatuts de 1915, els primers estatuts de què es dotà l'entitat, ampliaren una mica aquests objectius inicials, ja que parlaven de "publicar llibres docents o complementàriament instructius per a facilitar l'ensenyança catalana, subvencionar la publicació d'altres que's donguin a llum amb igual finalitat i comprar, vendre i regalar els que judiqui necessaris per al compliment de la seva missió". Fou l'època del conegut *Cartipàs català*, de Pau Romeva, que implantà la lletra vertical moderna i bandejà la lletra anglesa, de traç més difícil. Les

"Perquè obrem sempre bé, necessitam que des de petits nos instruesquen en les coses que hem de fer o tractar. I perquè siam ben adoctrinats, necessitam que hi haja llibres bons i proporcionats a la capacitat dels minyons, amb què tots los mestres puguen ensenyar i los deixebles aprendre los avisos, consells, doctrines i ensenyances que los minyons poden i deuen aprendre." **Baldiri Reixac**

Publicacions de l'Editorial Pedagògica.

Il·lustracions d'aquests quaderns eren de l'artista Josep Obiols, que a partir d'aquesta època es convertí en un gran col·laborador de l'Associació Protectora. En aquests moments també s'editaren l'*Aritmètica i Geometria (curs mitjà)* de Josep Galí, la *Biografia de Manuel Milà i Fontanals*, escrita per Antoni Rubió, i la coneguda *Gramàtica catalana (curs mitjà)* de Pompeu Fabra, una obra que es reedità en quatre ocasions més (el 1923, el 1923, el 1933 i el 1935).

Els Estatuts de 1921 mantingueren el mateix redactat que els del 1915 però, a més, dotaren l'entitat d'una Comissió Editorial Pedagògica que havia de tenir al seu càrrec "la publicació dels llibres i material de caràcter docent i altres obres que estimi concordants amb l'objectiu social, curant també de la seva administració mitjançant una comptabilitat especial". Presidida per Pompeu Fabra, formaren

part d'aquesta comissió permanent Rosa Sensat, Llorenç Jou, Rafael Campalans, Ferran Boter, Josep M. López Picó, etcètera. A partir de l'any 1922, els membres d'aquesta comissió comptaren amb l'assessorament d'Alexandre Galí, president de la Comissió Tècnica, que va tenir un paper destacat a l'hora de dignificar l'edició dels llibres escolars. L'Editorial Pedagògica fou, doncs, l'encarregada de gestionar la tasca editorial de la Protectora a partir de l'any 1921. D'aquest any fins a l'atzagaiada de la Guerra Civil fou l'època d'or de la Protectora pel que fa a publicacions. A continuació esmentarem només les més representatives.

El 1922 veié la llum el *Sil·labari català* de Pau Romeva (amb dibuixos de Josep Obiols), que es publicà gràcies a un donatiu de mil pessetes ofert per Manuel Folguera i Duran, president de l'APEC, a la memòria del seu fill Joaquim, que havia mort tres

CARLES SALVADOR (1897-1955)

Josep M. Ainaud de Lasarte

Si hi ha una figura que mereix ser recordada per la seva actuació al País Valencià en defensa de la llengua i de l'escola, no hi ha dubte que és Carles Salvador i Giner. Si bé és més conegut per la seva obra de poeta i de gramàtic, no hem d'oblidar que cursà estudis de magisteri i fou mestre a Benassal, Alt Maestrat, durant molts anys. Amatent a la renovació pedagògica del Principat i a la recuperació de la llengua catalana, es llançà, gairebé sol, a la tasca de fer prendre consciència de la importància de la llengua i de l'escola al País Valencià.

Fou autor reconegut d'obres poètiques en valencià, com *Plàstic* (1923), *Rosa dels vents* (1930), *El bes als llavis* (1934), *Nadal, flor cordial* (1943) i *El fang i l'esperit* (1951). Col·laborà a les revistes en català del seu temps, de manera generosa i entusiasta, i defensà la unitat de la llengua catalana, en la línia que mantenia Pompeu Fabra, l'Institut d'Estudis Catalans o les *Normes de Castelló* de 1932. A partir de 1928 col·laborà amb Lo Rat Penat, amb l'intent de mantenir una actitud més propera a la unitat de la llengua catalana, combatuda pels grups més tancats de la cultura valenciana. És interessant la seva producció en prosa, com *Barbaflorida professor* (1930) o *El maniquí d'argila* (1931) i, sobretot, els seus *Elogis*, iniciats el 1928 i reeditats el 1974. Com a membre del Centre de Cultura Valenciana, publicà diversos opuscles sobre temes gramaticals, dels quals cal destacar *Qüestions de llenguatge* (1935), reeditat el 1957 amb el títol *Parleu bé*.

La seva actuació com a mestre el posà en contacte amb l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, publicà *El valencià a les escoles* (1919), i va intentar, sen-

se gaire èxit, crear una Associació Protectora de l'Ensenyança Valenciana, el 1921. Va exercir de mestre, a Benassal (Alt Maestrat), i des de 1934 a Benimaclet (Horta de València).

Col·laborà activament a la premsa de Castelló, València i Barcelona i fou un dels impulsors de les revistes *Taula de les Lletres Valencianes*, *La República de les Lletres* i *Nostra Parla*.

Com a pedagog, es mostrà deixeble de Pestalozzi i Froebel, i defensà l'ensenyament de la llengua pròpia del xiquet, tan marginada al País Valencià. Així podia afirmar que "A qualsevol país que no estiga caigut en la desgràcia, l'ensenyament en tots els ordres, des del parvulari fins a l'universitari, es dóna en llengua materna." I, per tant, plantejava com a solució al problema escolar del País Valencià "que l'ensenyament a les escoles valencianes siga fet en valencià". Carles Salvador entenia, tot i fer servir el terme "llengua valenciana", que hi havia una unitat cultural i lingüística entre el País Valencià, el Principat de Catalunya i les Illes Balears: "Valencià de la ciutat de València, declare que sóc català. Història, llengua, cultura i voluntat es concerten per a declarar la meua absoluta catalanitat."

La guerra del 36 i la repressió franquista l'afectaren profundament —havia estat militant de la Joventut Valencianista—, però el 1951 impulsà dins Lo Rat Penat uns cursos de llengua i literatura valenciana i publicà una *Gramàtica valenciana*, ben útil. Mort a València l'any 1955, el Secretariat de l'Idioma de València fundà, el 1975, en memòria seva, Els Cursos Carles Salvador.

anys abans. Aquest mateix any també aparegué la *Geografia elemental de Catalunya* de Pere Blasi, una obra novedosa que comptava fins i tot amb algunes il·lustracions en color. Fou l'obra guanyadora del concurs convocat l'any 1916 gràcies a un premi ofert pel Dr. Antoni de Paula Aleu, de la Comissió Delegada de Buenos Aires. Allunyada dels plantejaments memorístics imperants, introduïa uns qüestionaris d'ajuda a la comprensió del text, diversos gràfics i abundants fotografies.

D'aquesta mateixa època és el *Manual d'història crítica de la literatura catalana moderna (1823-1900)* de Manuel de Montoliu, i el primer volum de la *Història de Catalunya (curs superior)* de Ferran Valls-Taberner i Ferran Soldevila. El segon volum aparegué l'any següent, juntament amb una altra *Història de Catalunya (curs mitjà)* redactada, aquesta vegada en solitari, per Ferran Soldevila. Aquesta última obra fou reeditada per l'Editorial Barcino el 1932, el 1937, el 1956 i el 1974, en aquest últim cas revisada per Miquel Coll i Alentorn.

L'any 1923, abans que la dictadura de Primo de Rivera deixés l'obra de la Protectora en estat de latència, van poder sortir, entre d'altres, l'edició facsimil de les *Instruccions per la ensenyança de minyons*, de Baldiri Reixac, i el llibre de Rosa Sensat *Les ciències en la vida de la llar*, que, tal com diu l'autora en el pròleg, "respon al propòsit d'il·luminar l'enteniment de la dona posant-la en contacte amb les realitats de la Natura i de la vida, d'ensenyar-li els principis científics que han de vivificar els seus actes, que han de conduir-la a una simplificació del treball, estalviant-li esforços inútils, i que l'han de lliurar de prejudicis i supersticions que perduren encara malauradament en les feines de casa i en la criança dels fills."

Passada la maltempsada de la dictadura, es va reprendre amb força la tasca editorial. D'aquesta època hem de destacar els *Lectures d'infants*, de Maria de l'Assumpció Pascual, en dos volums (el primer il·lustrat per Josep Obiols i el segon per Lola Anglada), llibres, tots dos, que van esdevenir clàssics de la nostra literatura escolar (els alumnes en deien el "llibre verd", pel color de les cobertes). El primer volum és de l'any 1930, reeditat en quatre ocasions més: el 1931, el 1932, el 1934 i el 1938. L'última reedició va aparèixer esporgada de conceptes religiosos i de tipus sociològic i polític. Només com a exemple, citem els títols d'alguns dels capítols censurats: *Els reis*, *El bateig de la nina*, *La caritat*, *La reposada a l'ermiteta*, *El cant de la senyera* i la poesia de Verdager *Els cosinets*, entre molts altres textos. El segon volum de les *Lectures d'infants* és de l'any 1931 i fou reeditat dues vegades: el 1933 i el 1936.

Una peça mestra de la didàctica de la llengua són les *Lliçons de llenguatge*, escrita per Alexandre Galí amb la col·laboració d'Artur Martorell i publicada l'any 1931 en dos volums, acompanyats d'un *Llibre del mestre*. Aquesta obra, basada en els treballs del lingüista suís Charles Bally, tenia un caràcter d'assaig: "Nosaltres —diu Alexandre Galí— no coneixem cap text d'ensenyament del llenguatge a l'escola primària que d'una manera tan radical hagi supeditat la Gramàtica al llenguatge i sobretot que hagi intentat copsar els fets de llenguatge en la part viva de l'expressió directa i que hagi intentat donar àdhuc les nocions de Gramàtica en forma d'observació estricta dels fets. [...] Ens plauria que els mestres en posar aquests volums a les mans dels seus alumnes prenguessin bona nota dels efectes que puguin constatar i volguessin trametre les seves observacions a l'autor. [...] Res no ens plauria tant com que l'ensenyament del llenguatge, inèdit a Catalunya, entrés en aquesta bona via i que els mestres, acollint la nostra invitació, acceptessin com a cosa pròpia el llibre que els oferim i al voltant de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, que no té cap més interès que l'exaltament de l'ensenyament i de la cultura a Catalunya, es produís la col·laboració propícia a la producció dels millors textos d'ensenyament del català i de totes les altres matèries escolars." El fet que el *Llibre del mestre* fos reeditat en facsimil l'any 1978 dins la col·lecció *El Tremp. Quaderns d'escola*, demostra fins a quin punt fou important la publicació de tot aquest treball.

Destaca també, per la seva bona presentació i amenitat, el *Llibre de la Natura (primer grau)*, de Salvador Maluquer i Antoni Parramon, un llibre que, tot i ser de 1932, encara pot ser perfectament útil avui dia. El llibre està estructurat a partir de les quatre estacions de l'any, a les quals s'afegeix un últim apartat sobre les roques i, al final de cada tema, hi ha unes observacions a fer. La manera com els autors aconsellen utilitzar el llibre és tota una novetat: "El present llibre és destinat a servir de guia de treball als escolars que comencen d'aprendre a manejar els llibres: no pas a ésser après de memòria. [...] s'ha procurat tractar d'aquells éssers que són més coneguts i poc observats, fent que l'estudi a realitzar esdevingui fàcil i apropiat perquè l'esperit d'observació es desenvolupi harmònicament. Caldrà saber fer lligar tots els fets observats i la relació que hi pugui tenir l'ambient físic, procurant, sempre que sigui possible, de situar l'alumne davant el fet viu, de posar-lo en contacte amb el món, i d'explotar-lo pacientment, ordenadament. [...] Els autors es donaran per ben satisfets si en finir l'alumne el present llibre ha començat a aprendre a estudiar la Natura, repetint experiències i comparant raonadament els

"Ni los pares ni los parents propinquos d'un minyó no lo deuen obligar a prendre estat ni ofici o art per passar la vida contra la sua inclinació i geni, sinó que, després d'haver-li representat tot lo bé i mal que es troba en los estats o en los oficis, deuen deixar-lo amb tota llibertat per elegir i prendre aquell a qui ell judica per més útil i convenient per ell, al qual té major inclinació, geni i capacitat." **Baldiri Reixac**

Làpida a la façana del Mas Reixac, a Bell-lloc d'Aro, la Selva, casa nadiua de mossèn Baldiri Reixac (Foto Rafael Ponsati)

EN AQUESTA CASA VA NEIXER PEL GENER DE L'ANY 1703 EL REVEREND BALDIRI REIXACH, AUTOR DE LES INSTRUCCIONS PER A L'ENSENYANÇA DE MINYONS. LA FEDERACIÓ DE MESTRES DE CATALUNYA LI DEDICA AQUESTA LÁPIDA EL DIA 22 DE JULIOL DE 1923.

resultats, i interessant-se en els seus passeigs i sortides al camp per tot el que l'envolta.”

No podem acabar aquest llistat —que no ha tingut l'ànim de ser exhaustiu— sense citar el llibret de Ramon Fagella, *Salut, higiene i educació física*, publicat el 1935; la *Història de Catalunya. Primeres lectures* de Ferran Soldevila (publicada per primera vegada l'any 1932 per Seix i Barral, Editors) i la *Introducció a la gramàtica* (en dos volums, el primer del 1935 i el segon del 1937, més unes *Instruccions per als mestres*) d'Alexandre Galí. És una gramàtica pensada per als nens, tal com explica el mateix Galí a les *Instruccions per als mestres*: “Per a introduir l'infant al coneixement de la Gramàtica hem prescindit de la Gramàtica formal, sistematitzada, estructurada en un món d'abstraccions que estan molt bé, però que no tenen —ens arrisquem a dir— gaires punts de contacte amb el món de l'infant. [...] El millor procediment per a trencar la formalitat de la Gramàtica és enfrontar l'infant amb els fets de la llengua tal com ens són donats en la llengua viva: la llengua del parlar usual i la llengua literària.”

En definitiva, l'obra de publicacions escolars de la Protectora ens demostra el gran respecte (potser hauríem de dir veneració?) que aquells homes sentien pels infants.

Darrer solc de la llaurada

Analitzada en conjunt, l'acció escolar de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana va tenir un pes i una incidència importants, sobretot si tenim en compte el context eixarreït en què es va haver de moure. No podem perdre de vista ni un moment que, durant els anys de vida de la Protectora, les brides de l'ensenyament —amb petites excepcions— les va portar sempre l'Estat, amb tot el que aquest fet suposava. Per això podem dir, sense por d'equivocar-nos, que si no hagués estat per l'acció decidida i ferma que aquesta entitat va dur a terme des del que hem anomenat societat civil, ara no seríem on som. O, si més no, hauria costat més d'arribar-hi. Una lliçó que hauríem d'aprendre tots plegats per a mirar de no escarxofar-nos excessivament i no confiar-ho tot a l'administració.

Francesc Macià proclama la República Catalana des del balcó del palau de la Generalitat, el 14 d'abril de 1931. És una època d'esperances i d'iniciatives pedagògiques que la Guerra Civil tallarà d'arrel (Foto Ramon Manent)

CAP AL DEMÀ

Resistència cultural i renovació pedagògica

Josep González-Agàpito

Cartell franquista de la "VII Semana de Orientación Pedagógica de FET y de las JONS", organitzada per la Jefatura Central del Servicio Español del Magisterio (Del llibre La guerra civil en dos mil carteles, de Postermil)

El franquisme i l'educació

El franquisme, com tot règim totalitari, es fixà l'objectiu de convertir l'educació i l'escola en particular en un dels instruments importants de propaganda ideològica. Calia, tanmateix, com deien els seu ideòlegs, fer "una nueva escuela para un nuevo Estado", eufemisme amb què les dictadures nazis i feixistes s'anomenaven a si mateixes. Sols es permeté, per exemple, l'existència d'un sol sindicat oficial i únic de mestres o una sola organització juvenil. Es realitzà una dura depuració del professorat i del magisteri per tal d'assegurar-se, a través del càstig o la por, la funció de propaganda política encomanada al sistema educatiu. Per aquesta raó, en el cas de Catalunya, més de la meitat del professorat universitari fou expulsat i un de cada tres mestres patí algun tipus de punició.

Així doncs, el franquisme té com a objectiu aniquilar l'obra pedagògica de la Catalunya del primer terç del segle i combatre l'Escola Nova i l'educació activa, les quals pretenien la formació de ciutadans democràtics i crítics. El nou estat totalitari imposarà i sols permetrà la seva ideologia, l'anomenat nacioncatolicisme, el qual serà omnipresent des de l'escola primària fins a la universitat, i arribarà a tots els agents d'educació formal i també als d'educació no-formal: biblioteques, premsa, cinema, ràdio, reunions públiques, etc., que seran sotmesos a una estricta censura.

Escoles i resistència cívica

Tot i la duresa de la repressió franquista, durant la dècada dels anys quaranta començaren a sorgir algunes escoles i organitzacions on es besllumava una certa actitud de resistència cultural i cívica enfront de la dictadura. Són escassos, mínusculs i tí-

mids testimonis, però que tenen un valor prou significatiu en el marc de la duresa de la repressió cultural i política del règim. Durant els anys cinquanta es crearen algunes escoles més i s'afermà l'escoltisme catòlic, tot i les topades amb el Frente de Juventudes.

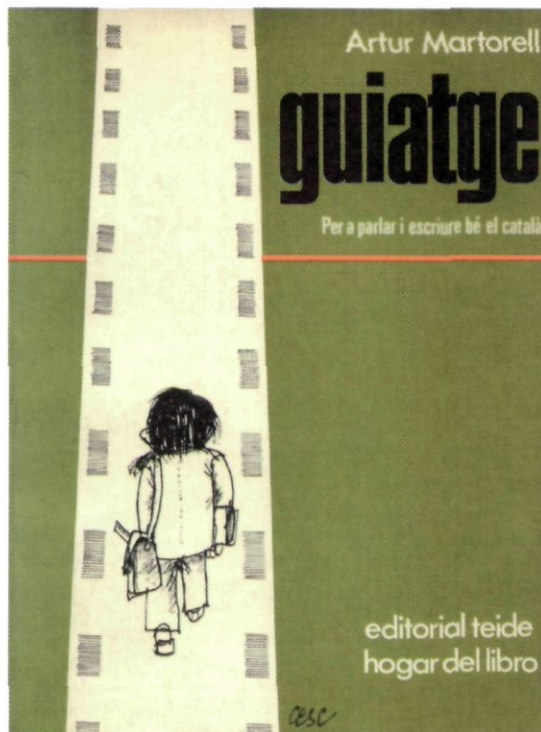
La dècada dels cinquanta assisteix, doncs, a un discret però significatiu recobriment de la renovació pedagògica de la mà de sectors sensibilitzats, majoritàriament cristians, i que tenien, en paraules de Jordi Galí, "l'exigència d'una escola moderna, oberta, de qualitat pedagògica i sobretot lliure de l'opressió espiritual que endogalava la vida del país".

Aquest humus d'escoles pedagògicament progressives i de resistència enfront del genocidi cultural serà la base de la decidida expansió de l'escola activa i catalana de la dècada següent, la dels anys seixanta del segle xx. Cal emmarcar aquest fet en la decidida defecció del franquisme del jovent que no ha viscut la guerra i amb la cada cop més vigorosa organització de la societat civil enfront de la tirania. Són anys en què s'institueixen entitats senyeres com Òmnium Cultural (1960) o l'Obra Cultural Balear (1962), el món universitari es va arrenjerant amb l'oposició i els estudiants esdevenen un clar nucli antifranquista, es funda Banca Catalana, o sorgeix el fenomen sociocultural de la Nova Cançó, entre d'altres manifestacions. Cal no oblidar, a més, que tot això es produeix malgrat la repressió franquista, que es concreta en censures, sancions governatives, l'enduriment de la repressió amb nomenaments com el de García Valdecasas com a rector universitari, clausures d'entitats com Òmnium Cultural (1963) o de revistes i publicacions, i amb el referons de la policia política del franquisme dedicada a desmuntar tota oposició, si cal amb la tortura o els empresonaments.

En aquest lent recobriment pedagògic tenen especial transcendència dues accions. La primera, l'actuació d'Artur Martorell com a director de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona fins a la seva destitució per l'alcalde Porcioles. I, la segona, la creació de l'Escola de Jardineres del Centre CICF, que inicià les seves activitats el 1956 i que durant els anys seixanta, amb Ramon Fuster com a director, es convertí en tot un emblema per al renaixent moviment de renovació pedagògica, i que prengué com a referència les realitzacions educatives catalanes d'abans de 1936.

L'Escola de Mestres Rosa Sensat

En la lluita pel redreçament nacional i democràtic del país, en què es troba compromesa bona part de

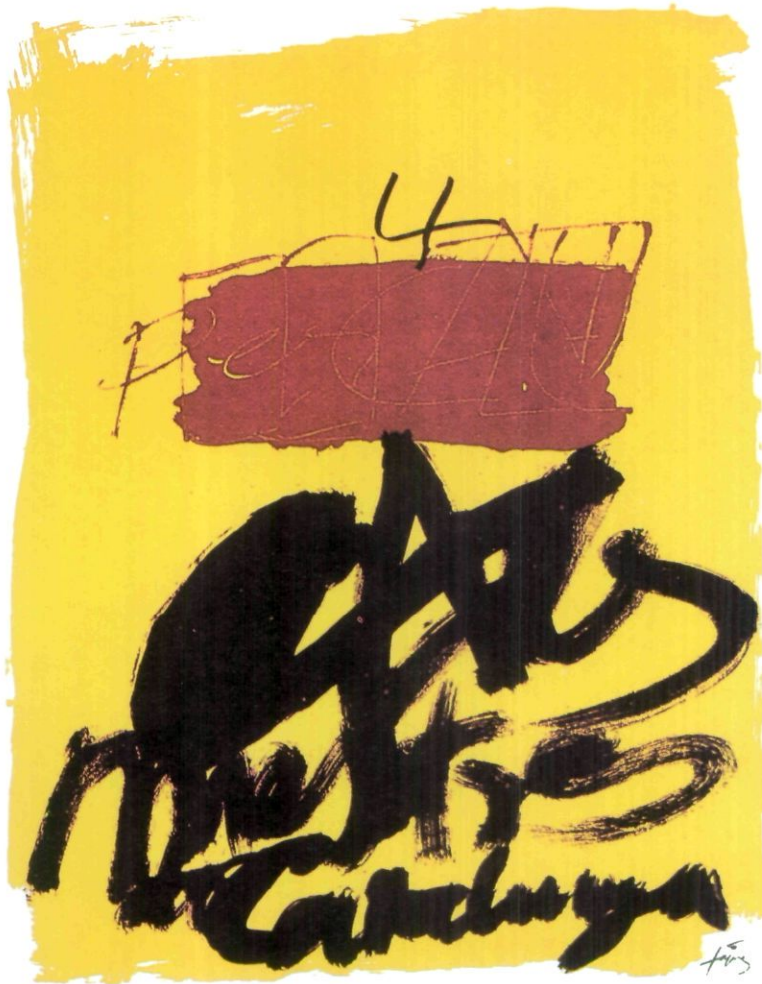

Guiatge, d'Artur Martorell, amb portada de CESC, fou publicat l'any 1968 per Hogar del Libro

la societat civil catalana, ja sigui de forma pública o clandestina, és evident que l'educació era una peça fonamental, ja que a través d'ella es transmeten els valors i la cultura, en el més ampli i ric sentit dels termes. Aquesta certesa encoratjà a crear la resistència educativa que formaven l'esplet d'escoles i de moviments educatius suara apuntats. I també encoratjà un grup de persones a crear una entitat que impulsés una educació de qualitat i inserida en la realitat del país.

Mancats dels ressorts educatius de tota cultura normalitzada pròpia d'una societat democràtica, el model havia de ser semblant al Consell de Pedagogia de la Mancomunitat que, oferint formació i assessorament de qualitat, posés en contacte les escoles, el magisteri i el professorat amb les més avançades realitzacions i metodologies educatives del moment. I d'aquesta manera, mitjançant d'un efecte de taca d'oli, contribuir a la modernització educativa.

Així fou creada, l'any 1965, la institució Rosa Sensat, com a nucli de formació i difusió de la renovació pedagògica, i que esdevingué una de les entitats cabdals de la pedagogia catalana. En la seva fundació confluïren, d'una banda, pedagogs i pedagogues d'abans de la guerra, com ara Alexandre Galí i Artur Martorell, que aportaren el bagatge i l'experiència d'aquella brillant etapa. De l'altra, el nucli de l'entitat era format per les noves generacions representades per Marta Mata, Maria Teresa

Litografia d'Antoni Tàpies per a la VIII Escola d'Estiu de Rosa Sensat i per a la portada del llibre *Els mestres de Catalunya*, de Josep M. Masjuan, Editorial Nova Terra

Codina, Anna Roig, Maria Antònia Canals, Pere Darder, Enric Lluch i Jordi Cots, entre d'altres. El tercer sector que féu pinya amb aquesta iniciativa, donant-li el necessari suport econòmic, fou un grup de la burgesia catalana, agrupada a l'entorn de la personalitat de Jordi Pujol, conscienciat, tal com defensava Vicens i Vives, que la burgesia havia d'exercir un paper de dinamització social, com tenia en els països socialment i econòmicament avançats del context europeu coetani.

Marta Mata, una de les personalitats capdavanteres de la institució, assenyala que existien uns interessos comuns en la gent que fundà Rosa Sensat. De manera preeminent compartien l'interès per la pedagogia, i el convenciment que calia "guanyar el temps perdut". Es tractava d'establir una continuïtat entre la tradició pedagògica del temps de la Mancomunitat i de la Generalitat republicana, i el moviment renovador que fins aquell moment es movia en la clandestinitat. Un altre interès en comú era la catalanitat, es a dir, la "voluntat de començar a pensar i construir una escola catalana"; en tercer lloc, entenien aquestes escoles com un compromís social i un servei.

Rosa Sensat és fruit, doncs, de l'acció unitària de l'oposició franquista, que compregué que alçar una alternativa al sistema educatiu franquista era un dels baluards necessaris per defensar la societat i el país de la política de negació de les llibertats individuals i de genocidi cultural del franquisme. Tal com afirmava Alexandre Galí, malgrat els totalitarismes i les dictadures els mestres sempre podien salvar la persona del nen i la nena i amb ella la seva capacitat de crítica i de revolta cívica.

La formació dels mestres L'Escola d'Estiu

El caràcter alternatiu i semiclandestí del moviment de renovació pedagògica palesava la necessitat que un dels objectius prioritaris de Rosa Sensat havia de ser proporcionar als seus educadors i educadores una formació adequada als objectius de qualitat a què s'aspirava. Com a fruit de la repressió i de l'objectiu d'adoctrinament del primer franquisme, les Escoles de Magisteri oficials i la secció de Pedagogia de la Universitat de Barcelona havien patit la depuració amb especial duresa i eren ancorades, en general, en doctrines i metodologies emanades dels pedagogs orgànics del franquisme; vivien, doncs, d'esquena a la pedagogia activa i al compromís social que reclamava el moviment de renovació pedagògica. Tanmateix, hi havia en aquestes institucions algunes personalitats que amb la discreció necessària obrien noves perspectives a l'alumnat.

Recuperant la institució creada el 1914, s'obre l'Escola d'Estiu l'any 1966. Allà, el magisteri i el professorat dedica un bon grapat dels seu temps de vacances d'estiu a prendre coneixement de les noves metodologies, a adquirir formació teòrica en el camp de la pedagogia, la psicologia o els continguts concrets. Alhora, té la possibilitat de debatre temes d'interès social, pedagògic, professional o cívic.

A partir de 1968 es duu a terme la primera Escola d'Estiu de Mallorca, a la qual seguí la del País Valencià i la seva fórmula s'estengué a Euskadi, Castella, Galícia, Andalusia... L'Escola d'Estiu, fins avui dia, ha demostrat la seva eficàcia en el reciclatge del professorat i la innovació pedagògica.

L'altre gran element de formació, el constitueixen els cursos de vespre i els diversos seminaris on contrastar l'experiència de l'aula i propiciar una reflexió crítica per millorar la pràctica escolar.

Pedagogia activa i compromís social

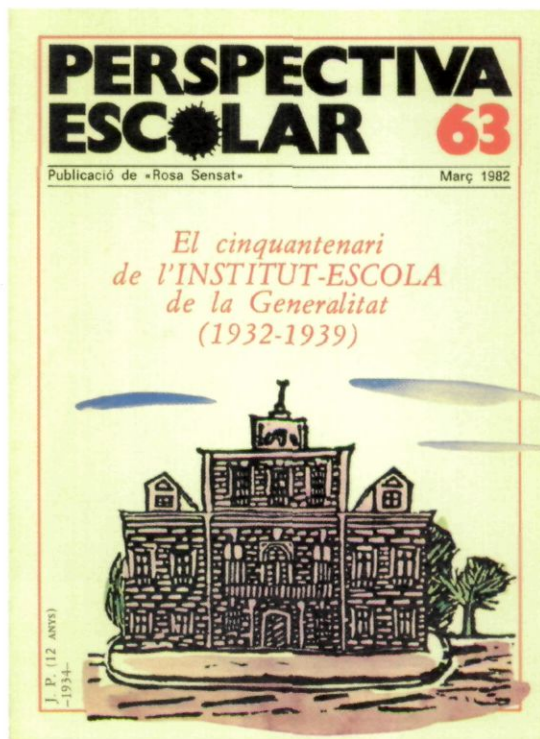
Una de les accions imprescindibles per enfortir el moviment de renovació pedagògica era dotar d'alguna estructura unitària les escoles existents, car la debilitat de cada una d'elles en desafiar el sistema era evident. Així nasqué el 1967 la Coordinació Escolar, que aplegà un bon feix de les escoles actives i renovades.

Els principis pedagògics de la federació marquen les principals connotacions d'aquestes escoles i l'orientació del sector majoritari del moviment renovador que conformen.

Enfront de l'escola immobiliària i llibresca dominant, aquestes escoles, tot actualitzant-los a la llum de les noves formes de vida i dels avenços de la psicologia, fan seus els pressupòsits de la pedagogia activa. Així, doncs, es parteix d'una concepció integral de l'educació i de la idea que l'escola ha d'adreçar-se a conrear totes les dimensions que ens conformen com a persones: racionals, afectives, artístiques, socials, polítiques, ètiques, religioses, físiques, etc. L'activitat de l'alumnat, individual i col·lectiva, esdevé el motor i fonament de l'aprenentatge.

La intervenció de l'alumne en el seu aprenentatge, en la valoració dels fets i en la responsabilització de la pròpia conducta i de la dinàmica de la col·lectivitat a la qual pertany, fan que aquestes escoles posin l'accent en l'educació de la llibertat, de la participació i de la solidaritat. Aquest objectiu representa un element de salvaguarda de la dignitat de la pròpia persona i de l'altre, en plena dictadura i en una situació de negació de les més elementals llibertats individuals i cíviques. Per aquest motiu, aquestes escoles esdevingueren incòmodes per al franquisme, que mirà de reprimir-les. Malgrat tot, aquest conjunt d'escoles conformà un important àmbit de llibertat, fins on permetia la situació política i la repressió policial, i un element de resistència pel que fa a la supervivència de la llengua i la cultura del país, greument amenaçades.

El model de persona i de societat que aquestes escoles volien assolir sintonitzava amb l'ampli sector social que, de manera activa o passiva, s'oposava a la dictadura i maldava per la consecució d'una societat democràtica i desenvolupada. I, també, aquestes escoles, a través del seu currículum i de les seves pràctiques, donaven resposta a les noves necessitats formatives d'una societat catalana sotmesa a importants transformacions com a conseqüència del fet que Catalunya començà a experimentar un intens desenvolupament econòmic i social, i s'hi començaven a produir importants canvis de formes de vida.

Perspectiva escolar, revista de diàctica de l'Associació de Mestres Rosa Sensat

Evolució i crisi del moviment

Aquests profunds canvis ideològics, polítics, socials i econòmics que s'operen durant els anys seixanta i setanta tenen, com és natural, la seva repercussió en el terreny educatiu i comporten les crisis aparellades a tota transformació.

La primera crisi, entre 1968 i 1969, es produeix a l'entorn de l'opció laica o religiosa de les escoles, i mostra com la concepció d'una societat constituïda en una cristianitat emparada pel franquisme és posada en entredit. Aquesta revisió és propiciada pels nous corrents de la mateixa Església, que menen a acceptar una societat secularitzada. Aquesta qüestió comportarà l'escissió d'escoles i equips de mestres.

En aquesta mateixa època es produeix una major sensibilització política i social dels educadors i educadores. En aquells anys, l'anàlisi i la interpretació de la realitat social i econòmica que fa el marxisme produeix un fort impacte en els campus universitaris nord-americans i de l'occident europeu, com també ho fan les relectures de la psicoanàlisi paral·leles a la crisi de l'autoritarisme social i polític, la qual té en els fets protagonitzats pels estudiants mexicans i parisencs de 1968 una de les seves seyes més emblemàtiques. Totes aquestes concepcions, evidentment, tenen unes fortes concrecions en el terreny educatiu.

Nens de l'Escola Ton i Guida fan classe en un barracó situat al mig de la Via Favència, l'any 1962 (Foto de la revista Rutllana)

Conseqüentment, es produeix un decantament vers l'esquerra marxista de molts educadors i educadores del moviment, incloent-hi els de Rosa Sensat, que troben en aquesta orientació ideològica un major sentit social de la seva tasca educativa. Aquesta situació provocarà l'escissió d'un significatiu sector del moviment ideològicament més proper a la socialdemocràcia i a altres opcions dominants en les democràcies occidentals. Es constituirà, així, un corrent minoritari del moviment de renovació pedagògica, diferenciat de Rosa Sensat.

L'educació durant el franquisme tardà

La Ley General de Educación de 1970 fou una resposta a les demandes del desenvolupament econòmic que maldava per treure Espanya del tercermundisme; és també, però, una resposta política a la difícil situació social de la darrera etapa del franquisme i un intent del mateix franquisme de readaptació ideològica i política i de legitimació social.

El sistema escolar sorgit de la postguerra no podia subvenir les noves necessitats socials, i des del franquisme s'intentà una sortida cap endavant amb plantejaments tecnològics i la incorporació de noves metodologies, però mirant d'obviar els objectius democratitzadors que implicaven.

La llei contenia, doncs, possibilitats de modernització, malgrat tenir greus deficiències, com ara el manteniment d'un sistema dual socialment segregador. Aquestes possibilitats de modernització i el trencament del model d'escola com a aparell de

propaganda ideològica del franquisme que oferia el text legal, obrí un nou panorama que propicià la creació de noves escoles i l'expansió de l'important moviment de renovació pedagògica català.

Es realitza una important inversió en l'escola pública, el magisteri passa a ser una diplomatura universitària i es mira de dignificar la figura del magisteri públic mitjançant l'augment salarial. Aquests i altres factors condueixen a una gradual millora en la valoració de l'escola pública, de manera que s'inicia un reequilibri amb la fins llavors majoritària oferta privada.

L'escolaritat obligatòria passa de ser dels sis i als deu anys a perllongar-se fins als catorze. Si l'anterior legislació oferia un escàs marge a les escoles renovades, ara els brinda un marc favorable. De contemplar la tasca educativa de l'estat com a subsidiària de la iniciativa privada es muda a entendre-la com a responsabilitat pròpia i a considerar l'educació com una inversió. Alhora, el desenvolupament econòmic ha afavorit el creixement demogràfic i la demanda d'escolarització a tots els nivells. L'educació secundària i universitària experimenten un creixement espectacular, fruit de l'aparició de noves classes mitjanes. La Universitat de Barcelona, que comptava amb 15.729 alumnes el 1964, en tenia ja 54.336 deu anys més tard. La universitat i els moviments d'estudiants han anat constituint-se, des d'inici dels anys seixanta, en un dels nuclis més significats i combatius contra el franquisme, desafiant el règim amb fets com la creació, l'any 1966, del Sindicat Democràtic de la Universitat de Barcelona als caputxins de Sarrià.

En el context de la reforma educativa que quallà en la llei de 1970 es funda la Universitat Autònoma de Barcelona, on conflueixen un grapat de professors i professores il·lusionats a oferir uns estudis de magisteri i de pedagogia en sintonia i estreta relació amb el moviment renovador. Entre aquest professorat destaca la notable personalitat de Josep Pallach. L'Escola de Mestres de Sant Cugat fou tot un referent en la primera meitat dels anys setanta i els Instituts de Ciències de l'Educació creats a la Universitat de Barcelona i a la Universitat Autònoma esdevingueren elements de recerca i innovació pedagògiques amb notable impacte sobre la realitat educativa catalana.

Compromís social

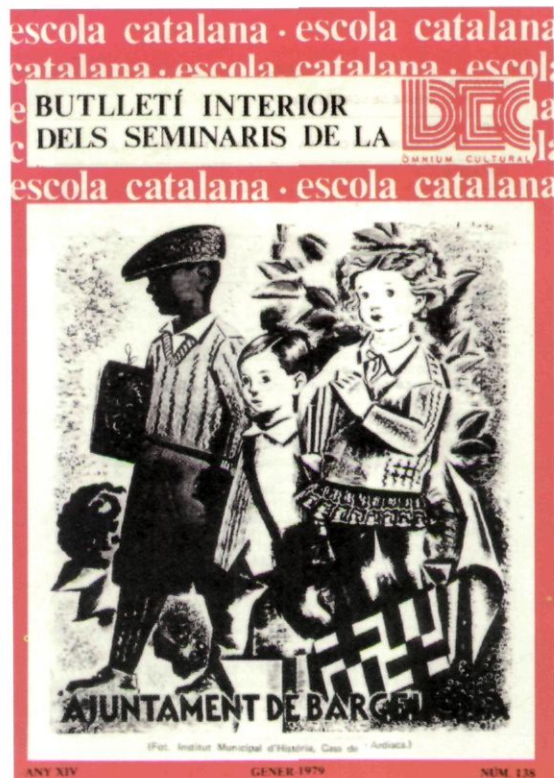
Des del 1969, i especialment en el curs 1972-73, alguns sectors titllen d'elitistes les escoles del moviment, ja que entenen que se sustenten i s'adrecen a les classes mitjanes i a la burgesia, lluny de posar

la nova educació al servei del proletariat, tot remarquant l'escassa presència d'aquestes escoles en els barris populars. Amplis sectors del moviment es mostren altament sensibilitzats per la funció de l'educació com a eina de transformació social i alliberament. Les concepcions de Gramsci sobre la missió de l'educador o l'exemplaritat de la pedagogia de Paulo Freire, impulsor d'una educació com a pràctica de la llibertat entre les classes populars llatinoamericanes, no feien cala buida entre el professorat i el magisteri català. Aquest fet propicià l'aparició de les primeres "escoles de nit" per a adults, organitzades per un voluntariat militant que ajudarà a prendre consciència política al seu alumnat. Aquestes escoles obren les seves portes al cinturó industrial barceloní i als barris treballadors de les ciutats industrials catalanes. I en aquests mateixos barris, equips de mestres impulsen escoles renovades, seguint el paradigmàtic exemple de l'Escola Ton i Guida creada el 1963 per M. Antònia Canals en un barri obrer de Barcelona. Aquests fets portaran a la revalorització de metodologies de caire més social, com la Freinet, adreçades a fomentar la solidaritat i la cooperació.

La tasca d'aquestes escoles per a adults i ordinàries, juntament amb el compromís social, sindical o polític del seu professorat, fou un dels elements que bastí l'ampli moviment veïnal dels darrers anys del franquisme. Aquest moviment veïnal és expressió d'una nova consciència social entre les classes populars. Algunes reivindicacions educatives de la transició tingueren la seva base en les associacions de veïns, com ara l'exigència del català a l'escola pública o la dura lluita per la creació d'escoles bressol públiques.

Cal dir, tanmateix, que moltes d'aquestes escoles, que es fonamentaven en un alt grau de voluntariat i de compromís personal dels seus mestres, tingueren seriosos entrebancs per sobreviure. Per una banda, hi havia la dificultat de mantenir una escola privada de certa dignitat i sostinguda per pares i mares amb pocs recursos. Per l'altra, es trobaven també amb el fet que aquests pares i mares immigrants eren persones de cultura senzilla i que tenien interioritzat un model d'escola tradicional que era molt diferent del que s'oferia als seus fills, basat en el joc, l'observació, l'absència de càstigs, l'expressió lliure, les sortides i excursions, el rebuig pel llibre de text, etc. Ras i curt: el contramodel del que per a molts d'ells era una bona i eficient escola.

El relatiu fracàs d'algunes experiències acabà de decidir un sector del magisteri renovador a entrar a l'escola pública, decisió afavorida pels canvis que s'hi estaven produint i la possibilitat d'acomplir la tasca iniciada des d'establiments públics. Aquest

El butlletí interior dels seminaris de la DEC que es convertí més endavant en l'actual revista Escola catalana, portaveu de la Delegació d'Ensenyament Català d'Òmnium Cultural

pas era ja reclamat per un sector minoritari d'ençà de 1971, però refusat per la resta a causa de l'evident control ideològic que el franquisme mantenia sobre els centres públics. Val a dir, això no obstant, que el moviment de renovació pedagògica de les comarques gironines era basat en l'escola pública i comptava amb molt escassos exemples d'escoles de Coordinació Escolar.

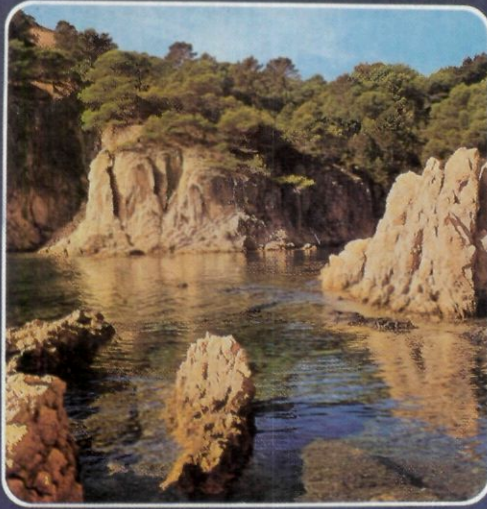
El polèmic model d'escola catalana

Una qüestió especialment complexa fou el model d'escola catalana, debat esperonat per les poques possibilitats que obria la llei de 1970 i, també, per la implantació d'escoles renovades en barris majoritàriament de persones immigrades i castellanoparlants, fruit del procés que acabem de veure.

Les escoles del moviment s'havien desenvolupat en la llengua del país i amb uns continguts catalans des dels anys seixanta. El 1970 es crea dins de Rosa Sensat una assessoria per a la didàctica de la llengua catalana, sostinguda per Òmnium Cultural. Aquesta institució, des de la seva creació, havia impulsat i coordinat diverses iniciatives d'ensenyament de la llengua en entitats i associacions, però és a partir de 1972, i després d'una reivindicació popular, que es fa càrrec de les classes de català a les escoles públiques de Santa Coloma, fet que s'estén a altres poblacions on la pressió popular aconse-

VIDA I PAISATGE

Temes de geografia general i d'Espanya

4

Editorial Teide

Vida i Paisatge. Llibres de text en català editats per Teide l'any 1973 amb el suport de la Fundació Jaume I

gueix que els ajuntaments franquistes assumeixin el cost d'aquestes classes. En el cas de Barcelona, on l'ajuntament s'hi nega, es produeix una àmplia protesta l'any 1975, que afavorí que el consistori barceloní acabés assumint el cos de les classes.

L'any 1972 Rosa Sensat publica un opuscle titulat *El bilingüisme escolar a Catalunya*, on es proposa l'estudi sistemàtic del català i el castellà, i que el primer pas en aquest estudi s'ha de produir "en la llengua familiar o primera llengua del nen". L'escolarització, doncs, s'ha de produir en la llengua nadiua del nen, catalana o castellana, per raons psicopedagògiques i sociològiques. Progressivament s'ha de produir l'aprenentatge de l'altre idioma, fins a assolir el coneixement de tots dos. Lluny de sota segregació, l'alumnat d'una i altra llengua compartia la mateixa aula i les mateixes activitats, car l'objectiu era contribuir a la integració d'ambdós col·lectius en una sola comunitat, com s'aspirava a fer a nivell social.

Els plantejaments bilingüistes portaren com a conseqüència un especial desenvolupament i atenció de la didàctica de l'aprenentatge lector-escriptor per part de Rosa Sensat, que tingueren com a resultat propostes de notable interès, com *Lletra per lletra*.

Enfront d'aquests plantejaments Òmnium Cultural assenyala que és molt més important el fet comunitari i que, per crear una sola comunitat social, l'escola s'ha de produir en la llengua del país, com

passaria en una cultura normalitzada. Per tant, l'escola ha de ser en català, i altres situacions han de tenir per objectiu ser una via de catalanització.

Finida la dictadura franquista i a mesura que avança la normalització lingüística i cultural a les escoles, les opcions sobre el camí vers la catalanització escolar continuen divergents i polaritzen posicionaments polítics a l'entorn cada fórmula. El 1978 Rosa Sensat farà públic el document *Els deu punts de l'escola catalana*, refermant el bilingüisme, que és constatat per la Delegació d'Ensenyament Català d'Òmnium Cultural.

L'opció de Rosa Sensat despertà una àmplia acceptació pel fet de ser respectuós amb la individualitat i per l'objectiu d'evitar un fraccionament social en uns moments polítics en què s'advertien símptomes de temptacions neolerrouixistes d'algun partit. Malgrat tot, el pas dels anys demostrà la seva poca eficàcia, ja que, en consumir-se l'escolaritat, en general, sols l'alumnat catalanoparlant dominava amb destresa el català i el castellà, com a fruit de la situació de diglòssia.

Amb aquesta constatació, sumada a la complexitat pràctica i organitzativa del plantejament bilingüista, s'assolí un ampli consens a favor de la immersió lingüística, realitzada amb les transicions necessàries. Aquesta fórmula podia assegurar la igualtat de competència lingüística de tots els ciutadans i ciutadanes, i, per tant, la igualtat d'oportunitats i de drets contemplats a l'Estatut.

El model d'escola

El final del franquisme comportà el fraccionament del moviment, ja iniciat en anteriors crisis. És natural que a mesura que la societat s'organitza en diferents opcions polítiques defensores de models socials diferents, aquests optessin per models d'escola i de sistema educatiu diferents.

Un ampli corrent social d'esquerres lluità per aconseguir una escola única, plural i sota control municipal com a plasmació del principi d'igualtat d'educació de tots els ciutadans i ciutadanes. A aquest projecte s'oposà l'esplet de forces polítiques de centre, les conservadores i l'Església, que aspiraven a una democràcia de caire social del tipus imperant a la llavors Comunitat Europea.

Aquesta qüestió divideix profundament la comunitat educativa catalana i es produeix quan ja es fa palesa la fi de la dictadura i durant els anys de transició vers la democràcia. La duresa i l'amplitud de la discussió li comportà el qualificament de "guerra de l'ensenyament".

El document de l'Escola d'Estiu de 1976 *Per una Nova Escola Pública Catalana* i el seu precedent de l'any anterior s'inclinaven decididament per l'escola única. Aquesta i altres formulacions del text van implicar el trencament definitiu del moviment. Aquest fet es concretà amb l'efímera però significativa fundació del Consell Català d'Ensenyament per personalitats afins a la socialdemocràcia i a Convergència Democràtica. La composició de les Corts Constituents espanyoles exclougué aquell model escolar únic de la Constitució i posà en marxa l'actual sistema mixt.

Els reptes educatius de la democràcia

A mesura que s'esmuny la dècada dels setanta i es produeix progressivament la normalització democràtica al país, el conjunt d'escoles renovades no sols pren el compromís de ser l'avantguarda pedagògica, sinó que també es responsabilitza de la difusió dels valors de la democràcia que reneix a Catalunya, en un context sociològic on el franquisme ha deixat el seu pòsit.

El 1980, després de les primeres eleccions democràtiques al Parlament de Catalunya, la coalició Convergència i Unió forma el primer govern català amb Jordi Pujol com a president. El nou executiu ha d'abordar nombrosos dèficits heretats del franquisme, un dels quals és la quasi nul·la presència de la llengua del país a les seves escoles. S'inicia, com acabem de veure, una política amb la qual es vol garantir aquesta presència; al cap d'uns quants anys, però, es mostra ineficaç a l'hora de donar un bon nivell de competència en català i castellà a tot l'alumnat, i s'implanta la immersió lingüística, no sense dificultats polítiques.

El segon gran repte és la importantíssima manca de places en l'ensenyament públic, que la crisi econòmica posa encara més de manifest en augmentar-ne la demanda. De fet, no ha estat fins a la democràcia que, per primera vegada, s'ha arribat a la total escolarització.

En tercer lloc, hom es troba amb una administració educativa molt burocratitzada, greu entrebanc les conseqüències del qual encara perviuen, i que dificulta la innovació pedagògica, ja que limita la qualitat del sistema educatiu que administra la Generalitat catalana.

També en la dècada dels vuitanta destaca el problema d'integrar a la xarxa pública un nombre important d'escoles renovades que havien format un dels nuclis de renovació pedagògica durant el franquisme. Una gran part d'aquestes escoles s'agrupà en el Col·lectiu d'Escoles per a l'Escola Pública Ca-

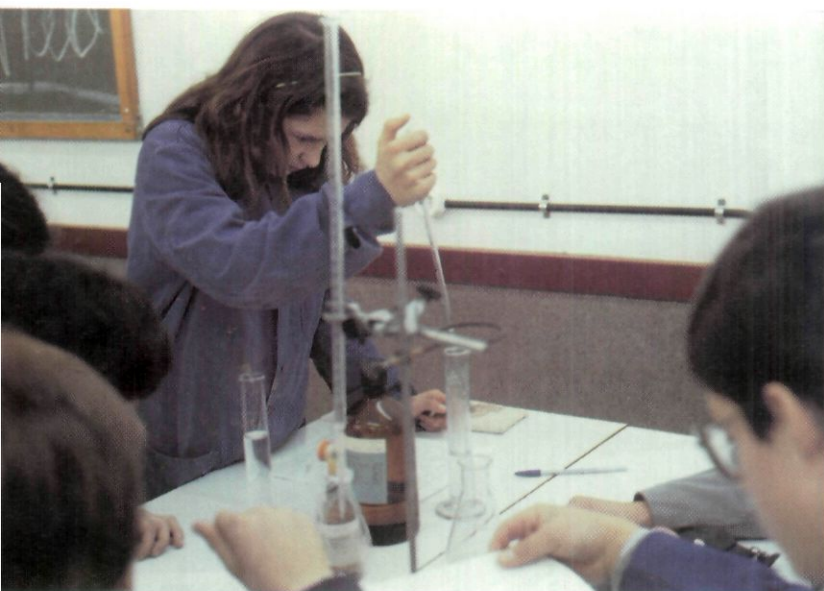
talana (CEPEPC), a la percaça d'una solució que es retardà massa anys per causes diverses i complexes, i que massa vegades ha significat la dissolució del potencial pedagògic dinamitzador que posseïen.

Guix, elements d'acció educativa, una altra mostra de la vitalitat teòrica dels nostres ensenyants.

Durant aquesta mateixa dècada dels vuitanta, a mesura que la política recupera els espais que li eren vetats per la dictadura franquista, el moviment centra la seva preocupació de nou en qüestions pedagògiques i didàctiques. Aquest interès es tradueix, a meitat de la dècada, en l'assistència majoritària del professorat a les Escoles d'Estiu, tant de primària i de secundària com de formació professional, que s'organitzen arreu de Catalunya. Les Escoles d'Estiu esdevenen un àmbit de pràctica crítica. Aquesta preocupació per la qualitat es correspon també, a nivell professional, amb la lluita per la millora salarial del professorat.

D'ençà de la transició, les Escoles de Mestres i les facultats de Pedagogia o de Ciències de l'Educació tenen els seus propis processos interns, que les condueixen a una profunda modernització dels seus plantejaments i a inserir-se en el moviment renovador. Aquest procés, en el cas de la Universitat de Barcelona, està presidit pel rigor i el mestratge d'Alexandre Sanvisens. La creació de noves universitats públiques i privades estèn els estudis pedagògics per la geografia catalana.

L'arribada al govern espanyol del partit socialista promogué la Llei Orgànica del Dret a l'Educació (LODE), que, malgrat l'alta concepció centralista de les seves disposicions addicionals, representà un important pas vers la democratització i la participació en l'àmbit educatiu, manifestat en fets com la creació dels consells escolars.

Infants en una escola catalana, als anys setanta. Escola Anxaneta, de Mataró (Foto Ramon Manent)

El moviment de renovació pedagògica, que té diverses concrecions comarcals a partir de mitjan anys setanta, conformà la Federació de Moviments de Renovació Pedagògica, que segueix sent un notable dinamitzador de la vida educativa del país.

La reforma educativa

La transició democràtica havia posat de relleu les greus deficiències socials i tècniques de la Llei General d'Educació de 1970, elaborada, com hem vist, pel franquisme. Així, doncs, la reforma educativa és un dels temes pendents. Aquesta qüestió és abordada pels governs socialistes a partir de la

seva arribada al poder executiu. El procés, complex, s'inicià a la universitat i comportà llargs debats que superaren diverses legislatures, fins arribar a l'aprovació, el 1990, de la Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE), recolzada pels socialistes, Convergència i Unió i altres sectors progressistes, i refusada pel conservador Partit Popular.

Com he dit, aquest procés ha estat molt dilatat i farcit de dificultats, ja que ha coincidit amb una època de deserció i crisi del professorat i del magisteri. Cal recordar els llargs conflictes del professorat, especialment entre 1988 i 1989. Sense oblidar les mobilitzacions dels estudiants de secundària iniciades el desembre de 1986. Fets com aquests portaran a parlar d'una situació de "malestar docent" que cal relacionar amb la fallida de la identitat del rol i de la funció social del professorat.

L'escola viu moments de crisi pel fet de trobar-nos en una època de transició iniciada amb l'esfondrada de la modernitat i les seves conseqüències ètiques, polítiques, socials i educatives. Sense oblidar els orígens econòmics d'aquesta fallida.

La darrera dècada dels anys noranta ha estat presidida pel desenvolupament d'aquella reforma educativa, la qual és la tercera gran reforma del sistema educatiu espanyol després de les de 1857 i 1970 i, com aquestes, la seva aplicació comporta les lògiques, i a voltes greus, dificultats i distorsions que provoca tota reforma de gran abast, i que cal acompanyar del diàleg i la participació social i política. En aquestes circumstàncies ens trobem a hores d'ara.

Finalment, i tall de balanç, cal assenyalar que l'extensió i la qualitat del sistema escolar i de l'educació social, malgrat els seus problemes i deficiències, ha permès superar les greus mancances educatives que ha viscut la societat catalana durant la major part d'aquests dos darrers segles, d'ençà de la constitució dels sistemes escolars moderns. És obvi que l'educació ha estat un dels factors en què s'ha fonamentat la modernització i el desenvolupament social i econòmic de la societat catalana d'aquestes dues darreres dècades.

L'escoltisme i el moviment de colònies i casals

Pere Soler

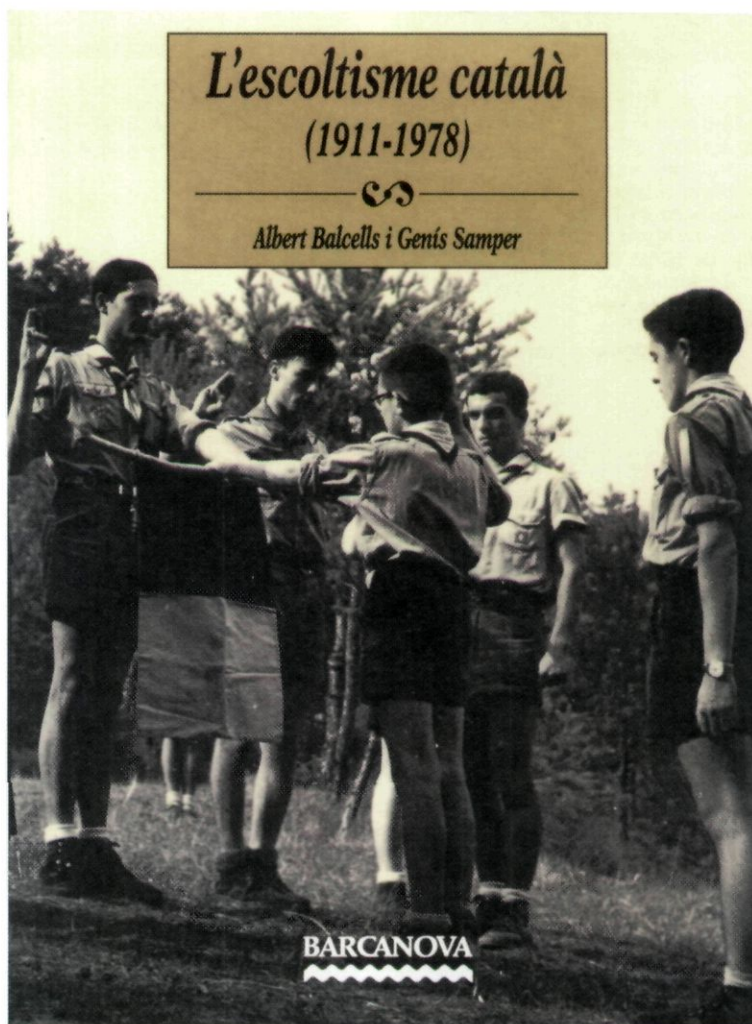
Els primers moviments d'educació en el lleure, experiències d'educació social

L'educació en el lleure és un concepte genèric adoptat a final del segle xx per a designar aquell conjunt d'iniciatives, moviments i experiències que s'han realitzat i es realitzen en el temps lliure de les persones —principalment infants i joves— amb una intencionalitat explícitament educativa. Es tracta, per tant, de propostes educatives que tenen lloc fora del marc escolar o que, organitzant-se des de la mateixa institució escolar, pel seu contingut i metodologia no entren dins l'estricta currículum escolar, encara que en són un complement educatiu extraordinari.

L'escoltisme i el moviment de colònies i casals són segurament els exemples més clars en aquest sentit i amb més història i tradició. Formen part de la història de l'educació de Catalunya i tenen un important pes dins la pedagogia i les propostes educatives d'aquest segle. Tant l'escoltisme com les colònies i els casals esdevenen experiències d'educació no formal en les quals mestres i importants educadors d'aquest segle assagen els més atrevits plantejaments de pedagogia activa i realitzen un valuosa funció social, tot acollint i formant col·lectius socials sovint no massa afavorits. És per això que aquests moviments d'educació en el lleure s'entenen com uns dels antecedents del que ara configura l'educació social.

El naixement d'aquests moviments

L'inici d'aquests moviments, cal situar-lo a final del segle xix, amb l'aparició de les primeres experiències de colònies escolars, amb la tasca d'apostolat que l'església convida a fer i amb la confi-

L'escoltisme català, d'Albert Balcells i Genís Samper, obra publicada sota els auspicis de la Fundació Jaume Bofill. Josep M. Batista i Roca va fundar els Minyons Escoltes l'any 1927 amb un caràcter clarament nacionalista.

Amb la promesa escolta, els nois i noies assumeixen un compromís de fidelitat i de servei al país i a la societat com a signe de maduració personal i cívica. Campament de l'Agrupament Apelles Mestres-71 (Foto Andreu Morta)

guració de moviments que apareixen amb aquest propòsit i, també, amb la creació de les primeres organitzacions infantils i juvenils.

Les primeres colònies

El moviment de colònies té més d'un segle d'història. Les colònies són les experiències d'educació en el lleure amb més anys de pràctica i recullen la tradició pedagògica dels viatges escolars, les excursions i les caravanes escolars. El seu naixement té lloc a final del segle XIX i s'identifica amb els plantejaments higienistes propis de final del segle XIX i inici del XX. L'experiència que se cita com a referent és la colònia que realitza el pastor protestant suís W. Bion l'any 1876, quan s'emporta un grup de seixanta-vuit nens i nenes de la ciutat a fer vida a les muntanyes per a respirar aire pur i sa i rebre una alimentació fortificant. Aviat l'experiència és coneguda, per l'èxit que comporta i perquè suposa un marc idoni per a treballar el desenvolupament harmònic de les facultats humanes a partir del conreu intel·lectual, moral, físic i estètic; el respecte de les inclinacions naturals dels infants i, per tant, de la seva llibertat, i permet l'ensenyança en contacte amb el medi real a partir de la intuïció i l'activitat.

De seguida les colònies van escampar-se arreu d'Europa, i l'any 1887 el Museo Pedagógico Nacional, sota les idees liberals del seu director, Manuel Bartolomé Cossío, i amb el suport de la Institución Libre de Enseñanza, n'organitza les primeres a Espanya. Els resultats d'aquesta experiència a l'Estat serviren perquè en la darrera dècada del segle XIX des del Ministerio de Fomento es convidés i s'aju-

dés a la realització d'aquestes obres sanitàries, assistencials i educatives, sota la direcció de mestres. La pràctica de l'exercici físic, les sortides i les excursions didàctiques, la higiene, la bona alimentació i el repàs escolar són els eixos principals perquè aquestes estades a l'aire lliure tinguin l'èxit que aviat demostren.

El 1893 tenen lloc a Barcelona, Ciutat de Mallorca i València les primeres colònies escolars als Països Catalans. La Societat Econòmica d'Amics del País n'és la promotora. No és, però, fins el 1906 que l'Ajuntament de Barcelona organitza les primeres colònies escolars per als nens i nenes de la ciutat. El mateix passa a Girona l'any 1916.

El naixement del moviment escolta

L'escoltisme és probablement el moviment educatiu en el temps lliure amb un major pes específic, tant per la seva història com per l'abast i elaboració de la seva proposta i mètode pedagògic. Neix l'any 1907 de la mà del general R. Baden-Powell, que assaja el mètode escolta —pensat per als soldats— amb infants i adapta el seu llibre de reconeixement i exploració del terreny per als infants i joves.

L'èxit d'aquesta experiència i la difusió de la seva obra *Scouting for Boys* fa que ràpidament sorgeixin grups d'escoltes arreu, i és que, de fet, el treball en petits grups, l'activitat a l'aire lliure, el respecte als interessos dels nois, etc., fan que aquesta proposta reculli bona part dels plantejaments que més endavant definiran l'escola nova. L'any 1920 se celebra una trobada a Londres on ja assisteixen ja més de dotze mil escoltes.

L'any 1911 s'introdueix aquest mètode a Barcelona a través de dos grups portats per excursionistes. Aviat s'afegeixen al moviment Exploradores Barceloneses, promogut pel capità de cavalleria Pere Roselló, i poc temps després aquesta iniciativa acaba enquadrant-se dins el moviment estatal Exploradores de España, portat per militars conservadors espanyolistes. Aquest moviment no tingué massa ressò i no fou l'escoltisme que s'imposà als Països Catalans.

L'any 1912 té lloc l'experiència dirigida per Ignasi Ribera i Rovira amb una orientació esquerrana i autonomista. Tampoc aquesta modalitat d'escoltisme prosperarà. No és fins a final dels anys vint, concretament l'any 1927 en plena dictadura de Primo de Rivera, que Batista i Roca, després de l'apropament a entitats excursionistes i culturals, introdueix l'escoltisme en les associacions religioses. Mossèn Batlle també va ser-ne un dels principals precursors, que renovà amb les aporta-

cions de l'escoltisme la catequesi. Apareixen així les primeres experiències de Germanor de Minyons de Muntanya i Germanor de Guies Excursionistes.

L'obra dels casals d'estiu

Els casals d'estiu que coneixem avui arreu dels pobles de Catalunya i que apleguen nens i nenes durant els mesos de vacances d'estiu, tenen el seu antecedent en una experiència gironina que sorgeix l'any 1917, impulsada pel seminarista Jaume Moret. El propòsit era renovar la catequesi i, tot assajant un model més obert, dinàmic i social, neix el que es coneixerà com a Casal Gironí. En paraules del mateix Jaume Moret, el casal vol "fer bé als nens, ensenyant-los a ésser homes de bé, útils a l'Església, a la Pàtria, a ells mateixos, a llurs famílies i a la societat en general". S'entretenia d'aquesta manera als infants, que sinó rondaven pels carrers, i se'ls ofería un entorn educatiu.

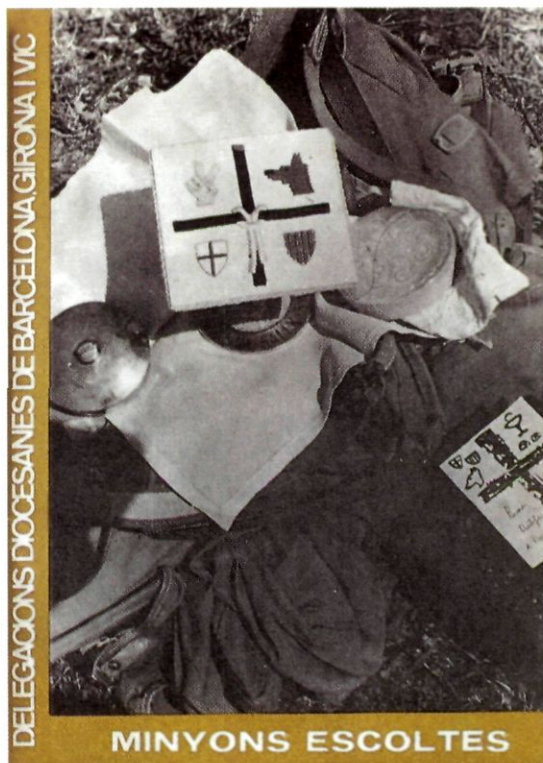
De seguida, l'obra es va anar fent popular i coneguda en les contrades gironines, de manera que l'any 1933, en un aplec de casals al Santuari de Col·lell, hi assisteixen més de mil infants i tres-cents acompanyants. A partir de l'any 1922 el seu principal precursor és Mossèn Evarist Feliu, personatge que donarà l'impuls definitiu al moviment fins l'arribada de la Guerra Civil.

El desenvolupament i l'expansió a Catalunya

L'expansió i la diversificació de les colònies

Durant el primer terç del segle xx i fins la Guerra Civil les colònies estan en mans dels mestres i es porten a la pràctica autèntiques experiències de renovació pedagògica amb diferents modalitats de colònies: colònies permanents, banys de mar, semicolònies, colònies d'aigües medicinals, etc. Val la pena recordar l'experiència de Pere Vergés amb la colònia de Vilamar a Calafell el 1922, o la colònia Turissa a Tossa de Mar l'any 1930, sota la direcció d'Artur Martorell. També durant aquest període apareixen altres entitats que organitzen colònies. Aquest és el cas de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana (APEC), que n'organitza setanta entre el 1920 i el 1935 per als nens de les seves escoles. L'any 1926 s'organitzen colònies també per a nens orfes de militars i les colònies de l'Institut Català de Sords-Muts.

Durant la Guerra Civil les colònies que s'imposen són les colònies per a refugiats de la guerra, i amb

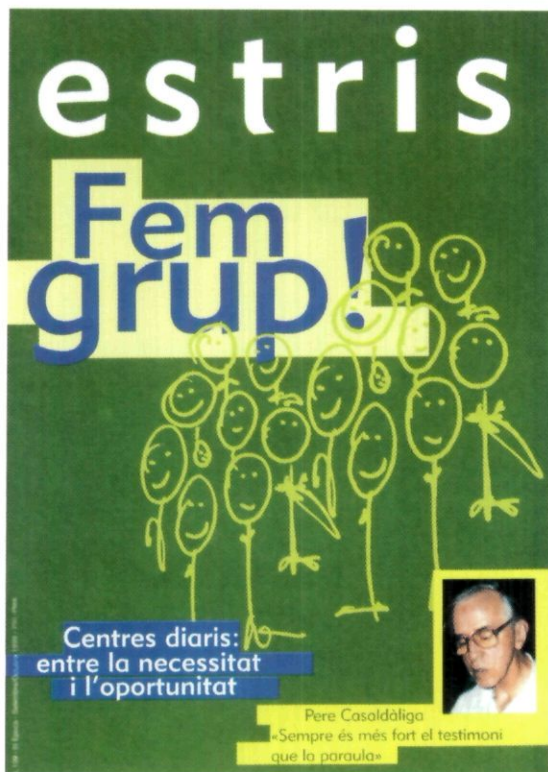

Minyons escoltes, revista publicada per les delegacions diocesanes d'escultisme de Barcelona, Girona i Vic, 1967

aquesta modalitat se separen moltes famílies, algunes de les quals no es tornen a retrobar. Durant el franquisme les colònies escolars es reprenen a poc a poc, encara que amb una organització i pràctica pedagògica ben diferents de les que les havien caracteritzat durant la II República. Les organitzen les Delegaciones Provinciales de Enseñanza Primaria i, portades pels mateixos mestres, s'adrecen als infants de les escoles amb la finalitat de proporcionar-los un canvi d'aires. N'organitza també auxilio Social, encara que, en aquest cas, la finalitat és fonamentalment assistencial.

A partir de la segona meitat dels anys quaranta, al costat d'aquestes colònies escolars apareixen les colònies de l'Aspirantat d'Acció Catòlica, a l'empara de sectors renovadors de l'església. Sembla que el promotor n'és Mn. Francesc Vergés, coneixedor de les experiències que el moviment avantguardista havia realitzat durant els anys de la II República. La intenció en aquesta ocasió era "preparar una casa d'estiu per als aspirants" i, amb aquesta voluntat, es recupera la rectoria de Pontons (Alt Penedès) i es converteix en una casa de colònies. Aquesta experiència incorpora bona part dels plantejaments i propostes fetes des de l'escoltisme, ja que tant Mn. Francesc Vergés com Mn. Joan Batlles mantenen contactes amb els que foren Minyons de Muntanya durant la II República.

La situació extraordinària de vida a l'aire lliure, el sistema de colles, la descoberta de la natura, els

La revista Estris, nascuda del moviment de colònies i clubs d'esplai, portaveu de la Fundació Pere Tarrés i de l'Escola de l'Esplai de Catalunya.

jocs, els cants, les competicions, etc., encaixen completament amb l'obra de les colònies de vacances que s'acaba d'iniciar dins el règim repressiu del moment i sota l'empara de l'Acció Catòlica. Aquesta modalitat de colònies de vacances s'estén arreu de Catalunya durant els anys cinquanta i els anys seixanta, i comporta la recuperació i adaptació de moltes rectories velles com a cases de colònies. L'any 1966 l'extensió i la popularització de les colònies arreu porta a la creació d'un servei per coordinar aquest moviment, i neix d'aquesta manera el Servei de Colònies de Vacances, que aplega les colònies promogudes per l'església a través de l'Acció Catòlica.

L'entrada a la democràcia i la constitució dels ajuntament democràtics significa també la represa de les colònies municipals, portades ara per joves monitors, amb una finalitat ludicoeducativa. Continuen també les colònies de l'església i aviat s'obre tot un ventall d'ofertes de colònies organitzades per nous moviments educatius en el temps lliure i també per empreses de serveis de lleure.

L'arrelament de l'escoltisme

Durant els anys trenta, amb la II República, l'escoltisme experimenta una gran diversificació i apareixen nous agrupaments i modalitats. Cada opció escolta té la seva especificitat, però a grans trets es van configurant una modalitat laica i una altra de

catòlica, ambdues opcions amb un fort component catalanista. D'aquesta manera s'explica que l'any 1935 neixi la Institució Catalana de l'Escoltisme. L'esclat de la Guerra Civil i la difícil situació que es dibuixa contribueix al fet que l'any 1936 s'unifiqui l'escoltisme català amb els nom Minyons de Muntanya-Boy Scouts de Catalunya.

Acabada la guerra la situació no és favorable per a la represa, però a l'empara de l'església i a partir de la tenacitat de Mn. Antoni Batlle, aviat es recuperen algunes experiències. L'any 1945 es reuneix el Consell General de Minyons de Muntanya-Boy Scouts de Catalunya i el 1946 fan el mateix els agrupaments de noies. Durant els anys cinquanta la situació es fa més difícil davant la persecució que el règim franquista fa a través de la falange.

Alguns agrupaments escoltes subsisteixen pràcticament de forma clandestina, gràcies al suport i la protecció d'entitats culturals, excursionistes i parroquials. L'any 1956 es crea la Delegació Diocesana d'Escoltisme (DDE) dins l'Acció Catòlica, i des d'aquest marc es protegirà l'escoltisme confessional i també es donarà cobertura legal a altres grups escoltes. Amb tot, la difícil situació del moment i les tensions internes al voltant del tema de la confessionalitat, de la unitat i la legalitat de la institució, entre altres, provoquen la ruptura de la unitat de l'escoltisme català aconseguida l'any 1936.

L'any 1959 es crea l'Associació Catalana d'Escoltisme, amb una estructura de tipus federatiu que reconeix l'existència de tres modalitats d'escoltisme català, alhora que en garanteix la unitat: un nucli obert integrat indistintament per agrupaments oberts i agrupaments confessionals (Minyons de Muntanya-Boy Scouts de Catalunya), un nucli obert integrat per agrupaments oberts que practiquen l'escoltisme de forma aconfessional (Boy Scouts de Catalunya) i un nucli confessional integrat per agrupaments catòlics organitzats com a moviment d'església (Delegació Diocesana d'Escoltisme). Durant els anys seixanta es multipliquen les experiències de coeducació en diferents agrupaments i s'assagen diferents propostes des de l'autogestió. Les experiències de participació i de presa de responsabilitats que s'ofereixen en aquest moviment, així com el compromís amb el país i el sentiment català, són valors i pràctiques que contribuiran a la democratització.

L'any 1973 l'Episcopat Espanyol aprova el Moviment Scout Catòlic (MSC) i el 1974 es creen els Escoltes Catalans a partir de la unió de Germanor de Nois i Noies Guies, Boy Scouts de Catalunya, Germanor de Minyons de Muntanya i Nova Escolta del País Valencià. S'estructura el moviment tal com l'entendem avui i des del qual s'ha contribuït a formar

moltes persones compromeses amb el país i la seva gent.

El desenvolupament i la consolidació dels casals d'estiu

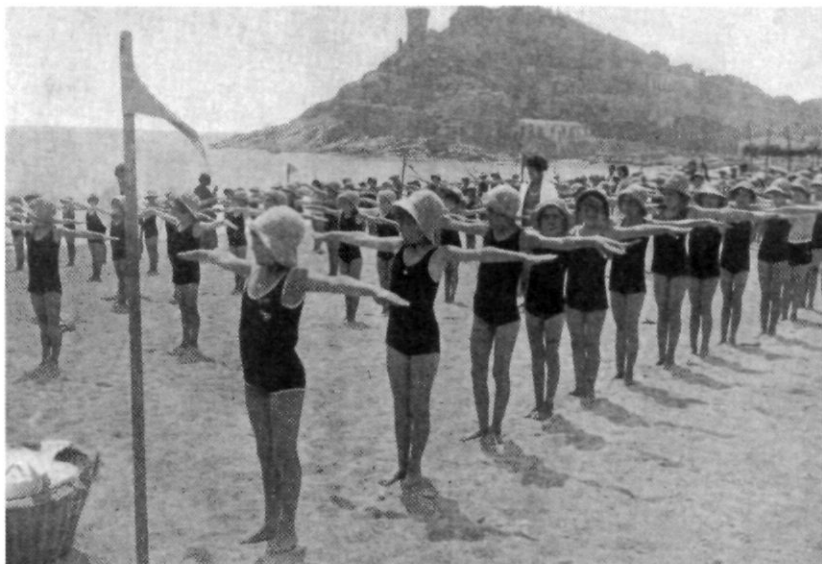
Els casals s'estenen arreu de les comarques gironines durant els anys de la II República. Inicialment s'adrecen només a nens, però en aquests anys apareix la modalitat per a les nenes amb el nom de Vigilarí. L'objectiu principal és la catequesi i la formació religiosa, però s'hi van introduint jocs i també un temps per al repàs escolar.

La Guerra Civil atura també aquesta experiència i cal esperar fins l'any 1948 per veure'n la represa, encara que amb el nom d'Hogar de Verano para Niños. Durant els anys cinquanta els casals tornen a estendre's arreu del bisbat de Girona i el 1955 Mn. Pere Bach recull bona part d'aquesta experiència en la publicació en ciclostil titulada *Casals d'Estiu*. El referent de bona part de la metodologia i l'orientació que va prenen aquesta obra, cal buscar-lo també en el moviment escolta.

L'any 1965 té lloc la constitució del Servei de Casals d'Estiu i s'inicien les primeres iniciatives per a formar els joves seglars que han de fer-se càrrec dels casals. El 1967 ja hi ha més de cinc mil infants en casals al bisbat de Girona i entre aquests ja hi ha casals mixtos. El 1969 s'uneix el Servei de Colònies de Vacances amb el Servei de Casals d'Estiu, atesa la coincidència de mètodes i de plantejaments, i continuarà l'expansió i diversificació dels casals (d'estiu i d'hivern) arreu. Amb la democràcia els casals d'estiu passen a formar part de l'oferta municipal i d'altres entitats no vinculades a l'església, de manera que s'associa aquest nom a una oferta de lleure per als infants i joves que, en molts casos, dóna continuïtat al treball educatiu fet durant les colònies.

L'aportació pedagògica i social

Els moviments educatius en el lleure que acabem de repassar tenen un important paper en la història de l'educació del nostre país. No solament per les pràctiques educatives que duen a terme, sinó també, i de manera molt especial, pels plantejaments politicosocials que els defineixen. Segurament l'aportació més important d'aquests moviments, la podem trobar en la defensa dels valors democràtics, de la participació, del respecte i de la responsabilitat, fins i tot en els moments més difícils. I és que la tasca de desvetllament de moltes consciències que en aquests casos es fa, explica

bona part de la recuperació democràtica a casa nostra.

L'escoltisme anomenat català —l'escoltisme que ha arrelat a casa nostra i que té el seu antecedent en l'excursionisme— s'ha identificat amb els referents que han donat i donen identitat al país (Catalunya): llengua, símbols, tradicions i, en definitiva, tot allò referent a la identitat nacional. El paper polític i de resistència d'aquest moviment durant els períodes més difícils (sobretot el període franquista) és fonamental. La conservació de la memòria històrica, la defensa dels drets humans, la pressió per a la renovació i l'actualització dels postulats de l'església a partir del Concili Vaticà II, l'entrada d'idees progressistes en un país aïllat per la dictadura, la difusió clandestina de llibres, cançons, etc., són algunes de les funcions que aquests moviments fan des de la seva opció educativa.

Parlar de la pedagogia del segle xx vol dir parlar de l'escola nova i la pedagogia activa. En aquest sentit, els moviments d'educació en el lleure són un referent clar d'allò que signifiquen alguns d'aquests postulats: activitats a l'aire lliure, treball a partir del joc i l'interès dels infants, aprofitament del potencial del grup i del treball en equip, distribució de responsabilitats i aprenentatge a partir de la pràctica, protagonisme dels infants i assumptió de compromís social, etc.

D'aquesta manera, en aquest marc de temps lliure s'assagen moltes estratègies i mètodes que després, més endavant, trobaran una adaptació o incorporació al món escolar.

Els moviments de colònies i casals, així com l'escoltisme, són també una forma de treball associatiu.

L'hora de gimnàstica a la Colònia Turíssia, de Tossa de Mar. Des del seu inici, l'any 1906, les colònies escolars oferiren estades prop del mar o la muntanya als infants que durant l'any no vivien prou higiènicament, mancats dels beneficis de l'aire pur i del sol.

Els marcs que ofereixen aquestes experiències esdevenen plataformes de relació i d'obertura a la comunitat i a l'entorn més pròxim. A través d'aquests moviments es convida a un aprenentatge complementari a l'escolar (sobretot molt més centrat en la vessant que avui anomenem procedimental i actitudinal), que és de gran utilitat per al desenvolupament integral dels infants i per al coneixement de les persones, de les institucions i del mateix territori que els envolta i els defineix.

També el mateix marc associatiu d'aquests moviments ha actuat com una escola de valors comunitaris i democràtics. Els aprenentatges que requereix el treball cooperatiu; la discussió, l'acord i el pacte; la responsabilitat davant els altres, etc., són valors que tenen un marc ideal i immillorable en aquests moviments i, en aquest aspecte, han esdevingut autèntiques escoles de formació pràctica en valors democràtics, d'identitat nacional i de compromís vers el país i la seva gent, sabent actuar en determinats moments com a grups de pressió, de resistència i d'estimulació al progrés i a la transformació social.

"A colònies, l'estiu és diferent" és el lema de les actuals colònies de vacances. El Servei de Colònies de Vacances de Càritas, que va començar la seva activitat als anys cinquanta, esdevingué més endavant Escola de l'Esplai. Altres organitzacions s'hi han afegit per integrar la Coordinació Catalana de Colònies, Casals i Clubs d'Esplai (Fotografies de la Fundació Pere Tarrés-Escola de l'Esplai)

Els Premis Baldiri Reixac

Els Premis Baldiri Reixac foren convocats per primer cop l'any 1978, quan tot just s'estrenava la possibilitat legal de l'ensenyament de la nostra llengua després de quaranta anys de prohibicions i de persecucions. Fou una iniciativa personal de Lluís Carulla i Canals, creador de la Fundació Jaume I, el qual recollia així la llavor sembrada ara fa cent anys per l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana que la Guerra Civil i la dictadura franquista havien malmès.

Amb aquests premis, la Fundació Jaume I vol reconèixer la tasca i la fidelitat de les escoles i dels instituts d'arreu dels Països Catalans, així com el seu gran esforç per assolir una qualitat pedagògica rellevant. I estimular els mestres i els professors a ser bel·ligerants i exigents envers la presència i l'ús de la llengua catalana a l'escola, en el projecte educatiu, en els continguts, en la pràctica de l'ensenyament i en la vida diària dels centres i la relació entre totes les persones que estan vinculades a la seva tasca.

Per tal d'adaptar-se a la realitat i a la feina que desenvolupen els diferents estaments implicats en el treball escolar, els Premis Baldiri Reixac —que, com sabeu, són dotats amb les aportacions voluntàries dels receptors d'aquesta Nadala, que la Fundació Jaume I tramet a milers de persones interessades per la nostra cultura— són atorgats en tres vessants o modalitats, segons si es tracta de les escoles i els instituts, dels alumnes o dels mestres i els professors.

Els Premis a les Escoles i els Instituts valoren la qualitat global de l'ensenyament i l'actuació docent en l'aspecte concret de la catalanitat. És indispensable que el lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el projecte educatiu i en el conjunt de les activitats de l'escola s'adigui a l'aplicació efectiva del Projecte Lingüístic del Centre. Per tal d'estimular l'ús social de la llengua catalana es té molt en compte quina és la llengua de relació dins l'àmbit escolar.

**XXII Premis
BALDIRI REIXAC**

per a l'estímul i el reconeixement de l'escola catalana

Curs 1999-2000

Dotació total

14.500.000

60 Premis de 100.000 ptes. a Alumnes	14 Premis de 500.000 ptes. a Escoles	1 Premi de 1.000.000 ptes. (i 500.000 a l'edició) a Mestres i Professors
--	--	---

Informe-vos

Demanda les bases completes, els qüestionaris i les fitxes d'inscripció a:

PREMIS BALDIRI REIXAC
Arbon, 685, 3. Ed.: 91 201 51 47 - Fax: 91 201 56 13
08021 Barcelona

FUNDACIÓ JAUME I

TERMINI DE PRESENTACIÓ:
15 DE FEBRER DEL 2000
(TRAMESA PER CORREU: MATASEGELLS DEL 8)

Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana
Per la LEC, el Castell de Castells

Amb el patrocini econòmic de la
Comissió de Castells i
Departament d'Educació

RETRAT AMB Baldiri Reixac

Lliurament dels Premis
als Alumnes, 1999.
Comemoració dels 250
anys de les
Instruccions per a
l'ensenyança de
minyons, de mossèn
Baldiri Reixac
(Foto Jordi Vidal)

El Premi als Mestres i els Professors es convoca per tal d'obtenir eines professionalment útils amb les quals es pugui desenvolupar l'ensenyament català amb plena normalitat. Per tant, és atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica, l'ús del qual faciliti i estimuli l'ensenyament en català en qualsevol àmbit educatiu. Amb una visió pràctica de la seva utilitat, el premi comprèn un ajut per a l'edició del treball guardonat.

Finalment, els Premis als Alumnes són atorgats a treballs normals de classe, escrits en català i fets preferentment en equip per alumnes de qualsevol nivell, des del Parvulari fins al Batxillerat. Cada un dels grups o alumnes premiats reben un vistós pergami per penjar-lo a l'escola i un lot de llibres catalans o de material escolar que els nois i les noies guanyadores

trien lliurement a la llibreria o l'establiment que ells designen.

En les vint-i-una convocatòries celebrades fins ara, han estat premiades dues-centes quaranta escoles (vegeu en el quadre adjunt la distribució per comarques), cinquanta-un treballs de mestres i de professors, molts dels quals ja són editats i emprats a les escoles catalanes, i quasi un miler de treballs d'alumnes.

És motiu de satisfacció constatar la valoració que aquests premis han arribat a assolir en tot l'àmbit pedagògic català. Així, els trobem citats en els currículums dels ensenyants que n'han obtingut, impulsat o dirigit algun.

L'orientació general dels premis és coordinada per un Comitè Organitzador integrat per Joan Triadú, que el presideix; Montserrat Carulla, vice-presidenta de la Fundació Jaume I; Josep González-Agàpito i Rosa Boixaderas, que hi representen també la Fundació; Carme Alcoverro per la Delegació d'Ensenyament Català (DEC) d'Òmnium Cultural, i Joaquim Arenas, cap del Servei d'Ensenyament del Català de la Generalitat de Catalunya.

Dos lliuraments diferents

Com que els col·lectius participants —escoles, mestres o alumnes— són de característiques tan diferents, els lliuraments es fan en dos actes. L'un, acadèmic i pensat per a la gent gran (pares i ensenyants), per als premis a les Escoles i als Mestres i Professors, els quals són lliurats en el Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat. Quant al lliurament dels premis als Alumnes, és tota una altra cosa perquè, d'acord amb l'interès dels més joves, es fa en el curs d'una festa que organitza cada any el Casal de l'Espluga de Francolí. Hi assisteixen nois i noies, pares i mestres d'arreu dels Països Catalans.

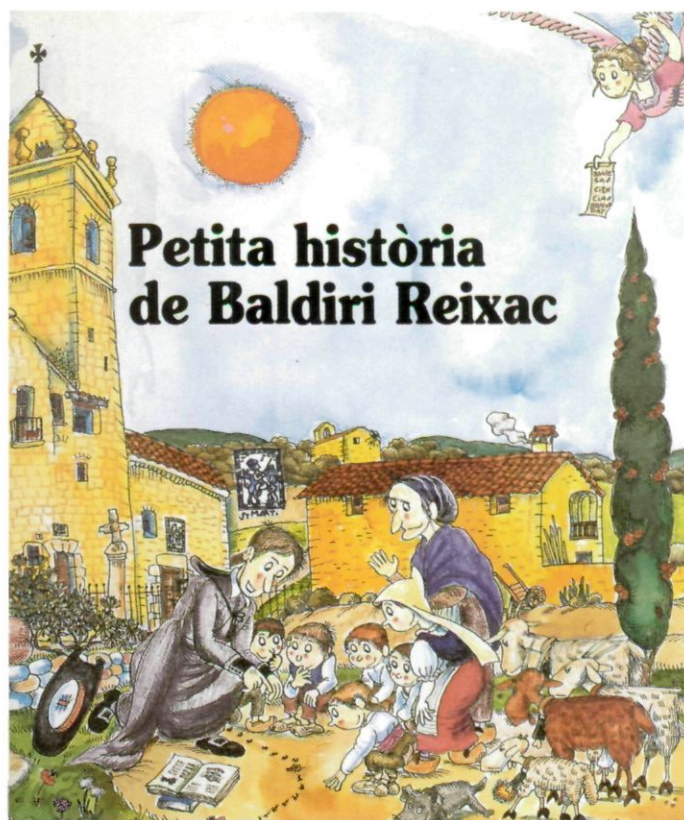
Dos-centes cinquanta anys de les *Instruccions per a l'ensenyança de minyons de Baldiri Reixac*

En la festa d'enguany s'ha commemorat aquesta efemèride del gran pedagog que dona nom als premis, el qual fou recordat mitjançant un "joc de l'oca de Baldiri Reixac", el repartiment de fulls volants amb diversos textos de les "Instruccions" seleccionats i amb el lliurament a tots els nois i noies premiats del llibre *Petita història de Baldiri Reixac*, de Salomó Marquès, amb il·lustracions de Pilarín Bayés, que fou també l'origen d'un gran plafó per "retratar-se amb Baldiri Reixac".

EL JURAT

Nou persones vinculades a l'ensenyament i de reconegut prestigi professional assumeixen la responsabilitat d'assignar els premis en les tres modalitats. La seva tasca és feixuga perquè la participació en els Premis Baldiri Reixac és alta i alhora d'una qualitat remarcable. Cal, doncs, agrair la col·laboració de totes les persones que han integrat els diferents jurats en vint-i-un anys de trajectòria.

Josep M. Ainaud de Lasarte
Carme Alcoverro i Pedrola
Josep Baluja
Rosa Boixaderas i Sàez
Ramon Bosch i Costa
M. Rosa Caballé i Pasqual
Margarida Cambra i Giné
Maria Antònia Canals
Montserrat Casas Vilalta
Josep Chalmeta
Elena Esteva
Raimunda Estil·les
Filo Farré i Anguera
Montserrat Fons i Esteve
Jordi Font
Montserrat Fortuny i Gras
Dolors Freixenet Mas
Roser Galceran i Folch
Jordi Galí Herrera
Josep González Agàpito
Roser Iborra
Maria Majó
Joan Mallart i Navarra
Pere Marcet i Salom
Maria Martorell i Codina
Antoni Moga
Margarida Muset i Adel
Pepa Òdena
Bartomeu Palau i Rodon
Juli Palou i Sangrà
Margarida Paradell
Joan Perera Parramon
Miquel Renui i Tresserras
Montserrat Riera i Figueras
Irene Rigau
Pere Roig
Roser Ros
Ernest Sabater
Esperança Sans
Josep Tió i Casacuberta
Josep M. Torres i Esteban
Mariona Ventura i Torrell
M. Rosa Vilaseca i Riquant

Petita història de Baldiri Reixac, amb text de Salomó Marquès i dibuixos de Pilarín Bayés, publicada per Editorial Mediterrània a iniciativa de l'Ajuntament de Vilademuls.

ESCOLES PREMIADES PER COMARQUES

Barcelona Ciutat			31
Barcelonès	9		
Maresme	16	Àrea Metropolitana Nord	25
Alt Penedès	2		
Baix Llobregat i l'Hospitalet	15		
Garraf	2	Àrea Metropolitana Sud	19
Vallès Occidental	10		
Vallès Oriental	5	Vallès	15
Anoia	3		
Bages	14		
Berguedà	4		
Solsonès	—	Catalunya Central	21
Alt Empordà	4		
Baix Empordà	3		
Girona capital i Gironès	7		
La Selva	5		
Pla de l'Estany	2	Comarques de Girona	21
Cerdanya	1		
Garrotxa	5		
Osona	12		
Ripollès	2	Catalunya Vella	20
Alt Camp	8		
Baix Camp	6		
Baix Penedès	1		
Conca de Barberà	1		
Tarragonès	3	Comarques de Tarragona	19
Baix Ebre	3		
Montsià	4		
Priorat	1		
Terra Alta	3	Catalunya Sud	11
Alt Urgell	3		
Garrigues	1		
Noguera	2		
Pallars Jussà	1		
Lleida capital i Segrià	7		
Urgell	2	Comarques de Lleida	16
Total de la Catalunya estricta			198
Illes Balears	13		
País Valencià	23		
Catalunya Nord	5		
L'Alguer	1		
Total de la resta dels Països Catalans			42
TOTAL D'ESCOLES PREMIADES EN VINT-I-UN ANYS			240

FUNDACIÓ JAUME I

MEMÒRIA DE L'ANY 1999

FUNDACIÓ JAUME I

MEMÒRIA DE L'ANY 1999

XXIII PREMIS D'HONOR JAUME I

Els guardonats amb el Premi d'Honor Jaume I Ramon Sugranyes de Franch, premi a les persones, i Josep Ribera, director del CIDOB, que rebé el premi a les entitats (Foto Jordi Vidal)

Són dos premis que s'atorguen l'un a persones i l'altre a entitats que per llur acció —de caràcter científic, cultural en general, social, artístic, cívic, etc., i que no s'hagi manifestat preferentment o exclusivament en forma d'obra escrita— reconeguda arreu dels Països Catalans, mereixin l'agraïment del nostre poble.

Les persones han d'ésser dels Països Catalans, vivents, d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, tant si llur residència és als nostres territoris com si és fora.

Les entitats han d'ésser actuals, i també d'una catalanitat conscient, explícita, exemplar i de provada continuïtat, sigui quina sigui llur residència o àmbit d'actuació.

PREMI A LES PERSONES

RAMON SUGRANYES I DE FRANCH de Capellades (Anoia)

Per la seva constant defensa dels drets nacionals de Catalunya, especialment en els moments més difícils de la nostra història recent, des dels fòrums en què ha exercit alguna responsabilitat: la càtedra de la Universitat Catòlica de Friburg (Suïssa), la presidència de Pax Romana i la de la Conferència d'Organitzacions Catòliques Internacionals, activitats que li comportaren ser nomenat auditor laic del Concili Vaticà II i a ser considerat un dels intel·lectuals i humanistes catòlics més prestigiosos d'Europa. I perquè, gràcies a la seva influència a Roma, va contribuir a l'evolució progressista de la jerarquia de l'església catalana.

El Saló de Cent de l'Ajuntament de Barcelona acull el lliurament conjunt dels Premis d'Honor Jaume I i dels Premis Jaume I d'Actuació Cívica (Foto Jordi Vidal)

PREMI A LES ENTITATS

CIDOB. Centre d'Informació i Documentació Internacionals a Barcelona

Pel prestigi i el servei que aporta a Catalunya la seva tasca de projecció exterior del nostre país i de coneixement entre els pobles, com a centre d'investigació, de docència i de divulgació sobre les relacions internacionals i el desenvolupament, tasca que realitza, en connexió amb xarxes internacionals, mitjançant una documentació, una biblioteca i publicacions especialitzades, i impartint diversos cursos i programes de postgrau, així com assessorant i avaluant programes de cooperació al desenvolupament i organitzant actes públics de projecció internacional.

Jurat

Joaquim Arenas i Sampera, Josep Cuni i Llaudet, Antoni Dalmau i Ribalta, Joaquim Ferrer i Roca, Ramon Folch i Guillén, Ramon Pla i Arxé, Miquel Roca i Junyent, Carme Sansa i Albert i Maria Àngels Vallvé i Ribera.

XVII PREMIS JAUME I D'ACTUACIÓ CÍVICA

Els guardonats amb els sis Premis Jaume I d'Actuació Cívica Catalana (Fotos de Jordi Vidal)

Són sis premis destinats a fer conèixer i distingir la tasca (generalment poc coneguda, sovint anònima, però exemplar) de persones vivents que sempre han actuat i actuen, sense equívocs, al servei de la identitat pròpia dels Països Catalans, en els diversos àmbits de la vida i de la relació humana, com ara l'ensenyament, els mitjans de comunicació, les ciències, l'art, la cultura popular, la música, el teatre, l'economia, el dret, l'acció social i cívica, etc.

AURELI ARGEMÍ I ROCA de Sabadell

Per la seva lluita constant i exemplar per desvetllar i fer conèixer els problemes dels més febles i per construir una Europa on els drets de les minories siguin respectats i protegits, com a fundador i secretari general del CIEMEN, Centre Internacional Escarré per a les Minories Ètniques i les Nacions; amb la creació d'Acció Solidària pels Pobles, i les seves campanyes d'ajut a Bòsnia i Txetxènia; l'establiment d'un centre de documentació i un banc de dades bibliogràfic; la publicació d'articles, llibres i materials pedagògics; l'organització de seminaris i conferències, i la participació en diversos organismes internacionals

SALUT CAMPS I RUSSINÉS de Barcelona

Per la seva participació, l'any 1986, quan en tenia només vint d'edat, en la fundació de l'Associació d'Amics de la Gent Gran, per tal d'atendre a domicili i gratuïtament persones d'edat avançada i desvalgudes, la qual és reconeguda i s'integra en la *Fédération Internationale des Petits Frères des Pauvres*, amb seu a París, que actua a França, el Marroc, els Estats Units, el Canadà, Irlanda, Mèxic i Alemanya, i per la seva dedicació als consells institucionals de Benestar Social i del Voluntariat.

VICENT GOZÀLVEZ I MONTORO d'Alacant

Per la seva llarga trajectòria de fidelitat nacional, iniciada de ben jove militant en l'anarquisme empordanès, escrivint en diaris i revistes llibertàries, fundant sindicats i participant en la guerra al front de Terol. Integrat al moviment nacionalista valencià, participa activament en la vida associativa i cultural d'Alacant fins a esdevenir referent obligat, i sovint solitari, en totes les iniciatives culturals al sud dels Països Catalans, com l'Associació Cívica per a la Normalització del Valencià, Acció Cultural del País Valencià, l'Associació Cultural Lloixa de Sant Joan d'Alacant i, més recentment, els Casals Jaume I d'Alacant i Elx i l'Associació de Veïns del Cap de l'Horta.

MANUEL LLADONOSA I VALL-LLEBRERA de Lleida (Segrià)

Per la seva intensa i exemplar executòria i els seus valors ètics com a catedràtic d'Història Contemporània a la Universitat de Lleida, i en nombroses entitats i iniciatives cíviques i culturals ciutadanes, com la fundació de l'Ateneu Popular de Ponent, l'Orfeó Lleidatà, el Cercle Francesc Eiximenis, la Creu Roja a Lleida i Òmnium Cultural, que n'han fet àrbitre i exemple, molt respectat, entre els lleidatans sensibles a la catalanitat. És autor, entre altres llibres, de diversos estudis sobre el sindicalisme català i de la història del CADCI.

LLUÍS MARTÍ I BOSCH de Barcelona

Per la seva dilatada dedicació cívica envers la infància, la població marginada o amb mancances i la gent gran, que comença als moviments catòlics infantils i continua, des del 1953, a Càritas, on participa en la creació del Servei de Colònies de Vacances i l'Escola de l'Esplai; a Auxília, com a professor voluntari i president en el període 1975-1985 i a la qual encara representa a l'Estat espanyol; i a la Federació Catalana del Voluntariat Social, que va impulsar i presidir fins l'any passat i, des del 1993, representant Catalunya dins l'Association pour le Voluntariat en Europe.

JOAN MIQUEL TOURON de Vinçà (Rosselló)

Per la seva exemplar fidelitat als Països Catalans i la seva militància catalanista, que exerceix com a llibreter i director de la Llibreria Catalana de Perpinyà, on desenvolupa moltes iniciatives d'animació cultural, com ara la participació en l'exposició Expolangues de París; i també per la seva continuada col·laboració en publicacions com *El Punt*, *Catalunya Nord* i *Terres Catalanes*.

Menció especial a títol pòstum

JOSEP TREMOLEDA I ROCA de Barcelona

En record i homenatge a tota una vida de servei a Catalunya com a infatigable promotor de l'ensenyament de la llengua catalana en els temps de repressió i de dictadura franquista durant la qual va crear la revista *Cavall Fort* i que, com a membre del Patronat de la Fundació Jaume I, fou un dinamitzador eficaç d'aquests premis, als quals va aportar la seva remarcable capacitat d'iniciativa, de consell i de coneixements.

XXI PREMIS BALDIRI REIXAC

PER A L'ESTÍMUL I EL RECONeixEMENT DE L'ESCOLA CATALANA

1997-1999

Aquests premis, destinats a reconèixer i estimular les escoles d'arreu dels Països Catalans, la seva qualitat pedagògica i l'ús de la nostra llengua en la docència i en la vida diària dels centres, són atorgats en les tres modalitats que es detallen en el veredictes següent.

El Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat durant l'acte de lliurament dels Premis Baldiri Reixac a les Escoles i als Mestres i Professors (Foto Jordi Vidal)

PREMIS A LES ESCOLES

COLLEGI CASSÀ d'Arenys de Mar (Maresme)

Per ser una escola arrelada a Arenys que ha dut a terme des de fa molts anys amb il·lusió i empena un ensenyament català, alhora que educa la solidaritat de l'alumnat amb l'endegament de campanyes d'ajuda a països en guerra, a favor del desenvolupament, i per eradicar la marginació tot aplicant els principis de formació integral concretats en el projecte educatiu.

COLLEGI MIRÓ de Barcelona (Barcelonès)

Per l'esforç decidit de catalanització en un barri, el Besòs, on els alumnes procedeixen majoritàriament de famílies de parla castellana, dut a terme en un ambient de cordialitat, amb el desenvolupament d'activitats centrades en la llengua oral i amb la participació en activitats culturals diverses com ara: confecció de revistes, participació en jocs florals de Perpinyà, etc., per tal de transmetre l'estimació al país i l'ús social del català entre la població escolar.

COLLEGI SANT FRANCESC D'ASSÍS de Ferreries (Menorca, Illes Balears)

Per fer realitat una escola que acull nens des dels dos anys fins als setze, que des de fa temps ofereix a Ferreries una educació de qualitat amb entusiasme i bona entesa entre mestres, alumnes i pares. Una escola que vol continuar sent "una escola per al poble", tal com reflecteix el lema de la celebració d'enguany del vint-i-cinquè aniversari.

CEIP MONTFALGARS

de Girona (Gironès)

En reconeixement d'un equip de mestres que vetlla amb determinació per la catalanitat del centre i per l'educació en la creativitat, mitjançant el desenvolupament d'activitats d'ambientació plàstica de l'escola, i l'endegament de projectes d'innovació pedagògica amb alumnes que procedeixen de cultures molt diverses.

CEIP L'ALZINA

de Molins de Rei (Baix Llobregat)

Pel compromís de professors, personal no docent, pares i alumnes per dur a terme un projecte educatiu de qualitat, amb la participació en projectes europeus d'intercanvi d'experiències, i amb l'organització d'activitats culturals com ara teatre, concerts, etc., oberts al poble en un ambient d'harmonia entre la comunitat escolar.

CEIP MARIA BORÉS

de La Pobla de Claramunt (Anoia)

En reconeixement a la feina de molts anys d'un grup de mestres que ha aconseguit la participació de tots els estaments educatius en l'endegament de variades iniciatives, amb ressò a tot el poble, bo i fent de l'escola un referent necessari.

IES DEL VALLÈS

de Sabadell (Vallès Occidental)

Per l'exemplaritat de la feina dels professors que amb el mateix entusiasme i dedicació dels inicis, quan va esdevenir un dels primers centres experimentadors de la reforma, duu a terme una tasca d'investigació educativa i de participació en activitats culturals arrelades a la nostra cultura. Un equip que ha sabut racionalitzar el treball del professorat i que fa un seguiment dels alumnes i en garanteix el reeiximent, tant dels qui s'adrecen als cicles formatius, al batxillerat, com dels pocs que s'integren en el món laboral en acabar els estudis obligatoris. Per tot plegat el prestigi del centre ha esdevingut un referent per a la ciutat.

COLLEGI SAGRAT COR-VEDRUNA

de Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat)

Per fer realitat una educació integradora des de l'educació infantil a la secundària, i que contribueix a fer estimar la llengua i la cultura del país amb activitats de cultura popular, colònies, etc., a alumnes molts dels quals provenen de famílies de parla castellana, i per l'esforç d'estendre la catalanització a l'associació de pares i mares de l'escola.

COLLEGI PÚBLIC MARTÍNEZ VALLS

d'Ontinyent (La Vall d'Albaida, País Valencià)

Per la voluntat i esforç de l'equip de mestres que, tot i les dificultats actuals, porten endavant un procés de catalanització arrelat al País Valencià, amb la participació decidida dels pares en un centre situat en una població industrial.

IES BLANCA D'ANJOU

d'El Perelló (Baix Ebre)

Per ser un centre petit que amb pocs mitjans lluita per mantenir-se, amb un equip de professors cohesionat que sap estimular els alumnes cap a activitats culturals d'estudi de l'entorn, musicals, etc., plenament integrades a la vida del Perelló i de Rasquera, d'on procedeixen. Un centre on es desenvolupen treballs de recerca, la qualitat dels quals ha estat merescudament premiada.

CEIP PAU CLARIS

de La Seu d'Urgell (Alt Urgell)

Per la tenacitat de l'equip de mestres per empènyer el creixement de l'escola i per l'actitud d'obertura cap a noves metodologies aplicades a l'educació, amb el compromís de formació permanent que aquesta actitud comporta.

Lliurament dels Premis Baldri Reixac a les Escoles i als Mestres i Professors
(Foto Jordi Vidal)

COMITÈ ORGANITZADOR

Joan Triadú, President
 Montserrat Carulla, Fundació Jaume I
 Josep González-Agàpito, Fundació Jaume I
 Rosa Boixaderas, Fundació Jaume I
 Carme Alcoverro, DEC d'Òmnium Cultural
 Joaquim Arenas, Vocal

JURAT

Carme Alcoverro i Pedrola, Rosa Boixaderas i Sàez, Josep González-Agàpito, Montserrat Fons i Esteve, Dolors Freixenet, Roser Galceran i Folch, Bartomeu Palau i Rodon, Montserrat Riera i Figueras, Mariona Ventura i Torell

ACTES DE LLIURAMENT

Els premis a les Escoles i als Mestres i els Professors foren lliurats en el Saló de Sant Jordi del Palau de la Generalitat, de Barcelona, i els premis als Alumnes en el curs d'una gran festa que organitza cada any el Casal de l'Espluga de Francolí (Conca de Barberà).

CEIP SANT JOSEP DE CALASSANÇ de Súria (Bages)

Per l'esforç decidit de catalanització i d'arrelament a l'entorn, amb alumnes majoritàriament de parla familiar castellana, i per la bona organització dels recursos educatius destinats a l'atenció de l'alumnat i per donar suport a les famílies.

IES JAUME HUGUET de Valls (Alt Camp)

Per tractar-se d'un centre gran d'educació secundària, batxillerat i cicles formatius d'un gran prestigi a la comarca, ben integrat a l'entorn, al món de l'empresa i al treball, que desenvolupa la seva tasca amb competència sense renunciar ni a la catalanitat ni als seus trets d'identitat.

CEIP GUILLEM DE MONT-RODON SANT MIQUEL DELS SANTS de Vic (Osona)

Per dur a terme, amb exemplaritat, un procés complex de fusió de dues escoles amb alumnat que procedeix en una escola de famílies autòctones i en l'altra de nouvingudes. Amb molt bona relació entre els professors dels dos centres que participen en experiències de recerca en l'àmbit de l'educació plàstica i en intercanvis d'experiències amb d'altres països d'Europa.

PREMI ALS MESTRES I ALS PROFESSORS

És atorgat al treball *Aproximació a l'artesanía tèxtil a Mallorca*, del qual són autors Jordi Bibiloni Rotger, Fernando Valero Núñez i altres.

Per ser un estudi ben fet i documentat, i amb una visió interdisciplinària que proposa un repàs històric de la producció tèxtil a Mallorca i de la pervivència, encara avui, d'una feina artesanal tan pròpia. Un treball fet amb sensibilitat i respecte amb el patrimoni cultural, adreçat a l'ensenyament secundari, amb els recursos apropiats per tal que els alumnes puguin arribar a conèixer la tradició del tèxtil que encara perviu.

PREMIS ALS ALUMNES

Han estat atorgats a seixanta treballs de classe fets pels alumnes que es detallen a continuació.

EDUCACIÓ INFANTIL I CICLE INICIAL

Observatori l'Espill

Alumnes de Parvulari i Cicle Inicial de l'Escola l'Espill, de Manresa

Jocs de composició

Alumnes d'Educació Infantil del CEIP Emili Vallès, d'Igualada

Els més petits de tots se'n van a la Patum

Alumnes de 1r cicle d'educació infantil de l'Escola Bressol El cuc verd, de Monistrol de Montserrat

Estudi de la nostra localitat, REUS

Alumnes de Cicle Inicial del CEIP Marià Fortuny, de Reus

Al Col·legi hem vist nàixer pollets

Alumnes d'Educació Infantil i Cicle Inicial de Primària del CEIP El Temple, de Tortosa

Cantata "L'elefant sense trompa"

Alumnes d'Educació Infantil i Cicle Inicial de Primària de l'Escola Cooperativa El Puig, d'Esparreguera

Per què en Lluni?

Alumnes de P-4, P-5 i 1r de l'Escola Brianxa, de Tordera

"El Temps" Recull de treballs i poemes pel llibre de Sant Jordi Alumnes de P-3, P-4, P-5 i 1r del CEIP d'Alfés

Els gegants i lo marraco

Alumnes de P-3 i P-4 del CEIP Sant Jordi, de Lleida

La processó de les rates

Alumnes de P-3, P-4 i P-5 d'Educació Infantil del CEIP Saavedra, de Tarragona

Decorem i investiguem el W.C.

Alumnes de P-5 del CEIP Nostra Llar, de Sabadell

Llibre d'Enric Valor

Alumnes de 2n d'Infantil del Col·legi Públic Miguel Hernández, d'Alcoi

Actuació del Ball de Bastons de l'Espluga
(Foto Jordi Vidal)

Festa del lliurament dels Premis Baldiri Reixac als Alumnes: jocs a la plaça del Casal de l'Espluga de Francolí (Foto Jordi Vidal)

Festa del lliurament dels Premis Baldiri Reixac als Alumnes: danses amb els Ministrils de la Palla (Foto Jordi Vidal)

La festa del lliurament dels Premis Baldiri Reixac als Alumnes del 1999 ha estat commemoració de les "Instruccions": joc de l'oca de Baldiri Reixac (Foto Jordi Vidal)

CICLE MITJÀ I SUPERIOR

Montserrat símbol de Catalunya

Alumnes de 3r curs de Primària del CEIP Martí Poch, de l'Espluga de Francolí

Art als carrers del nostre poble

Alumnes de 4t curs de Primària del CEIP Pau Vila, d'Esparreguera

Hi havia una vegada... els nostres contes

Alumnes de 4t curs de Primària del CEIP Mare de Déu de la Muntanya, d'Esparreguera

El nostre terme té barraques

Alumnes de 4t curs de Primària del CEIP Sant Ramon, del Pla de Santa Maria

La imaginació fa meravelles

Alumnes de 5è curs de Primària del Col·legi Sagrat Cor de Jesús, de Súria

Els minerals

Alumnes de 5è curs de Primària del CEIP Escola Montsant, de Reus

Llegir per a comprendre. La biblioteca de classe al cicle superior

Alumnes de 5è i 6è curs de Primària del CEIP Sant Jordi, de Navàs

Una excursió plena d'aventures

Sergi Soler i Ferrer, alumne de 6è curs de Primària del CEIP Mare de Déu de Montserrat, de Súria

La família i el pas del temps

Alumnes de 6è curs de Primària del CP Costa i Llobera, de Barcelona

El tren de Mataró (4 treballs)

Alumnes de 6è curs de Primària de l'Escola El Turó, de Mataró

Vols conèixer la nostra fauna?

Alumnes de 6è curs de Primària del Col·legi El Carme-Vedruna, de Manlleu

Nansa torta tema de pescadors porta

Alumnes de 6è curs de Primària del CEIP Molí de Vent, de Torredembarra

ESO

150 anys del ferrocarril

Alumnes de 2n d'ESO del Col·legi Nostra Senyora del Carme, de Balaguer

Els ocells a Lleida

Alumnes de 2n d'ESO de l'IES Ronda, de Lleida

Història d'un drac

Alumnes de 2n i 3r d'ESO de l'IES La Bastida, de Santa Coloma de Gramenet

1000 i un jeroglífics del nostre país

Alumnes de 3r d'ESO de l'IES El Morell, del Morell

UEP, revista

Alumnes de 3r d'ESO de l'Institut Guillem Cifre de Colonya, de Pollença

Gegants i cap-grossos

Alumnes de 3r d'ESO de l'IES Alexandre Satorras, de Mataró

Fem un conte: Marc el desmemoriat; Anem al circ; El parc màgic; El regal

Alumnes de 3r d'ESO del Col·legi Maria Auxiliadora, d'Algemesí

Si em dius el que lences et diré qui ets

Alumnes de 3r i 4t d'ESO de l'Escola l'Horitzó, de Barcelona

Taller de Botànica. Alumnes de 1r d'ESO

Itinerari de Ponent. Alumnes de 4t d'ESO del Col·legi Nostra Senyora del Carme, de Balaguer

Aspectes de la nostra cultura i tradició local

Alumnes de 4t d'ESO de l'IES El Cairat, d'Esparreguera

En el trànsit, poca broma!

Alumnes de 4t d'ESO del Col·legi La Salle, de Manlleu

Les telecomunicacions

Habitatges d'arreu del món

Mètodes de reciclatge

Alumnes de 4t d'ESO del Col·legi Sant Josep, de Sant Hilari Sacalm

Europa som tots

Alumnes de 4t d'ESO de l'Escola Cardenal Vidal i Barraquer, de Cambrils

Competència i ús del català en el sector terciari de Tàrraga (l'Urgell)

Alumnes de 4t d'ESO de l'Escola Pia, de Tàrraga

Festa de lliurament dels Premis Baldri Reixac a Alumnes del 1999. Nois i noies, pares i mestres fan rotllana per participar en "la sardana que envolta el món" (Foto Jordi Vidal)

Festa del lliurament dels Premis als Alumnes a l'Espluga de Francolí: exposició dels treballs premiats (Foto Jordi Vidal)

El teatre del Casal ple de gom a gom de nois i noies, pares i mestres d'arreu dels Països Catalans. (Foto Jordi Vidal)

BATXILLERAT, BUP I FORMACIÓ PROFESSIONAL

El tabac, un verí per al teu cos

Alumnes de 1r de Batxillerat del Col·legi La Salle, de Manlleu

A propòsit d'Ausiàs March, un vol d'ocell sobre l'Edat Mitjana

Alumnes de 1r de Batxillerat Humanístic de l'IES Josep Brugulat, de Banyoles

Les aparences enganyen? Les diferències entre els iogurts

Glòria Casas Sanahuja, alumna de 1r de Batxillerat Científic de l'Escola Pia, de Terrassa

Qualitat microbiològica de la llet

Anna Aulinas Masó i Mònica Plana Aumatell, alumnes de 1r de Batxillerat Científic de l'IES La Garrotxa, d'Olot

Introducció a l'estudi de la dieta del cabirol

Laura Corominas i Farrés, alumna de 2n de Batxillerat Científic de l'IES La Garrotxa, d'Olot

Pla general d'urbanisme del 1982 d'Olot

Ferran Sacrest i Ferrés, alumne de 2n de batxillerat de l'IES Bosc de la Coma, d'Olot

El clima de la costa catalana

Jordi Mercader i Carbó, alumne de 2n de Batxillerat del Col·legi La Presentació, d'Arenys de Mar

Influència de la TV als nens

Maria Carandell Raya i Judit Gutiérrez Franco, alumnes de 2n de Batxillerat del Col·legi La Presentació, d'Arenys de Mar

Caracterització qualitativa i quantitativa de pigments vegetals durant la senescència de les fulles

Núria Miró Albareda i Sònia Mas Reñé, alumnes de 2n de Cicle Formatiu de Grau Superior d'Anàlisi i Control, de l'IES Escola del Treball, de Lleida

150 anys d'un comerç familiar (1838-1988). Situació, història i records d'una fideueria de Sarrià

Maria Rosa Morera i Raventós, alumna de 3r de BUP del Centre d'Estudis Gresol, de Terrassa

CICLES DIVERSOS

La primavera i Sant Jordi

Alumnes de tots els cicles del CEIP Escola Enxaneta, de Valls

“Patim, patam, vi blanc — retrat” (revista)

Alumnes de tots els nivells de les Escoles de l'Ateneu Igualadí, d'Igualada

Medi ambient: nosaltres i les deixalles

Alumnes de tots els nivells del CEIP Maria Borés, de La Pobla de Claramunt

“El Mikado”

Alumnes de diversos nivells del CEIP Agrupació Sant Jordi, de Fonollosa

La dansa popular catalana

Alumnes de tots els nivells del CEIP Riu d'Or, de Santpedor

Els primers comtats catalans i els gegants

Alumnes de diversos nivells de l'Escola l'Hortizó, de Barcelona

No et quedis parat, mou-te!

Alumnes de tots els nivells del Col·legi La Salle, de Manlleu

Perot Rocaguinarda, el bandoler

Alumnes de tots els nivells del CEIP Llevant, d'Orià

L'hort a l'escola

Alumnes de tots els nivells del CEIP Font de l'Alba, de Terrassa

Palma a través del temps

Alumnes de tots els nivells de CIDE, de Palma de Mallorca

EDUCACIÓ ESPECIAL

La nostra ciutat-Sabadell

Alumnes d'educació especial de l'Escola-Taller Xalest, de Sabadell

Ara ve Nadal!!

Alumnes d'educació especial de l'Escola Xaloc, de Sabadell

Diversos moments del lliurament dels Premis als Alumnes en el teatre del Casal de l'Espluga de Francolí (Foto Jordi Vidal)

FUNDACIÓ
JAUME I

XXII Premis

BALDIRI REIXAC

Convocatòria per al curs 1999-2000 ♦ Dotació total 14.500.000 ptes.

Aquests premis, destinats a l'estímul i al reconeixement de l'escola catalana, són dotats per la Fundació Jaume I amb les aportacions dels receptors del llibre-nadala que la Fundació tramet cada any a les persones interessades per la nostra cultura.

L'àmbit d'actuació és el dels Països Catalans. L'organització dels premis compta amb l'assessorament de la Delegació d'Ensenyament Català d'Òmnium Cultural. Els Premis Baldiri Reixac són convocats en tres modalitats:

PREMIS A LES ESCOLES

14 premis de 500.000 ptes. cadascun.

Serà premiada la qualitat global, en llengua i continguts, de les escoles i els instituts quant a la catalanitat: lloc que ocupen la llengua i la cultura catalanes en el conjunt de les seves activitats, ús del català com a llengua de relació entre els alumnes, activitats culturals d'arrelament al país i aplicació coherent del Projecte Lingüístic de Centre.

Per a participar-hi cal omplir i trametre el **qüestionari** que facilita la Fundació Jaume I, així com la documentació que s'hi demana. Les escoles unitàries integrades dins d'una ZER s'han de presentar conjuntament.

Les escoles i els instituts ja presentats als Premis en anys anteriors i no premiats que desitgin optar a aquesta convocatòria, només caldrà que presentin el qüestionari actualitzat, sense necessitat d'aportar documentació nova.

No poden optar als Premis els centres educatius ja guardonats en convocatòries anteriors.

PREMI ALS MESTRES I ALS PROFESSORS

Dotat amb 1.500.000 pessetes que es distribueixen de la manera següent:

1.000.000 ptes. al treball guardonat, i una subvenció de 500.000 ptes. per a contribuir a la seva edició.

Serà atorgat a un treball inèdit de temàtica pedagògica que contribueixi a l'ensenyament en català a qualsevol nivell i matèria.

Cal acompanyar els treballs -presentats anònimament i en dues còpies- amb la fitxa d'inscripció complimentada, dins un sobre tancat.

A l'exterior no hi ha de constar el nom de l'autor sinó només el títol del treball.

El Jurat podrà dividir el premi o deixar-lo sense adjudicar.

A l'edició del treball premiat hi ha de constar el premi amb el qual ha estat guardonat.

PREMIS ALS ALUMNES

60 premis de 100.000 ptes. cadascun, en llibres catalans a escollir pels interessats.

Seràn atorgats a treballs escolars fets, preferentment, en equip per alumnes de qualsevol nivell educatiu no universitari.

Els treballs hauran de ser fets en català i podran tractar de qualsevol de les àrees de coneixements dels diversos cicles escolars, així com ésser resultat d'activitats del centre: excursions i visites, periòdics escolars i diaris de classe, col·leccions, àudiovisuals, etc. (dels murals, les maquetes i les manualitats més grans de 60 x 60 cm, només se n'admetran fotografies).

El Jurat valorarà especialment els treballs que suposin un aprofundiment en la realitat nacional catalana i en la nostra tradició cultural.

Acompanyarà els treballs una memòria breu, no més llarga de dos fulls, on cal especificar les motivacions, les circumstàncies, la manera com s'ha fet el treball, etc.

Per optar al premi, cal acompanyar cada treball amb la fitxa d'inscripció, segons el model que en facilita la Fundació Jaume I.

No seran admesos els treballs que no vagin acompanyats de l'esmentada fitxa d'inscripció complimentada.

ASPECTES GENERALS

Els treballs i la documentació s'han d'adreçar a la

FUNDACIÓ JAUME I

Aribau, 185, 3r. - Telèfon 93.200.53.47 / FAX 93.200.56.33
08021. BARCELONA

El termini de presentació s'acabarà el dia 15 de febrer del 2000.

Els treballs tramesos per correu que arribin després d'aquesta data, només seran admesos si al mata-segells consta que la tramesa és anterior al 8 de febrer.

Els treballs no premiats podran ésser recollits des del 20 de juny fins al 17 d'octubre, prèvia presentació de la fitxa d'inscripció.

La Fundació Jaume I podrà disposar dels treballs premiats durant un any per tal d'exposar-los i promoure'n la difusió.

Premis Baldiri Reixac

Amb el patrocini honorífic de la

 Generalitat de Catalunya
Departament d'Ensenyament

PREMI SANCHIS GUARNER

A LA UNITAT DE LA LLENGUA
CATALANA

Aquest Premi és atorgat anualment a un llibre escrit en català i publicat durant els darrers dos anys, que signifiqui una contribució notable al coneixement de la llengua catalana en l'aspecte de la seva unitat o de qualsevol altre vessant paral·lel o relacionat amb el fi esmentat.

En aquesta convocatòria han estat tingudes en compte les obres aparegudes des del dia 1 d'octubre de 1997 fins al 31 de juliol de 1999, tots dos inclusivament.

El Jurat, constituït per Ramon Aramon i Serra, president honorari; Joan Triadú i Font, president; Ramon Pla i Arxé; Lídia Pons i Grieria; Amadeu J. Soberanas i Lleó i Jaume Vallcorba i Rocosa, secretari, acorda d'atorgar el XVIII Premi Sanchis Guarnier / Unitat de la Llengua Catalana a l'obra titulada *Epistolari de la València Medieval* (II) de la qual és autor el professor Agustín Rubio Vela, coeditada per l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat dins la Biblioteca Sanchis Guarnier.

ALTRES ACTIVITATS

MUSEU DE LA VIDA RURAL

Continua l'activitat docent i divulgativa dels costums, les tradicions i les formes de vida i de treball dels nostres avantpassats. Els socis del Club Súper 3 i del RACC, els titulars del carnet jove de la Generalitat i els grups jubilats gaudeixen d'un tracte especial. Una tercera part dels visitants són alumnes d'escoles als quals, a més de la visita pedagògica guiada, s'ofereixen fitxes didàctiques per nivells que han estat elaborades amb l'ajut de les professores locals i del Centre de Recursos Pedagògics de Montblanc. Igualment, s'han iniciat dos tallers de manualitats: *Els remeis de l'àvia*, amb les plantes medicinals de la comarca i *Quan no hi havia electricitat*, introducció a l'apicultura i a la producció artesanal d'espelmes.

Amb l'ajut de l'hostaleria local i de la Unió de Botiguers de l'Espluga de Francolí s'ha creat un tiquet d'entrada combinat al Museu de la Vida Rural, l'Església Vella, la Cova de la Font Major i el Cellar Cooperatiu de la vila. També es fan ofertes conjuntes a les escoles catalanes i els divendres es publica un anunci del Museu a la cartellera del diari *Avui*.

Sota els auspicis del Museu de la Ciència i la Tècnica de Catalunya s'ha iniciat la redacció del projecte museogràfic i de recuperació de la fassina o destil·leria d'aiguardent de la vila, probablement la més antiga que queda al país. Finalment, el Museu ha col·laborat, aportant eines i atuells, en la sèrie televisiva *La memòria dels cargols* realitzada per Dagoll Dagom per a TV-3 i fins al gener tindrà oberta l'exposició *Un segle d'història gràfica de l'Espluga*, amb cent cinquanta fotografies antigues.

EDITORIAL BARCINO

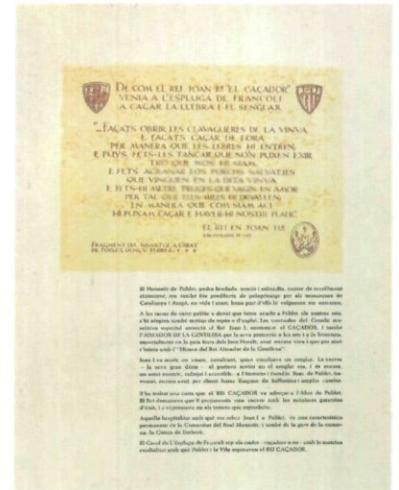
El projecte d'aquesta editorial fundada per Josep Maria de Casacuberta l'any 1924 —enguany n'acompleix setanta-cinc, doncs— abarca diverses col·leccions, la més important de les quals és *Els Nostres Clàssics*, edició de textos en llengua catalana des dels orígens, al segle XIII, fins a la Renaixença literària del segle passat.

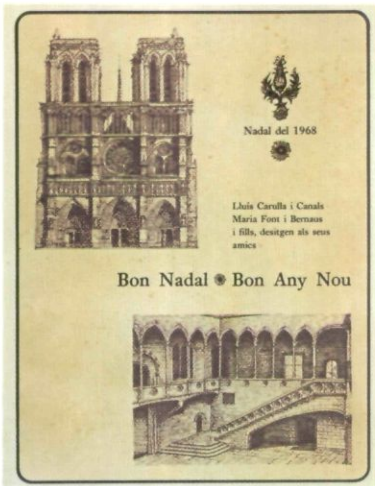
DEDICACIÓ D'AQUESTES NADALES

Catàleg de totes les Nades editades des de l'any 1967.

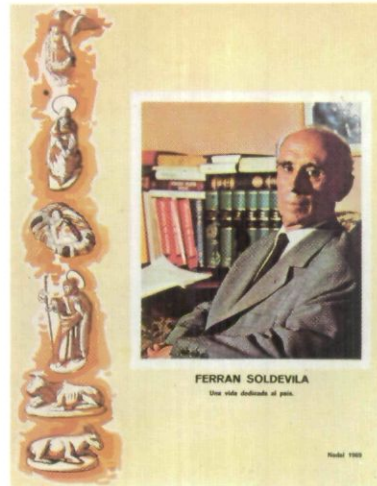
Les que porten un asterisc (*)
a continuació del títol són exhaurides.

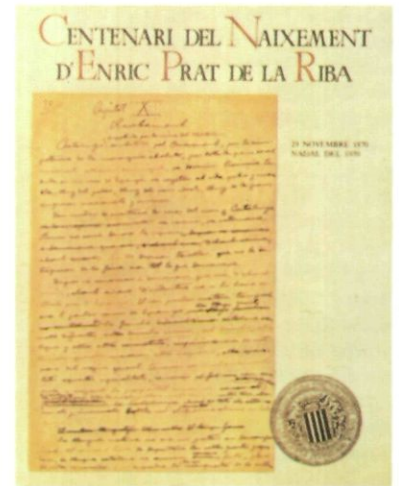
1967. JOAN I EL CAÇADOR (*)

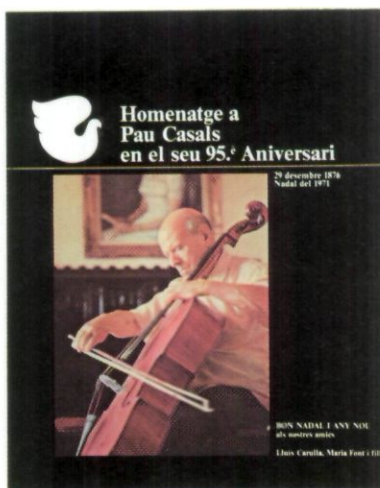
1968. PAU CLARIS (*)

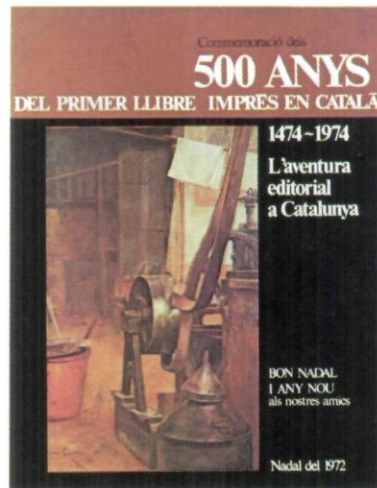
1969. FERRAN SOLDEVILA (*)

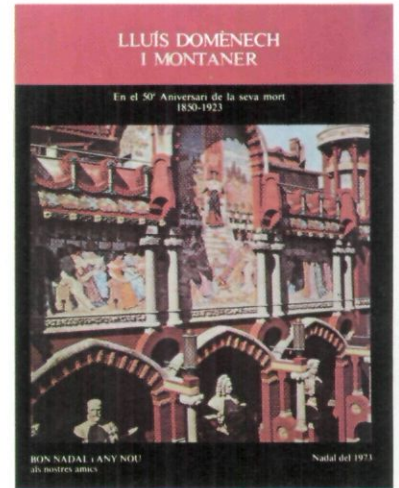
1970. ENRIC PRAT DE LA RIBA (*)

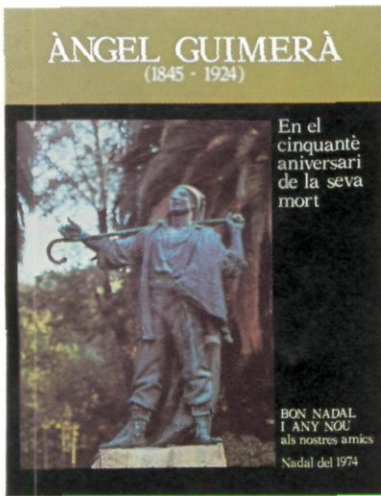
1971. PAU CASALS (*)

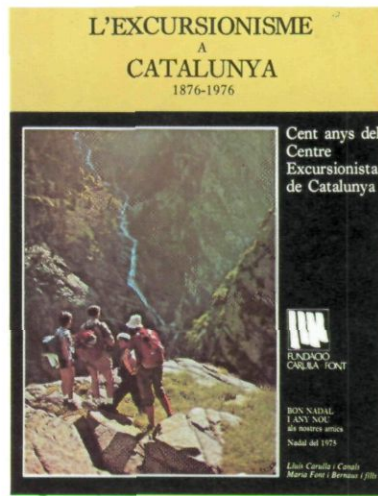
1972. 500 ANYS DEL PRIMER LLIBRE IMPRÈS EN CATALÀ (*)

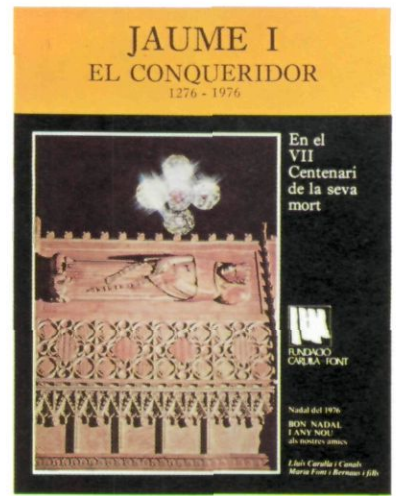
1973. LLUÍS DOMÈNECH I MONTANER (*)

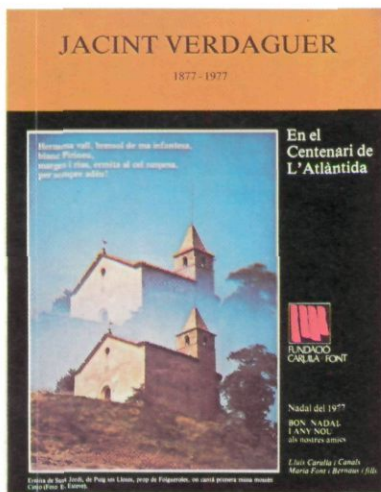
1974. ÀNGEL GUIMERÀ (*)

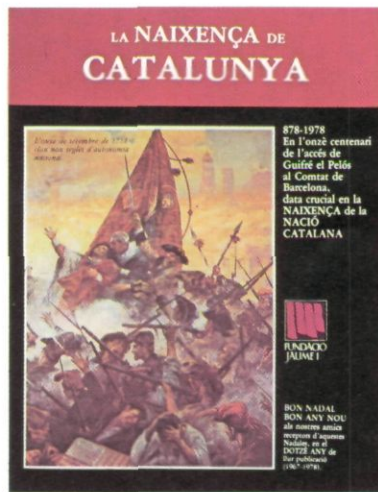
1975. L'EXCURSIONISME A CATALUNYA (*)

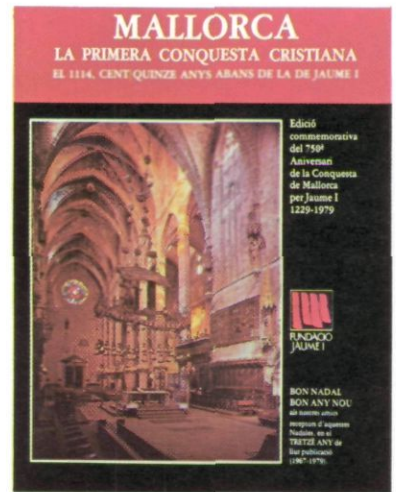
1976. JAUME I, EL CONQUERIDOR (*)

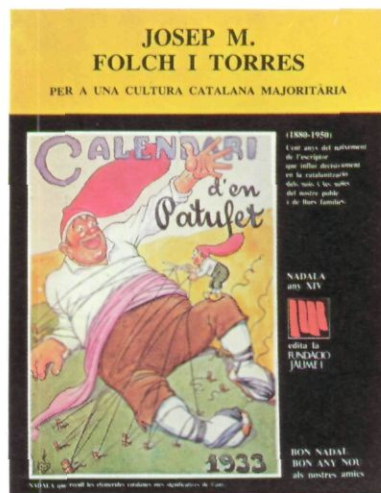
1977. JACINT VERDAGUER

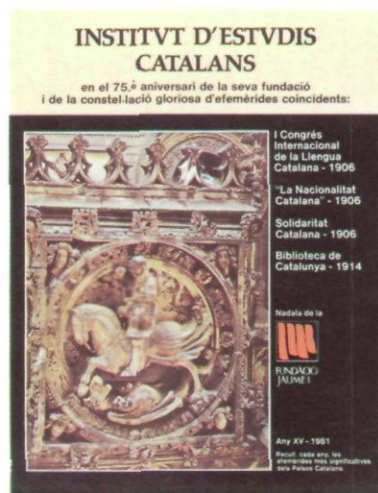
1978. LA NAIXENÇA DE CATALUNYA (*)

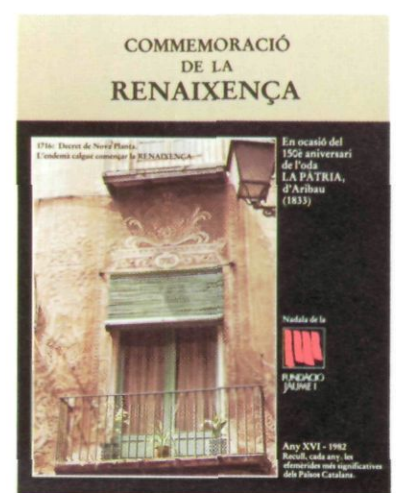
1979. MALLORCA, LA PRIMERA CONQUESTA CRISTIANA

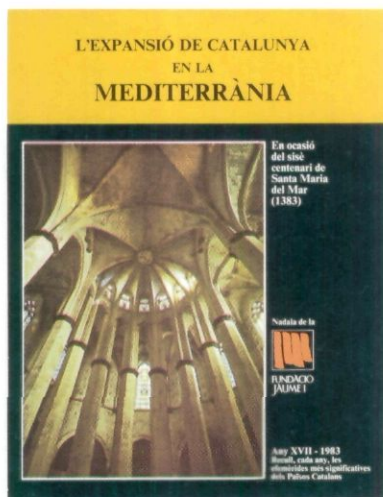
1980. J.M. FOLCH I TORRES (*)

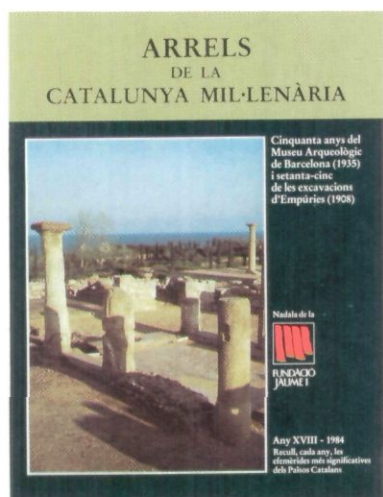
1981. INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

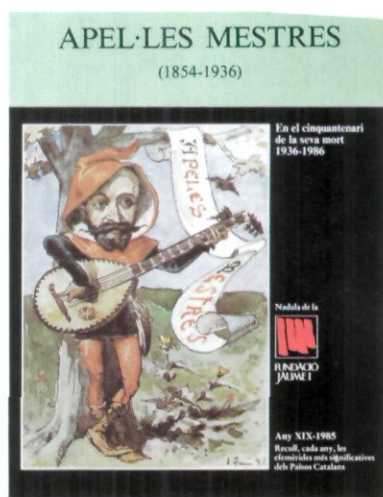
1982. COMMEMORACIÓ DE LA RENAISSANÇA (*)

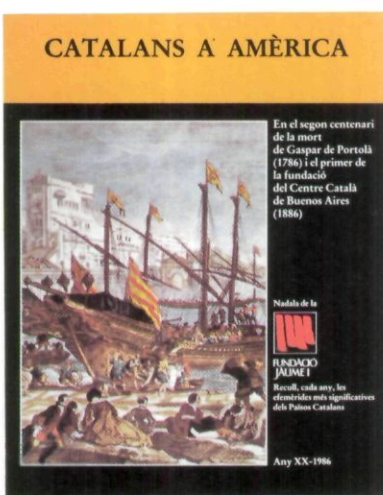
1983. L'EXPANSIÓ DE CATALUNYA EN LA MEDITERRÀNIA

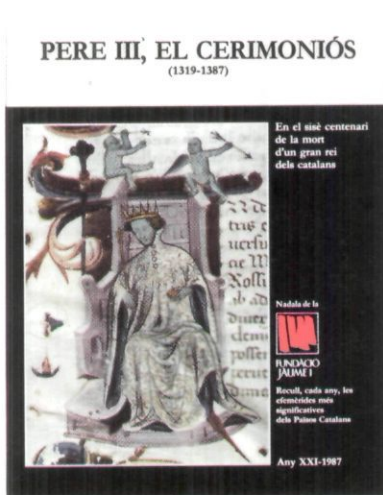
1984. ARRELS DE LA CATALUNYA MIL·LENÀRIA

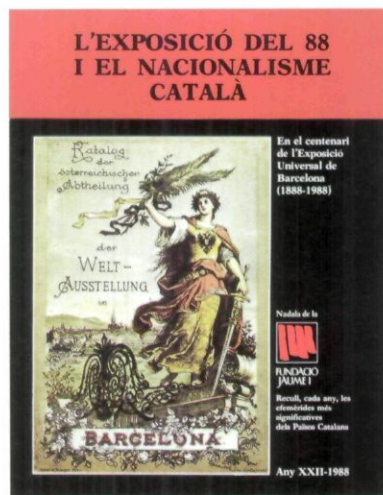
1985. APEL·LES MESTRES

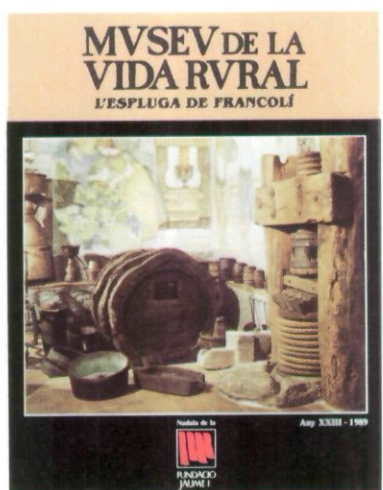
1986. CATALANS A AMÈRICA

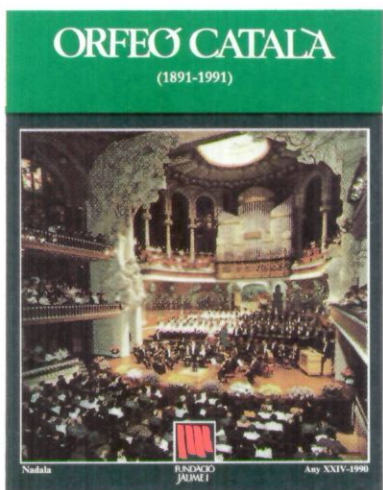
1987. PERE III, EL CERIMONIÓS

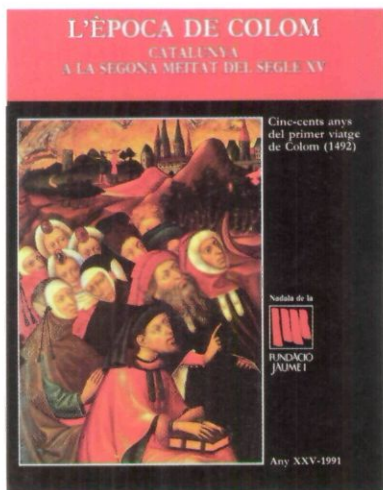
1988. L'EXPOSICIÓ DEL 88 I EL NACIONALISME

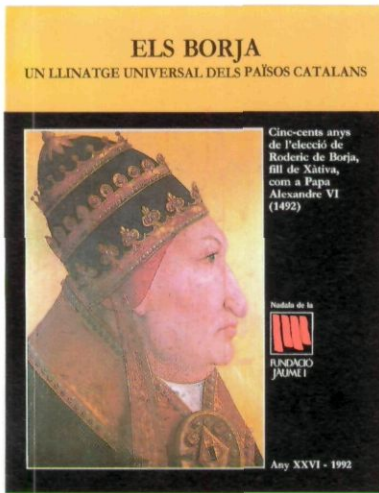
1989. MUSEU DE LA VIDA RURAL

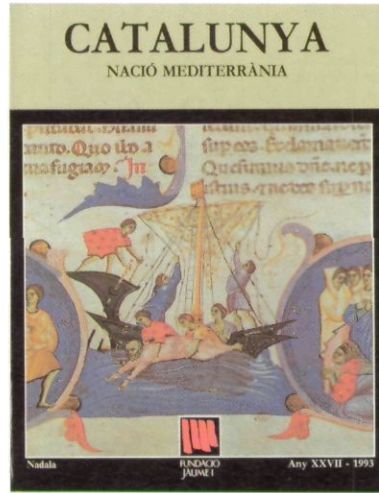
1990. ORFEÓ CATALÀ

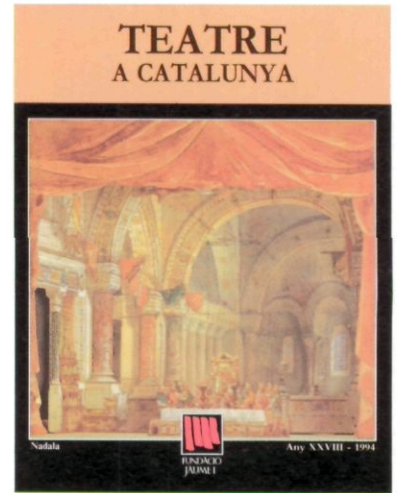
1991. L'ÈPOCA DE COLOM

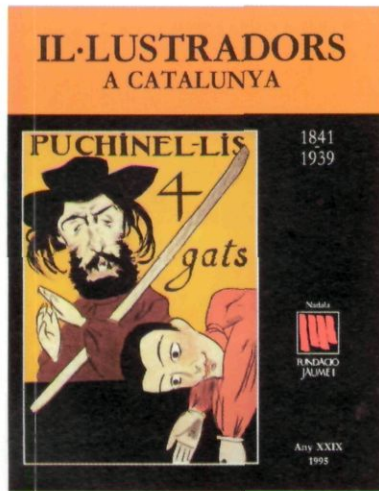
1992. ELS BORJA

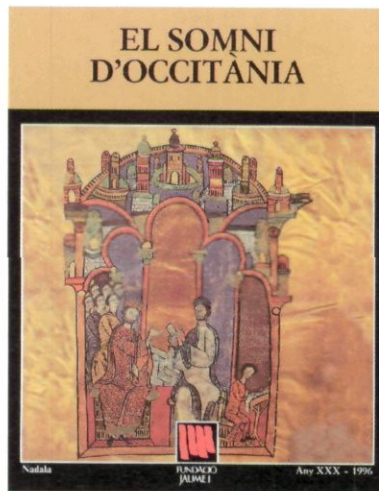
1993. CATALUNYA, NACIÓ MEDITERRÀNIA.

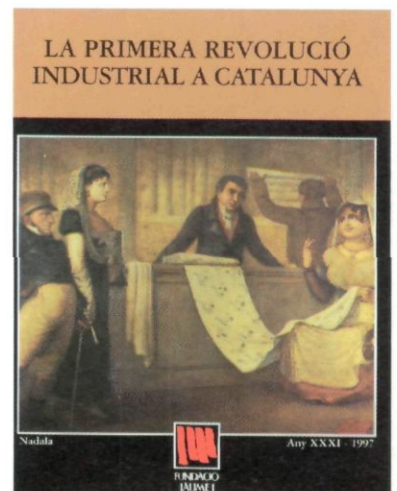
1994. TEATRE A CATALUNYA

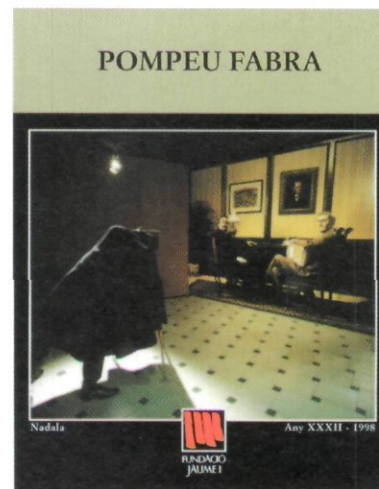
1995. IL·LUSTRADORS A CATALUNYA

1996. EL SOMNI D'OCCITÀNIA

1997. LA PRIMERA REVOLUCIÓ INDUSTRIAL

1998. POMPEU FABRA

TRENTA-TRES ANYS DE NADALES

MOT DE GRÀCIES

ALS NOSTRES COL·LABORADORS

- Carme Agustí i Badia (1977)
Joan Ainaud de Lasarte (1976, 1987 i 1991)
Josep Maria Ainaud de Lasarte (1970 a 1998)
Joan Alavedra (1971 a 1974)
Lluís Albert (1975, 1982 i 1985)
Montserrat Albet i Vila (1976, 1979 a 1983, 1990 i 1993)
Imma Albó (1984)
Santiago Alcolea i Blanch (1987)
Roger Alier (1972, 1984 i 1985)
Josep Alsina i Bofill (1976 i 1979)
Leandre Amigó (1986)
Joan Amorós i Pla (1996)
Ramon Aramon i Serra (1969 i 1978)
Pere Artís i Benach (1982 i 1990)
Mercè Aventin (1996)
Xose Aviñoa (1985)
Antoni M. Badia i Margarit (1971 i 1981)
Albert Balcells (1987)
Antoni Bartomeus (1994)
Joan Bassegoda i Nonell (1983)
Ricard Batista i Noguera (1991)
Miquel Batllori (1984 i 1992)
Josep Benet i Morell (1970, 1973, 1979, 1985 i 1988)
Josep M. Benítez i Riera (1992)
Artur Bladé i Desumvila (1982)
Oriol Bohigas (1973)
Pere Bohigas (1972, 1981 i 1987)
Maur M. Boix (1985)
Emili Boix i Selva (1987)
Oriol de Bolós (1988)
Jordi Bonet i Armengol (1976 i 1982)
Lluís Bonet i Armengol (1984)
Maria Lluïsa Borràs (1981)
Isidre Bravo (1994)
Antoni Bregante (1984)
Xavier Bru de Sala (1994)
Josep M. Cadena i Catalán (1972 i 1995)
Pere Calders (1980)
Helena Cambó (1976)
Domènec Campillo (1984)
Guiu Camps (1979)
Jaume Carner i Suñol (1984)
Teresa Carreras (1984)
Eusebi Casanellas i Rahola (1997)
M. Àngels Casanovas (1984)
Manuel Castellet (1998)
Oriol Casassas (1979 i 1984)
Victor Castells (1986 i 1991)
Pere Català i Roca (1979, 1985, 1987 i 1991)
Jordi Cerdà i Subirachs (1996)
Alexandre Cirici i Pellicer (1981)
Eliseu Climent (1977)
Isidre Clopat i Batlle (1976 i 1985)
Daniel Codina (1980)
Miquel Coll i Alentorn (1971, 1974 a 1976, 1978 a 1982, 1986 i 1990)
Antoni Comas (1974)
Ximo Company (1992)
Àngel Cortès (1982)
Fèlix Cucurull (1982 i 1991)
Miquel Dolç (1982)
Pere Domingo (1971)
Eulàlia Duran (1991)
Salvador Espriu (1970 i 1971)
Gregori Estrada (1983)
Xavier Fàbregas (1974, 1978 i 1980)
Esteve Fàbregas i Barri (1978 i 1986)
Josep M. Fargas i Falp (1988)
Jaume Farguell (1982)
Josep Faulí (1972, 1981, 1988 i 1991)
Lluís Ferran de Pol (1974)
Antoni Ferrando (1998)
Joaquim Ferrer i Roca (1980 i 1984)
M. Àngels Ferrer (1982)
M. Teresa Ferrer i Mallol (1991)
Josep M. Figueres (1981)
Ramon Folch i Camarasa (1980)
Josep M. Font i Rius (1987)
Francesc Fontbona (1973, 1980, 1983, 1985 i 1986)
Joan Fuster (1971, 1972, 1978, 1980, 1982 i 1983)
Jordi Galí (1986)
Tomàs Garcès (1972)
Peter C. Garriga (1986)
Josep M. Garrut (1979 i 1988)
Josep González-Agàpito (1988)
Guillem-Jordi Graells (1982 i 1994)
Pere Grases (1986)
Joan Maria Gual i Dalmau (1994)
Domènec Guansé (1972)
Ramon Gubern i Domènech (1987)
Josep Gudiol (1984)
Manuel Ibàñez Escofet (1981 i 1987)
Josep Iglésies (1975 i 1977)
Albert Jané (1975)
Enric Jardí (1974, 1977, 1981, 1983, 1988 i 1993)
Eduard Junyent (1977)
Cassia M. Just (1971, 1978 i 1981)
Robert Lafont (1996)
Emma Liaño i Martínez (1987)
Josep Lladonosa (1977)
Teresa Llecha (1984)
Jordi Llimona (1984)
Joaquim Llimona de Gispert (1976)
Josep M. Llompарт (1979 i 1991)
Miquel Llongueras (1984)
Montserrat Llorens (1977)
Santiago de Llovet (1991)
Albert Manent (1972, 1974, 1975, 1978, 1980, 1983, 1984, 1986 i 1993)
Isidor Marí (1998)
Salomó Marqués (1981)
Jesús Massip (1984)
Josep Massot (1974 i 1984)
Joan A. Maragall i Noble (1976)
Jordi Maragall i Noble (1983)
Roger Marcet (1984)
Joan Martí i Castell (1991)
Oriol Martorell (1971, 1978, 1983 i 1984)
Jaume Mayas (1984)
Jesús Mestre i Godes (1996)
Lluís Millet i Loras (1990)
Gregori Mir (1972)
Jordi Mir i Parache (1982)
Josep Miracle (1972, 1977 i 1980)
Joaquim Molas (1985)
Francesc de B. Moll (1971, 1976, 1979 i 1981)
Agustí Montal (1974)
Andreu Morta i Móra (1968 a 1998)
Ramon Muntanyola i Llorach (1970 i 1971)
Joaquim Nadal i Farreras (1981)
Jordi Nadal i Oller (1997)
Raimon Noguera (1976)
Josep M. Nolla (1984)
Josep M. Nuix (1984)
Joan Oliver (1971, 1972 i 1974)
August Panyella (1989)
Pere Pascual i Domènech (1997)
Ricard Pedrals (1988)
Josep Perarnau (1975, 1978, 1979, 1983)
Francesc Pérez i Moragón (1982)
Lluís Permanyer i Lladós (1994)
Maria Petrus (1984)
Ramon Pla i Arxé (1972)
Ramon Planes (1981)
Josep M. Poblet (1970, 1974 i 1975)
Josep Pont i Gol (1971 i 1975)
Baltasar Porcel (1993)
Eduard Porta (1984)
Josep Porter (1972)
Joaquim Prats (1984)
Francisco Javier Puertas (1992)
Jordi Pujol i Soley (1978)
Martí de Riquer (1976 i 1987)
Manuel Ribas i Piera (1976)
Pere Ribot (1982)
Jaume Riera i Sans (1991)
Santiago Riera i Tuèbols (1983)
Eduard Ripoll i Perelló (1984)
Frederic Roda i Pérez (1994)
Robert Rodergas (1971)
Maria Àngels Roque (1993)
Teresa Rovira (1982)
Jordi Rovira i Port (1984)
Basili de Rubí (1978)
Jordi Rubió i Balaguer (1971 i 1972)
Manuel Rucabado (1984)
Josep M. Sala i Albareda (1975)
J.M. Salrach (1982, 1983 i 1996)
Octavi Saltor (1978)
Ricard Salvat (1974)
Josep Sanabre (1968)
Manuel Sanchis i Guarnier (1976)
Enric Sanmartí (1984)
Josep M. Sans i Travé (1991)
Jan Schejbal (1974)
Mila Segarra (1998)
Rosa Serra i Rotés (1997)
Maurici Serrahima (1977)
Amadeu J. Soberanas i Lleó (1982)
Jaume Sobrequès (1982 i 1986)
Josep M. Solà i Camps (1977)
Ferran Soldevila (1969)
Antoni Tàpies (1971)
Josep Tarín-Iglésias (1988)
Miquel Tarradell (1984)
Joan-Josep Tharrats i Vidal (1995)
Margarida Tintó (1983)
Josep Tomàs i Cabot (1987)
Jaume Torras i Elias (1997)
Joan Torrent i Fàbregas (1977 i 1986)
Enric Tous i Carbó (1988)
Josep Tremoleda i Roca (1979)
Joan Triadú i Font (1972, 1974, 1977, 1979 a 1984, 1986 i 1993 i 1998)
Josep Trueta i Raspall (1971, 1974 i 1976)
Frederic Udina i Martorell (1979, 1987 i 1991)
Helena Usandizaga (1980)
Edmon Vallès (1977)
Josep Vallverdú (1980 i 1991)
Joaquim Ventalló (1985)
Jordi Verrié (1979)
Jaume Vidal i Alcover (1976 i 1979)
Marc-Aureli Vila (1981 i 1986)
Pau Vila i Dinarés (1971)
Lluïsa Vilaseca (1984)
Dan Wohlfeiler (1986)

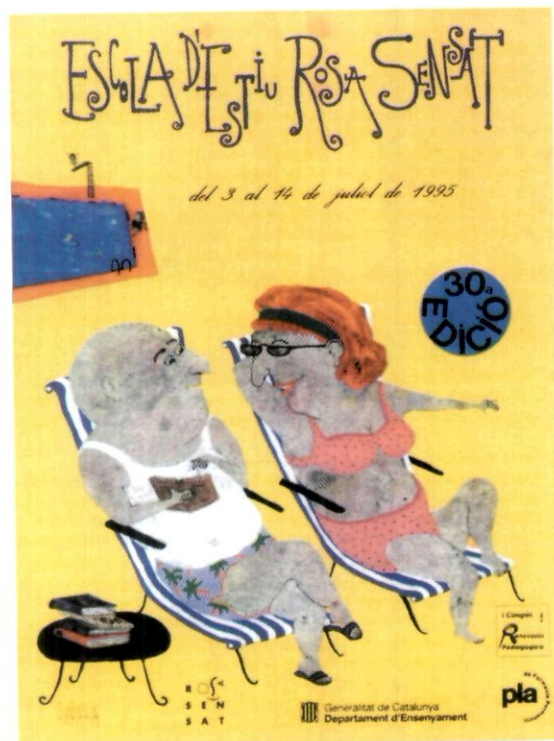
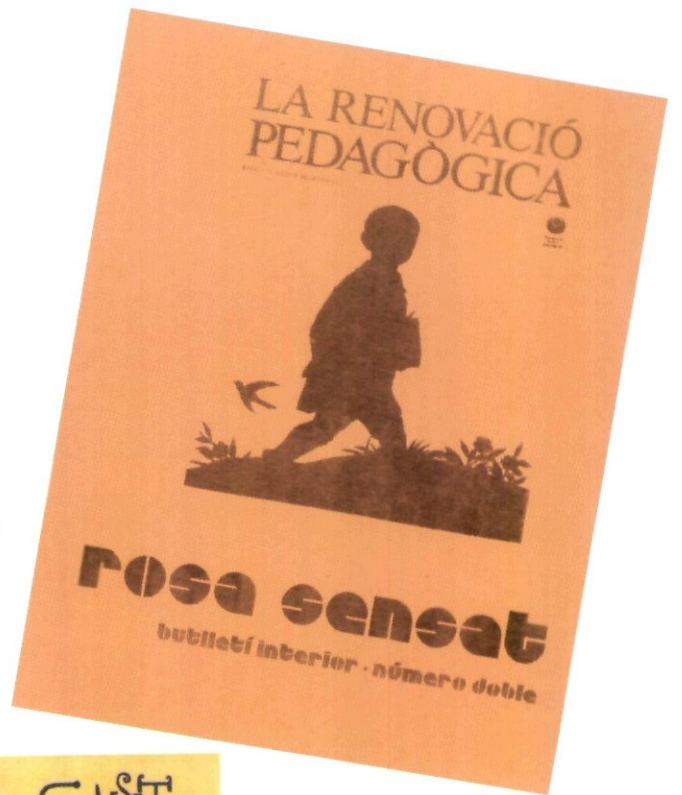
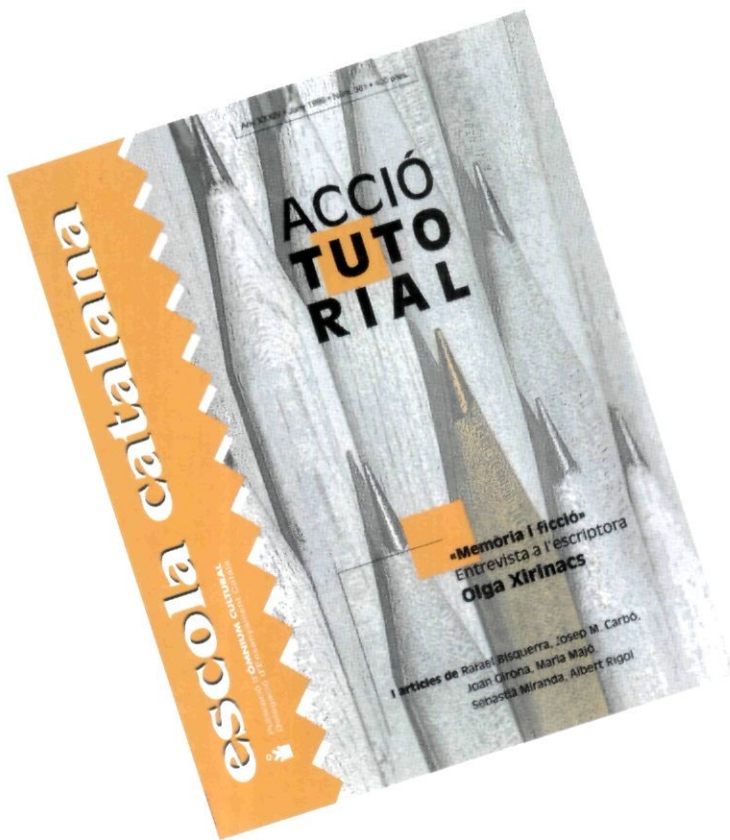
Placa a la plaça Baldiri Reixac de Santa Cristina d'Aro, interessant obra de l'arquitecte modernista Antoni Massó, autor de la famosa Farinera de Girona entre d'altres (Foto Ramon Manent)

Rectoria d'Ollers, veïnat de Vilademuls, amb la làpida commemorativa de l'homenatge del 1923 (Foto Rafael Ponsatí)
 EN AQUESTA CASA DURANT MITJA CENTÚRIA
 EN EL SEGLE XVIII MOSSÈN BALDIRI
 REIXACMESTRE DE MINYONS FOU LLUM,
 EXEMPLE I GUIA HONOR DE LA PÀTRIA

Frontispici que mossèn Baldiri Reixac feu col·locar damunt del portal de l'església d'Ollers, veïnat de Vilademuls, al Pla de l'Estany. Mural de ceràmica del segle XVIII que es conserva al Museu de Banyoles (Foto Rafael Ponsatí)

Joan Gay | Rosa Quitlet
Àngels Pascual

Societat catalana i reforma escolar

La tasca educativa té ara actualitat al nostre país. No obstant això, l'interès per dur a terme aquest estudi i el plantejament de la investigació van produir-se al marge de la controversia existent entorn de la problemàtica educativa. Especialment, de les discussions generades per l'aplicació de la llei d'educació de Víctor Pradera, sense cap interès per la nostra part de participar-hi. En aquest país, que de la investigació se'n deriven elements que es poden aprofitar per fer-ne observari en la crítica de la situació actual del sistema educatiu a Espanya.

Clarament s'ha realitzat una sèrie d'estudis sociològics relacionats amb l'ensenyament, ja sigui promoguts per organismes oficials, o bé per institucions privades, tant mateix a l'exterior com a l'interior. Aquests estudis, que corresponen a aquells que pretenen detectar quins és la funció de l'aparell educatiu en una societat o país determinat, fan l'anàlisi del paper de l'ensenyament en general com a institució al servei de la reproducció del sistema social i polític existent. Aquesta mena d'estudis estan plantejats amb un objectiu més específic i emprament sociològic: a investigar algun dels elements que

